ลานหินลาด

923.5
ว 658 ล

ประยูร วรภัทรากร ณ อยุธยา

ชีวประวัติของฮานนิบาล

หอสมุดแห่งชาติ
๒๔ เม.ย. ๒๕๓๓
กรมศิลปากร

พันตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ทรงเรียบเรียง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

หอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลขหมู่ 9235
ค 658 ร

ลงทะเบียน ๑๓๓๑๐๐๓๐ (๓)

(สำเนา)

ที่ ๔๓/๓๓๐๕๒

๒๔๙๐

แจ้งความทหาร

เรื่อง ประกาศชมเชย

ด้วย พ.ต. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้ทรงเรียบเรียงหนังสือ "ชีวะประวัติของฮานนิบาล" ขึ้นและทรงประทานลิขสิทธิ์ให้แก่โรงเรียนนายร้อยทหารบก เพื่อประโยชน์ในการสอนนักเรียนนายร้อยทหารบก ซึ่งกระทรวงกลาโหมได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นตำราประวัติศาสตร์การสงครามที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาอย่างยิ่ง

ตามที่ พ.ต. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้ทรงอุตสาหะพยายามเรียบเรียงหนังสือ "ชีวะประวัติของฮานนิบาล" เพื่อประโยชน์แก่ราชการทหารเช่นนี้ นับว่าเป็นผู้มีเจตนาดีต่อราชการทหารโดยแท้ กระทรวงกลาโหมรู้สึกปลาบปลื้มและขอบพระคุณเป็นอันมาก ขออำนาจแห่งคุณ

พระศรีรัตนตรัยจงดลบรรดาลให้ พ.ต. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงพระเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกทิพาราตรี.

(ลงชื่อ) จ. วิชิตสงคราม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

กระทรวงกลาโหม

๑๙ ส.ค. ๙๐

ฮานิบาล

จอมทัพของกรุงคาร์เธจ
ในการสงครามกับกรุงโรม ยุคที่สอง

เรียบเรียงสำหรับโรงเรียนทหารบก

เป็นการสนองคุณโรงเรียนเดิมของผู้แต่ง

โดย

พันตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

ราชองครักษ์พิเศษ

นายทหารพิเศษสังกัดกองพันทหารราบที่ ๑

มหาดเล็กรักษาพระองค์ ฯ

เจ้าของเรื่อง "เฟรเดริคมหาราชแห่งปรัสเซีย"

"คัทรินมหาราชินีแห่งรุสเซีย"

"คองเกรสสแห่งเวียนนา"

"คาวัวร์และกำเนิดแห่งอิตาลีอิสสระ"

ฯ ล ฯ ฯ ล ฯ

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง เดือน พฤศจิกายน พ.ศ ๒๔๕๐

หนังสือเรื่องนี้ผู้แต่งขอน้อมเกล้า ฯ อุทิศถวาย

ด้วยความรักและอาลัยถึงอย่างยิ่งแด่

บิดา

ของพล สมเด็จเจ้าฟ้า จักรพงษ์ภูวนารถ

กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ

ผู้บัญชาการโรงเรียนทหารบก พ.ศ. ๒๔๔๘ — ๒๔๕๒

รั้งหน้าที่เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก พ.ศ. ๒๔๕๒ — ๒๔๕๖

เสนาธิการทหารบก พ.ศ. ๒๔๕๒ — ๒๔๖๓

ผู้บังคับการพิเศษโรงเรียนนายร้อยชั้นปฐม พ.ศ. ๒๔๖๑-

๒๔๖๓

ผู้ทรงมีส่วนอยู่บ้างในการสร้างและทำนุบำรุงโรงเรียนทหารบก

สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ฯ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

"ประวัติของฮันนิบาลเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ชัดว่าการบังคับบัญชา กองทัพในสนามรบเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นกำลังของกองทัพอันหนึ่ง ..... ฮันนิบาลยังรบชะนะได้เพราะความสามารถของตนโดยฉเพาะเท่านั้น

แต่นั้นมาชาวไรมันจึงได้กล่าวความเป็นคำสุภาสิตว่า "ฝูงแกะที่มีราชสีห์นำ ดีกว่าฝูงราชสีห์ที่มีแกะนำ""

ใน "พงศาวดารยุทธศิลปะ" หน้า ๑๒๐

(พิมพ์ครั้งที่สอง)

คำนำ

ข้าพเจ้าได้มีความตั้งใจมานานแล้ว ที่จะสนองคุณโรงเรียนเดิมของข้าพเจ้า คือโรงเรียนนายร้อยทหารบก ด้วยกำลังน้ำพักน้ำแรงของข้าพเจ้าแท้ ๆ แทนที่จะเพียงใช้ทรัพย์ดังได้ทำมาบ้างแล้วเล็กน้อย จึงได้บังอาจอาสาไปยังกรมยุทธศึกษาทหารบก ขอใช้ความรู้ในวิชาประวัติศาสตร์ซึ่งข้าพเจ้าได้เคยเล่าเรียนมา เพื่อแต่งหนังสือซึ่งอาจจะใช้ได้เป็นประโยชน์ในการสอนที่โรงเรียนนั้นบ้าง

กรมยุทธศึกษาทหารบกได้ให้เกียรติยศแก่ข้าพเจ้าอย่างสูง ในการที่ได้รับรองการอาสาของข้าพเจ้าเป็นอย่างดี คือขอให้ข้าพเจ้าแต่งชีวะประวัติของ ฮานนิบาล ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้รับทำตามประสงค์ด้วยความยินดียิ่ง เพราะฮานนิบาลนั้นโลกและประวัติศาสตร์ได้ยอมรับไว้แล้ว ว่าเป็นจอมทัพที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งซึ่งมนุษยชาติได้เคยประสพมา และแม้จะล่วงชีพไปกว่า ๒๐๐๐ ปีแล้วก็ดี ยังไม่มีผู้ใดลืม และยังพูดถึงกันอยู่เสมอ การอ่านชีวิตของท่านจึงควรจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะเป็นนายทหารต่อไปภายหน้าเป็นแน่แท้

ข้าพเจ้ามีความหวังเป็นอย่างยิ่ง ว่านักเรียนจะได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินจากหนังสือเล่มนี้ แต่ถ้าไม่สมหวังและนักเรียน กลับ เห็น เป็น หนังสือ ที่กร่อย เสียแล้ว ข้าพเจ้าก็จำต้องขออภัย

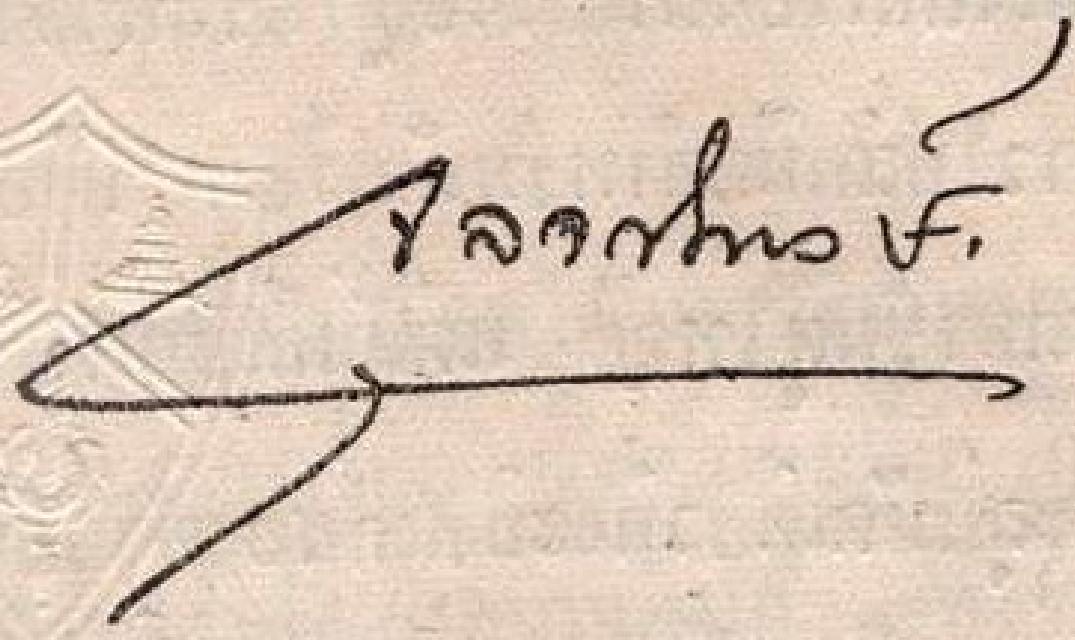
อนึ่งเนื่องด้วยยังไม่ ปรากฏ ว่ามีผู้ใดได้ เคย เรียบเรียงชีวะประวัติของฮานนิบาลขึ้นในภาษาไทย ซึ่งเป็นข้อที่น่าเสียดายเพราะนอกจากเป็นวีระบุรุษสำคัญยิ่งคนหนึ่งแล้ว เรื่องราวของการ ต่อสู้ ระหว่างโรมและคาร์เธจใน สมัยฮานนิบาลเป็นเรื่องราวที่น่าจะทราบไว้ เพราะอาจนำมาเป็นตัวอย่างได้ดียิ่งตอนหนึ่งในบรรดาประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าจึงได้ทำขึ้นโดยประสงค์จะยิงนกสองตัวด้วยกะสุนนัดเดียว คือนอกจากจะเป็นหนังสือสำหรับนักเรียนนายร้อยอ่านแล้ว หวังว่าจะเป็นหนังสือสำหรับนักศึกษาทั่วไปที่ชอบชีวะประวัติ เช่นผู้ที่ได้เคยอ่าน "เฟรเดริคมหาราช" "คัทรินมหาราชินี" และ "คาวัวร์" ของข้าพเจ้าจะมีโอกาสได้อ่านด้วย จึงมีคำอธิบายเกี่ยวด้วย ว่าข้อความต่างๆ ค้นคว้ามาจากไหน และความเห็นขัดคัดค้านกันอย่างใดไว้อย่างละเอียด ซึ่งย่อมไม่จำเป็นสำหรับนักเรียนจะเอาเป็นธุระ แต่อาจจะเป็นประโยชน์แก่อาจารย์ที่จะสอน

นักเรียน ทั้งน่าจะเป็นที่เอาใจใส่แก่ท่านนักศึกษาทั่วไปด้วย เมื่อเช่นนั้นนักเรียนก็ควรจะผ่านไปเสียได้ อีกประการหนึ่ง หนังสือเรื่องนี้นับว่าอยู่ในระหว่างขนาดกลาง คืออาจจะว่ายาวไปสักนิดสำหรับนักเรียน หรือสั้นไปสักหน่อยสำหรับนักศึกษาชั้นผู้ใหญ่ แต่นี่ก็เป็นเพราะความจำเป็นอีก คือเป็นกะสุนนัดเดียวที่จะยิงนกสองตัวอยู่นั่นเอง

ข้าพเจ้าขอขอบใจนายเบี้ยน จุลินทร ผู้พิมพ์ดีดเรื่องนี้ให้แก่ข้าพเจ้าที่อังกฤษขอขอบใจภรรยาข้าพเจ้าผู้เขียนแผนที่และขอขอบใจนายบานเย็น สายัณหวิกสิต ผู้จัดการรวบรวมและวิ่งเต้นต่าง ๆ เกี่ยวกับการนำออกพิมพ์ในเมืองไทย

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าหวังว่า นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียนนายร้อยแล้ว หนังสือเล่มนี้จะได้รับความต้อนรับจากท่านผู้อ่านทั่วไปเช่นเดียวกับ “ คาวัวร์ ” และเล่มอื่น ๆ ของข้าพเจ้า อันเป็นความกรุณาซึ่งจับใจข้าพเจ้ายิ่งนัก ทำให้ข้าพเจ้าพยายามจะแต่งให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอโดยเต็มความสามารถ แต่อย่างไรก็ตามข้อบกพร่องนั้นคงจะยังมีอยู่มาก ขอวิงวอนท่านผู้มีความรู้จงติให้เต็มที่ แต่อย่าลืมกรุณาให้อภัยแก่

ข้าพเจ้าซึ่งแม้บังอาจมากก็จริง แต่ก็ได้บังอาจทำไปโดยหวังจะนำประโยชน์มาสู่เพื่อนร่วมชาติเท่านั้น

ป.ล. หนังสือเล่มนี้ได้แต่งขบลงเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ แต่ก่อนที่จะส่งต้นฉะบับรวมทั้งหมดไปลงพิมพ์ที่เมืองไทย ก็พอดีการคมนาคมระหว่างไทยกับอังกฤษถูกตัดขาดลงเมื่อวันที่ ๗ — ๘ ธันวาคม เพราะญี่ปุ่นบุกรุก ภายหลังสงครามข้าพเจ้าจึงได้ถือโอกาสตรวจแก้ไขเล็กน้อยบางแห่งก่อนที่จะปล่อยให้ออกพิมพ์อย่างแน่นอนได้ ในครั้งนี้

[หมายเหตุ - ตอนต่อไปนี้ไม่จำเป็นที่นักเรียนจะอ่าน]

รายนามหนังสือที่ใช้ในการรวบรวมเรื่อง

หนังสืออันสำคัญที่สุดที่ได้อาศัยในการเรียบเรียง "ฮานนิบาล" ก็ย่อมเข้ารูปเดียวกันกับนักประพันธ์ใหม่ ๆ โดยมาก คือได้ใช้ประวัติศาสตร์ของชาวกรีกโบราณ โปลิบิอุส (Polybius) และชาวโรมัน ลิวิอุส (Livius) เป็นตำราคู่มือเป็นพื้น ข้าพเจ้าเคราะห์ร้าย เพราะเมื่อได้รับการศึกษาชั้นมัธยมที่วิทยาลัยแฮร์โรว์ (Harrow) ในประเทศอังกฤษ มิได้มีโอกาสได้เรียนภาษากรีกโบราณ ทั้งนี้เพราะในเวลานั้นข้าพเจ้า อยู่ใน กำหนดว่าจะศึกษา วิชาทหาร ต่อไป เป็น อาชีพ การเรียนภาษากรีกโบราณจึงดูไม่จำเป็น ท่านผู้ปกครองจึงได้จัดให้เรียนวิทยาศาสตร์เสียแทน คือจะเรียนทั้งสองอย่างนั้นไม่มีเวลา เมื่อภายหลังข้าพเจ้าเปลี่ยนอาชีพมาเป็นนักประวัติศาสตร์ จึงเป็นที่น่าเสียดายยิ่งนักที่เป็นไปเช่นนั้น แต่เพราะเหตุนั้นเอง ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถจะอ่าน หนังสือของโปลิบิอุสในภาษากรีกโบราณได้ จำเป็นต้องใช้คำแปลภาษาอังกฤษ แต่ก็เคราะห์ดีที่ของเขามีไว้อย่างดียิ่ง แปลตรงกันเกือบทุก ๆ คำ ส่วนภาษาลาตินนั้นข้าพเจ้าได้เคยเรียน

ถ้าจะตั้งอกตั้งใจอ่านลิวีอุสในภาษาเดิมจริง ๆ ก็คงจะพอทำได้ แต่จะกินเวลานานเกินสมควร จึงได้ใช้คำแปลภาษาอังกฤษเสียโดยมาก มีแต่บางตอนได้พลิกดูข้อความในภาษาเดิม บ้างเวลามีข้อสงสัย เมื่อได้อาศัยคำแปลเช่นนี้จึงได้เห็นว่าจำเป็นที่จะรีบแถลงเสียโดยตรง มิฉะนั้นท่านนักศึกษาอาจจะหาเอาได้อย่างถูกต้องว่าข้าพเจ้าโกง แกล้งทำหลอกลวงว่าใช้ภาษาโบราณเดิมจริง ๆ โดยตลอด

เนื่องด้วย โปลิบิอุส และ ลิวิอุส เป็นนักประวัติศาสตร์โบราณผู้มีส่วนสำคัญยิ่ง ในการเล่าเรื่องยุคนี้ ผู้อ่านจึงควรจะทราบถึงท่านทั้งสองนี้ไว้บ้างโดยสังเขป

โปลิบิอสเป็นชาวกรีกโบราณ มีกำเนิดในปี พ.ศ. ๓๓๕ (๒๐๔ ปีก่อนคริสตศักราช) บิดาเป็นนัคการเมืองซึ่งมีตำแหน่งสำคัญในระหว่างชนชาติกรีก และเมื่อเติบโตขึ้นโปลิบิอุสก็ได้เข้าเกี่ยวข้องในการเมืองด้วย จนได้ตำแหน่งสูงเช่นเดียวกัน ต่อมาเมื่อชาวโรมันได้ตีชาวกรีกแตกยับเยินในพ.ศ. ๓๗๕ (๑๖๘ ปีก่อน ค.ศ.) ทางกรุงโรมได้เรียกร้องให้ชาวกรีกส่งเชลยไปยังกรุงโรมเป็นจำนวนพันคน ล้วน

เป็นคนสำคัญในแผนกการณ์ต่างๆ โปลิบิอุสก็ได้อยู่ในจำพวกนั้นด้วย

โปลิบิอุสได้อยู่กับชาวโรมันถึง ๑๗ ปี และได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี ทั้งได้มีโอกาสวิสาสะและเป็นสหายกับตระกูลสำคัญของกรุงโรม เช่นตระกูล สกิปิโอ (Scipio) และอาเอมิลิอี (Aemilii) ซึ่งทำให้โปลิบิอุสได้มีโอกาสทราบเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ของกรุงโรมจากตระกูลทั้งสองนี้อย่างดียิ่ง

โปลิบิอุสได้เริ่มเรียบเรียงประวัติศาสตร์เมื่อกลับไปอยู่ในกรีซอีก ประวัติศาสตร์ของโปลิบิอุสนั้นหมดด้วยกันปรากฏว่ามีถึง ๔๐ เล่ม แต่เท่าที่เหลือมาถึงสมัยปัจจุบันมีครบเต็มที่เพียง ๕ เล่ม อีก ๓๕ เล่มเป็นแต่เหลืออยู่บางตอน โปลิบิอุสเป็นเจ้าของเรื่องราวเกี่ยวกับการสงครามของฮานนิบาลอันสำคัญยิ่ง เพราะได้พึ่งเรื่องต่าง ๆ จากสหายชาวโรมัน ทั้งโปลิบิอุสได้เดินทางไปเที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ ที่เขียนถึงใน ประวัติศาสตร์โดย ตนเอง เกือบ ทุกหน ทุก แห่ง หนังสือประวัติศาสตร์ของโปลิบิอุสนั้นสำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างเหลือที่จะพรรณนาได้ จึงมีผู้ใช้เป็นคู่มือในการแต่ง

ประวัติศาสตร์ตลอดมา ตั้งแต่ในสมัยของกรุงโรมโบราณนั้นเอง

โปลิบิอุส เองได้ออกความเห็นว่าด้วยประวัติศาสตร์อย่างน่าฟังคือ "เราไม่ต้องการจะทราบแต่เพียงว่าได้มีอะไรเกิดขึ้นอย่างใดเท่านั้น แต่ยังต้องการทราบว่าเพราะเหตุใดจึงได้เกิดขึ้นและเป็นไปเช่นนั้นด้วย"๑ อีกประการหนึ่ง โปลิบิอุสยังได้กล่าวอย่างน่าฟังว่า "คนที่ดีจริงจำต้องรักมิตรและต้องรักชาติ ถ้ามิตรและชาติรักใครก็ต้องรักบ้าง ถ้าเกลียดใครก็ต้องเกลียดบ้าง แต่นักประวัติศาสตร์นั้นมีหน้าที่เพิ่มเติมยิ่งไปกว่านั้น และเมื่อจำเป็นเพราะใครเขาทำดี ก็จะต้องกล่าวชมเชยอย่างเต็มที่ แม้ผู้นั้นจะเป็นศัตรูก็ตาม แต่ถ้ามิตรของตนหรือชาติของตนทำผิด ก็จำเป็นจะต้องติอย่างไม่ยกเว้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะถ้าประวัติศาสตร์ขาดความจริงเสียแล้ว ก็ย่อมไม่มีประโยชน์อะไรเลย จริงอยู่นักประวัติศาสตร์ย่อมต้องเป็นคนรักชาติเช่นเดียวกับคนอื่นๆ แต่ต้องไม่กล่าวอะไรที่ไม่ตรงกับความจริง"๒

---

๑ Polybius : "Histories" Book 5, Chapter 21.

๒ Polybius : "Histories" Book 1, Chapter 14.

ส่วนลิวิอุสนั้นเป็นชาวโรมัน กำเนิดในภาคเหนือของอิตาลีใน พ.ศ. ๔๘๔ (๕๙ ปีก่อน ค.ศ.) แปลว่า ภายหลังสมัยฮานิบาลตั้ง ๑๒๕ ปี ลิวิอุสถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๗๐ กว่าปี ในชีวิตของลิวิอุสมักจะอยู่ในกรุงโรมเป็นพื้น และได้เป็นมิตรกับคนใหญ่คนโตเป็นอันมาก รวมทั้งพระจักรพรรดิ ออกัสตัส (Emperor Augustus)

ลิวิอุสได้เขียนประวัติศาสตร์ของกรุงโรมอย่างยืดยาว ถึง ๑๔๒ เล่ม แต่ในสมัยนี้ยังคงมีเหลืออยู่อย่างเต็มที่เพียง ๓๕ เล่ม ส่วนเล่มอื่น ๆ นั้นมีเหลือมาถึงสมัยเราได้ก็โดยนักเขียนคนอื่น ๆ นำมากล่าวถึงเป็นบางตอน ลิวิอุสนับว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ผู้สำคัญที่สุดคนหนึ่งในระหว่างชาวโรมัน แม้แต่ข้อความที่ท่านเขียนจะถูกพิสูจน์ได้ภายหลังว่ามีตอนคลาดเคลื่อนและไม่ตรงกับความจริงมิใช่น้อยก็ดี

นอกจากตำราคู่มือสำคัญนี้แล้ว ข้าพเจ้ายังได้อาศัยหนังสือโบราณภาษากรีกและลาติน (ภาษาของชาวโรมัน) อีกเป็นอันมาก ซึ่งข้าพเจ้าได้อ่านโดยคำแปลภาษาอังกฤษทั้งสิ้น แต่มีท่านผู้มีความรู้รับรองว่าเป็นคำแปลที่ตรงกับข้อความเดิมอย่างดีพอ ต่อจากนั้นก็ได้ใช้หนังสือชุดใหม่ต่าง ๆ เป็น

ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งสมุดแผนที่ของเยอรมันควบด้วย ดังได้ระบุรายนามหนังสือทั้งหมดที่ได้ใช้ไว้ดังต่อไปนี้ รวมทั้งเป็นที่บิดายินดีแก่ข้าพเจ้ายิ่งนักที่ได้อาศัยหนังสือ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" ของบิดาข้าพเจ้า ได้ทรงนิพนธ์ไว้มีข้อความแจ่มแจ้งเกี่ยวกับฮานนิบาลอย่างดี เป็นข้อชื่นชมแก่ข้าพเจ้าผู้เป็นโอรสมาก แต่แน่ละ ของท่านทรงไว้อย่างย่อ เพราะเป็นหนังสือเรื่องใหญ่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การทหารของหลายยุคต่อเนื่องกัน

ก. หนังสือโบราณที่ได้ตรวจดูโดยตลอด

(๑) ภาษากรีก

Plutarch : "Life of Fabius"
Plutarch : "Life of Marcellus"
Plutarch : "Life of Cato"
Plutarch : "Life of Pyrrhus"
Polybius : "Histories"

(๒) ภาษาลาติน

Titus Livius (Livy) : "History of Rome"

ข. หนังสือโบราณที่ดูแต่บางตอน

(๑) ภาษากรีก

Appianus : "Punic History"

Appianus : "Hanniballic War"
Aristotle : "Politics"
Diodorus Silocus : "Historical Library"
Strabo : "Geography"
Zonoras : "Annales"

(๒) ภาษาลาติน

Aulius Gellius : "Noctes Atticae"
Caelius Antipator : "Annales"
Corpelius Nepos : "Hannibal"
Cicero : "De Divinatione"
Cicero : "De Republica"
Dio Cassius : "Historia Romae"
Florus : "Epitomae de Tito Livio bellorum omnium armorum"
Justinus : "Historianum Phillippicanum".
Plautus : "Poenulus"
Plinius Secundus : "Historia Naturalis"
Sallustius : "Epistola Cn. Pompeii Ad Senatum"
Silius Italicus : "Punica"
Valerius Maximus : "De Factis Dictisque Memorabilibus"
Varro : "Servius apud AEneid"
Cicero : "De Oratione"

ค. หนังสือสมัยใหม่ที่ได้ตรวจดูโดยตลอด

(๑) ภาษาไทย

สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ : "พงศาวดารยุทธศิลปะ" (พ.ศ. ๒๔๕๙)

ภาคที่ ๒ มาตรา ๒ ตอนที่ ๖, ๗, และ ๘

สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ : "การสงคราม" (พ.ศ. ๒๔๔๕)

(๒) ภาษาอังกฤษ

Thomas Arnold : "The Second Punic War" (Edited by W. T. Arnold) (1886)

G.P. Baker : "Hannibal" (1930)

Bosworth-Smith : "Carthage and the Carthaginians" (1897)

The Cambridge Ancient History Vol. 8.

Colonel T. A. Dodge : "Hannibal" (1891)

D. W. Freshfield : "Hannibal Once More" (1914)

Captain B.H. Liddell Hart : "A Greater Than Napoleon-Scipio Africanus" (1926)

Colonel P. L. Macdougall : "Campaigns of Hannibal" (1897)

W.O'Connor Morris : "Hannibal" (1897)

H. Spencer Wilkinson : "Hannibal's March Through the Alps" (1911)

Strachan-Davidson : "Selections from Polybius"
Cecil Torr : "Hannibal Crosses the Alps (1924)
F.W. Walbank : "Philip V of Macedon" (1939)

(๓) ภาษาฝรั่งเศส

Colonel Hennebert : "Histoire d'Annibal" (1870)

(๔) ภาษาเยอรมัน

Kromeyer und Veith : "Schlachtenatlas" (1894)
Theodore Mommsen : "History of Rome" (1894)
English translation by W.P. Dickson.

(ง) หนังสือสมัยใหม่ที่ได้ดูแต่บางตอน

(๑) ภาษาอังกฤษ

Ball : "Alpine Guide"

(๒) ภาษาฝรั่งเศส

Boussnet : "Discours sur l'histoire universelle"
Commandant Colin : "Annibal en Gaule"
J.B. Collet : "Chute de Napoleon"
Desjardin : "Géographie de la Gaule Romaine"
Hoëfer : "Nouvelle biographie générale"
Joanne : "Jura et Alpes Françaises"

M.A. Macé : "Description du Dauphiné"
Montesquieu : "Esprit des Lois"
Montesquieu : "Grandeur et Décadenc des Romains"
Napoleon I : "Correspondance" Tome XXXII
Napoleon III : "Histoire de Jules César"
Saint-Simon : "Histoire de la Guerre des Alps"
Thiers : "Histoire du Consulat et de l'Empire"

(๓) ภาษาเยอรมัน

Hasselbarth : "De Pugna Cannensi"
Neumann : "Das Zeitalter der Punischen Krige aus Seinen Nachlasse harausgegeben und ergänzt von Gustav Faltin"
Nissen : "Italische Landes Kunde"
Stüremberg : "De Romanorum cladibus Trasumenna et Cannensi"

(๔) ภาษาอิตาเลี่ยน

Martelli e Vaccarone : "Guida delle Alpi Occidentali"

หมายเหตุ — การเขียนนามภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ยังไม่ปรากฏว่าจะเอากันแน่แบบไหน เท่าที่เคยเห็นมาก็มีอยู่

๒ วิธี วิธีหนึ่งคือเรียกตามเดิมของชาตินั้น ๆ ดังที่บิดาของข้าพเจ้าได้ทรงใช้ใน “พงศาวดารยุทธศิลปะ” เป็นต้น ซึ่งก็ต้องนับว่าถูก แต่อาจจะทำให้ยุ่งได้แก่ผู้ที่จะไปอ่านเรื่องราวขยายความรู้ในภาษาต่างประเทศภายหลัง คือจะจับตัวบุคคลในเรื่องไม่ติดต่อกันได้ง่าย ทั้งนี้เพราะชาวยุโรปชาติไหนเขาก็เรียกนามต่างๆ ตามแบบของเขา แม้จะผิดแปลกกับวิธีจริง ๆ ของเจ้าของนามเดิมก็ตาม

อันวิธีนี้แม้อาจจะผิดก็ดี เป็นวิธีที่นักแต่งใช้กันอยู่ทั่วไป เป็นวิธีสากล ข้าพเจ้าจึงจะดำเนินตาม คือนามใดที่ไทยเราเรียกอย่างของเราอยู่แท้ ๆ แล้ว ก็คงจะเรียกอย่างนั้น คือจะไม่เรียก “อังกฤษ” ว่า “อิงก์แลนด์” ดังนี้เป็นต้น แต่บัดนี้ก็เกิดปัญหาขึ้นอีกว่า นามที่ไทยเราไม่ได้เรียกของเราอย่างพิเศษ ควรจะดำเนินตามชาติใด ข้าพเห็นว่าเมื่อคนไทยเราโดยมากยังเรียนภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก เราควรจะดำเนินตามอังกฤษจึงได้กระทำเช่นนั้นในหนังสือเรื่องนี้และอื่น ๆ

ส่วนการเขียนปี พ.ศ. โดยมี ค.ศ. ควบอยู่ด้วยตลอดนั้น ข้าพเจ้าได้เอาอย่าง นายสิริ เปรมจิตต์ ในหนังสือ "ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส" (พ.ศ. ๒๔๘๑) เพราะข้าพเจ้าเห็นเป็นวิธีที่ดีมาก คือถ้าผู้อ่านจะไปอ่านหนังสือภาษาต่างประเทศภายหลัง และจำเป็นต้องเทียบศักราชทั้งสองก็จะไม่ต้องคิดเลขให้ลำบาก ดังข้าพเจ้าได้เคยชมเชยไว้แล้วเมื่อวิจารณ์หนังสือเล่มนั้น และได้กล่าวไว้ว่าจะทำตาม.

จ.จ.

(หมายเหตุ) — จบตอนที่นักเรียนไม่จำเป็นต้องอ่านเพียงนี้

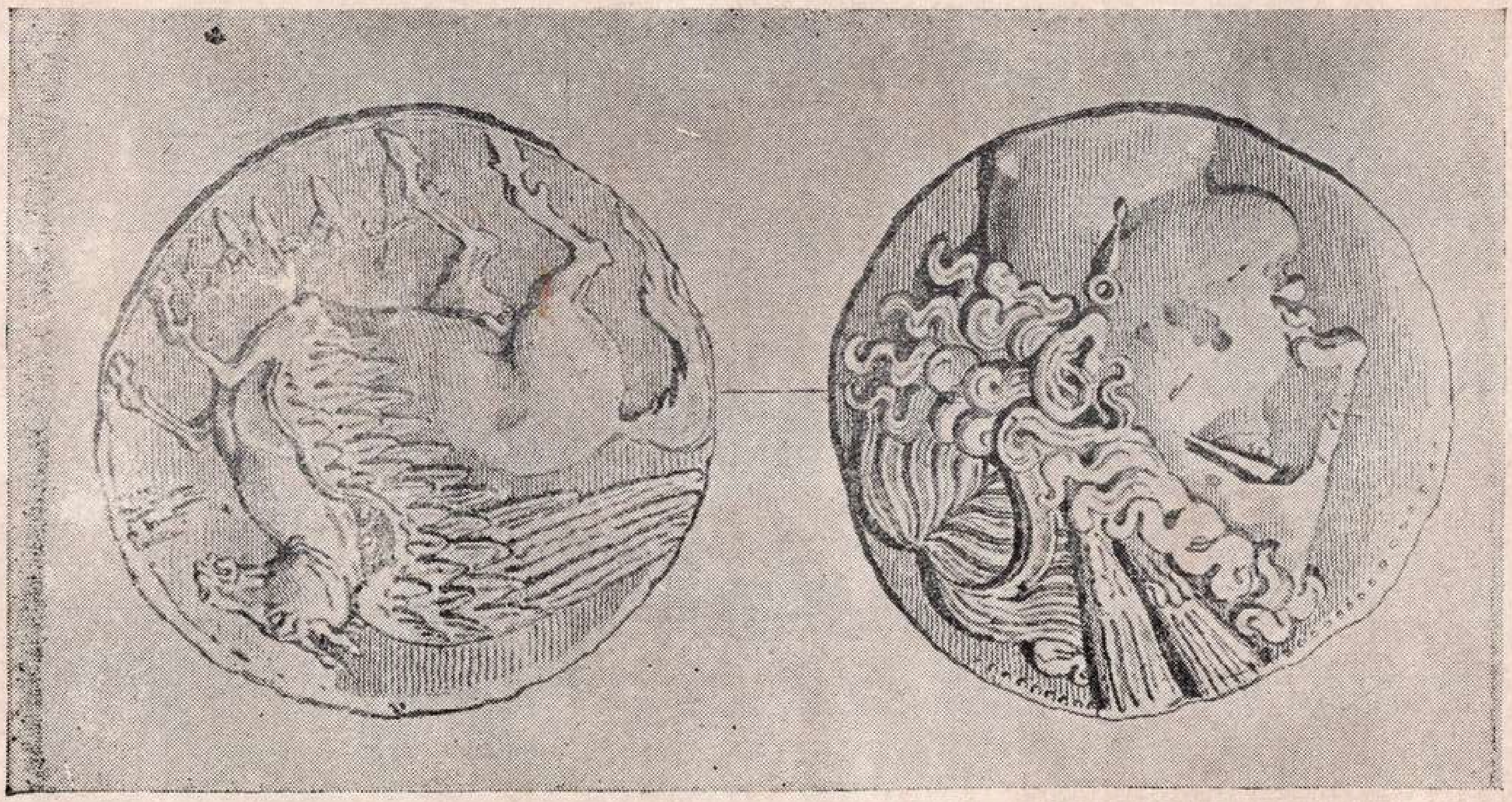
สารบาญ

บทที่ ๑	คาร์เธจก่อนกำเนิดฮานนิบาล	หน้า	๑
บทที่ ๒	ตั้งแต่กำเนิดของฮานนิบาลจนถึงผล สำเร็จของบิดาในสเปญ	,,	๓๕
บทที่ ๓	ฮานนิบาลเรมเบนแมทพและทำการ สงคราม	,,	๔๙
บทที่ ๔	ฮานนิบาลข้ามทิวภูเขาอาลป์ส	,,	๖๒
บทที่ ๕	ฮานนิบาลเริ่มได้ชัยชะนะ ๓ ครั้ง ในอิตาลี	,,	๑๐๐
บทที่ ๖	ฮานนิบาลชะนะที่คานนาเอ	,,	๑๓๔
บทที่ ๗	การคุมเชิงกันและแสวงหาพันธมิตร	,,	๑๗๓
บทที่ ๘	ฮาสดรูบาลมาอิตาลี	,,	๑๙๙
บทที่ ๙	ฮานนิบาลปราชัยที่ซามา	,,	๒๑๖
บทที่ ๑๐	ฮานนิบาลพยายามฟื้นกำลังคาร์เธจ	,,	๒๔๘
บทที่ ๑๑	ฮานนิบาลเป็นที่ปรึกษาพระราชา อานติโอคุส	,,	๒๖๑
บทที่ ๑๒	ปลายชีวิตของฮานนิบาล	,,	๒๗๗

สารบาญรูปและแผนที่

๑	รูปที่ ๑	รูปเงินของกรุงคาร์เธจ	หน้า	๑
๒	แผนที่ ๑	แสดงอิทธิพลของชาติต่าง ๆ ตามฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน	,,	๑๔
๓	แผนที่ ๒	เส้นทางเดินทัพของฮานนิบาล จากสเปญอิตาลี	,,	๖๗
๔	แผนที่ ๓	แสดงเส้นทางเดินจากที่ข้ามแม่น้ำโรน	,,	๘๒
๕	แผนที่ ๔	แหลมอิตาลีแสดงแคว้นต่าง ๆ และสนามรบ	,,	๑๐๕
๖	รูปที่ ๒	รูปพุ่มไม้เตี้ยปกปิดซึ่งมาโกได้ซุ่มทหารในการรบที่แม่น้ำเตรเบีย	,,	๑๑๓
๗	แผนที่ ๕	การรบที่ทะเลสาปตราซิเมนุส	,,	๑๒๙
๘	รูปที่ ๓	ป้อมค่ายเมืองคานนาเอ	,,	๑๔๖
๙	แผนที่ ๖	ฮานนิบาลและโรมันเดินทัพจากเจรูนิอุมไปคานนาเอ	,,	๑๕๐
๑๐	แผนที่ ๗	การรบที่คานนาเอตอนแรก	,,	๑๕๗
๑๑	แผนที่ ๘	การรบที่คานนาเอตอนที่สอง	,,	๑๕๘

๑๒ แผนที่ ๙ การรบที่คานนาเอ ตอนที่สาม หน้า ๑๖๐
๑๓ รูปที่ ๔ ถ่ายจากบ้อมค่ายเมืองคานนาเอ
แลไปเห็นแม่น้ำเอาฟีดิอุสคดเคี้ยว ,, ๑๖๖
๑๔ แผนที่ ๑๐ การรบที่ซามา ตอนแรก ,, ๒๓๕
๑๕ แผนที่ ๑๑ การรบที่ซามา ตอนที่สอง ,, ๒๔๑
๑๖ แผนที่ ๑๒ การรบที่ซามา ตอนที่สาม ,, ๒๔๒
๑๗ รูปที่ ๕ ปุบลิอุส คอร์นีลิอุส สกิปิโอ
อัฟริกานุส์ ,, ๒๔๖
๑๘ รูปที่ ๖ ฮานนิบาล ,, ๒๘๑

บทที่ ๑

คาร์เธจก่อนกำเนิดฮานนิบาล

ฮานนิบาล ผู้เป็นตัวพระเอกของเราในหนังสือเล่มนี้ มีกำเนิดเป็นชาวคาร์เธจ อันเป็นชาติโบราณซึ่งมีอานาจแสนยานุภาพรุ่งเรืองเกือบทั่วฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอยู่ครั้งหนึ่ง จนถึงกับเป็นคู่แข่งอันสำคัญที่สุดของชนชาติโรมันโบราณ อยู่เป็นเวลานมนานหลายปี แต่แทนที่จะกลับกลายเปลี่ยนแปลงต่อมาจนมีฐานะเหลืออยู่ต่อเนื่องกันมาเป็นชาติปัจจุบัน เช่น ชาวโรมันได้กลับกลายเป็นชาวอิตาเลียนเดี๋ยวนี้ ชาวคาร์เธจได้สาบศูนย์หายไปจากพิภพเสียเลย เกือบจะไม่มีอะไรเหลือแม้หนังสือสักเล่มเดียวที่ได้เคยแต่งไว้ก็ไม่มี จนกระทั่งภาษาที่ใช้พูดกันอยู่นั้นเป็นอย่างไรก็ไม่มีผู้ใดกล้าเดาได้อย่างแน่นอน เราเคราะห์ดีที่ทราบเรื่องราวเป็นอันมากของชาวคาร์เธจจากชนชาวกรีกและโรมัน แต่นั่นก็เป็นข้อหนึ่งที่ทำให้เราต้องจำไว้ว่า เรื่องราวต่าง ๆ ของชาวคาร์เธจ เราได้รับมาจากพวกที่เคยเป็นศัตรูทั้งสิ้น แปลว่าถ้าถูกกล่าวหาใส่ร้ายอย่างใด ชาวคาร์เธจก็ไม่มีโอกาสจะแก้ตัวได้เลย นับว่าในประวัติศาสตร์สากลเห็นจะไม่

เคยมีชาติใดที่เคราะห์ร้ายเท่า เพราะฉะนั้นตอนที่ชาวคาร์เธจได้รับความชมเชย เราไม่จำเป็นต้องสงสัยว่าอาจจะไม่เป็นความจริงส่วนตอนที่ถูกปรักปรำนั้นสิ เราพึงต้องจำไว้ว่าเป็นข้อปรักปรำของศัตรูทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม เพื่อที่จะเข้าใจถึงชีวิตของฮานนิบาลได้ เราจำจะต้องทราบถึงประวัติของชาวคาร์เธจนับตั้งแต่กำบรรพ์เสียก่อน.

บรรดาชนชาติกำบรรพ์ มีแบ่งออกเป็นชาติสำคัญ ๆ นั้น ชาวเซมิติก (Semitic) ต้องนับว่าสำคัญมากชาติหนึ่ง ซึ่งบัดนี้ได้สืบเนื่องแบ่งกันดูงมาเป็นชาติต่าง ๆ เช่น ชาวอาหรับ และชาวฮีบรู (Hebrew) หรือที่เรียกกันว่ายิวเป็นต้น แต่ในสมัยกำบรรพ์มีชาวเซมิติกอีกหมู่หนึ่ง ซึ่งในตอนแรกเป็นพวกท่องเที่ยวอยู่ในดินราบริมแม่น้ำไทกริส (Tigris) ในประเทศอาเซียน้อย นับตั้งแต่ ๓๗๕๗ ปี ก่อนพุทธศักราช (๒๓๐๐ ปี ก่อน ค.ศ. นักประวัติศาสตร์ เยอรมัน มอมม์เซน* (Mommsen) ว่าในภาษาโบราณคำว่า Canaan แปลว่า ดินราบ เพราะฉะนั้น

---

* Mommsen: "History of Rome" Volume 2, Book 3, Chapter 2.

ชาวเซมิติกพวกนี้จึงได้นามว่าพวกคาแนไนต์ เซมิติก (Canaanite Semitic) นักประวัติศาสตร์อังกฤษ เบเคอร์ (Baker) [๒] แถลงว่าพวกนี้ได้พยายามจะอพยพไปยังประเทศอิจิปต์ ได้ทำการต่อสู้กับชาวอิจิปต์ ได้ผลดีบ้าง แพ้บ้าง

ในที่สุดจึงเลิกล้มความคิดจะไปอิจิปต์ และได้อพยพไปอยู่ริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตอนที่เป็นประเทศซีเรีย (Syria) ปัจจุบัน และเริ่มจะเปลี่ยนสภาพจากพวกท่องเที่ยว กลับกลายเป็นพวกอยู่ในเมือง และได้ตั้งเมืองต่าง ๆ ของตนขึ้น เมืองที่สำคัญก็มี ไซดน (Sidon) ไทยร์ (Tyre) และ เบรุต (Beirut) ด้วยเป็นเมืองซึ่งยังคงมีอยู่ในประเทศซีเรียปัจจุบันทั้งสิ้น ชาวคาแนไนต์ เซมิติก ซึ่งมาตั้งเมืองขึ้นทางชายทะเลนี้ มอมม์เซน [๓] ว่าในไม่ช้าก็ได้นามใหม่จากชาวกรีกโบราณว่า เฟนิเก (Phoenike) และชาวอิตาเลียนโบราณเรียกว่า บิวเนียน (Punian) เหตุฉะนั้นในภาษาสมัยใหม่เช่นอังกฤษจึงเรียกว่า ชาวฟินิเชียน (Phoenician) หรือชาวบิวนิก (Punic)

---

๒ G. P. Baker: "Hannibal" Chapter 1.

๓ Mommsen: "History of Rome" Volume 2, Book 3, Chapter 2.

เมื่อชาวฟินิเชียนได้อยู่ตามเมือง ก็แสดงความสามารถ
ในการอุตสาหกรรม และการค้าขายอย่างเก่งกาจและรวดเร็ว
ดังนักประวัติศาสตร์อังกฤษ มอร์ริส (Morris) ยังได้ออกความ
เห็นต่อไปอีกว่า ชาวฟินิเชียนเป็นพวกแรกพวกหนึ่งที่ได้ทำการ
ค้าขายทางไกลโดยทางเรือ การเดินเรือของชาวฟินิเชียนสามารถ
อย่างยิ่ง ในชั้นต้นได้แต่เพียงติดต่อกับดินแดนที่ใกล้เคียง คือ
ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนภาคตะวันออกและทะเลอีเจียน (Aegean)
แต่ในไม่ช้ายังได้ไปไกลกว่านั้นอีกมาก คือผ่านช่องแคบจิบรัล
ตาร์และไปทางเหนือจนถึงเกาะอังกฤษ และต่อไปก็ยิ่งไกลขึ้นเสมอ
นักประวัติศาสตร์อังกฤษ บอสเวอรธ์สมิธ (Bosworth-Smith)
แถลงว่าชาวฟินิเชียน เป็นมนุษย์พวกแรกที่ได้เดินเรือโดยใช้ดูดาว
เหนือ (Pole Star) และได้แล่นผ่านรอบแหลมกู๊ดโฮปทางใต้ของ
ทวีปอัฟริกา ได้เดินเรือไปทางเหนือถึง ๒๐๐๐ ปีก่อนชาวโปรตุเกส
วาสโก เดอ กามา ซึ่งเป็นคนแรกที่ทำได้เช่นเดียวกัน สำหรับ
พวกชาติใหม่ในยุคกลาง พวกชาวยุโรปจึงถือว่าเป็นคนแรกที่

---

๑ W. O' Connor Morris: "Hannibal" Chapter 2.

๒ Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 1.

ได้เดินทางจากยุโรปไปอินเดียโดยทางเรือ การที่ชาวฟินิเชียนเดินเรือเก่งที่สุดในสมัยโบราณนั้นไม่มีปัญหา เพราะนักประวัติศาสตร์ทั้งสมัยโบราณและสมัยใหม่ได้ลงความเห็นสอดคล้องกันหมดว่าเป็นเช่นนั้น ถึงกับนักประวัติศาสตร์ ฝรั่งเศส เอนเนแบร์ต[๖] (Hennebert) สรุปความว่าธงเรือค้าขาย (ถ้าสมัยนั้นมีแล้ว) ของชาวฟินิเชียนคงจะเคยมีปลิวสะบัดอยู่บนเสาใบเรือในเวลาเดียวกันที่เกาะลังกา เกาะอังกฤษ และแหลมกู๊ดโฮปทางอัฟริกาใต้ เอนเนแบร์ตจึงลงความเห็นว่ามีความสามารถในทางเดินเรืออยู่ในระดับสูงกว่าชาวยุโรปในสมัยยุคกลางเสียอีก.

เมื่อสามารถในการอุตสาหกรรม การค้าขาย และการเดินเรือถึงเพียงนั้น ชาวฟินิเชียนก็เจริญมากขึ้นเป็นธรรมดา เบเคอร์[๗] ว่าเมื่อถึงสมัย ๕๕๗ ปีก่อน พ.ศ. (๑๓๐๐ ปีก่อน ค.ศ.) ชาวฟินิเชียนร่ำรวยอย่างยิ่ง เป็นของแปลกที่แม้ว่าชาวฟินิเชียนจะมีความสามารถในหลายทางก็จริง แต่ในทางการเมืองกลับอ่อนมาก หาได้รวบรวมกันเป็นชาติเป็นปึกแผ่นหรือรวมกำลังกัน

---

๖ Hennebert: "Histoire d' Annibal" Tome l, Livre l, Chapitre l.

๗ Baker: "Hannibal" Chapter l.

ไม่ยังต่างเมืองต่างแยกกันอยู่ แม้จะมีการทำเป็นสหรัฐบ้าง อย่างเอนเนแบร์ว่า แต่ก็คงเป็นสหรัฐอย่างหลวม ๆ ที่สุด คือ เบเคอร์[๙] ว่าไซดน ได้รับว่าเป็นเมืองมารดร แต่หามีอำนาจปกครองเมืองอื่น ๆ อย่างจริงจังไม่ แต่ถึงจะอ่อนในทางการเมืองและการปกครองก็จริง ชาวพินิเชียนกลับสามารถในการแสวงหาเมืองขึ้นและสร้างอาณานิคม คือแบ่งพลเมืองอพยพไปอยู่ในตามศูนย์กลางของการค้าขาย ซึ่งในขั้นต้นก็เพียงจะเป็นสถานีสาขาของการค้าขายเท่านั้น จะเป็นโดยมีโรงงานอุตสาหกรรมหรือโรงเก็บสินค้าก็ดี แต่เมื่อมีคนไปอยู่มากเข้า สถานที่นั้น ๆ ก็อาจจะกลายเป็นเมืองของชาวพินิเชียนขึ้น ในสมัยต้นชาวพินิเชียนไม่เคยคิดจะทำการสงคราม เพราะเป็นนักค้าขายโดยฉะเพาะ เมื่อไปตั้งเมืองอยู่ในดินแดนของใคร ก็มักจะตั้งขึ้นโดยอนุมัติของเจ้าของถิ่นเดิม และทำสัมพันธไมตรีไว้อย่างดี ชาวพินิเชียนจะต้องเริ่มหันเข้าจัดการทหารและการรบเอาต่อเมื่อชาวกรีกจะได้เริ่มตั้งเดินเรือบ้าง ทำการค้าขายทางไกลและมีอาณานิคมบ้าง จึงได้เกิดมีการแก่งแย่งกันขึ้น

---

[๙] Baker: "Hannibal" Chapter I.

สถานีสาขาการค้าของชาวฟินิเชียน เบเคอร์[๖] ว่ามีนับได้ถึงกว่า ๓๐๐ แห่ง และที่ไกลจากซีเรียย่างลับลับก็มีมาก เช่น ตามฝั่งทะเลของมณฑลคอร์นวอลล์ (Cornwall) ในประเทศอังกฤษเดี๋ยวนี้เป็นต้น แต่เมืองที่สำคัญที่สุดเมืองแรกที่ชาวฟินิเชียนได้สร้างขึ้นก็คือเมืองกาเดส (Gades) ทางภาคใต้ของแหลมสเปญ ตรงกับที่เมืองคาดิซ (Cadiz) ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศสเปญปัจจุบันนี้

สถานีการค้าขายเหล่านี้มีอยู่ตามชายทะเลภาคเหนือของทวีปอัฟริกาด้วย ในหมู่สาขาเหล่านี้มีเมืองที่ตั้งขึ้นเป็นเมืองแรกในดินแดนซึ่งบัดนี้เป็นแคว้นตูนิเซีย (Tunisia) คือเมืองอัตติคา (Utica) แต่ในไม่ช้าชาวฟินิเชียนจากเมืองไทร์ก็ได้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นอีกเมืองหนึ่งในแคว้นเดียวกันนั้น เมืองใหม่นี้ตั้งอยู่ริมทะเลทีเดียว เป็นเมืองท่าเรือในอ่าวตูนิส

ตามตำนานดึกดำบรรพ์มีความว่าราว ๓๐๗ ปีก่อน พ.ศ. (๘๕๐ ปีก่อน ค.ศ.) เมืองไทร์ได้มีเจ้าหญิงทรงนามว่าเอลิสซาร์ (Elissar) ได้พาพวกชาวไทร์จำนวนหนึ่งอพยพหลบหนีไปจากพระ-

---

๖ Baker: "Hannibal" Chapter 1.

เชษฐาทรงนามว่า ปิกเมเลียน (Pygmalion) ซึ่งเป็นราชาที่โหดร้ายดุดัน และพวกนั้นได้เดินทางไปถึงทวีปอัฟริกา ใกล้เมืองอัคคาซึ่งชาวพื้นเชียนจากเมืองไตยร์นั้นเองได้มาตั้งอาณานิคมอยู่ราว ๕๐ ปีก่อนนั้นแล้ว เจ้าหญิงเอลิสซาร์ได้จัดซื้อที่ดินบางตอนจากชาวพื้นเชียนที่มาอยู่ก่อน และบางตอนจากชาวเจ้าของถิ่นเดิม จึงสามารถสร้างนครขึ้นใหม่ได้ เจ้าหญิงองค์นี้บางทีก็ถูกขนานนามว่า ดิโด (Dido) แปลว่าผู้หลบหนี

อนึ่งในคัมภีร์อิลิอาด (Iliad) ของโฮเมอร์ (Homer) บรมกวีกรีกโบราณซึ่งบรรยายถึงการสงครามระหว่างชาวกรีกกับชาวเมืองตรอย (Troy) ได้กล่าวถึงวีระบุรุษชาวตรอยชื่อ อีเนียส (Aeneas) ซึ่งได้ช่วยทำการรบเพื่อกู้เมือง แต่เมืองตรอยก็แพ้เพราะชาวกรีกแอบเข้าเมืองได้ โดยมีทหารแอบซ่อนอยู่ในม้าตัวใหญ่ที่ทำด้วยไม้ซึ่งชาวตรอยลากเข้าเมืองเพราะหลงโง่เห็นไปเสีย ว่าเป็นของแปลก ต่อจากสมัยโฮเมอร์แล้วมีตำนานอีกว่า เมื่อเสียเมืองตรอยแล้ว อีเนียสได้หลบหนีโดยทางเรือท่องเที่ยวต่อไป จนภายหลังเรืออับปางแต่น้ำทะเลซัดอีเนียสไปขึ้นฝั่งที่เมืองของราชินีดิโดองค์นี้ ทั้งสองได้หลงรักกันอยู่นาน แต่อีเนียสก็พรากจากดิโดไปเสีย ทำให้ดิโด

โศกเศร้าถึงกับปลงชีพตนเอง ต่อมาภายหลังตำนานนี้ได้เป็น
เรื่องของบทกลอนสำคัญของบรมกวีโรมัน เวอร์จิล (Virgil)
แต่นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เช่น บอสเวอร์ธ สมิธ [๑๐] เป็นต้น ลง
ความเห็นรวมกันว่าเรื่องราวของดิโดทั้งเรื่องนั้นเป็นของสมมุติขึ้นทั้ง
สิ้น และไม่มีความจริงเลย.

แต่เมืองใหม่นั้นชาวฟินิเชียนอพยพจากเมืองไทร์ได้ตั้งขึ้น
โดยไม่มีปัญหา เวลาใดนั้นไม่แน่ แต่เห็นจะราว ๓๐๐ ปีก่อน พ.ศ.
นั้นเอง อนึ่งเนื่องด้วยมีเมืองเก่าคือยูติคาอยู่ใกล้ ๆ แล้ว เมือง
ใหม่ก็ได้รับนามว่า "เมืองใหม่" นั้นเอง ซึ่ง เบเคอร์ [๑๑] ว่าชาวฟินิ
เชียนเรียกว่า คาร์ต-ฮาดาชต์ (Kart-Hadasht) บอสเวอร์ธ
สมิธ [๑๒] ว่า เรียก เคอร์จาธ-ฮาเดสชาธ (Kirjath-Hadeschath)
ส่วนมอมม์เซน [๑๓] ว่า เรียก คาร์ธาดา (Karthada) เมื่อเช่นนั้น

---

๑๐ Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 1.

๑๑ Baker: "Hannibal" Chapter 1.

๑๒ Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 1.

๑๓ Mommsen: "History of Rome" Vol. 2, Book 3, Chapter 2.

ชาวกรีกจึงเลยเรียกว่า คาร์เชดอน (Karchedon) แลโรมัน-เรียกว่า คาร์ธาโก[๑๔] (Carthago) ต่อมาชาวใหม่ เช่นอังกฤษเรียกว่า คาร์เธจ (Carthage) ดังเราจะเรียกตามในหนังสือเล่มนี้ต่อไป

เมื่อตั้งนครคาร์เธจใหม่ ๆ ชาวเมืองก็ยังมีนิสัยชอบสันติภาพรักแต่การค้าขายตามแบบเดิมของชาวฟินิเชียน แม้ทหารซึ่งใช้ตั้งเมืองก็ยอมเสียค่าเช่าแก่เจ้าของถิ่นเดิม คือ พวก เบอร์เบอร์ (Berber) แลเพื่อรักษาสันติสุข ถึงกับยอมนับถือเป็นเมืองขึ้นของพวกเบอร์เบอร์เสียอีกด้วย เพราะชาวคาร์เธจไม่มีใจเป็นนักรบเสียเลย ส่วนในทางการค้าขายแลการเดินเรือ ชาวคาร์เธจก็ได้ทำต่อไปจนเจริญรุ่งเรืองเช่นเมืองมารดร คือไทยร์ ต่อมาก็มีผู้คนอพยพมาอยู่มากขึ้นตลอดมาจนเป็นเมืองใหญ่โตกว่าอันดับมาก ยิ่งเมืองไทยร์ตกอับเมื่อใด เช่นเมื่อถูกล้อมโดย เนบูชาร์เดรซซาร์ (Nebuchardrezzar) ราชาแห่งบาบิโลน (Babylon) ก็ยิ่งมีคนอพยพมาอยู่คาร์เธจมากขึ้นเมื่อนั้น จนในที่สุดเมื่อเมืองไทยร์ได้ล่มจนถึงในสมัย พระเจ้า อะเล็ก ซานเดอร์ มหาราช แห่ง มาซิโดน

---

๑๔ ตั้งสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ทรงใช้เรียกตามใน "พงศาวดารยุทธศิลปะ"

(Alexander the Great of Macedon) กรุงคาร์เธจก็ได้เป็นนครหลวงของชาวฟินเชียนทั้งหมด ดังนั้นชาวฟินเชียนจึงได้รับนามทั่วไปว่าเป็นชาวคาร์เธจแต่นั้นมา

การที่กรุงคาร์เธจได้เป็นหัวหน้าของชนชาติฟินเชียนนั้นเป็นเพราะกรุงคาร์เธจตั้งอยู่ในทำเลอันดีเกินไป เหมาะสำหรับการเพาะปลูกชาวถิ่นเดิมที่อยู่รอบก็ดี ไม่มาข่มขี่หรือเบียดเบียนอย่างใด สถานที่ก็เหมาะเพราะอยู่เกือบตรงกลางทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทีเดียว ควบคุมช่องทะเลทางภาคใต้ของเกาะซิซิลีอันเป็นทางเดินเรือจากทางภาคตะวันตกและภาคตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทั้งเป็นต้นทางของการค้าขายภายในทวีปอัฟริกาทางบก ฉะนั้นถึงเมื่อเมืองเก่า ๆ เช่นไทยร์และไซดนยังไม่ล่มจมทีเดียว คาร์เธจก็สำคัญเท่าและเกือบจะเป็นหัวหน้าอยู่แล้ว

นอกจากนั้นยังมีอีกเหตุหนึ่งที่ช่วยกรุงคาร์เธจ คือราวเวลาเดียวกันกับสมัยที่ชาวเมืองไทยร์ได้มาตั้งกรุงคาร์เธจนั้นเอง ชาวกรีกก็ได้เริ่มทำการค้าขายทางเรือออกมาไกลจากบ้านเมืองของตนมากขึ้น จนถึงกับมาทางทะเลเมดิเตอร์เรเนียนภาคตะวันตกในไม่

ชาวกรีกก็เอาอย่างชาวฟินิเชียนบ้าง คือตั้งสถานีสาขาการค้าขาย
อันใหญ่โตขึ้นตามลำดับจนเป็นเมืองอาณานิคม เมืองแรกนั้น
เบเคอร์ [๑๕] ว่าได้ตั้งขึ้นราว ๑๐๐ ปีภายหลังกรุงคาร์เธจ อยู่ในภาค
ใต้ของแหลมอิตาลี ใกล้ ๆ กับเมืองเนเปิลส์ (Naples) เดียว
นี้ เรียกว่า เมืองคูมาเอ (Cumae) ต่อจากนั้นก็มีเมืองของ
ชาวกรีกตั้งขึ้นอีกมากในเกาะซิซิลี และทางตอนใต้ของแหลมอิตาลี
แม้ทางภาคใต้ของฝรั่งเศส ก็มีกรีกไปตั้งเช่น มาสสิเลีย (Massilia)
ซึ่งตรงกันกับเมืองมาย์เซย ท่าเรือสำคัญของฝรั่งเศสปัจจุบัน - เมือง
กรีกเหล่านี้ทำการค้าขายได้ผลดีมาก และเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง
ส่วนเมืองไทยร์และไซดนั้นอยู่ไกลเกินไปที่จะทำการแข่งขันกับเมือง
กรีกใหม่ ๆ เหล่านั้นได้ หน้าที่อันใหญ่หลวงก็ย่อมตกกับกรุงคาร์เธจ
ซึ่งก็เลยกลายเป็นกรุงสำคัญขึ้นเพราะเหตุนี้ด้วย

การขยายตนเอง ของชาวกรีกได้ถึงขีดที่สุด อันคาร์เธจจะสา -
มารถทนทานได้ คือ เมื่อชาวกรีกได้ตั้งเมืองอะลาเลีย (Alalia)
ขึ้นในเกาะคอร์ซิกา ชาวคาร์เธจได้แน่ใจขึ้นทีละเล็กละน้อยมา

---

๑๕ Baker: "Hannibal" Chapter 1.

นานแล้ว ๆ ว่าถ้าจะคงเป็นแต่หมู่พ่อค้าอยู่เสมอไป จำจะต้อง
ต่อสู้อย่างแน่ จึงได้เริ่มเปลี่ยนสภาพเป็นรัฐจริง ๆ จัดการ
กองทัพทั้งทางบกทางเรือ ครั้นถึงเวลาที่ชาวกรีกตั้งเมืองอะ
ลาเลีย กรุงคาร์เธจก็พอดีถึงฐานะที่จะทำสงครามได้ จึงทำพันธ-
มิตรกับชาวเอตรุสกัน (Etruscan) ซึ่งเวลานั้นกำลังมีอำนาจ
อยู่ในแหลมอิตาลีภาคกลาง อยู่เหนือกรุงโรมซึ่งเพิ่งจะเป็นนคร
หลวงของหมู่ชนลาติอุม (Latium) อันมีจำนวนและดินแดน
นิดเดียว ในการสงครามซึ่งทำกันอยู่หลายปี ต่างฝ่ายต่าง
เปลี่ยนกันแพ้ชะนะ แต่ในที่สุดกรุงคาร์เธจได้ผลดี คือชาวกรีก
ยอมออกจากเกาะคอร์ซิกา กรุงคาร์เธจได้หมู่เกาะ บาเลียริก
(Balearic Islands) รวมทั้งเกาะซาร์ดิเนียและส่วนมาก
ของเกาะซิซิลี อีกด้วย

ส่วนชาวกรีกแห่งเมืองคูมาเอ ต่อมาสักหน่อยก็หันเข้าทำสง-
ครามกับชาวเอตรุสกัน ซึ่งเคยช่วยคาร์เธจ และฝ่ายกรีกได้ชัย
ชะนะ ทำให้ชาวเอตรุสกันเริ่มเสื่อมอำนาจลงในแหลมอิตาลี พอดี
เหมาะกับเป็นเวลาที่กรุงโรมได้ขับไล่ราชาของตนออก และเปลี่ยน

แปลงการปกครองเป็นมหาชนรัฐขึ้นแทน [๑๖] จึงเป็นเวลาที่โรม
กำลังเริ่มจะแสดงท่าทางว่าจะเป็นใหญ่ในแหลมอิตาลีต่อไป จนถึง
กับกรุงคาร์เธจได้ทำสนธิสัญญาด้วยกับกรุงโรม ในปี พ. ศ. ๓๔๑
(๕๐๔ ปีก่อน ค. ศ.) ตกลงกันว่า ดินแดนของอิตาลีนั้นจะอยู่ใต้
อิทธิพลของกรุงโรม ส่วนกรุงคาร์เธจจะมีอิทธิพลเหนืออัฟริกา
และน่านน้ำใกล้เคียง

แต่ถึงจะทำสนธิสัญญากับกรุงโรมก็จริง กรุงคาร์เธจก็ยังมิ
ได้ประสพสันติภาพ ทั้งนี้เพราะ กรุงโรมเวลานั้น แม้จะเป็น เอกราช
แต่ยังย่อมอยู่มากทั้งทางอำนาจและขนาดอาณาเขต คาร์เธจยัง
จะต้องประจันกับชาวกรีกอีก (เพื่อจะเข้าใจสภาพการณ์ในดิน
แดนตามฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในสมัยนั้นเชิญดูแผนที่ ๑) เมือง
สำคัญที่สุดของชาวกรีกที่ยังมีเหลืออยู่ในเกาะซิซิลีเวลานั้นก็คือซีรา-
คูส (Syracuse) ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกของเกาะ และเป็นเมือง
อันมีป้อมล้อมรอบทั้งมั่นคงแข็งแรงยิ่งนัก เมื่อชาวคาร์เธจได้

---

[๑๖] เพื่อจะทราบเรื่องราวละเอียดถึงตอนต้นของกรุงโรม และการเปลี่ยน
แปลงการปกครองเปนมหาชนรัฐ ทั้งการเมืองของกรุงโรม เชิญดู
"พงศาวดารยุทธศิลปะ" ของสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ มาตรา ๒ ตอน
ที่ ๖ และ ๗ ทรงอธิบายไว้อย่างแจ่มแจ้งดีอย่างยิ่ง

ಚಿತ್ರ - ೬೬ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌತಿಕ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ನಕ್ಷೆ

พยายามจะตีเมืองซิย์ราคูส์ในเกาะซิซิลี กำลังเป็นสมัยคับขัน สำหรับชาวกรีกทั่วไป เพราะในดินแดนเดิมของชาวกรีก คือ ประเทศกรีซบัจจุบันกำลังถูกชาวอิหร่าน (เปอร์เซีย) ยกทัพมารบอยู่ด้วย การสงครามได้ทำกันอยู่นาน แต่ในที่สุดชาวกรีกทางตะวันออกก็ชะนะชาวอิหร่าน (เปอร์เซีย) ได้ เช่นเดียวกับชาวกรีกทางตะวันตก คือชาวซิย์ราคูส์ อันมี เจโล (Gelo) เป็นประมุข เอาชะนะชาวคาร์เธจได้อย่างงดงามในเกาะซิซิลีในปี พ.ศ. ๖๓(๔๘๐ ปี ก่อน ค.ศ.) เป็นการทอนกำลังคาร์เธจไปเสียราวสองชั่วคนเป็นอย่างน้อย

ผลสำเร็จของชาวกรีกได้ลดน้อยลงเพราะมีการเกิดแตกแยกกันเอง. ทางตะวันออกในดินแดนเดิมของชาวกรีก อันมีนามว่าเฮลลาส (Hellas) ได้มีการต่อสู้แก่งแย่งกันระหว่างนครอะเทนส์ กับนครสปาร์ตา ต่อมาก่อนที่อะเทนส์จะล่มจม ยังได้ส่งกองทัพมาพยายามตีเมืองซิย์ราคูส์ เพื่อจะเอาเป็นเมืองขึ้นใน พ.ศ. ๑๓๐ (๔๑๓ ปี ก่อน ค.ศ.) แต่ทำมิได้ผลสำเร็จ เป็นอันว่าซิย์ราคูส์ก็ยังคงเป็นเอกราชอยู่ตามเดิม

ฝ่ายกรุงคาร์เธจได้พักผ่อน และรวบรวมกำลังมาเป็นเวลาราว ๒๐ ปีแล้ว ก็เริ่มจะทดลองผจญกับชาวกรีกแห่งเมืองซิยราคูสดูอีกวาระหนึ่ง ถึงทางชาวกรีกจะพ่ายแพ้ในตอนแรก แต่คาร์เธจก็ยึดเอาเมืองซิยราคสไม่ได้ จนในที่สุดต่างฝ่ายไม่แพ้ไม่ชนะต่อกัน

ส่วนทางแหลมอิตาลี อำนาจของชาวเอตรุสกันได้เสื่อมลงทุกที เพราะนอกจากถูกชาวกรีกจากซิยราคูสมารบชนะได้อีกแล้ว ชาวเอตรุสกันยังถูกพวกอนารยชน (บาร์แบเรียน) คือชาวกอล (Gaul) ซึ่งอยู่ในอิตาลีภาคเหนือและฝรั่งเศสปัจจุบัน มาย่ำยีได้สำเร็จอีกด้วย และชาวกอลคราวนี้ถึงกับตีกรุงโรมได้เหมือนกัน แต่กรุงโรมสามารถกลับตั้งตัวได้อีกอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งในไม่ช้าก็ตั้งตนเป็นหัวหน้าของชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอิตาลี จึงเกิดปะทะกันขึ้นกับเมืองกรีกต่าง ๆ ทางภาคใต้ของแหลมอิตาลี เช่นเมืองตาเรนตุม (Tarentum) เป็นต้น

พระราชาปีย์รรุส (Pyrrhus) ผู้เป็นราชาของชาวกรีกหมู่หนึ่ง และทรงเป็นลูกหลานของพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราช ได้ยกทัพมาช่วยชาวกรีก ทางตะวันตกในเกาะซิซิลี พระราชาปีย์รรุสได้ชัยชะนะในการรบกับชาวคาร์เธจเพื่อช่วยเมืองซิยราคูสและคราว

นั้นพระราชาปีย์รรส ได้ทรงเอาอย่างพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราช โดยใช้ช้างรบ ซึ่งชาวคาร์เธจได้ประสพเป็นครั้งแรก แต่ในการช่วยชาวกรีกในแหลมอิตาลีนั้น แม้พระราชาปีย์รรสจะทรงได้ชัยชะนะก็ดี แต่ชาวโรมันต่อสู้อย่างทรหดอดทนยิ่งทำให้ทางชาวกรีกเสียทหารบาดเจ็บล้มตายอย่างมากมาย จนพระราชาปีย์รรสไม่สามารถจะฝืนทำการรบต่อไปได้ จึงต้องยกทัพกลับไปยังประเทศกรีซ แต่นั้นมาชัยชะนะที่เปลืองกำลังและไม่ได้ผลอะไร จึงได้รับขนานนามต่อ ๆ มาว่า "ชัยชะนะอย่างของปีย์รรส" (Pyrrhic Victory)

เมื่อได้ผลดังเช่นนั้น กรุงโรมจึงถือตัวว่ามีอำนาจมากที่สุดในแหลมอิตาลี เช่นเดียวกับกรุงคาร์เธจมีอำนาจมากที่สุดในอัฟริกาโดยมีเมืองขึ้นราคสคมเกาะซิซิลีอยู่ระหว่างกลาง แต่กรุงคาร์เธจในตอนนั้นหาได้สงสัยไม่ว่ากรุงโรมจะเป็นศัตรูของตนต่อไปภายหน้า กลับเข้าใจไปเสียว่าเมื่อกรุงโรมได้เปรียบประหนึ่งเหมือนว่าได้รับมรดกจากชาวเอตรุสกันในการเป็นใหญ่ในแหลมอิตาลี ก็คงจะดำเนินตามนโยบายของชาวเอตรุสกัน คือแสดงมิตรภาพต่อกรุงคาร์เธจต่อไป แต่เมื่อกำลังของชาวกรีกได้ตกลงไปจนเป็นเพียงชนาดรองเสียแล้วเช่นนี้ ก็เป็นอันว่ากรุงโรมกับกรุงคาร์เธจเป็นคู่แข่งขนาดเอกเหลืออยู่บนเวทีคู่เดียวเท่านั้น

นักประวัติศาสตร์กรีกโบราณ ปลูตาร์ค (Plutarch) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อก่อนจะเสด็จถอยออกจากแหลมอิตาลีเพื่อกลับไปยังดินแดนของพระองค์นั้น . พระราชาปีย์รรุส์ได้ทรงทำนายไว้ว่า "เราจะทิ้งสมรภูมิอันงามไว้ให้กรุงโรมและกรุงคาร์เธจ ได้ต่อสู้กันต่อไปภายหน้า"๑๗ อันเป็นคำทำนายที่แม่นยำยิ่งนัก

เรื่องที่จะเกิดวิวาทกันระหว่างกรุงโรมและกรุงคาร์เธจก็เกี่ยวกับชาวกรีกที่อยู่ระหว่างกลาง คือในเกาะซิซิลีและทางภาคใต้ของแหลมอิตาลีนั้นเอง ทั้งนี้เพราะกรุงคาร์เธจยังไม่ยอมหมดหวังที่จะได้เกาะซิซิลทั้งหมดจากชาวกรีก ได้แต่เพียงทางภาคตะวันตกนั้นยังไม่พอทั้งราคาญเมืองซีราคูสอยู่เป็นที่สุด ส่วนกรุงโรมเมื่อเห็นเช่นนั้นก็เข้าถือหาง ทำท่าจะช่วยทางพวกชาวกรีก การสงครามอันได้นามทั่วไปว่า การสงครามปิวนิกยุคแรก (The First Punic War) ก็บังเกิดขึ้น ก่อนจะบรรยายอย่างย่อถึงการสงครามอันสำคัญนี้ ควรจะอธิบายถึงสภาพของกรุงคาร์เธจและกรุงโรมเสียก่อนว่าผิดแผกแปลกกันอย่างใดบ้าง

นักประวัติศาสตร์ทั้งหลายได้ลงความเห็นรวมกันหมดว่า ในบรรดาเมืองต่าง ๆ ในโลกด้านตะวันตกในสมัยโบราณแล้ว กรุง

---

๑๗ Plutarch: "Life of Pyrrhus" XXIII. 7.

คารเธจในสมัยนั้นเป็นมหานครที่มั่งคั่งที่สุด และเป็นเมืองที่ใหญ่โตที่สุดด้วย ความมั่งคั่งทางการเงินของคารเธจสูงมากถึงกับคิดทำธนบัตรได้แล้ว เมื่อชาติอื่น ๆ ยังต้องใช้เงินตรา แต่ธนบัตรนั้นใช้ทำด้วยหนังสัตว์ บรรดานักประวัติศาสตร์เช่น เบเคอร์[๑๘] นักประวัติศาสตร์อเมริกันดอดช์[๑๙] บอสเวอร์ธสมิธ[๒๐] และมอร์ริส[๒๑] ต่างใช้คำเดียวกันทั้งนั้น ในข้อที่ว่าคารเธจเป็น "กรุงที่ใหญ่ที่สุดและร่ำรวยที่สุด" ดอดช์แถลงว่า นับเส้นรอบวงของตัวเมืองแล้วจะเป็นระยะทางยาวถึง ๓๔ กิโลเมตร (๒๐ไมล์) แต่ถึงกระนั้นกำแพงเมืองยังสูง ๑๕ เมตร และหนา ๒๕ เมตร แต่กำแพงนั้นไม่ทึบทีเดียว มีที่อยู่ได้สำหรับช้างรบ ๓๐๐ เชือก ม้า ๔๐๐ ตัว และทหารราบ ๒๐๐๐๐ คน และยังมีที่สำหรับเก็บอาวุธยุทธภัณฑ์และสะเบียงอาหารภายในกำแพงนั้นอีกมาก นอกจากนั้นต่อจากกำแพงออกไปภายนอกยังมีคูและคลองรอบกำแพงอีกชั้นกว้างถึง ๑๙๓ เมตร (๒๑๐ หลา)

---

๑๘ Baker : "Hannibal" Chapter 2.

๑๙ Dodge : "Hannibal" Chapter 2.

๒๐ Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 1.

๒๑ Morris : "Hannibal" Chapter 1.

ส่วนป้อมที่มีอยู่มากตามกำแพงนั้นกว่าสูงถึง ๔ ชั้น นับว่ากรุงคาร์เธจมีการป้องกันอย่างดียิ่ง

พลเมืองที่ได้รับเกียรติยศเป็นราษฎรและมีสิทธิในทางการเมืองก็คือพวกที่เป็นชาวพื้นเมืองเป็นส่วนมาก ฉะนั้นชาวคาร์เธจจึงต้องนับว่าเป็นพวกชนชาติที่เป็นอารยชน และมีวัฒนธรรมสูงกว่าชาวถิ่นเดิม ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนใกล้เคียงกรุง ชาวคาร์เธจนั้นถ้าไม่เป็นพ่อค้าทำการค้าขายก็เป็นชาวนาชาวสวน ทั้งนี้เพราะดินฟ้าอากาศภายนอกกรุงเหมาะกับการเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง การเพาะปลูกโดยมากถ้าเป็นงานหนักแล้ว ชาวถิ่นเดิมซึ่งเป็นลูกจ้างหรือเป็นทาสมักจะเป็นผู้ทำ ส่วนชาวคาร์เธจเองมักจะเป็นเจ้าของที่ดินเสียมากกว่า และเป็นผู้ควบคุมการเพาะปลูก นอกจากนี้ชาวคาร์เธจยังมีความรู้และความสามารถอย่างสูงในการเพาะปลูก

การปกครองกรุงคาร์เธจนั้นคล้ายคลึงกับของกรุงโรมมากพอใช้ คือเป็นการปกครองตามแบบสาธารณรัฐ (Republic)และเช่นเดียวกับกรุงโรม ไม่ใช่วิธีของสาธารณรัฐแบบใหม่ คือแทนที่จะมีประมุขแห่งชาติคนเดียวเช่นประธานาธิบดี แต่กลับมีสองคน ประมุขของกรุงคาร์เธจสองคนนั้น ชาวโรมันเรียกว่าซุฟเฟต

(Suffetes) มีหน้าที่สำคัญที่สุดก็คือเป็นผู้พิพากษาชั้นสูงสุดมากกว่าอะไรอื่น บิดาของข้าพเจ้าจึงได้ทรงทำถูกในการที่ทรงแปลคำว่าซุฟเฟตเป็นตุลาการ[๒๒] ต่อจากซุฟเฟตทั้งสองก็มีสภาบริหารการเมืองซึ่งคล้ายกับของเมืองสปาร์ตาของชาวกรีก จึงมักถูกเรียกด้วยนามเดียวกันคือ เจรูเซีย (Gerusia) ทั้งซุฟเฟตและสภาเจรูเซียต้องได้รับเลือกโดยราษฎรทุก ๆ ปี แต่ในกรุงคาร์เธจนั้นปรากฏว่าอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง ราษฎรทั่วไปเกือบจะไม่มีเลยมีแต่ในนาม ความจริงมักจะอยู่ในกำมือของพวกผู้ดีและเศรษฐีเสียโดยมาก ราษฎรมักจะเลือกพวกที่ผู้ดีแนะนำหรือคัดสินบนให้เลือก พวกผู้ดีนั้นไม่มีบรรดาศักดิ์เป็นชั้นเชิงและสืบตระกูลต่อกันมาหลายชั่วคน เช่นในยุโรปยุคกลางและต่อ ๆ มา ที่กรุงคาร์เธจไม่มีขุนนางชนิดใด ๆ อำนาจอยู่ที่กำลังทรัพย์ ฉะนั้นแม้ตระกูลสำคัญ ๆ จะมีอยู่มากก็ดี แต่ก็สำคัญอยู่ได้แต่เมื่อยังมีอำนาจทางทรัพย์ หรือทางการเมือง พอหมดลักษณะเช่นนั้นไปแล้วตระกูลก็ตกต่ำ ออกจะเข้ารูปเดียวกับที่เราได้เคยเห็นมาในประวัติของชาติไทยเราเองฉะนั้น

---

๒๒ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

ต่อมาอีกโดยุแกล้งหาเหตุว่า เพื่อจะควบคุมมิให้ซุฟเฟตแล ะสภาเจรูเซียตกอยู่ในกำมือของตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ได้มีสภาเพิ่มขึ้นอีกคือ "สภาผู้มีปัญญา"๒๓ มีสมาชิก ๑๐๔ คน มีสิทธิจะควบคุมซุฟเฟตและสภาเจรเซียอกทีหนึ่ง สภาใหม่นี้ในชั้นต้นกำหนดว่าราษฎรจะต้องเลือกทุก ๆ ปี แต่สมาชิกก็เป็นพวกตระกูลผู้ดีเศรษฐีอยู่นั่นเอง เมื่อต่อมาอำนาจมากขึ้น ก็เลยเลิกไม่ยอมให้ราษฎรเลือกใครได้เป็น ก็เป็นไปตลอดชีวิต พอสมาชิกตายไปคนหนึ่งสภาก็เลือกเพิ่มเติมเอาเอง ทำให้รัฐธรรมนูญของกรุงคาร์เธจถูกปรักปรำเอาอย่างรุนแรงโดยชาวโรมัน ว่าเป็นการปกครองโดยคณะผู้ดีเศรษฐีและไม่เป็นระบอบประชาธิปไตยจริง ๆ เลย

แต่ถึงกระนั้นก็ดีรัฐธรรมนูญก็คงนับว่าใช้ได้ และการเมืองก็ดูดำเนินไปโดยเรียบร้อย นักปราชญ์และนักรัฐศาสตร์ชาวกรีกโบราณ อาริสโตเติล๒๔ ในตำราเรื่อง"การเมือง" ก็ยังได้ชมเชยไว้ว่าดี นักนิติศาสตร์โรมัน ซีเซโร๒๕ ก็แถลงว่า เมื่อไม่ปรากฏ

---

๒๓ ดังสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ ทรงเรียกใน "พงศาวดารยุทธศิลปะ"มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

๒๔ Aristotle: "Politics" II, 11.

๒๕ Cicero: "De Republica" II, 48.

ว่าในกรุงคารเธจต้องมีการปฏิวัติหรือเปลี่ยนแปลงการปกครองเลย
ภายในระยะเวลาราว ๖๐๐ ปี ย่อมควรจะนับว่าการปกครองทั้งหมดนี้
คงใช้ได้ดี

เนื่องด้วยชาวคารเธจเป็นพ่อค้าหรือชาวนาชาวสวน และ
ส่วนมากไม่มีสัยชอบเป็นนักรบ กองทัพทั้งทางบกทางเรือจึงใช้
พลทหารจ้างเป็นส่วนมาก คนที่รับจ้างมาเป็นทหารก็มักจะเป็น
พวกกึ่งอนารยชน ซึ่งชาวคารเธจได้ไปติดต่อด้วยโดยการค้าขายเช่น
ชาวเคลติเบเรียน (Celtiberian) ซึ่งบัดนี้นอยู่ในสเปญปัจจุบัน
หรือชาวกอลซึ่งบัดนี้นอยู่ในฝรั่งเศสปัจจุบัน นิฉะนั้นก็ได้ชาวอัฟริกา
ซึ่งอยู่ใกล้เคียง เช่นทหารม้า มักจะใช้ชาวนูมีเดีย (Numidia)
คืออาณาเจเรียบัดนี้ กองทหารที่เป็นชาวคารเธจล้วนมีอยู่กองเดียว
คือกองรักษาตัวของแม่ทัพ ซึ่งดอดช์[๒๖] ว่ามีจำนวนทหารราบ
๑๕๐๐ คน และทหารม้า ๑๐๐๐ คน แต่งกายอย่างสะสวยหรูหรา
กว่ากองอื่นๆธรรมเนียมเดียวกับทหารรักษาพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน
ของชาติต่าง ๆ ในสมัยนี้ แต่ไม่ว่ากองอื่น ๆ กองใด นายทหาร
ย่อมเป็นชาวคารเธจเกือบทั้งสิ้น นอกจากนายทหารชั้นผู้น้อยที่สุด
ซึ่งพอจะมีเป็นชาวทรับจ้างมานั้นบ้าง ส่วนกองทัพเรือนั้นในสมัย

---

๒๖ Dodge: "Hannibal" Chapter 3.

การสงครามปิวนิกยุคที่หนึ่ง ของกรุงคาร์เธจมีใหญ่โตมาก ดังบิดาข้าพเจ้าทรงไว้ว่า เมื่อมเรอรบถึง ๕๐๐ ลำก็ต้องนับว่ามากกว่าชาติใด ๆ หมดทั่วโลกในเวลานั้น[๒๗] มีอยู่และท่าเรืออย่างดีมาก สำหรับตัวแม่ทัพสูงสุด เป็นตำแหน่งซึ่งราษฎรต้องเลือกและมีตัวได้ก็แต่เมื่อมการสงคราม ดอดช์[๒๘] แถลงว่าไม่ได้ คนที่สามารถที่สุดเป็นแม่ทัพสูงสุดเสมอไป เพราะมักจะมีการติดสินบนในการเลือกอยู่ไม่น้อย ตำแหน่งแม่ทัพสูงสุดเป็นตำแหน่งสำคัญและมีผู้อยากเป็นกันมาก. มีฐานะเหนือใคร ๆ หมด อยู่ใต้แต่เพียงซูฟเฟต ๒ ท่านเท่านั้น บางทีแม่ทัพสูงสุดก็อาจจะเป็นซูฟเฟตคนหนึ่งด้วย แต่นั้นเป็นโดยบังเอิญและไม่เสมอไป การเป็นแม่ทัพสูงสุดของกรุงคาร์เธจหาได้มีดเสมอไปไม่ เพราะถ้าไปทำการสงครามพ่ายแพ้กลับมา อาจจะถูกลงโทษถึงกับประหารชีวิตโดยถูกตรึงไม้กางเขน ทำให้แม่ทัพที่ปราชัยมักจะชิงฆ่าตัวตายเสียก่อนโดยมาก การลงโทษแม่ทัพสูงสุดอย่างโหดร้ายน่าจะเคยทำจริงแน่ เพราะมีนักประวัติศาสตร์โบราณทั้งกรีกและโรมัน

---

๒๗ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอน ๙

๒๘ Dodge: "Hannibal" Chapter 2.

ยันยันเช่นนั้นหลายคน [๒๙]

สาสนาชาวคาร์เธจก็เข้ารูปเดียวกับสาสนาของชนชาติโบราณ เช่น กริก โรมัน และฮินดูที่เป็นพราหมณ์ คือนับถือเทวดาต่าง ๆ บอสเวอร์ธ สมิธ [๓๐] แถลงว่าเทวดาองค์สำคัญที่สุดของชาว คาร์เธจ เรียกว่า บาล—โมลอค (Baal-Moloch) ซึ่งกมเซียนไกล คือ พระอาทิตย์นั่นเอง นอกจากนั้นยังมีเทวดาอื่น ๆ อีกมาก นาม ของบุคคลก็มักจะเป็นนามเกี่ยวข้องกับเทวดา เช่นนามฮานนิบาล แปลว่าพระเจ้าบาลทรงโปรด เป็นนามที่ชาวคาร์เธจชอบใช้มาก ในประวัติศาสตร์จึงมีฮานนิบาลหลายคน ชาวคาร์เธจ ก็ใช้พิธีฆ่าสัตว์บวงสรวงเทวดาเช่นเดียวกับชาติอื่น ๆ แต่ถูกชาวโรมันปรักปรำว่าฆ่ามนุษย์บวงสรวงด้วย แต่ถ้าจริงเช่นนั้นก็น่าจะเป็นเมื่อมีเหตุการณ์คับขันอย่างที่สุด เอนเนแบรต [๓๑] จึงแก้แทนอย่างถูกต้องว่าชาวโรมันเองก็ทำ ดังจะแถลงต่อไปข้างหน้า

---

๒๙ Polybius: I, ll. 5; Diodorus Silocus XX. 10; Valerius Maximus II. 7; Zonoras VIII. 17.

๓๐ Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter I.

๓๑ Hennebert: "Histoire d' Annibal" Tome I, Livre 2, Chapitre 1, Chapitre 2, AppendixB.

การศึกษาของยุวชน เอนเนแบร์ดว่าเบนดังน์ เด็กชาย อายุระหว่าง ๓ ถึง ๑๒ ขวบ มักจะไปเรียนกับนักบวชในวัด ระหว่างยายุ ๑๒ ถึง ๒๐ เข้าโรงเรียนอาชีพเมืออายุ ๒๐ ถึง ๒๕ พวกที่จะเป็นทหารก็เข้าโรงเรียนนายร้อย การเสกสมรส์นั้นผู้ชายมักจะกระทำเมื่ออายุ ๓๐ และผู้หญิง ๒๕. แต่ข้อนี้ไม่ต้องแน่เสมอไป มีผิดแปลกบ้าง ชาวคารเธจมีความรักและกตัญญูต่อกัน ภายใน ครอบครัวอย่างแน่นแฟ้นมาก นับถือการเสกสมรส์ว่าเป็นของสำคัญศริมักจะประพฤติรักษาความบริสุทธิ์อย่างแน่วแน่ จนถึงกับมารดาไม่จุบบุตรชายเลยดังนี้เป็นต้น

ภาษาบ้านนั้น เอนเนแบร์ดว่าปราชญ์สมัยใหม่ถือกันว่าเป็นภาษาคล้ายคลึงกับภาษาฮีบรูโบราณ แต่แยกกันออกมา เอนเนแบร์ดได้อ้างนามปราชญ์ที่มีความเห็นเช่นนี้ถึง ๑๔ ท่าน อนึ่งปราชญ์เป็นอันมากถึงความเห็นว่าชาวพ่านเชียนี้เป็นพวกแรกที่คิดตัวอักษรขึ้น และชาวกรีกชาวโรมันได้แบบอย่างต่อมาภายหลัง หลวงวิจิตรวาทการจึงได้เคยกล่าวว่าชาวพ่านเชียนคิดการใช้ตัวอักษรนี้เป็นข้อสำคัญของชาวนั้นข้อหนึ่ง[๓๒] ในเวลาสอนประวัติศาสตร์ แต่ตัวอักษรนั้น

---

๓๒ หลวงวิจิตรวาทการ "ปาฐกถาประวัติศาสตร์" ตอนที่ ๑ ปาฐกถา ๒ หมวด ๖ (พ.ศ.๒๔๗๗)

ศูนย์หายหมดแล้ว สิ่งของที่เราได้เห็นจนบัดนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์ของ
ชาวคาร์เธจมีน้อยนักหนา. เช่นบอสเวอร์ธสมิธ [๓๓] ว่าทางการก่อสร้าง
ก็มีแต่ถังเก็บน้ำจืด และทางน้ำเดินที่สร้างยกพื้นไว้ ซึ่งยังเหลือเห็น
ได้ใกล้ ๆ เมืองตูนิส ส่วนทางอักษรศาสตร์ มีอยู่คำที่ปรากฏว่า
เป็นของชาวคาร์เธจโดยพินิจจริง ๆ ก็เพียงไม่กี่ชิ้น แต่ถ้วนเป็นคำ
แปลถึงภาษาถิ่นทั้งสิ้น มีสำเนาสนธิสัญญาระหว่างกรุงคาร์เธจกับ
กรุงโรม ๓ ฉะบับ มีจดหมายเหตุของนายพลเรือที่เคยท่องเที่ยวไปบ้าง
๑ ฉะบับ มีอยู่คำของชาวคาร์เธจคนหนึ่ง ซึ่งผู้แต่งละครภาษาถิ่น
ได้แปลเอามาตรง แต่มีเพียง ๑๖ บรรทัดเท่านั้น [๓๔] หนังสือของชาว
คาร์เธจอันยังปรากฏเหลืออยู่ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาวที่สุด แต่ก็เป็นคำแปล
ภาษาถิ่นเหมือนกัน คือตำราการเพาะปลูกของ มาโก (Mago)
ซึ่งเป็นตำราที่ดีมาก ถึงกับชาวโรมันได้แปลเอาไปใช้ อย่าง แพร่
หลาย เป็นข้อพิสูจน์ได้ว่าความรู้ในทางเพาะปลูกของชาวคาร์เธจ
ต้องมีระดับสูงมาก

ส่วนศิลาจารึกนั้นก็ได้มีผู้ขุดพบบ้าง ที่สันนิษฐานกันว่าเป็นของ
ชาวคาร์เธจและจารึกเป็นภาษาพิวนิก แต่เลือนเสียมาก จนอ่านไม่

---

๓๓ Bosworth Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 1.

๓๔ Plautus: "Poenulus"

ออก แต่อย่างไรก็ดีอักษรศาสตร์ของชาวคาร์เธจเคยมีอย่างแน่นอน ดังเฮนเนแบร์ต [๓๕] ว่านักปราชญ์ชาวกรีกและโรมันโบราณพากันยืนยันว่าเช่นนั้นโดยมาก และจะมีแต่ตำราการเพาะปลูกเช่นของมาโกเท่านั้นไม่ได้ คงมีกาพย์กลอนอะไรต่าง ๆ อีกด้วยมาก ต่อมาฮานนิบาลได้เป็นต้นเหตุให้ชาวโรมันแต่งหนังสือขึ้นอย่างมากมายก่ายกอง ทั้งประวัติศาสตร์ กวีนิพนธ์และบทละคร ความเก่งกาจของฮานนิบาลจะมีได้ทำให้นักประพันธ์ชาวคาร์เธจแต่งอะไรบ้างเลยหรือน่าจะได้เคยแต่งกันบ้างเป็นแน่ แต่หายสาบศูนย์ไปหมดก็เพราะเมื่อชาวโรมันตีกรุงคาร์เธจได้ในที่สุด ได้เผาเมืองและทำลายเสียหมดจนไม่มีอะไรเหลือ ดังไทยเราก็ได้เคยถูกพะม่าทำกับเราเช่นนั้นเมื่อเราเสียกรุงศรีอยุธยา ของดี ๆ ในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์บัดนี้จึงมีเหลืออยู่น้อยนักหนา เราเคราะห์ดีมีบรรพบุรุษที่กล้าหาญขับไล่ศัตรูออกไปจากบ้านเราและพ้นแผ่นดินของเราได้ เรา จึงเก็บของเก่ามารวบรวมได้บ้างจนแต่งและสร้างเพิ่มเติมได้ มิฉะนั้นของดีของเราก็จะสาบศูนย์ไปอย่างของชาวคาร์เธจเป็นแน่แท้ ส่วนศิลปกรรมอันงดงามต่าง ๆ ปรากฏว่าชาวคาร์เธจยังสร้างหรือประดิษฐ์

---

๓๕ Hennebert : "Histoire d' Annibal" Tome 1, Livre 2, Chapitre 2.

ไม่เป็น เท่าที่เคยมีอยู่บัดนี้เป็นของชาวกรีกทั้งสิ้นและมักจะไปได้มาจากเกาะซิซิลี มอมม์เซน[๓๖] ว่าชาวโรมันก็ยังทำอะไรไม่เป็นในทางนั้น ทั้งสองกรุงจึงต้องพึ่งวัฒนธรรมของชาวกรีกเป็นพื้น ถึงแม้ที่คาร์เธจจะมีตึกรามอันใหญ่โตถึง ๖ ชั้นก็ดี

ในสมัยเริ่มการสงครามปิวนิกยุคที่หนึ่ง คาร์เธจมีดินแดนที่อยู่ใต้ปกครองเป็นอันมาก บ้างก็เป็นอาณานิคมอันมีชาวเมืองไปอยู่เอง บ้างก็เป็นเมืองขึ้นที่ไปตีได้หรือที่ยอมอ่อนน้อมโดยเกรงอำนาจ ดังบิดาข้าพเจ้าทรงบรรยาย[๓๗] ว่า ดินแดนของคาร์เธจในเวลานั้นมีดังนี้ ดินแดนอัฟริกาภาคเหนือนับทางตะวันออกตั้งแต่เมืองตริโปลีเดยวุนจดมหาสมุทรอัตลันติกทางตะวันตก ภาคใต้ของประเทศสเปญ เกาะต่าง ๆ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและภาคตะวันตกของเกาะซิซิลี กรุงคาร์เธจตีเมืองขึ้นทั้งหลายเป็นอันมาก เมื่อใดเมืองใดก็บังคับให้รื้อกำแพงเมืองเสียหมด เพื่อจะป้องกันมิให้ชาวเมืองกบฏ แต่เมื่อมีข้าศึกมาเบียดเบียน ชาวคาร์เธจเองก็เสียป้องกันเมืองเหล่านั้นไม่ได้ ชาวเมืองมิได้มีโอ-

---

๓๖ Mommsen: "History of Rome" Volume 2, Book 3, Chapter 1.

๓๗ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

กาศปกครองตนเองเสย คาร์เธจส่งข้าหลวงไปครอบครอง ทุก
แห่ง ทั้งรีดเอาภาษีอากรอย่างรุนแรง ทำให้เมืองขึ้นคงอยู่ด้วย
เพราะความกลัว มิใช่เพราะความนิยม

สรุปความดัง มอร์ริส๓๙ ได้กล่าวไว้อย่างน่าชมว่ากรุง
คาร์เธจไม่เคยเป็นชาติจริง ๆ เป็นแต่เพียงอาณานิคมอันหนึ่ง ซึ่ง
บังเอิญได้ตั้งตัวเป็นมหาอาณาจักรขึ้น มิชนชาติอื่นอยู่ใต้บังคับ
โดยที่ตนเองมิได้เป็นชาติเสียก่อน เพราะฉะนั้นจึงเสียมิสามารถ
ตั้งตัวเป็นชาติได้

ส่วนกรุงโรมนั้นก็ได้บังเกิดขึ้นในสมัยเดียวกัน และถ้าจะ
เกิดขึ้นก่อนคาร์เธจก็เห็นจะราว ๗๐ หรือ ๑๐๐ ปี กำเนิดของกรุง
โรมก็มีนิยายเหมือนกัน คือเป็นที่ว่ามีโอรสแฝดของเทวดา ชื่อ
ริมุสและรอมิวลุส ซึ่งมีนางสุนัขป่าเลี้ยง ต่อมารอมิวลุสประ
หารริมุสแล้วจึงสร้างเมือง กรุงโรมผิดกันกับคาร์เธจอย่างหลาย ข้อ
แม้แต่จะคล้ายกันในบางอย่าง ผิดกันในข้อแรกคือ คาร์เธจ
นั้นเป็นอาณานิคมของเมืองไทยร์มาตั้งขึ้นในดินแดนใหม่ แต่
กรุงโรมบังเกิดขึ้นโดยชาวเมืองถิ่นเดิมนั้นเอง คือ ชาวลาติยุม

---

๓๙ Morris : "Hannibal" Chapter 2.

เพราะฉะนั้นภาษาที่ใช้พูดจึงเป็นภาษาลาติน ในชั้นต้นการปกครองของกรุงโรมได้เป็นไปตามระบอบราชาธิปไตย ครั้นต่อมาภายหลังก็ได้เปลี่ยนเป็นประชาธิปไตยคือเป็นสาธารณรัฐเช่นเดียวกับกรุงคาร์เธจ มีประมุข ๒ คนเช่นเดียวกัน แต่ก็ผิดกันอีกคือประมุขทั้ง ๒ ของกรุงโรมซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่ากงสุล(Consul)นั้นนอกจากเป็นประมุขในยามสงบ เมื่อถึงเวลามีสงครามยังจำเป็นต้องเป็นแม่ทัพยกด้วยเสมอไป และเมื่อคุมกองทัพออกจากเมืองไปแล้วก็มีอำนาจอย่างเด็ดขาด ต่อจากกงสุลกรุงโรมยังมีสภาผู้มีอาวุโสคือ เซเนต (Senate) และสภาราษฎรคือ (Assembly) อีกด้วย กรุงโรมเวลานั้นยังไม่เจริญในการค้าขายเช่นคาร์เธจยังอยู่ในฐานะเป็นพวกเพาะปลูก เมื่อเช่นนั้นสำหรับชาวโรมันแล้ว ที่ดินจึงยังสำคัญกว่าเงิน คนมั่งมีคนจนยังไม่เห็นได้ว่าแปลกกันอย่างชัดเท่าที่คาร์เธจ

ดอดช์[๓๕] กล่าวว่าไม่มีชาติใดที่เหมาะแก่การทำสงครามเท่าชาวโรมัน เพราะราษฎรรักกรุงโรมและรักชาติอย่างแน่วแน่มีใจกล้าหาญพร้อมเสมอที่จะทำการสงครามเพื่อช่วยชาติ การ

---

๓๕ Dodge: "Hannibal" Chapter 4.

เกณฑ์ทหารจึงทำได้สะดวก, และทหารของโรมจึงเป็นชนชาว
โรมันแท้ๆ โดยมากทั้งนายและพล เพราะราษฎรที่เป็นชาย
ฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหารเมื่อมีสงครามระหว่างอายุ ๑๗ ถึง ๔๕
ระเบียบการทหารของชาวโรมันนั้น บิดาข้าพเจ้าได้อธิบายไว้
อย่างละเอียดแจ่มแจ้งแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวซ้ำอีกใน
ที่นี้ ๔๐ ทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของกรุงโรมและการปกครอง
ผู้อ่านก็จะไปอ่านได้ละเอียดในหนังสือของหลวงวิจิตรวาทการ ๔๑
อีกด้วย สรุปความว่าในทางกำลังใจและทางขวัญทั้งความ
สัตย์ของทหาร ทางโรมได้เปรียบการ์เธจ. ดังบิดาข้าพเจ้า
ทรงแถลงไว้ว่า "กองทัพนั้นจะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาติ" และ
"กองทัพโรมันมีทหารที่เป็นพลเมืองเองอันพร้อมไป ด้วย ความ กล้า
หาญและมียุทธวินัยเคร่งครัด"

การที่สงครามเกิดขึ้น ก็เพราะกรุงโรม ในเวลานั้นมี
อำนาจแต่เพียงในภาคกลางของแหลมอิตาลี จึงอิจฉาการ์เธจซึ่ง
มีอำนาจในส่วนใหญ่ของเกาะซิซิลี ทั้งเกรงว่าการ์เธจจะมาเข้า

---

๔๐ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๖ และ ๗

๔๑ หลวงวิจิตรวาทการ "ปาฐกถาประวัติศาสตร์" ตอนที่ ๑ ปาฐกถาที่ ๓

กับเมืองของชาวกรีกในทางภาคใต้ของอิตาลีและรุกรานกรุงโรมด้วย ฉะนั้นเมื่อคาร์เธจเริ่มเกะกะกับเมืองกรีซทั้งสองเมือง คือ เมสซินา (Messina) และเรกิอุม (Rhegium) กรุงโรมก็เลยถือโอกาศทำการสงครามทันที

การสงครามได้เริ่มขึ้นใน พ.ศ. ๒๗๙ (๒๖๔ ปี ก่อน ค.ศ.) และจบลงใน พ.ศ. ๓๐๒ (๒๔๑ ปี ก่อน ค.ศ.) แปลว่าต่อสู้กันอยู่ถึง ๒๓ ปี ในตอนต้นทางคาร์เธจได้เปรียบในการรบทางทะเล แต่โรมได้เปรียบทางบก จริงอยู่แม้ในตอนต้นชาวโรมันจะเกรงกลัวช้างรบ ซึ่งชาวคาร์เธจได้เอาอย่างชาวกรีกนำมาใช้ก็จริง แต่ภายหลังก็คุ้นกับช้างและไม่กลัวอีกต่อไป ต่อมาทางกรุงโรมก็เริ่มบำรุงกองทัพเรือบ้าง ถึงกระนั้นในตอนต้นก็ยังสู้คาร์เธจไม่ได้ คาร์เธจจึงยังมีอำนาจทางทะเลอยู่อีกนาน

การสงครามทางบกได้เริ่มขึ้นสำหรับคาร์เธจเมื่อมีแม่ทัพสูงสุดคนใหม่ชื่ออำมิลคาร์ บาร์คา (Hamilcar Barca) เป็นผู้ปรับปรุงและฝึกหัดทหารช้างอย่างดียิ่ง จนชำนาญและทำการรบได้ดีเท่ากับทหารชาติของโรม ฮามิลคาร์ บาร์คา คุมกองทัพคาร์เธจอยู่ที่เกาะซิซิลีและกำลังเริ่มได้ผลดีจริง จนถึงกับคาร์เธจใช้

เกาะซิซิลีเป็นฐานทัพ เพื่อจะข้ามไปตีจนถึงตัวกรุงโรมเองต่อไป แต่ใน พ.ศ. ๓๐๑ นั้นเอง กองทัพเรือของคาร์เธจได้พ่าย แพ้แก่กองทัพเรือโรมันอย่างย่อยยับ ในการรบทางริมฝั่งตะวันตกของเกาะซิซิลี คือในระหว่างหมู่เกาะอีกาเตส (Aegates) เมื่อเช่นนั้นอำนาจทางทะเลก็เป็นของชาวโรมันต่อไป การที่ฮามิลคาร์หวังจะใช้เกาะซิซิลีเป็นฐานทัพก็เลยไร้ผล รัฐบาลคาร์เธจจึงเริ่มเจรจาขอเลิกรบ ซึ่งทางฝ่ายกรุงโรมก็ยินดี เพราะต่างฝ่ายต่างอ่อนเพลียกันมากทุกทาง เมื่อได้รบกันมาตั้ง ๒๓ ปีแล้ว การสงครามปิวนิกยุคที่หนึ่งก็นับว่าจบลงโดยเกือบ ไม่มีฝ่ายใด แพ้ชะนะกันอย่างแน่นอน มีข้อสำคัญอยู่ก็คือคาร์เธจต้องเสียอิทธิพลในภาคตะวันตกของเกาะซิซิลีแก่กรุงโรม ต้องเสียค่าปรับเป็นจำนวนมิใช่น้อย ทั้งอำนาจทางทะเลก็กลายเป็นของกรุงโรมตั้งแต่บัดนั้น

ในระหว่างที่ฮามิลคาร์กำลังบัญชาการอยู่ในเกาะซิซิลีและ ๖ ปีก่อนการสงครามได้จบลง ฮามิลคาร์คงจะได้ กลับ ไป กลับ มา ระหว่างกรุงคาร์เธจกับกองทัพของตนหลายคราว เพราะต้องเดินทางข้ามทะเลเพียงระยะทาง ๙๐ ไมล์เท่านั้นเอง ก็พอดีได้ข่าวในพ.ศ. ๒๙๖ (๒๔๗ ปี ก่อน ค.ศ.) ว่าภรรยาได้ให้กำเนิดบุตรชายคนแรก และบุตรคนนั้นได้รับนามว่า ฮานนิบาล.

บทที่ ๒

ตั้งแต่กำเนิดของฮานนิบาลจนถึงผลสำเร็จ

ของบิดาในสเปญ

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๑ บุตรคนใหญ่ของฮามิลคาร์ บาร์คา ได้มีกำเนิดราว ๖ ปีก่อนการสงครามปิวนิกยุคที่หนึ่งได้จบลง เพราะฉะนั้นสิ่งแรกที่ฮานนิบาลคงจะจำได้ก็คือ เมื่ออายุระหว่าง ๖ และ ๗ ขวบได้เห็นบิดากลับจากเกาะซิซิลด้วยความโทมนัสย์เป็นที่สุด เพราะแผนการณ์สงครามของฮามิลคาร์ที่จะใช้เกาะซิซิลเป็นฐานทัพเพื่อจะไปตีกรุงโรมกลับล้มเหลวหมด เพราะกองทัพเรือคาร์เธจปราชัย และทั้งรัฐบาลคาร์เธจได้ทำสนธิสัญญาเลิกรบกับกรุงโรม เนื่องด้วยฮามิลคาร์มีความสามารถในการรบอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นจึงได้รับสมญาว่า "บาร์คา" ซึ่งแปลว่า "ฟ้าผ่า" นามนี้ก็เลยเป็นนามสกุลของตกหลานสืบมา ฮามิลคาร์นี้มีบุตรและธิดารวมหมดด้วยกัน ๕ คน คนหัวปีเป็นหญิง ได้แต่งงานกับคนสำคัญผู้หนึ่งมีนามว่า ฮาสดรูบาล (Hasdrubal) ซึ่งได้สมญาว่าเป็นผู้มีใบหน้างาม ส่วนบุตรชายนั้นมีตามลำดับ คือ ฮานนิบาล เป็น

คนใหญ่ และรองมากถึงฮ่าสดรูบาล (บังเอิญมีชื่อพ้องกับพี่เขยของตน) มาโก และ ฮานโน (Hanno)

เมื่อการสงครามได้จบลงแล้ว ฮามิลคาร์ ก็ถูกถอดจากตำแหน่งแม่ทัพสูงสุด นายพลจิสโค (Gisco) จึงเป็นผู้นำกองทัพกลับมาจากเกาะซิซิลี กองทัพจ้างนั้นเมื่อกลับมาถึงกรุงคาร์เธจก็แสดงอาการอาละวาดต่าง ๆ รัฐบาลคาร์เธจจึงส่งออกไปเสียนอกกรุง คือให้ไปอยู่ที่เมืองซิคคา (Sicca) กองทัพแสดงความไม่พอใจหลายประการจนถึงกับเกือบจะกบฏอยู่แล้ว แต่จิสโคสามารถไกล่เกลี่ยไว้ได้พักหนึ่ง แต่ในไม่ช้าก็มีผู้ยุยงให้กองทัพกบฏจนได้ ในการกบฏครั้งนั้นได้แสดงความทารุณโหดร้ายเป็นอย่างยิ่ง ในที่สุดรัฐบาลต้องขอให้ฮามิลคาร์ กลับเป็นแม่ทัพอีก ต้องมีการต่อสู้กันอย่างทรหด จึงปราบกองทัพจ้างที่เป็นกบฏนั้นได้สำเร็จเรียบร้อย ส่งสำคัญที่สุดของการยุ่งยากภายในกรุงคาร์เธจอันเนื่องจากการกบฏของทหารจ้างในครั้งนั้นก็คือ กรุงโรมเสียถือโอกาสแย่งเกาะซาร์ดิเนีย เอาไปยึดไว้เป็นของกรุงโรมเสียเฉย ๆ แม้ว่าในสนธิสัญญาสงบศึก กรุงโรมได้รับรองไว้ว่าเกาะซาร์ดิเนียจะคงเป็นของกรุงคาร์เธจต่อไปก็จริง

ในระหว่างที่กำลังยุ่งยากกันอยู่ ฮานนิบาลยังคงเยาว์อยู่ จึงอยู่ในสมัยที่ได้รับการศึกษา การศึกษาที่ฮานนิบาลได้รับนั้นปรากฏว่าดียิ่ง โดยใช้วัฒนธรรมของชาวกรีกอันเป็นวัฒนธรรมที่เจริญที่สุดในเวลานั้นเป็นแบบอย่าง ฉะนั้นดอดช์ [๑] จึงว่าฮานนิบาลได้เล่าเรียนทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจารย์กรีกในสมัยนั้นจะสามารถสอนให้ได้ นอกจากนั้นฮานนิบาลยังได้รับการสั่งสอนในทางวิชาทหารและประวัติศาสตร์อีกด้วย ซึ่งบิดาเองเป็นผู้สอน ดังนักประพันธ์โรมัน ซิลิอุส อิตาลิคุส [๒] และเฮนเนเบร์ต [๓] กล่าวว่าฮามิลคาร์ได้บรรยายถึงการรบพุ่งของตนเองให้แก่บุตร อย่างละเอียด ต่อมา มอมม์เซน [๔] ว่าฮานนิบาลยังได้รับการสั่งสอนอันเป็นประโยชน์ยิ่งในทางกีฬาอีกด้วย คือได้มีความชำนาญในการแข่งวิ่งทน การพันตาบ และการขี่ม้าได้อย่างคล่องแคล่ว

---

๑ Dodge: "Hannibal" Chapter 10.

๒ Silius Italicus : "Punica" I.

๓ Hennebert : "Histoire d'Annibal" Tome I, Livre I, Chapitre 1.

๔ Mommsen: "History of Rome" Vol.2, Book 3, Chapter 4.

ในระหว่างที่ฮานนิบาลยังเป็นเด็กอยู่ ทางการเมืองในกรุงคาร์-เธจได้บังเกิดมีสองพวก พวกหนึ่งต้องการสันติภาพ ออกความเห็นว่าควรจะทำดีกับกรุงโรมไว้เสมอไป ไม่ควรบำรุงการทหารอย่างใดเลย กรุงโรมจะได้ไม่มารบกวนอีก และกรุงคาร์เธจก็จะได้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดในชีวิตของพวกตน แต่การที่ทำเช่นนั้นจะทำให้กำลังของกรุงคาร์เธจอ่อนแอลง ฉะนั้นต่อไปภายหน้าเมื่อกรุงโรมอยากจะมาย่ำยีเล่า ถูกหลานของตนต่อไป จะย่อนเปียกเกินไปจนไม่สามารถจะสู้ได้ คณะสันติภาพนี้มิได้คิดเป็นห่วงใยถึงเรื่องนี้เลยเลย ขอแต่ให้ได้สบายในตลอดชีวิตก็เป็นพอ หัวหน้าของคณะนั้นคือนักการเมืองผู้มีนามว่า ฮานโน (ไม่ใช่บุตรของฮา-มิลคาร์และน้องสุดท้องของฮานนิบาล ซึ่งบังเอิญมีนามพ้องกัน) ซึ่งมีสภาผู้มีปัญญารับรองอย่างเต็มที่ ส่วนอีกคณะหนึ่งก็คือคณะเตรียมการสงครามอีก มีฮามิลคาร์เป็นหัวหน้า ซึ่งมีนายทหารพากันสนับสนุนเป็นส่วนมาก

การที่ฮามิลคาร์มีความเชื่อมั่นว่า กรุงคาร์เธจจำเป็น จะต้องเตรียมรบนั้น บิดาข้าพเจ้า [๕] ได้ทรงอธิบายไว้อย่างดี แต่ทรง

---

๕ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๔ ตอนที่ ๘

กล่าวว่าเป็นการเล็งเห็นของฮานนิบาล ซึ่งแท้จริงน่าจะเป็นความคิดเดิมของฮามิลคาร์มากกว่า และฮานนิบาลได้รับมรดกต่อมาภายหลังคือ "ในการที่ชาวโรมันประพฤติตนเรียบร้อยไม่รบกวนชาวคาร์เธจ และทำเป็นไม่ตริตอยู่ในขณะนั้น เป็นแต่การแกล้งทำที่ยังเงียบอยู่ก็เพราะยังคงเตรียมการอยู่" อนึ่งการที่ชาวโรมันได้ถือโอกาสที่กรุงคาร์เธจมีการยุ่งยากภายใน แอบยึดแย่งเอาเกาะซาร์ดิเนียไปเสียนั้น ก็ยังเป็นข้อพิสูจน์ที่เห็นได้แน่ชัดว่าชาวโรมันมิได้มีความหวังดีจริงต่อกรุงคาร์เธจเลย แต่ถึงกระนั้นฮานโนและคณะสันติภาพ หรืออีกนัยหนึ่งคือคณะยอมแพ้โรมก็ยังพยายามจะกำจัดฮามิลคาร์เสียให้ได้ ถึงกับบังอาจจับเอาฮามิลคาร์ฆ่าเสียนั้นศาล ดังมอมม์เซน[๖] แถลง โดยหาว่าการที่กองทหารจ้างทำการกบฏ ก็เพราะฮามิลคาร์ได้ไปสัญญาด้วยกับพวกนั้นเมื่อยังอยู่ในเกาะซิซิลีว่าจะให้รางวัลมากมายเมื่อการสงครามจบลง แต่เพราะรัฐบาลมิได้รู้เห็นด้วยกองทหารจ้างนั้นก็เลยมิได้รับรางวัลจริง จึงเกิดการกำเริบคดีนทางฝ่ายฮามิลคาร์ชะนะ ฮานโนและพวกพ้องก็จำต้องเงียบไป

ฮามิลคาร์ซึ่งมีฮาสดรูบาลผู้มีใบหน้างามซึ่งเป็นบุตรเขย และเป็นคนมีปากเสียงแข็ง ทั้งมีพวกมากเป็นผู้ช่วย จึงสามารถได้รับ

---

๖ Mommsen : "History of Rome" Vol. 2, Book 3, Chapter 4.

เลือกเบนซุฟเฟศคนหนึ่ง กับได้รับเลือกเป็นแม่ทัพสูงสุดด้วย การที่ฮามิลคารได้รับตำแหน่งแม่ทัพสูงสุด มอมม์เซนว่าก็เพราะการรบเด็กน้อยยังมีอยู่เสมอกับชาวนูมิเดย จึงมีตำแหน่งแม่ทัพสูงสุดได้ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ แต่นอกจากนี้ฮามิลคารยังได้ผลดีพิเศษยิ่งคือสภาราษฎรยังได้ยินยอมให้ฮามิลคารมีสิทธิที่จะเลือกผู้แทนในตำแหน่งแม่ทัพสูงสุดได้ต่อภายหน้า อันเป็นของสำคัญมากสำหรับฮามิลคารซึ่งเสมือนฐานะเกือบเทียบได้ว่าคล้ายพระราชา

เมื่อฐานะของตนเป็นอันแน่นอนดังนี้แล้ว ฮามิลคารก็เริ่มเตรียมการสงครามเพื่อแก้แค้นกรุงโรม บิดาข้าพเจ้า[๗] ได้ทรงอธิบายไว้อย่างถูกต้องว่า “เพื่อที่จะทำการสงครามให้ชะนะเมืองโรมันนั้น ฮามิลคารมีความเห็นว่า ต้องไปยึดมั่นในแผ่นดินทวีปยุโรปเสียก่อน แล้วจึงไปรบกันทางบก” ฮามิลคารก็ตกลงจะยกทัพไปสเปญพวกที่สนับสนุนฮามิลคารอาจจะไม่คิดไกลถึงเพียงนั้น แต่เบ่เคอร์[๘] ว่าเห็นด้วยกับฮามิลคาร เพราะคิดว่าถ้าได้สเปญส่วนมากแล้วก็เป็นการลงทุนในการค้าขายอย่างดีอันหนึ่ง ทั้งมอมม์เซ[๙] ยังว่าพวกนั้นกว่าจะเป็นการชิดเชยกับการที่ได้เสีย

---

๗ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ “พงศาวดารยุทธศิลปะ” มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

๘ Baker: “Hannibal” Chapter 3.

๙ Mommsen “History of Rome” Vol. 2, Book 3, Chapter 4.

เกาะต่าง ๆแก่ชาวโรมัน ข้อสำคัญดังบอสเวอร์ธ สมิธ[๑] ตั้งข้อสังเกตุไว้ก็คือ ชาวคาร์เธจส่วนมากยอมให้ฮามิลคาร์นำกองทัพไปสเปญ เพราะฮามิลคาร์สัญญาว่าจะไม่เรียกร้องเงินเลย ตรงกันข้ามเมื่อได้สเปญแล้วกลับจะส่งเงินมาบำรุงกรุงคาร์เธจเสียด้วยซ้ำ

ฮามิลคาร์ได้เดินทัพออกจากกรุงคาร์เธจในปี พ.ศ. ๓๐๖ (๒๓๗ ปี ก่อน ค.ศ.) คือ เมื่อฮานนิบาลมีอายุ ๙ ขวบ ฮานนิบาลได้รบเร้าขอไปด้วย ฮามิลคาร์จึงตกลงใจจะนำบุตรคนใหญ่ไปสเปญ เมื่อก่อนออกเดินทางได้มีพิธบวงสรวงเทวดาตามธรรมเนียม ฮามิลคาร์ได้จูงมือบุตรไปยังโต๊ะที่ตั้งสัตว์ซึ่งใช้บวงสรวง บอกให้ฮานนิบาลเอามือแตะสัตว์ตัวนั้นและสาบาลต่อหน้าเทวดาว่า ตลอดชีวิตของฮานนิบาลจะต้องถือตนเป็นศัตรูของกรุงโรมเสมอไป จะต้องพยายามแก้แค้นแทนกรุงคาร์เธจให้ได้ ข้อที่ว่าฮานนิบาลสาบานจะเป็นศัตรูของโรมต่อหน้าบิดาเมื่ออายุ ๙ ขวบนั้นได้มีจริงโดยไม่น่าจะมีปัญหาเลย เพราะนักประวัติศาสตร์โบราณได้ลงความเห็นสอด

---

๑. Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 9.

ค้องกันหลายคน [๑๑] แต่ฮานนิบาลมิได้สาบาดต่อหน้าศพบิดาต้อ-
ภายหลัง ดังบิดาข้าพเจ้าได้ทรงเขียนไว้ เมื่อฮามิลคาร์เดินทาง
ไปสเปญนั้น มอมม์เซนว่ามีอายุ ๓๐ ปีกว่า ๆ [๑๒]

ฮามิลคาร์ได้เดินทัพไปตามฝั่งทะเลด้านเหนือของอัฟริกา แล
ข้ามมาทวีปยุโรปโดยทางช่องจิบรัลตาร์ ฮามิลคาร์ได้อยู่ในสเปญ
เป็นเวลา ๙ ปี และทำการปราบปรามชาวถิ่นเดิมได้อย่างราบ
คาบในภาคใต้และภาคกลาง ทั้งตั้งอาณานิคมและเผยแผ่การค้า
ขายได้อย่างดี สามารถส่งทรัพย์สินเงินทองกลับมายังกรุงคาร์เธ
เป็นอันมาก สมกับความหวังที่ว่าจะได้ชดเชยกับการเสียเกาะต่างๆ
ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน จึงเป็นที่ชื่นชมยินดีในกรุงคาร์เธจที่ทำให้
พวกฮานโนเกลียงไม่ขึ้นเลย การปกครองดินแดนที่ยึดได้ในสเปญ
ฮามิลคาร์ปกครองอย่างเป็นผู้เผด็จการแท้ แต่ไม่มีใครในกรุ
คาร์เธจขัดขวาง ทั้งนี้เพราะแทนที่จะเรียกร้องเงินทองไปใช้ใน

---

๑๑ Cornelius Nepos: "Hannibal" II; Livy: XXI 7; Appianus: "Punic History" IX and "Hannibalic War" III; Polybius III. 77; Valerius Maximus IX. 3.

๑๒ Mommsen: "History of Rome" Vol. 2, Book 3, Chapter 4.

งานนั้น ฮามิลคาร์กลับส่งเงินมาบำรุงกรุงคาร์เธจเสียอีก อำนาจของฮามิลคาร์เกือบจะเผยแผ่ไปทางเหนือจนถึงแม่น้ำอิเบรุส(Iberus) ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่า เอโบร (Ebro) อยู่แล้ว แต่บังเอิญเคราะห์ร้าย ในเวลาข้ามแม่น้ำแห่งหนึ่งโดยว่ายน้ำเคียงข้างกับม้า ถูกอุสแกลงว่า ฮามิลคาร์ได้จมน้ำตาย [๑๓] เมื่อบิดาถึงแก่กรรม ฮานนิบาลมีอายุ ๑๘ ปี คือ ฮามิลคาร์ตายใน พ.ศ. ๓๑๔(๒๒๙ ปีก่อน ค.ศ.) เป็นอันว่าฮานนิบาลได้มีโอกาสศึกษาวิชาทหารอย่างใกล้ชิดกับบิดาเป็นเวลา ๙ ปี

เมื่อบิดาได้สิ้นชีพไปแล้ว ฮานนิบาลผู้เป็นบุตรชายคนใหญ่ก็ย่อมเป็นประมุขแห่งตระกูลบาร์คา จึงต้องกลับมายังกรุงคาร์เธจเพื่อเลียงดูน้อง ๆ และดูแลผลประโยชน์ ทั้งนี้เพราะตระกูลบาร์คาร่ำรวยอย่างยิ่ง เอนเนแบร์ต [๑๔] ว่ามีรายได้ปีหนึ่งกว่า ๓๐๐๐๐๐ บาท ซึ่งถ้าจะเปรียบกับสมัยนี้แล้ว จะต้องมากมายกว่าหลายเท่า เพราะราคาเงินในสมัยโบราณยังสูงกว่าเดี๋ยวนี้เป็นอันมาก ฉะเพาะอย่างยิ่งหลังจากการสงครามโลกครั้งสุดท้ายนี้

เมื่อฮามิลคาร์ได้รับอนุมัติจากสภาราษฎรไว้แต่ก่อน ให้

---

๑๓ Livy: XXIV. 41.

๑๔ Hennebert: "Histoire d'Annibal" Tome 1, Livre 3, Chapitre 1.

ตั้งผู้แทนในตำแหน่งแม่ทัพสูงสุด ฮามิลคาร์ก็ได้สั่งไว้ให้บุตรเขย
คือ ฮาสดรูบาลได้เป็นแทน ฮาสดรูบาลได้เป็นแม่ทัพแทนพ่อตา
และควบคุมอยู่ในสเปญเป็นเวลา ๘ ปี การกระทำของฮาสดรูบาลที่
สำคัญที่สุด คือการสร้างนครคาร์เธจใหม่ (New Carthage) ริม
ทะเลทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของสเปญ และใกล้ที่นั่นก็ได้มีผู้ขุด
ค้นพบเหมืองแร่เงิน อันจะนำทรัพย์มาสู่กรุงคาร์เธจมากขึ้นอีกมาก

ทางกรุงโรมนั้นในตอนแรกดูไม่เป็นห่วงในการที่คาร์เธจมีอิทธิ-
พลในสเปญเสียเลยกลับนึกไปเสียว่าถ้าปล่อยให้คาร์เธจได้ผลประ-
โยชน์ในสเปญ คาร์เธจก็คงจะไม่มายุ่งในทางดินแดนอื่น ๆ แต่
เมืองของชาวกรีก เช่น มาสซิเลีย ออกจะหวาดกลัวอำนาจของ
คาร์เธจในสเปญเป็นอันมาก จึงพยายามจะรบเร้ากรุงโรมให้ระวัง
ตัว ในที่สุดกรุงโรมทนถูกรบกวนไม่ไหว ก็เลยทำสนธิสัญญา
เป็นพันธมิตรกับเมืองกรีกบางเมืองในสเปญ มีซากุนตุม (Sagun-
tum) เป็นอาทิ ทั้งทำสนธิสัญญากับฮาสดรูบาลว่า โรมจะ
ปล่อยให้ชาวคาร์เธจปกครองสเปญเป็นส่วนมาก แต่ชาวคาร์เธจ
จะต้องไม่ข้ามแม่น้ำอิเบรุสและไปทางเหนือเป็นอันขาด สนธิสัญญา
นี้ได้ลงนามกันใน พ.ศ. ๓๑๗ (๒๒๖ ปี ก่อน ค.ศ.)

เมื่อฮาสดรูบาลได้เป็นแม่ทัพสูงสุดในสเปญได้ ๗ ปี และ
ฮานนิบาลเวลานั้นมีอายุ ๒๕ ปี ฮาสดรูบาลได้ขอร้องให้ฮานนิบาล
กลับไปประจำกองทัพในสเปญอีก ฮานโนและพวกพ้องเมื่อได้ยิน
เช่นนั้นก็ย่อมตระหนกตกใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะกลัวฮานนิบาลจะ
ได้เป็นแม่ทัพต่อไป และจะดำเนินตามรอยเท้าบิดา การสงคราม
กับกรุงโรมก็ย่อมจะบังเกิดขึ้นอีกเป็นแน่ เมื่อเช่นนั้นฮานโนจึงพยา-
ยามจะเหนี่ยวรั้งไว้จนถึงกับออกความเห็นในสภาผู้มีบัญญา ดิวอุส [๑๕]
ว่าฮานโนอ้างเหตุผลว่า ฮานนิบาล ควรจะ ถูกบังคับให้ อยู่ใน
กรุงคาร์เธจ จะได้เล่าเรียนขนบธรรมเนียมและผูกมัดให้นับถือ
รัฐบาลและกำหนดกฎหมายเสียก่อน ขืนปล่อยไปเดี๋ยวนั้นก็จะ
กลายเป็นคนใจร้อนจนอาจจะนำภัยมาสู่กรุงคาร์เธจเป็นแน่แท้ แต่
ฮานโนไม่ได้ผล ฮานนิบาลก็ไปสเปญจนได้ ครั้นไปถึงสเปญ
ฮานนิบาลก็ได้รับตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหารม้าเมื่อมีอายุ ๒๕ ปี
ดิวอุส [๑๖] ได้บรรยายถึงฮานนิบาลในสมัยนั้นไว้อย่างดี

---

๑๕ Livy XXI. 3.
๑๖ Livy XXI. 4.

และบิดาของข้าพเจ้าก็ได้ทรงแปลมาไว้อย่างแนบเนียน[๑๗] ข้าพเจ้าจึงจะขอใช้คำแปลอันนั้นมาบรรจุลงในที่นี้ "ตั้งแต่เริ่มที่ฮานิบาลมีอายุพอที่จะออกรบในกองทัพของบิดาได้นั้น ทหารทั้งหมดพากันตื่นเต้น และมีความรักใคร่ในฮานิบาลทั่วกัน ทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เคยทำการรบมามากแล้ว ยิ่งมีความเอ็นดูมาก เพราะเหนวาหนาคลายบิดา ซึ่งเป็นแม่ทัพของทหารเหล่านั้นมาแต่หนุ่มจนแก่ ครั้นเมื่อฮานิบาลยังเจริญวัยขึ้น ก็ยิ่งเป็นที่ชมเชยของทหารมากขึ้นทุกที เพราะมีคุณวุฒิพิเศษแปลกกับคนทั้งปวง ไม่มีใครที่จะรู้จักพิจารณาผู้ใหญ่และบังคับบัญชาผู้น้อยให้ได้ทั้งสองอย่างพร้อมกันเหมือนฮานิบาลเลย เพราะฉะนั้นยากที่จะรู้ได้ว่าใครรักฮานิบาลมากกว่ากัน แม่ทัพที่เป็นนายของฮานิบาล หรือทหารที่อยู่ใต้บังคับของฮานิบาล เมื่อฮาสดรูบาลเป็นแม่ทัพขึ้นแล้ว ถ้าจะต้องส่งกองอิสสระไปทำการใด ๆ ที่สำคัญแล้ว เป็นเลือกตั้งให้ฮานิบาลเป็นผู้บังคับบัญชาเสมอ ส่วนทหารก็ไม่ไว้ใจนายกองผู้ใดเท่าฮานิบาลเลย ถ้าเวลามีภัยไม่มีใครกล้าเท่าฮานิบาล และไม่มีใครใจเย็นเท่าฮานิบาล การหนักหนาเพียงใด ไม่สามารถจะทำให้ฮานิบาลร้องว่าเหนื่อย หรือมี

---

๑๗ สมเด็จเจ้าพระยาจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

ใจย่อท้อถอยเป็นอันขาด ฮานนิบาลทนได้ทั้งร้อนทั้งหนาว และในการอยู่กินย่อมใช้อาหารอย่างน้อยที่สุด และตามแต่จะหาได้ พอให้เลี้ยงชีวิตไว้เท่านั้นเวลาจะนอนก็นอนแต่เมื่อว่างงาน ถ้ามีงานแล้วทำทั้งกลางวันกลางคืนก็ได้ การนอนก็ไม่ต้องเลือกที่ๆ เงียบหรือสบาย นอนที่ไหนก็นอนได้ ทหารเคยเห็นฮานนิบาลนอนกลางดินมีผ้าคลุมผืนหนึ่งเท่านั้น นอนอยู่ระหว่างกองรักษาด่าน และยามรักษาด่านดังนี้เนืองๆ เครื่องใช้ของฮานนิบาลไม่ได้แปลกกับคนอื่นที่มุ่งหมองดงาม แปลกที่มีอาวุธดีและมีมาดกว่าคนอื่น ฮานนิบาลเป็นทหารราบดีที่สุดในกองทัพ และเป็นทหารม้าดีที่สุดเหมือนกัน ทั้งเวลาเข้ารบเป็นอยู่หน้าเพื่อนเสมอ เวลาเสร็จรบเดินกลับค่ายที่หลังคนอื่นหมดเสมอ”

ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับบิดาข้าพเจ้า ว่าคำชมเชยของลิวีนั้นย่อมเป็นความจริงและไม่ล่วงเกิน ทั้งนี้เพราะลิวีเป็นโรมัน เป็นศัตรูของฮานนิบาล ได้กล่าวปรักปรำฮานนิบาลในทางอื่นๆ ภายหลังอีกเป็นอันมาก

สภาพชีวิตของฮานนิบาลในเมื่อบิดาและพี่เขยได้เป็นแม่ทัพสูงสุดของคาร์เธจในสเปญ ดำเนินไปเป็นส่วนมากดังได้พยายามบรรยายมาฉะนี้

บทที่ ๓

ฮานนิบาลเริ่มเป็นแม่ทัพและทำการสงคราม

ฮานนิบาลได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารม้าเพียงปีเดียว พ.เวยค์อฮาสดรูบาลก็ถูกคนร้ายปลงชีพในปี พ.ศ. ๓๒๓ (๒๒๐ ปีก่อน ค.ศ.) แปลว่าฮาสดรูบาลได้รับตำแหน่งเป็นแม่ทัพสูงสุดอยู่ในสเปญเป็นเวลา ๘ ปี ตามธรรมเนียมเมื่อฮาสดรูบาลยังมิได้ตั้งมีเวลาตั้งผู้แทน ที่ถูกทางรัฐบาลกรุงคาร์เธจควรจะตั้งแม่ทัพสูงสุดแทนใหม่ แต่กองทัพที่สเปญได้เลือมใสในตระกูลบาร์คามาถึง ๑๗ ปีแล้ว จึงไม่อยากจะได้แม่ทัพมาจากพวกอื่น นายทหารรับเลือกฮานนิบาลเป็นแม่ทัพสูงสุดแทนโดยเร็ว แม้ว่าเวลานั้นฮานนิบาลจะมีอายุเพียง ๒๖ ปีเท่านั้นก็ดี เฮนเนแบร์ต* ว่าเมื่อฮานนิบาลได้รับเลือกเป็นแม่ทัพ ได้จัดการตรวจพลสวนสนามแลทหารทั้งกองทัพได้โห่ร้องแสดงความชื่นชมยินดีเป็นที่สุด แปลว่าทั้งกองทัพมีความรักใคร่ในตัวแม่ทัพหนุ่ม ครั้นรัฐบาลคาร์เธจได้รับข่าวว่ากองทัพได้เลือกฮานนิบาลเป็นแม่ทัพ ทางกรุงคาร์เธจ

---

* Hennebert: "Histoire d'Annibal" Tome I, Livre 3, Chapitre 1.

กียนครับรอง ฉะนั้นฮานนิบาลจึงเป็นแม่ทัพสูงสุดอย่างเรียบร้อย ทุกประการ อย่างเช่นเดียวกับบิดาและพี่เขย ฮานนิบาลเป็นแม่ทัพสูงสุดของกองทัพคาร์เธจทั้งหมดไม่ว่าที่ใด ๆ ทั้งในสเปญและอัฟริกา

เฮนเนแบร์ตได้ถอดภาพของฮานนิบาลในเวลานั้นมาจากกวีโบราณ ซิลิอุส อิตาลิคุส[๒] อันปรากฏว่าฮานนิบาลเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่ ผิดกับชาวคาร์เธจโดยมาก ซึ่งมีรูปร่างค่อนข้างเล็ก มีหน้าอกกว้าง แข็งแรง หน้างามจมูกโด่งและค่อนข้างยาว ผมยาวและงาม ซึ่งอาจเป็นเหตุที่ทำให้ฮานนิบาลไม่สู้จะชอบใส่หมวกอย่างใดนัก อนึ่งฮานนิบาลมีนัยน์ตาดุและน่ากลัว เมื่อมองดูใครด้วยความโกรธแล้วผู้นั้นมักจะตกใจและกลัวตาน ในเครื่องแต่งกายฮานนิบาลมีแปลกกว่าคนอื่นบ้าง คือมักจะมีเสื้อคลุมสีม่วงลายทอง และรองเท้ากับสนับแข้งหนังสีแดง การอยู่กินนอนของฮานนิบาลนั้นคงง่ายอยู่ดังเดิม เช่นได้บรรยายมาแล้วในบทที่ ๒ ทั้งฮานนิบาลดื่มสุราน้อยอย่างที่สุด ฮานนิบาล

---

๒ Silius Italicus: "Punica" I. III. IV.

มักจะบังคับหารผู้น้อยอยู่หมู่หนึ่ง คอยตามติดตัวอยู่เสมอ เพื่อถือ
สาวุธต่าง ๆ ของแม่ทัพ ในบัดเดี๋ยวกันกับที่ได้รับตำแหน่งแม่ทัพนั้น
เอง ฮานนิบาลได้ทำการเสกสมรสในสเปญ ภรรยามีนามว่า
อิมิลเซีย (Imilcea) เป็นสตรีชาวสเปญผู้มีกำเนิดในตระกูลสูง
รูปร่างหน้าตาและชีวิตส่วนตัวของฮานนิบาล ซึ่งนักประพันธ์ฝรั่ง-
เศส มองเตสกิเออ[๓] เรียกว่า "มหายักษ์มหิมาของยุคโบราณ"
(Ce colosse de l' antiquité) จึงเป็นดังได้บรรยายมาฉะนี้

กองทัพของฮานนิบาลในสเปญมีลักษณะดังพอจะ บรรยาย ได้
เป็น ๆ คือ ทั้งทหารม้าและทหารราบมีแบ่งออกเป็น ๒ จำพวก คือ
จำพวกหนักและจำพวกเบา ความหมายของหนักเบานี้ก็หมาย
ถึงอาวุธคือ เกราะและเครื่องแต่งกายที่สวม ทหารที่เป็นชาว
คาร์เธจทั้งกองไม่ว่านายหรือพล ก็คือกรมทหารรักษาตัว
แม่ทัพเอง ย่อมมีเครื่องแบบอันงดงามมากกว่ากรมอื่น ๆ นอก
จากนั้น ดอดช[๔] ยังว่ามีเครื่องหมายเกียรติยศเพิ่มเติมเป็นพิเศษอีก
คือผู้ใดได้เคยไปเข้าสนามรบกี่ครั้งก็ได้รับแหวนเท่านั้นวง ต่อ

---

๓ Montesquieu : "Grandeur et Décadence des Romains"

๔ Dodge : "Hannibal" Chapter 2.

จากนั้นในบรรดาทหารม้าหนักก็มีทหารจ้างชาวสเปญ ซึ่งใช้ดาพ
ทั้งคมและแหลม ใช้ได้ทั้งแทงและฟัน ทหารจ้างชาวกอลก็มี
เป็นทหารม้าหนัก แต่พวกนี้มีดาพคมเท่านั้น จึงได้แต่ฟัน
ทหารม้าเบานั้นใช้ชาวนูมีเดียจากอัฟริกา ทหารราบเบาชาวสเปญ
ใช้หอกยาวสำหรับแทงและมีหอกสั้นสำหรับซัด ทหารราบหนัก
ชาวอัฟริกาใช้หอกยาวและมีธนูด้วย ต่อจากนั้นยังมีทหารพิเศษ
ซึ่งได้มาจากหมู่เกาะบาเลียริก คือพวกขว้างฉกหนัก ซึ่งมี
๒๐๐๐ คน กับยังมี "ปืนใหญ่" คือเครื่องมือขว้างก้อนหินไปได้ไกล
พอใช้ ตั้งบนรถลาก ซึ่งเข้ารูปเดียวกับปืนใหญ่สนามในสมัย
ปัจจุบัน ส่วนช้างรบนั้นฮานิบาลมีไว้สำหรับจะทำให้ข้าศึกตกใจ
และกลัว มากกว่าที่จะหวังใช้เป็นประโยชน์จริงจังอะไร เพราะ
ฮานิบาลทราบได้ดีว่าแม้ในตอนปลายการสงครามปิวนิกครั้งที่หนึ่ง
ช้างรบก็ไม่สู้จะเป็นประโยชน์อะไรจริงแล้ว ทั้งบางทีตกใจเข้าช้าง
เคยหันกลับมาชนทหารข้างฝ่ายของตัวเองเสียด้วยซ้ำ ส่วนรถ
บรรทุกเข้าของเครื่องใช้อาวุธยุทธภัณฑ์กับเสบียงอาหารนั้น ปรา-
กฏว่าในกองทัพของฮานิบาลได้จัดไว้อย่างดียิ่ง

ฮานนิบาล เหมือนพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งมาเซโดน[๕] และพระเจ้าเฟรเดริคมหาราชแห่งปรัสเซีย[๖] ในข้อที่มิได้เป็นผู้สร้างกองทัพของตนขึ้นเอง แต่ได้รับกองทัพเป็นมรดกอย่างตมาจากบิดา ทั้งได้รับมรดกในทางทรัพย์สมบัติเงินทอง สำหรับจะใช้ในการบำรุงกองทัพเป็นอย่างดีมากด้วย แต่การที่จะคิดสู้กับกรุงโรมนั้นออกจะเป็นงานอย่างใหญ่หลวงยิ่ง เพราะอย่างไรก็ตาม ฮานนิบาลไม่น่าจะมีทหารรวบรวมได้หมดด้วยกันเกิน ๑๐๐,๐๐ คน แต่กรุงโรมนั้นเมื่อได้ทหารจากพันธมิตรด้วยแล้ว น่าจะมีทหารได้ถึงกว่า ๗๐๐๐๐๐ คน

การสงครามที่จะบังเกิดขึ้นระหว่างกรุงคาร์เธจกับกรุงโรมครั้งนี้ ในประวัติศาสตร์สากลมักจะขนานนามให้ไว้ว่า การสงครามพิวนิกครั้งที่สอง (The Second Punic War) แต่เนื่องด้วยฮานนิบาลได้เป็นแม่ทัพตัวสำคัญยิ่งในการสงครามนี้ ทางชาวโรมันเองในสมัยนั้นและต่อมา มักจะเรียกว่าเป็นการสงครามกับฮานนิบาลเสียมากกว่า (Bellum Hannibalicum) สำหรับที่จะจับเรื่องราวของ

---

๕ ดู "พงศาวดารยุทธศิลปะ" ของ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ มาตรา ๑ ตอนที่ ๕

๖ ดู "เฟรเดริคมหาราช" ของ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (พ.ศ.๒๔๗๕-๒๔๗๖) มีพิมพ์รวมเล่มเดียวโดยกระทรวงศึกษาธิการ

การสงคราม นับแต่ฮานนิบาลได้เป็นแม่ทัพในสเปญจนถึงการรบที่คานนาเอ อาจารย์เดิมของข้าพเจ้าคนหนึ่ง คือฮอลวาร์ด[๗] (B.L. Hallward) ได้กล่าวว่า โปลิบิอุสเป็นผู้บรรยายเรื่องไว้อย่างดีที่สุด และแม้จะมีผิดตกบกพร่องบ้างบางแห่งก็ดีโดยมากนับว่าน่าเชื่อถือที่สุดในบรรดานักประวัติศาสตร์โบราณ

เมื่อฮานนิบาลได้รับตำแหน่งเป็นแม่ทัพ ก็ได้ตั้งใจจะปฏิบัติตามนโยบายของบิดาอย่างแน่วแน่ดังได้สาบาลไว้แล้ว คือต้องรีบทำการสงครามกับกรุงโรมทันที ก่อนที่ทางโรมจะเตรียมพร้อม และยกทัพมาตีกรุงคาร์เธจทางทะเล โดยใช้เกาะซิซิลีเป็นฐานทัพ ความจริงการที่ฮานนิบาลเดาว่าโรมคิดจะมาตีนั้นก็คิดถูก ฮอลวาร์ด[๘] ว่าในปีที่ฮานนิบาลได้รับตั้งเป็นแม่ทัพนั้นเอง โรมได้มีชัยชะนะอย่างงดงามต่อพวกกอลในทางภาคเหนือ จึงคิดจะรบกับกรุงคาร์เธจต่อไป และมีความประสงค์จะใช้เมืองกรีก คือ ซากุนตุม ซึ่งโรมเคยได้เป็นมิตรมานานแล้ว เป็นฐานทัพที่จะรุกรานต่อกองทัพคาร์เธจในสเปญ การที่ทางโรมกำลังติดต่ออยู่กับซากุนตุม ฮานนิบาลทราบดี จึง

---

๗ B. L. Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8. Chapter 2.

๘ B. L. Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

คิดจะหาเรื่องตีเอาเมืองซากุนตุมเสียก่อนก็ได้ แต่เมื่อยังไม่มีเหตุผลอันใด ฮานนิบาลก็ใช้กองทัพปราบปรามดินแดนในสเปญทางทิศใต้แม่น้ำอิเบรส์ให้ราบคาบเสียก่อน ซึ่งเป็นการฝึกฝนทหารอย่างดีด้วย ดอดช์[๙] ว่าในการปราบปรามสเปญนั้น ฮานนิบาลได้ชัยชะนะอย่างงดงามทรัมแม่น้ำตากส์ (Tagus) อันทำให้นายและพลทหารมีความรักใคร่และเลื่อมใสในแม่ทัพคนใหม่อย่างแน่วแน่ยิ่งขึ้น

การที่ฮานนิบาลอยากจะเป็นผู้รุกก่อน ก็เพราะมีความเชื่อมั่นว่าวิธีดีที่สุดที่จะรับก็คือการรุก ในไม่ช้าโอกาสอันเหมาะก็บังเกิดขึ้น คือซากุนตุมได้เกิดวิวาทกับเมืองเล็ก ๆ ที่ใกล้เคียง จนได้ขอให้โรมช่วย ฮานนิบาลบอกไปว่าถ้าเช่นนั้นตนจะช่วยเมืองเล็ก ๆ เหล่านั้น ทางโรมได้ทราบข่าวก็ส่งทูตมาเจรจากับฮานนิบาลใน พ.ศ. ๓๒๓ (๒๒๐ ปี ก่อน ค.ศ.) และขอให้ฮานนิบาลสัญญาว่าจะไม่รบกวนซากุนตุมอย่างใด แต่ฮานนิบาลมิได้ยอมสัญญาเช่นนั้นเลย โปลิบิอุส[๑๐] ว่าฮานนิบาลกลับโกรธเคืองขึ้นเสียงตวาดแหว จนพวกทูตโรมันต้องกลับโดยมือเปล่า เบเคอร์[๑๑] ว่าโรมันก็อยู่เสมอว่าฮานนิบาลขู่

---

๙ Dodge : "Hannibal" Chapter 10.

๑๐ Polybius : Book 3, Chapter 15.

๑๑ Baker : "Hannibal" Chapter 3.

เด่นเช่นนั้นเอง ถึงเวลาจริงจังคงจะไม่กล้ารบ เพราะฮานิบาลคงจะแน่ใจว่าโรมจะส่งทหารไปล้อมคาร์เธจ คือส่งไปทางเรือ และจะไปได้โดยเร็ว จนไปถึงคาร์เธจก่อนที่ฮานิบาลเองจะยกทัพกลับไปป้องกันกรุงคาร์เธจได้ เพราะเหตุฉะนั้นแทนที่จะระวังอันตรายทางตะวันตกกรุงโรมกลับส่งกองทัพบกและเรือ ไปปราบปรามเมืองขึ้นที่อยู่ในแคว้นอิลลีเรีย (Illyria) คือฝั่งตะวันออกของทะเลอาเดรียติก

เมื่อโอกาสเหมาะเช่นนั้น เพราะซากุนตุมยังคงเกะกะกับเมืองเล็กๆ ใกล้เคียงอยู่ตลอดไป ฮานิบาลก็ยกกองทัพเข้าล้อมเมือง ชาวซากุนตุมได้พยายาม ต่อสู้รักษาเมือง อย่าง ทรหดอดทนเป็นที่สุด โปลิบิอุส[๑๒] ว่าในระหว่างล้อมเมืองซากุนตุม ฮานิบาลจึงได้พยายามทำตนเป็นตัวอย่างอันดีแก่ทหาร เช่นในเวลาขุดดินทำป้อมค่ายประชิดในการล้อมเมือง ฮานิบาลบางเวลาก็ลงขุดดินเอง ด้วย หรือเมื่อไม่ถึงทำงานเอง ก็มักจะขี่ม้าเที่ยวตรวจตราทหารอย่างใกล้ชิด พูดจาเอาใจทหาร ทั้งนั่งอยู่บนหลังม้าอย่างเปิดเผยใกล้กำแพงเมือง จึงอยู่ในอันตรายเท่า ๆ กับ ทหาร เพื่อจะทำให้ทหารมีขวัญดี โดยรู้สึกว่าแม่ทัพหรือพลทหารก็อยู่

---

๑๒ Polybius : Book 3, Chapter 17.

ในฐานะอันคล้ายคลึงกัน การที่ฮานนิบาลทำเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะเพิ่งเป็นแม่ทัพใหม่ ๆ จึงอยากจะเอาใจทหารจนถึงกับไม่ระวังตนถึงเพียงนั้น ต่อ ๆไปภายหน้าเมื่อทหารรักและไว้ใจอย่างแน่นอนแล้ว ฮานนิบาลจะไม่ต้องทำถึงเพียงนั้นอีก

ชาวเมืองซากนตมป้องกันรักษาเมืองอย่างเข้มแข็ง ฮานนิบาลจึงยังไม่สามารถจะเข้าเมืองได้ แม้จะล้อมประชิดอยู่หลายเดือน ฮานนิบาลเองคงแสดงความกล้าหาญเพื่อเอาใจทหาร จนทำออกจะเกินไปครั้งหนึ่ง คือ ลิวอุส[๑๓] ว่าฮานนิบาลได้รับบาดเจ็บ เพราะทหารรักษาเมืองได้ชักหอกออกมาแทงถูกท่านแม่ทัพคาร์เธจที่โคนขา เป็นการเคราะห์ดีที่บาดแผลไม่ร้ายกาจมาก เมื่อได้รับการรักษาพยาบาลแล้วก็หายเป็นปกติ อนึ่งปรากฏว่าในระหว่างอยู่ที่นอกเมืองซากนตมนั้นเองภรรยาของฮานนิบาลซึ่งน่าจะอยู่ที่เมืองฐานทัพในสเปญคือเมืองคาร์เธจใหม่ ได้ให้กำเนิดบุตรชายคนหนึ่ง ดังเฮนเนแบร์ต[๑๔] แถลง แต่ไม่ปรากฏว่าให้นามว่ากะไร

---

๑๓ Livy : XXI. 7.

๑๔ Hennebert : "Histoire d' Annibal" Tome I, Livre 3, Chapitre 1.

ทางคาร์เธจ เมื่อได้ข่าวว่าฮานิบาลไม่กลัวโรม กล้าล้อมเมืองซากุนตุมแม้โรมจะห้ามปรามไว้ก็ดี คณะที่อยากจะให้มีสงครามแก้เผ็ดก็พากันมีความยินดี ส่วนคณะยอมแพ้โรมก็พากันตกใจเป็นที่สุด ลิวอุส [๑๕] ว่าฮานิโบกล่าวในสภาผู้มีบัญญาว่า การที่ฮานิบาลบุกรุกซากุนตุมในสเปญ เป็นการบุกรุกกรุงคาร์เธจเอง ทุก ๆ ครั้งที่ฮานิบาลใช้ไม้ชุงดันประตูเมืองซากุนตุมให้ทะลาย ก็เป็นการเอาไม้ชุงดันประตูกรุงคาร์เธจ ชิ้นปล่อยให้ทำไปก็มีแต่จะนำความตายมาสู่คาร์เธจเท่านั้นเอง ส่วนกรุงโรมแม้จะไม่พอใจในการที่ฮานิบาลล้อมเมือง ซากุนตุมก็จริง แต่ก็ไม่ส่งกำลังมาช่วยทันเพราะโรมยังไม่พร้อม ดังฮานิบาลได้ทำนายไว้อย่างถูกต้อง และโรมยังมัวยุ่งอยู่ในการปราบข้าศึกในแคว้นอิลลิเรีย

ชาวซากุนตุมได้ทนการล้อมเมืองอยู่ได้ถึง ๘ เดือน เมื่อจนบัญญาและหมดความสามารถเข้าแล้ว พวกผู้ใหญ่ในเมืองย่อมทราบดี ว่าเพราะได้โต้ตอบคัดค้านไม่ยอมเสียเมืองให้แก่ฮานิ-

---

๑๕ Livy: XXI. 10.

บาลโดยดี เมื่อฮานนิบาลได้ถามเข้าไปหลายครั้ง ตามธรรม
เนียมทั่วไปในสมัยนั้น พวกผู้ชายในเมืองจะถูกฆ่าหมดหรือมิฉะนั้น
ก็จะถูกขายเป็นทาส ส่วนพวกผู้หญิงและเข้าของเงินทองก็จะต้อง
ถูกริบหมด เมื่อจวนเสียเมืองพวกเศรษฐีในเมือง จึงมักจะก่อกอง
ไฟขึ้น โยนเข้าของดี ๆ เข้าในกองไฟนั้น ทั้งตนเองถูกเมียก็
พากันโจนเข้ากองไฟตายไปตาม ๆ กัน แต่กระนั้นเมื่อกองทัพ
ฮานนิบาลเข้าเมืองได้ ก็ยังคงมีทรัพย์สมบัติเหลืออยู่เอนกอนันต์
ทั้งนี้เพราะเมืองซากุนตุมมั่งคั่งมาก เมื่อฮานนิบาลได้แจกจ่ายเข้า
ของที่ริบได้แก่นายและพลทหารจนครบถ้วนแล้ว ยังมีเหลือส่งไป
ยังรัฐบาลคาร์เธจอีกเป็นอันมาก ทำให้ทางรัฐบาลพอใจ ถ้อยคำ
ของฮานโนและพวกพ้องจึงกลับลดน้ำหนักน้อยลงไปอีก เมื่อฮาน-
นิบาลตีเข้าเมืองซากุนตุมได้คือ พ. ศ. ๓๒๔ (๒๑๙ ปี ก่อน ค. ศ.)

ส่วนทางสภาผู้มีอำนาจของกรุงโรม เมื่อได้ทราบข่าวว่า
ซากุนตุมได้เสียเมืองแก่ฮานนิบาล ก็มีความโกรธเคืองเป็นอย่าง
ยิ่ง ส่งคณะทูตไปที่กรุงคาร์เธจ คณะทูตโรมันได้แถลงว่ากอง
ทัพคาร์เธจได้ละเมิดสนธิสัญญาของฮาสดรูบาลซึ่งได้ทำกันไว้กับกรุง
โรม ในเรื่องแบ่งอิทธิพลของโรมและคาร์เธจในสเปญ อันเป็น

สนธิสัญญาซึ่งโปลิบิอุส [๑๖] ว่าเป็นฉะบับที่ ๖ ซึ่งคาร์เธจและโรม ได้เคยทำต่อกัน แต่ในสนธิสัญญาฉะบับนั้นฮาสดรูบาลได้รับสัญญาแต่เพียงว่าจะไม่ข้ามแม่น้ำอิเบรุสขึ้นไปทางเหนือ ส่วนเมืองซากุนตุมนั้นอยู่ทางใต้ของแม่น้ำอิเบรุสเป็นอันมาก แต่ทางโรมก็เถียงว่าเมืองซากนตมเป็นมิตรกับโรมมาแต่ก่อนฮาสดรูบาลเกิดเสียด้วยซ้ำ ฉะนั้นแม้จะอยู่ใต้แม่น้ำอิเบรุสก็จริง การที่ฮานิบาลไปตีเมืองนั้นเป็นความผิด เป็นการทำให้โรมรบ โรมถึงกับออกคำสั่งให้คาร์เธจถอดฮานิบาลออกจากตำแหน่งแม่ทัพ และส่งตัวเป็นเชลยไปให้โรมลงโทษ

ทางสภาคาร์เธจเถียงทุกทางว่าไม่มีความผิด และอย่างไรก็ดีโรมก็ได้ยึดเอาเกาะซาร์ดิเนียไปโดยไม่มีเหตุผลเป็นการผิดเหมือนกัน ในที่สุดโปลิบิอุส [๑๗] ว่าผู้แทนของกรุงโรมจึงทำท่าจะเดินออกจากสภาคาร์เธจ และจัดเสื้อคลุม โตกา (Toga) ที่สวมอยู่ ทำรูปคล้ายถุงและถามว่า “ในถุงนี้ข้าพเจ้ามีทั้งสงครามและสันติภาพ พวกท่านจะเอาอะไร” ซุฟเฟตคนหนึ่งก็ตอบว่า

---

๑๖ Polybius : III. 27.
๑๗ Polybius : III. 33.

"ท่านจะเอาอย่างไหนพวกเราก็เอาอย่างนั้น" ผู้แทนกรุงโรมจึงตอบว่า "ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าเอาสงคราม" ในทันใดนั้นสมาชิกสภาคาร์เธจเกือบทุกคนก็พากันร้องขึ้นดังว่า "สงครามก็ดีสิ เรายินดีรับเอาสงคราม" เป็นอันว่าการสงครามบิวนิกครั้งที่สองจะบังเกิดขึ้นอีกแน่ ตามความเห็นของโปลิบิอุส เห็นว่าจะเถียงกันไปว่าใครผิดใครถูกจนยืดยาวเท่าใดก็ได้ เพราะเรื่องมาก แต่ที่จริงก็มีผิดถูกด้วยกันทั้งสองฝ่าย และกำเนิดของการสงครามนี้เป็นบทเรียนสำหรับเราว่า ถ้ามหาประเทศเขาอยากจะรบกันขึ้นเมื่อใด เขาก็หาเรื่องได้เสมอ แต่ถ้าไม่อยากจะรบแล้ว ถึงแม้มีเรื่องมากมายเขาก็พอไกล่เกลี่ยกันเสียได้เช่นเดียวกัน

แผนการณ์สงครามของโรมคือจะยกทัพไปตีกรุงคาร์เธจ โรมเชื่อมั่นว่าฮานนิบาลคงจะรีบกลับไปป้องกันกรุงคาร์เธจโดยเร็ว และจะทิ้งกองทัพไว้รักษาดินแดนของคาร์เธจในสเปญแต่พอสมควร โรมจึงแบ่งกองทัพออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะนำลงเรือไปตั้งฐานทัพอยู่ที่เมืองมาสซีเลีย เพื่อจะยกไปตีกองทัพคาร์เธจที่อยู่ในสเปญอีกส่วนหนึ่งจะตั้งฐานทัพอยู่ในเกาะซิซิลี เมื่อโรมเกลี้ยกล่อมชาวอัฟริกาที่เกลียดคาร์เธจเข้าเป็นพันธมิตรได้แล้ว จึงจะยกไปตีคาร์-

เธจ เพราะทหารที่มีอยู่ในเกาะซิซิลีไม่มีพอถ้าไม่อาศัยพันธมิตร
ทางโรมคิดว่าจะยกไปตีคาร์เธจเมื่อไรก็ได้ ดูถูกทางคาร์เธจ
ว่าคงจะไม่กล้าทำอะไรนอกจากคอยป้องกันเมือง ดังบิดาข้าพเจ้า[๑๙]
ทรงไว้ว่า "โรมไม่นึกว่าจะเป็นการรบใหญ่ เรียกทหาร
เพียง ๑ ใน ๑๐ ที่จะเรียกได้ แล้วแบ่งกำลังไปเท่า ๆ กัน ไม่ตก
ลงว่าที่ไหนสำคัญ" ที่โรมเดินเล่อเช่นนี้ ก็เพราะโรมชะนะมา
ในการสงครามคราวก่อนจึงเลยหละหลวมในการเตรียมรบ ทั้งใน
ทางบำรุงการทหารและการฟื้นฟูยุทธศาสตร์ แต่เพราะคาร์เธจแพ้
มาแล้วก็เลยเตรียมเต็มที่ สภาพการณ์เช่นนี้เราเห็นมาได้อีกมาก
ในประวัติศาสตร์ แต่ดูไม่มีชาติใดใช้เป็นบทเรียนเลย ความจริง
ชาติใดที่ชะนะชาติอื่นเมื่อใด ควรจะใช้ข้อนี้เป็นบทเรียนอย่างสำ
คัญที่สุด

---

๑๙ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

บทที่ ๔

ฮานนิบาลข้ามทิวเขาอาลป์ส

การสงครามที่เกิดขึ้นใหม่นี้ ทางชาวโรมันมักจะถือว่าฮานนิบาลเป็นคนก่อขึ้นฉะนั้นฮานนิบาลจึงเป็นผู้ควรจะต้องรับผิดชอบแต่คนเดียว ดังในสมัยนี้เราก็เคยได้ยินผู้นำของบางมหาประเทศถูกหาว่าตนคนเดียวที่ก่อการสงครามขึ้น แต่ความจริงการสงครามครั้งที่ ๒ ระหว่างโรมและคาร์เธจ เป็นของจำเป็นที่ไม่มีใครจะหนีพ้นได้ เพราะทั้งสองเป็นคู่แข่งกันในโลกในทางเศรษฐกิจจนรุนแรงถึงกับสงครามเท่านั้นจะชบปัญหาได้ว่าใครจะยิ่งใหญ่กว่ากัน แต่ในเวลาที่การสงครามได้บังเกิดขึ้นนั้น ฮานนิบาลเป็นผู้เลือกในเมื่อเข้าตีเมืองซากุนตุม

ทางกรุงโรมตกทางกรุงคาร์เธจอย่างไร และกะแผนจะทำการสงครามอย่างใด ได้บรรยายแล้วในบทที่ ๓ แต่โรมยังหาทราบฤทธิ์ของแม่ทัพคนใหม่ของกรุงคาร์เธจไม่ ว่าฮานนิบาลก็มีแผนการณ์สงคราม แต่แผนของฮานนิบาลไม่ตรงกันกับที่กรุงโรมได้กะเดาไว้เลย ฮานนิบาลแน่ใจว่าจะเอาชะนะโรมได้นั้นมีวิธีเดียว คือต้องตีกองทัพของโรมให้แตกย่อยยับในแหลมอิตาลี ฮานนิบาลจึงมีจุดหมายอันสำคัญ ๓ อย่าง คือ

(๑) ต้องมีกองทัพที่สามารถกล้าหาญและชื่อสัตย์

(๒) ต้องนำกองทัพนั้นไปในอิตาลี[๑]

(๓) ต้องคิดหาวิธีที่จะสู้กับกำลังตามจำนวนคนซึ่งโรมมีมากกว่า

ในเรื่องกองทัพนั้นฮานนิบาลได้รับกองทัพที่มาจากบิดา และพิเชียแล้ว แต่ก็ได้ทดลองและฝึกหัดต่อไปให้รักและเลื่อมใสในตนดังได้บรรยายมาแล้วในบทที่ ๓ บัดนี้เมื่อได้ชากุนตุม ฮานนิบาลยังเอาใจทหารให้ดียิ่งขึ้นอีก บรรดาทหารจ้างที่มีภูมิลำเนาอยู่ในสเปญฮานนิบาลก็ปล่อยให้ไปพักผ่อนได้เป็นเวลาหลายเดือน อนึ่งนักประวัติศาสตร์วิชาทหารของอังกฤษ แมกดูกาลด์[๒] ยังว่าฮานนิบาลได้สัญญากับทหารชาวอัฟริกาว่า ถ้าไปสงครามชะนะ กลับมาจะเลื่อนฐานะให้ได้สิทธิเต็มเป็นราษฎรกรุงคาร์เธจฉะนั้น ในทางความสามารถและความกล้าหาญ ฮานนิบาลเป็นที่วางใจได้ แต่ในเรื่องจำนวนยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะเนื่องด้วยกรุงโรมมีอำนาจคุมทะเล ทางคาร์-

---

๑ คำว่า อิตาลี ที่ใช้ในที่นี้ หมายความถึงดินแดนทางภูมิศาสตร์เท่านั้น ประเทศอิตาลีเพิ่งมาเกิดเอาต่อ ๒๐๑๐ กว่าปีภายหลัง เพื่อทราบเรื่องนั้น ดู "คาวัวร์" ของ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (พ.ศ. ๒๔๘๓)

๒ Colonel P.L. Macdougall : "Campaigns of Hannibal" Introduction.

เซจจึงจำต้องมีทหารทิ้งไว้รักษาดินแดนในสเปญ และทรุงคาร์เธจเอง กองทัพในสเปญฮานนิบาลได้จัดให้ฮาสดรูบาลน้องชายเป็นแม่ทัพ มีทหารราบอยู่ด้วย ๑๒๐๐๐ คน ทหารม้า ๓๐๐๐ คน และช้างรบ ๒๑ เชือกกับมีเรือรบอีก ๑๐๐ ลำด้วย

ส่วนข้อที่ ๒ คือการจะไปอิตาลี ฮานนิบาลยังรำลึกได้ถึงการที่กองทัพเรือคาร์เธจได้พ่ายแพ้กองทัพเรือโรมันที่หมู่เกาะอีกาเดสในสงครามคราวก่อน จึงไม่คิดจะไปทางเรือ และกะว่าจะเดินทางบกผ่านดินแดนของชาวกอล ข้ามทิวภูเขาอาลป์ลงไปในอิตาลีภาคเหนือ ส่วนในข้อ ๓ ทางกำลังทหาร ฮานนิบาลมีความหวังว่าเมื่อไปถึงอิตาลีและได้ชัยชะนะกองทัพโรมันสักสองครั้ง ชาวกอลซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของอิตาลี และซึ่งได้ถูกกรุงโรมปราบปรามมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็จะชนชาวอิตาเลียนเองที่ไม่ใช่โรมัน ทั้งเคยถูกชาวโรมันปราบปรามมาแต่ก่อน รวมทั้งชาวกรีกซึ่งอยู่ข้างภาคใต้ของแหลมอิตาลีซึ่งฮานนิบาลทราบได้ความว่าเบื่อหน่ายต่ออิทธิพลของกรุงโรมกันโดยมาก ก็คงจะรวมกันมาเข้าเป็นพันธมิตรกับฮานนิบาลเป็นแน่ ถ้าเช่นนั้นโรมคงจะสู้ไม่ไหว ต่อจากนั้นฮานนิบาลยังมีหวังอยู่อีกว่า ถ้า

ได้ผลสำเร็จจริง ๆ อย่างรวดเร็วในเมื่อไปถึงอิตาลีใหม่ ๆ พระเจ้าฟิลิปที่ ๕ ราชาแห่งมาเซโดน ก็อาจจะยกทัพข้ามทะเลอาเดรียติกมาช่วยฮานนิบาลทำลายอำนาจโรมันในอิตาลีด้วย เพราะพระองค์ก็ไม่ถูกกับชาวโรมันอยู่แล้ว เมื่อได้ตกลงใจเช่นนี้ ฮานนิบาลก็เตรียมการเดินทัพจากสเปญไปอิตาลี ได้สงวนความลับไว้อย่างดีจนแม้นายและพลทหารส่วนมากก็ไม่ทราบว่าจะเดินทัพไปจนถึงอิตาลี แมกดูกาลล์ว่าฮานนิบาลคงจะต้องเสียใจอย่างยิ่งที่ซากุนตุมสู้อยู่ได้นาน จนฮานนิบาลต้องเสียเวลาไปเกือบ ๑ ปี ส่วนข้อที่กรุงโรมเมื่อมีอำนาจทางทะเล แล้วไม่รีบยกทัพไปตีกรุงคาร์เธจในอัฟริกาทันทีนั้น เป็นความคิดที่ผิดหลักยุทธศาสตร์เป็นแน่แท้

ครั้นถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๓๒๕ (๒๑๙ ปี ก่อน ค.ศ.) กองทัพของฮานนิบาลก็พร้อมเสร็จที่จะออกเดินจากเมืองคาร์เธจใหม่ ส่วนทางกรุงโรมผู้ที่เป็นกงสุลคือ ปุบลิอุส คอร์นีลิอุส สกิปิโอ

(Publius Cornelius Scipio) ซึ่งเป็นผู้จะนำทหาร ๒ ลีจิโอน * ไปเมืองมาสซิเลีย, เพื่อจะยกไปตีฮานนิบาลในสเปญอีกต่อไป กงสุลอีกคนหนึ่ง เซมโปรนิอุส ลองกุส (Sempronius Longus) ผู้คุมทหารอีก ๒ ลีจิโอน อยู่ในเกาะซิซิลี เตรียมจะ ข้ามไปอัฟริกาเพื่อตีกรุงคาร์เธจในโอกาสที่เหมาะ

นอกจากเหตุอื่น ๆ ฮอลล์วาร์ด [๓] ว่าฮานนิบาลได้คอยอยู่จนเดือนมีนาคม เพราะ ต้องการจะให้น้ำตามแม่น้ำในสเปญลดระดับลงเสียก่อน กองทัพจะได้หาตอนตื้นลุยข้ามได้ ไม่จำเป็นต้องทำสพานเสมอไป ซึ่งเป็นการลำบากมากอยู่ เฮนเนแบร์ต [๔] แถลงว่าซิลิอุส อิตาลิคุส [๕] เล่าไว้ว่าภรรยาของฮานนิบาล คือ

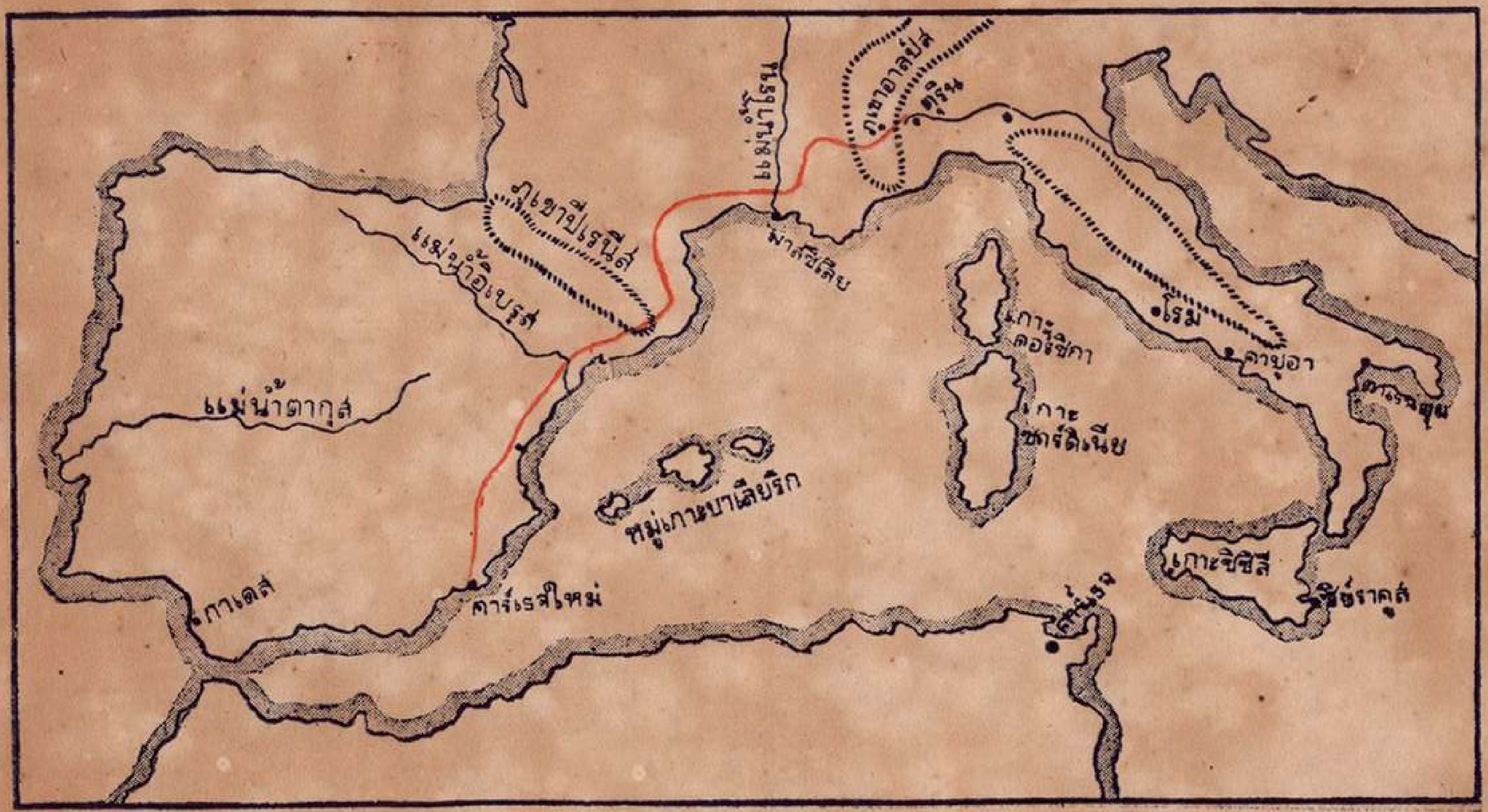
*"ลีจิโอน ของกองทัพชาวโรมันนั้นเปรียบกับสมัยนี้ก็ใกล้กับกองพล คือ มีทหารราบหนักเป็นจำนวนระหว่าง ๔๐๐๐ ถึง ๖๐๐๐ คน มีทหารราบเบากับทหารม้าประจำด้วยพอสมควร การจัดลีจิโอนอย่างใด และเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับอย่างไร ได้ชี้แจงอย่างละเอียดไว้แล้วในหนังสือพงศาวดารยุทธศิลปะของสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ๑ มาตรา ๒ ตอนที่ ๓"

๓ B. L. Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๔ Hennebert: "Histoire d'Annibal" Tome 2, Livre 5, Chapitre 5.

๕ Silius Italicus: "Punica" III.

แผนที่ ๒ เส้นทางเดินทัพของฮานนิบาล จากสเปญไปอิตาลี

อิมิลเซียได้อ้อนวอนขอไปด้วยให้ได้ แม้จะตกระกำลำบากอย่างใดก็ดี แต่ฮานนิบาลก็ไม่ยอมให้ไป และดอดซ์[๖] บอกว่าฮานนิบาลไม่ยอมเอาไปด้วย ได้ส่งภรรยาและบุตรกลับไปยังกรุงคาร์เธจ ผัวเมียคู่นี้จึงมิได้มีโอกาสได้พบกันอีกเลย เป็นเวลาถึง ๑๖ ปี

สำหรับการเดินทัพของฮานนิบาล ขอเชิญผู้อ่านดูแผนที่ ๒ จะเห็นได้ว่าเมื่อออกจากเมืองคาร์เธจใหม่แล้ว ฮานนิบาลได้เดินทัพไปทางเหนือตามริมฝั่งตะวันออกของสเปญ ผ่านเมืองซากุนตุม และต่อไปจนจดแม่น้ำอิเบรุส จำนวนคนที่ฮานนิบาลมีในกองทัพนั้นไม่ปรากฏแน่ชัด แต่กะกันว่ามีทหารราบ ๙๐๐๐ ทหารม้า ๑๐๐๐๐ ทหารราบมีพวกอัฟริกันที่จ้างบ้างเกณฑ์มาบ้าง ทหารชาวสเปญและกอลเป็นทหารจ้างทั้งสิ้น ส่วนทหารม้าก็มีพวกชาวนูมีเดียเป็นทหารม้าเบาไปด้วย

ในตอนแรกการเดินทัพได้เป็นไปอย่างสะดวกสบาย เพราะดินแดนแถบนั้นเป็นของฮานนิบาลได้ปราบปรามมาไว้เรียบร้อยแล้ว ทั้งสิ้น ต่อเมื่อข้ามแม่น้ำอิเบรุสแล้วจึงได้เข้าดินแดนซึ่งครั้งนั้นเรียกว่า คาตาโลเนีย (Catalonia) ซึ่งมีชาวเมืองเป็นพันธมิตร

---

๖ Dodge: "Hannibal" Chapter 12.

และซื่อสัตย์ต่อโรม ฮานนิบาลจึงจำต้องทำการปราบปราม ปรากฏว่าถึงแม้จะทำได้สำเร็จก็จริง แต่ก็เป็นงานใหญ่พอใช้ ฮานนิบาลได้เสียทหารมิใช่น้อย การที่ฮานนิบาลต้องปราบชาวคาตาโลเนียให้ราบคาบจริง มิใช่แต่เพียงรบพอตัดทางผ่านดินแดนไปได้ก็เพราะนักประวัติศาสตร์อังกฤษ อาร์โนลด์ [๗] อธิบายว่าถ้าฮานนิบาลปราบไม่ราบเสียก่วนแล้ว ต่อไปโรมอาจจะใช้ดินแดนแถบนั้นเป็นฐานทัพต่อไปในภายหน้า ในระหว่างการรบทางภาคเหนือของสเปญครั้งนั้น ฮานนิบาลได้สังเกตดูว่าทหารชาวสเปญพวกหนึ่งมีอยู่ราว ๓๐๐๐๐ กว่าคน ทำการรบไม่ดีเท่ากับทหารส่วนมาก จึงไม่น่าจะไว้ใจนำไปสู่อิตาลีได้ ทหารจำพวกนั้นมีอาวุธตายหรือหลบหนีไปเสียราว ๓๐๐๐ คน ฮานนิบาลจึงออกประกาศส่งที่ยังมีเหลืออยู่ ๘๐๐๐ คน ปล่อยให้กลับบ้านได้ อ้างเหตุผลว่าทำการรบมามากมายแล้วแต่ก่อน ควรจะได้รับการพักผ่อนเป็นรางวัลเสียที แมกดูกาลด์ [๘] จึงชมว่าเป็นการอันกระทำฉันฉลาดยิ่งของฮานนิบาล คือพ้นจากอันตรายในการมีทหารที่ไว้ใจ

---

๗ Thomas Arnold: "Second Punic War" (Edited by W.T. Arnold).

๘ P. L. Macdougall: "Campaigns of Hannibal" Chapter 1.

ไม่ได้ โดยพวกนั้นกลับคิดว่าได้รางวัลจริง ๆ จึงไม่โกรธเคืองอย่างใด ทั้งทหารที่ยังเหลืออยู่ก็ได้เห็นตัวอย่างอันดี จึงมีความหวังที่จะได้รางวัลอย่างนั้นบ้างต่อไปภายหน้า เป็นอันว่าเมื่อข้ามทิวภูเขาปีเรนีส (Pyrenées) ซึ่งกั้นขวางทางระหว่างสเปญกับฝรั่งเศส กองทัพของฮานนิบาลมีกำลังน้อยกว่าเมื่อเริ่มออกเดินทางจากเมืองคาร์เธจใหม่เป็นจำนวนร้อยละ ๕๐ คือ ดอดช์ [๙] ว่ามีทหารราบ ๕๐๐๐๐ และทหารม้า ๙๐๐๐ คน

การข้ามทิวภูเขาปีเรนีสปรากฏว่ายากลำบากมิใช่น้อย แม้ฮานนิบาลจะเลือกข้ามทางทิศตะวันตกคือริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนก็จริง และนับว่าฮานนิบาลเป็นแม่ทัพคนแรกที่ได้บังอาจนำกองทัพใหญ่ขนาดนั้นข้ามทิวภูเขาปีเรนีส ต่อจากการข้ามภูเขาปีเรนีสแล้วการเดินทางไปทางภาคใต้ของประเทศฝรั่งเศสปัจจุบัน โดยมุ่งไปสู่ทิศตะวันออกปรากฏว่าสะดวกดี และไม่ต้องทำการรบพุ่งอย่างใด ฮานนิบาลได้ส่งของกำนัลไปให้บรรดาหัวหน้าของชนชาติกอลหมู่ต่าง ๆ ที่อยู่แถบนั้น แล้วก็ได้รับคำเชื้อเชิญให้เดินทัพผ่านดินแดนไปโดยไม่ถูกรบกวนอย่างใด

---

๙ Dodge: "Hannibal" Chapter 13.

ฮานนิบาลได้เดินทางไปอย่างสะดวกตามภาคใต้ของฝรั่งเศส ปัจจุบันจนถึงแม่น้ำโรน (Rhone) ซึ่งนักประวัติศาสตร์บางคนเช่น ฮอลล์วาร์ด [๑] ก็ว่าไปถึงเดือนสิงหาคม และบางคนเช่นดอดช์ [๒] ก็ว่าไปถึงเดือนกันยายน การที่ฮานนิบาลเดินทัพไปถึงแม่น้ำโรนโดยไม่มีผู้ใดมารบกวน มิใช่แต่เพราะว่าชาวกอลตามทางยอมเป็นมิตรด้วยเท่านั้น เป็นด้วยกองทัพโรมันซึ่งมี ๒ ลีจิโอนได้บังคับบัญชาของสกิปิโอ ต้องไปปราบชาวกอล ๒ พวกในภาคเหนือของอิตาลี คือ พวกโบอิอี (Boii) และอินซูเบรส (Insubres) ฮอลล์วาร์ด [๒] ออกความเห็นว่าการที่ชาวกอล ๒ พวกนั้นลุกขึ้นก่อการกำเริบกับชาวโรมันในขณะนั้น น่าจะเป็นเพราะการยุแหย่ของพวกพ้องฮานนิบาลเป็นแน่แท้ กองทัพซึ่งสกิปิโอเป็นผู้รับอันทะจะนำไปรบกับฮานนิบาลในสเปญ จึงเป็นกองทัพซึ่งเพิ่งรวบรวมขึ้นใหม่ในเวลาที่ฮานนิบาลออกเดินทัพแล้ว

---

๑. B.L. Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๒. Dodge : "Hannibal" Chapter 14.

๒. B.L. Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

การเดินทัพของฮานนิบาลได้เป็นไปโดยสะดวกตลอดมา จนถึงใกล้ฝั่งแม่น้ำโรน จึงปรากฏว่าชาวกอลแถบนี้จะไม่ยินยอมรับของกำนัลและเป็นมิตรกับฮานนิบาลโดยดี ดังเช่นชาวกอลในดินแดนที่ผ่านมาก่อน ทั้งนี้เพราะชาวกรีกเมืองมาส์ซิเลียมีอิทธิพลเหนือชาวกอลแถบแม่น้ำโรนอยู่บ้าง และเพราะเมืองมาส์ซิเลียเป็นพันธมิตรของกรุงโรม ชาวเมืองมาส์ซิเลียจึงยุชาวกอลให้ป้องกันมิให้ฮานนิบาลข้ามแม่น้ำโรนได้ และก็ยุแหย่ได้สำเร็จ เมื่อฮานนิบาลยกทัพมาถึงฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโรน ก็เห็นว่ามีกองทัพชาวกอลตั้งขวางทางอยู่ทางฝั่งตะวันออก

ฮานนิบาลได้ใช้ความคิดอย่างดียิ่ง ในการที่จะข้ามแม่น้ำโรนโดยไม่ต้องได้รับอันตรายจากชาวกอล ซึ่งตั้งทัพคอยรับอยู่ทางฝั่งตรงกันข้าม คือเมื่อได้ซื้อเรือสร้างเรือแล และแพ โดยตัดไม้จากป่าที่มีอยู่ใกล้เคียงภายใน ๒ วันจนทุกอย่างมีพร้อมที่จะข้ามแม่น้ำได้แล้ว ฮานนิบาลจึงแยกส่งกองย่อยมีจำนวนราว ๑๐๐๐๐ คน ให้บังคับบัญชาของ นายพลฮานโน (ไม่ใช่น้องชายของฮานนิบาลเอง และไม่ใช่นักการเมืองซึ่งเป็นปรปักษ์ของตระกูลบาร์คา แต่นามฮานโนเป็นนามธรรมดา ซึ่งชาวคาร์เธจนิยมกันมาก เช่นเดียวกับ

ฮานนิบาล มาโก และ ฮาสดรูบาล) กองย่อยนั้นได้ถูกส่ง
ไปทางเหนือและข้ามแม่น้ำตรงที่แคบ เพราะมีเกาะอยู่หว่างกลาง
ไม่เหมือนตรงที่กองใหญ่และฮานนิบาลจะข้ามเอง ซึ่งกว้างและ
ไหลเป็นทางน้ำสายเดียว กองย่อยก็ได้เดินทางลงมาทางใต้และ
แอบอยู่หลังเนินดอนหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่หลังกองทัพของชาวกอล

ฮานนิบาลกะว่าการเดิน ทัพของ ฮานโน จะกินเวลา ราว ๒ วัน
ฉะนั้น ๒ วัน ภายหลังคือวันที่ ๕ จากที่ได้มาถึงแม่น้ำโรน ฮานนิบาล
ก็เริ่มนำทัพข้ามแม่น้ำโรนเป็นพวก ๆ โดยใช้เรือและแพที่มีอยู่
พร้อมแล้ว ส่วนม้านั้นให้ว่ายน้ำตามเรือโดยถูกจูง อาร์โนลด์ [๑๓]
ว่าพวกกอลเมื่อเห็นเช่นนั้นก็คิดว่าจะได้โอกาสทำลายกองทัพของฮาน-
นิบาลได้อย่างง่าย เพราะจะมาถึงผั่งเป็นพวกย่อม ๆ เมื่อข้ามถึง
กลางแม่น้ำ ฮานนิบาล แลเห็นควัน ขึ้นจาก หลังเนินที่ ฮานโน แอบอยู่
ซึ่งฮานโนได้ส่งควันขึ้นเป็นสัญญาณ ฮานนิบาลก็เริ่มเร่งให้ทหารข้าม
แม่น้ำเร็วขึ้น พอฮานนิบาลและทหารจวนจะถึง กองย่อยของฮาน-
โนก็เข้าตีกระหนาบชาวกอลทางหลัง เมื่อฮานนิบาลถึงก็ส่งกอง
ทหารเข้าตีชาวกอลทางด้านหน้า ชาวกอลถูกตีกระหนาบทั้ง ๒ ข้าง

---

๑๓ Arnold: "Second Punic War"

ที่แตกอดหม่านยับเยินหนีกระจัดกระจายไปหมด โปลิบิอุส [๑๔] จึง
ว่าพอตก ตอนค่ำ กองทัพ ฮานนิบาล ก็ข้ามได้หมดโดย เกือบไม่ เสีย
ทหารเลย แต่ช้างรบนั้นในวันแรกยังข้ามไม่ได้

ส่วนสกิปิโอและกองทัพที่ได้มาใหม่ ได้มาถึงเมืองมาสซิเลีย
แต่เมื่อฮานนิบาลยังคงอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโรน และยังไม่ได้ข้าม
แม่น้ำ แต่ถึงกระนั้นสกิปิโอก็ยังเฉยชาอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะดอด [๑๕]
ออกความเห็นว่ายังมีความคิดผิดมนม้วอยู่ สกิปิโอคิดไม่ถึงพอที่
จะเดาได้ว่าฮานนิบาลจะบังอาจข้ามทิวภูเขาอาลป์สจนถึงไปถึงเอง
ถึงกลับคิดไปเสียว่าฮานนิบาลมายังแม่น้ำโรน เพื่อจะคอยต้านรับ
มิให้สกิปิโอไปสเปญได้ สกิปิโอจึงนึกว่ามีเวลาถมไปที่จะยกทัพ
ขึ้นไปประชิดกับ กองทัพ ของ ฮานนิบาล จริงอยู่ สกิปิโอได้ส่ง
ทหารม้าขึ้นมาตรวจตราดูเดา กองทหารม้าของสกิปิโอมีจำ-
นวน ๕๐๐ คน ปะทะกับกองทหารม้านูมิเดียซึ่งมี ๓๐๐ คน ทาง
ฝ่ายนูมิเดียแพ้และถอยหนี กองทหารม้าโรมันติดตามไปจนใกล้
ค่ายชาวคาร์เธจ ซึ่งเห็นว่ายังคงอยู่ทางฝั่งตะวันตก ทั้งนี้ก็พวก

---

๑๔ Polybius : III. 42. 43.

๑๕ Dodge: "Hannibal" Chapter 14.

ทหารซึ่งยังมีเหลืออยู่เล็กน้อยกับช้างรบซึ่งยังข้ามไม่ได้ ดอดช์[๑๖]
ออกความเห็นว่าทหารม้าชาวนูมีเดียแกล้งทำยอมแพ้ เพื่อจะล
ให้ทหารม้าโรมันได้ไปเห็นค่าย จะได้หลงคิดไปว่ากองทัพคาร์เธ
ยังมิได้ข้ามแม่น้ำ และอีกหลายวันกว่าจะข้ามได้ จึงกลับไปราย
งานต่อสกิปิโอโดยผิดเช่นนั้น

ส่วนช้างรบของฮานนิบาล ต่อวันรุ่งขึ้นทหารช่างจึงได้ทำแพ
ใหญ่ได้สำเร็จ เพื่อให้ช้างข้ามได้ อาร์โนลด์[๑๗] ว่าช้างโด
มากตกใจและกลัวน้ำเป็นอย่างยิ่ง จนถึงกับช้างบางเชือกพลัดต
น้ำเอาเสียด้วยซ้ำ แต่ก็ถูกฉุดกลับขึ้นแพได้และช้างทั้งหมดก็ข้า
ได้โดยเรียบร้อย เมื่อฮานนิบาลได้พักอยู่ทรมผึ่งตะวันออกพอสม
ควรแล้ว ก็ออกเดินทางต่อไปมุ่งตรงไปยังทิวภูเขาอาร์ปส์

ฉะนั้นเมื่อสกิปิโอเดินทัพจากเมืองมาร์ซเลยตามทางฝั่งตะวัน
ออกของแม่น้ำโรนก็เพราะหวังว่าจะมาดักรับฮานนิบาลที่ฝั่งตรงกั
ข้ามเช่นพวกกอลได้ทำ การเดินทัพของสกิปิโอได้กินเวลา ๕ วั
เมื่อสกิปิโอมาถึง ฮานนิบาลได้ทิ้งค่ายยกทัพไปเสียก่อน ๓ วันแล้
กองทัพโรมันไม่สามารถจะติดตามไปได้ เพราะทางที่ฮานนิบา

---

๑๖ Dodge: "Hannibal" Chapter 14.

๑๗ Arnold: "Second Punic War"

เดินทัพไปนั้นเป็นดินแดนซึ่งชาวโรมันไม่มีพันธมิตรเลย บัดนี้กิบโอ
จึงเพิ่งรู้สึกตัวเป็นครั้งแรก ว่าฮานนิบาลบังอาจจะคิดข้ามทิวภูเขา
อาลป์สเพื่อจะลงไปในอิตาลีให้ได้ ซึ่งคงจะทำให้แม่ทัพโรมันมีความ
แปลกประหลาดใจเป็นที่สุด เพราะไม่มีผู้ใดในพวกโรมันได้คิดว่า
จะทำเช่นนั้นเลย แม้ว่าตามคำให้การของลิวิอส[๑๘] ชื่อเสียงของ
ฮานนิบาลจะได้โด่งดัง แล้วที่กรุงโรม ตั้งแต่ก่อนการเข้าตีเมือง
ซากุนตุม

การที่สกิบโอออกจะชำเลืองชาและคิดไม่ทันนั้น เพราะเหตุ
หลายประการสกิบีโอเป็นคนมีอายุมาก ชาร์โนลด์[๑๙] ว่าได้เคยเป็น
กงสุลแล้วในระหว่างการสงครามพิวนิกครั้งแรกบทที่ ๖ ฉะนั้นความ
คิดอ่านอาจจะไม่ไกลและรวดเร็วเท่ากับคนหนุ่มแน่น เช่น ฮานนิบาล
จนถึงกับการที่จะข้ามทิวภูเขาอาลป์สนั้น สกิบีโอนึกว่ายากเกินไป
จนฮานนิบาลไม่น่าจะมีใจคิดข้ามเลยเทียว ดอดจ์[๒๐] ได้
กล่าวตำหนิสกิบีโออย่างรุนแรง ว่าควรจะรีบไปป้องกันมิให้กอง ทัพ
ฮานนิบาลเดินทางไปอิตาลีได้ สกิบีโอควรจะตั้งทัพให้เหมาะกับภูมิ
ประเทศอย่างแท้จริง จนสามารถบังคับให้ฮานนิบาลต้องทำการ

---

๑๘ Livy : XXI. 39.
๑๙ Arnold : "Second Punic War"
๒๐ Dodge : "Hannibal" Chapter 14.

รบกต่างแปลง แม้ว่าการรบนั้นทางโรมอาจจะพ่ายแพ้และเสีย กอง-
ทัพก็ควรจะกระทำ เพราะจะเป็นการทอนกำลังฮานนิบาลอย่างยิ่ง ใน
ที่สุดโรมยังมีกำลังอีกมากมาย คนพอจะเสียได้ ในตอนต้นเช่นนั้น
ส่วนฮานนิบาลนั้นมีกำลังจำกัด มีเท่าที่นำมาเท่านั้น หากถูกทอน
กำลังเสียอย่างมากแต่เพียงนิดก็อาจจะเดินกองทัพต่อไปไม่ได้เลย แมก-
ดูกาลล์[๒๑] ก็ว่าเช่นเดียวกัน และบอกว่าเพื่อที่จะคอยขัดตาทัพ
ฮานนิบาล สกิปิโอไม่ควรจะไปตั้งทัพอยู่ทางใต้จนเกือบริมทะเลเสีย
เช่นนั้น ดอดช์[๒๒] จึงสรุปความว่าแม้ในสมัยนั้นชาวโรมันจะเข้า
ใจยุทธวิธีบ้างก็ดี แต่หลักยุทธศาสตร์นั้นยังไม่เข้าใจเลยเลย ฉะนั้น
ฮานนิบาลจึงแสดงให้ชาวโรมันเข้าใจยุทธศาสตร์ จึงนับว่าเป็นบรม
อาจารย์แห่งวิชายุทธศาสตร์ของชาวยุโรป

เมื่อฮานนิบาลได้เด็ดดอกหลุดมือไปเสียได้เช่นนั้น และสกิปิโอ
ไม่สามารถจะติดตามไปทางทิวเขาอาลป์ส เพราะเป็นดินแดนที่ชาว
โรมันไม่มีพันธมิตรดังได้อธิบายแล้ว สกิปิโอก็นำกองทัพกลับเมือง
มาสซิเลียตามเดิม ต่อจากนั้นสกิปิโอก็ส่งกองทัพ ๒ ใน ๓ ไปสเปญ
ตามแผนเดิม ส่วนตัวสกิปิโอเองลงเรือขนาดเล็กรีบกลับอิตาลีและ
ขึ้นบกที่เมืองปีซา (Pisa)

---

๒๑ Macdougall: "Campaigns of Hannibal" Chapter 1.
๒๒ Dodge : "Hannibal" Chapter 14.

การกระทำของสกิปีโอในครั้งนั้น ต่อมาภายหลังได้รับทั้งการติและชมจากนักประวัติศาสตร์และนักยุทธศาสตร์ ซึ่งมีความเห็นแตกต่างกัน ๒ พวกดังจะนำมาชักเบ้าตัวอย่างแต่เป็นบางคน คือพวกที่เห็นว่าสกิปีโอควรจะนำกองทัพกลับมาอิตาลีด้วยเพื่อจะนำไปสมทบกับกองทัพโรมันอยู่ในทางภาคเหนือ เพื่อเข้าโจมตีฮานนิบาลในขณะที่เพิ่งข้ามทิวกูเขาอาลป์สได้ใหม่ๆและลงมาถึงอิตาลีบ้าข้าพเจ้าได้อยู่ในจำพวกนี้ดังทรงเขียนไว้ว่า “การที่แม่ทัพโรมันได้จัดการดังกล่าวมาแล้วทำให้เป็นผลดีแก่ฮานนิบาล เพราะถ้าฝ่ายโรมันรวมกำลังกันให้หมดยกไปยังถิ่นบารีเตย (ภาคเหนืออิตาลี) ต่อสู้กับฮานนิบาลและรบชนะฮานนิบาลเสียแต่ต้นมือแล้ว ฮานนิบาลคงถึงทับจน เพราะกองทัพซึ่งมีทหาร ๒๖๐๐๐ นั้นอยู่ไกลจากฐานทัพเป็นระยะถึง ๑๖๐๐ กิโลเมตรเศษ แต่โดยที่ฝ่ายโรมันมิได้ทำการโดยรีบร้อนไปมัวรั้งๆรอๆ และแยกกำลังกันอยู่ด้วยจึงเสียการหมด” [๒๓] และบอสเวอร์ธ สมิธ [๒๔] บอกว่า “ถ้าเผอรบชนะฮานนิบาลให้แตกเสียก่อนที่ทรมภูเขาอาลป์สแล้ว ถึงแม้สเปญจะไม่เป็นของโรมก็ไม่เป็นไร

---

๒๓ “พงศาวดารยุทธศิลปะ” ของ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ มาตรา ๒ ตอนที่ ๔

๒๔ Bosworth-Smith: “Carthage and the Carthaginians” Chapter 11.

การที่คาร์เธจจะใช้สเปญเป็นฐานทัพส่งกำลังมาช่วย ฮานนิบาล นั้น ก็ไม่ต้องกลัว เพราะถ้ากองทัพฮานนิบาลไม่มีเสียแล้ว จะส่งกำลังกองหนุนมาช่วยใครกัน" แต่พวกที่ไม่เห็นด้วยกล่าวว่า การที่สกิปีโอส่งกองทัพไปสเปญโดยมีน้องชายควบคุมนั้นถูก เพราะว่าเป็นการป้องกันมิให้ฮานนิบาลใช้สเปญเป็นฐานทัพจะส่งกอง หนุน มาให้ต่อไปอย่างสบาย อาร์โนลด์[๒๕] ถึงกับเรียกว่าเป็นความฉลาดสุขุมยิ่งของสกิปีโอ และแมกดูกาลด์[๒๖] ก็ยืนยันเช่นเดียวกัน ความเห็นสองอย่างนี้มีผู้ถกเถียงอยู่เท่าเทียมกัน ผู้อ่านจำต้องวินิจฉัยเอาเองว่าจะเข้ากับฝ่ายไหน

เมื่อฮานนิบาลได้ข้ามแม่น้ำโรนสำเร็จแล้ว และเดินทางไปด้านตะวันออก ฮานนิบาลได้มีทหารม้าคอยคุมอยู่ทางด้านหลัง เผื่อว่าสกิปีโอจะส่งกองทัพขึ้นมารบกวนการเดินทัพ แต่ก็ห้ามการรบกวนอย่างใดไม่ วันหนึ่งเมื่อถึงเวลาหยุดพักตอนเย็น และทหารแลเห็นทิวภูเขาอาลป์สแต่ไกล ๆ ปรากฏว่ามีทหารส่วนมากไม่พอใจแสดงความรู้สึกระอิดระอาต่อการเดินทัพ และออกจะท้อใจเป็นอันมาก ทังนะเอนเนแบร์ด[๒๗] ว่าน่าจะเป็นเพราะคนโดยมากใน

---

๒๕ Arnold: "Second Punic War"

๒๖ Macdougall: "Campaigns of Hannibal" Chapter 1.

๒๗ Hennebert: "Histoire d' Annibal" Tome 2, Livre 5, Chapitre 4.

สมัยนั้น เข้าใจผิดคิดว่าทิวภูเขาอาลป์สสูงกว่าความจริงหลายเท่า เช่นนักภูมิศาสตร์กรีก สตราโบ[๒๙] (Strabo) เข้าใจว่าสูง ๓๗ กิโลเมตร ซึ่งแปลว่าสองเท่าของภูเขาหิมาลัยเช่นนี้เป็นต้น เพราะเหตุนั้นฮานนิบาลจึงได้เรียกประชุมกองทัพ การประชุมกองทัพของฮานนิบาลนั้น ดอดช์[๒๘] สันนิษฐานว่าคงจะไม่เป็นการประชุมทหารทั้งหมดในกองทัพ คงจะเป็นการประชุมนายทหารชั้นผู้บังคับกองพัน และเมื่อการประชุมได้ผลอย่างไร ผู้บังคับกองพันก็นำไปชี้แจงแก่นายและพลทหารใต้บังคับบัญชาต่อภายหลัง

เมื่อได้จัดการประชุมกองทัพได้แล้ว ฮานนิบาลก็แสดงสุนทรพจน์ ซึ่งลิวอี[๓๐] สันนิษฐานว่าคงจะมีข้อความดังนี้ "ข้าพเจ้าแปลกใจมากว่ามีเหตุอะไรมาทำให้ทหารท่านไม่เคยย่อท้อกลัวเกรงอะไรเลย เกิดมีความหนักใจและย่อท้อขึ้นได้เช่นนี้ และเพราะพวกท่านได้เคยโกรธเคืองเมืองจากแม่ทัพนายกองของท่านได้ถูกชาวโรมันเรียกร้องจะเอาตัวไปลงโทษ เพราะได้เข้าล้อมและยึดเมืองซากุนตุม พวกท่านจึงได้เดินทัพข้ามแม่น้ำอิเบรุสมา เพื่อจะ

---

๒๙ Strabo : II· 28. IV.
๒๘ Dodge : "Hannibal" Chapter 14.
๓๐ Livy : XXI. 30.

ไปทำลายชื่อเสียงของโรมเสียให้หมดสิ้น และช่วยสากลโลกให้พ้นจากการกดขี่ของโรม เมื่อตอนแรกก็ไม่เห็นมีใครบ่นว่าหนทางจะไกลนัก ส่วนบัดนี้เมื่อหนทางส่วนมากเราก็ได้ผ่านพ้นมาแล้ว ทิวภูเขาบีเรนีสเราก็ได้ข้ามสำเร็จ แม้เราจะต้องทำการรบพุ่งอย่างทรหดกว่าจะข้ามได้ แม่น้ำโรนอันกว้างใหญ่เราก็ข้ามได้สำเร็จแม้จะมีชาวกอลคอยต้านทานอยู่หลายพัน จนบัดนี้เราเห็นทิวภูเขาอาลป์ส่อยู่แต่ไกลแล้ว ซึ่งเมื่อข้ามไปได้แล้วก็จะถึงอิตาลี เราควรละหรือที่จะหยุดเดินทัพต่อไป เมื่อเราถึงประตูกำแพงของข้าศึกอยู่แล้ว พวกท่านมัวแต่กันไปเสียว่าทิวภูเขาอาลป์สนั้นเป็นอะไรมันก็เป็นภูเขาสูงตามธรรมดาเรานี่เอง หากว่าจะสูงกว่าภูเขาบีเรนีสบ้าง แต่ก็ไม่มีภูเขาทิวใดที่สูงจนจดท้องฟ้า จนมนุษย์เราจะข้ามไม่ได้ คนหมู่เล็ก ๆ ก็เคยข้ามได้แล้วด้วยเหตุใดกองทัพใหญ่จึงจะข้ามไม่ได้ ทูตของชาวกอลทางใต้ที่เราได้พบเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็มิได้เหาะข้ามภูเขาอาลป์สมา ได้ข้ามมาโดยธรรมดา ฝูงคนชาวกอลได้ข้ามทิวภูเขาอาลป์สมาแล้วบ่อย ๆ ทั้งมีภรรยาและถูกหลานติดตามไปด้วย ตลอดจนมีเข้าของประจำตัวมากมาย ทหารเช่นพวกเราเสียอีกไม่มีอะไรเลย นอกจากอาวุธและของประจำตัวเล็กน้อย ถึงเมืองอันไม่สู้สำคัญเช่นซา-

กุนตุมเรายังสามารถล้อมอยู่ได้ถึง ๙ เดือน ทนความลำบากต่าง ๆ จนตีเอาเมืองได้สำเร็จ บัดนี้จุดหมายของเราคือกรุงโรม อันความจริงเป็นนครหลวงของโลก [๓๑] เราจะยอมให้ความกลัวหรือความลำบากอย่างใดขัดขวางเราได้หรือ เราต้องจำไว้ว่ากรุงโรมซึ่งชาวคาร์เธจคิดว่าตีไม่ได้นั้น ชาวกอลเคยตีได้ครั้งหนึ่งแล้ว ชาวกอลซึ่งเราเองเคยตีและปราบปรามได้หลายครั้งแล้ว เราควรจะตั้งหน้ามองไปทางทิวภูเขาอาลป์ส เพราะเมื่อเราข้ามได้แล้ว เราก็จะได้ถึงลุ่มราบของอิตาลี และในไม่ช้าก็จะถึงกำแพงกรุงโรมนั่นเองด้วยซ้ำ” สุนทรพจน์ของฮานิบาลปรากฏว่าได้รับผลดี กองทัพกลับมีขวัญดังเดิม และก็ได้เดินทัพต่อไป

(หมายเหตุ— ตอนต่อไปนักเรียนไม่จำเป็นจะต้องอ่าน)

ปัญหาที่ว่าฮานิบาลนำกองทัพข้ามทิวภูเขาอาลป์สโดยช่องเขา (Pass) ใดนั้นยังไม่มีผู้ใดโต้เถียงตกลงกันได้แน่นอนบัดนี้ ข้อความที่บิดาข้าพเจ้าได้ทรงเขียนไว้ว่า “ฮานิบาลข้ามภูเขาอาลป์สตรงไหนไม่ปรากฏ” จึงยังถูกต้องอยู่จนบัดนี้ การที่มีปัญหาอยู่นี้ก็เพราะนักประวัติศาสตร์โบราณที่เล่าเรื่องถึงคือโปลิบิอุส และลิวยุส

---

๓๑ หมายความว่าโลกที่ชาวตะวันตกรู้จักในบัดนั้น

๓๒ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ ฯ “พงศาวดารยุทธศิลปะ” มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

ก็ไม่เห็นตรงกัน เล่าเรื่องแตกแยกกันอยู่ ข้อร้ายก็คือโปลิบิอุสได้บรรยายถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่ฮานนิบาลได้ผ่านไป แต่ดังดอดช์ ๓๓ ว่าโปลิบิอุสมิได้ชนานนามตำบลต่าง ๆ หรือแม่น้ำต่าง ๆ อย่างละเอียดพอ จนดอดช์เองว่าในการค้นคว้าได้พบเรื่องราวที่มนักปราชญ์ออกความเห็นโต้เถียงกันถึง ๓๕๐ เรื่อง เฮนเนแบร์ท ๓๔ ได้พิจารณาดูถึงที่มผู้ออกความเห็นสำคัญ ๆ คือ ช่องเขาแซงปลอง (Simplon Pass) (ดูแผนที่ ๓ หมายเลข ๑) มี ๓ ท่าน ซึ่งต้องผิดอย่างแน่นอน เพราะในเดือนนั้นไม่มีผู้ใดข้ามได้ทางนั้น ต่อจากนั้นก็มีช่องเขาอีก ๖ ช่อง ซึ่งมีผู้พากันเชื่อถือว่าฮานนิบาลได้ข้าม ดังข้าพเจ้าได้ให้ตัวเลขหมายตามแผนที่ ๓ ต่อจากนั้นมาก็คือช่องเขาเกรต เซนต์ เบอร์นาร์ด (Great St. Bernard) (เลข ๒) ซึ่งนะโปเลียนมหาราชได้ทรงนำกองทัพ ข้าม ๒๐๐ กว่าปีภายหลัง ทางนี้นักประวัติศาสตร์เชื่อถือ ๑๕ ท่าน และในภาพเขียนซึ่งช่างเขียนเอก ดาวิด (David) ได้วาดขึ้นเป็นอนุสาวรีย์การข้ามโดยนะโปเลียน ก็ได้แสร้งทำเป็นมีนามฮานนิบาลสลักไว้กับศิลาริมทาง แต่ทางนี้เป็นทางของฮานนิบาลไม่ได้ เพราะสัตว์พาหนะข้นไม่ได้ในเดือนนั้น ด้วยจะมีหิมะมากเกินไป

---

๓๓ Dodge : "Hannibal" Chapter 15.

๓๔ Hennebert : "Histoire d' Annibal" Tome 2, Livre 5, Chapitre 2.

ช่องเขา ลิตเติล เซนต์ เบอร์นาร์ด (Little St. Bernard) (เลข ๓) นั้นมี ๒๕ ท่าน แต่นะโปเลียนมหาราชได้ทรงคัดค้านจนเกือบถอนความคิดนั้นเสียเลย ช่องเขา มอนต์ เซนิส (Mont Cenis) (เลข ๔) มี ๓๕ ท่านรวมทั้งนะโปเลียนมหาราชในสมัยเมื่อถูกคุมขังอยู่ที่เกาะเซนต์เฮเลนา (St. Helena) ช่องเขามอนต์เจเนฟร์ (Mont Genevre) (เลข ๕) มี ๒๖ ท่าน ช่องเขาลา ตราแวร์เซตต์ (La Traversette) (เลข ๖) มี ๙ ท่านรวมทั้งนะโปเลียนมหาราชในสมัยที่ยังเป็นนายพลหนุ่มอยู่ ช่องเขาที่ ๗ นั้น คือ อาร์จองติแอร์ (Argentière) ซึ่งเฮนเนแบร์ตมิได้กล่าวถึง (หมายเหตุ – จบตอนที่นักเรียนไม่จำเป็นต้องอ่านเพียงนี้)

เมื่อนัก ประวัติศาสตร์โดยมาก เชื่อถือว่า บรรดา นัก ประวัติศาสตร์โบราณแล้วโปลิบิอุสเป็นผู้ควรเชื่อถือที่สุด จนกระทั่งในการโต้เถียงกัน โดยมากก็ไม่มีผู้ใดโต้เถียงโปลิบิอุสเลย ฉะนั้นเราควรจะฟังข้อความของโปลิบิอุสเอง เสียก่อนที่จะพิจารณาถึงการโต้เถียงกันต่อไป ในชั้นต้นโปลิบิอุสได้กล่าวคัดค้านข่าวเล่าลือที่มีมาก่อนสมัยของตน และแถลงอย่างแน่นอนว่าในการนำกองทัพข้ามภูเขาอาลป์สนั้น ฮานิบาลมิได้รับความช่วยเหลือจากผีสาง

เทวดาอย่างใด ๆ เลย [๓๕] โปลิบิอุสยังอวดว่าท่านได้เล่าเรื่องการเดินทัพตอนนี้ด้วยความมั่นใจว่าถูกต้องแน่ เพราะได้มีโอกาสไต่ถามคนที่ได้เคยไปในการเดินทัพครั้งนั้นโดยตนเอง คือน่าจะเป็นทหารเก่าของฮานนิบาล ซึ่งตกไปเป็นเชลยของโรมภายหลัง ทั้งโปลิบิอุสยังแถลงอีกว่าได้เดินทางตามนั้นเอง ได้ข้ามภูเขาอาลป์ส์ด้วยตนเองเพื่อได้พิจารณาดูลาดเลาและสถานที่ด้วยสายตาของตนเอง [๓๖]

เรื่องราวของโปลิบิอุสมีข้อความดังนี้ [๓๗] คือเมื่อเดินทางไปได้ ๔ วันห่างจากแม่น้ำโรน ก็ถึงดินแดนแห่งหนึ่งซึ่งเป็นเกาะ เพราะมีแม่น้ำ ๓ สายล้อมรอบจนดูเป็นรูปสามเหลี่ยม เกาะนั้นมีผู้คนอยู่มากและมีข้าวโภชน์สาลีปลูกไว้อย่างบริบูรณ์ บังเอิญในขณะนั้นเกิดมีการต่อสู้กันขึ้นที่นั่นระหว่างเจ้าผู้ครองนครชาวกอล ๒ องค์ผู้เป็นพี่น้องกัน ฮานนิบาลได้เข้าเป็นพันธมิตรกับพระเชษฐา และทำการรบได้ชัยชะนะ เจ้าผู้ครองนครองค์นั้นจึงช่วยเหลือฮานนิบาลโดยให้สาตราวุธใหม่แก่กองทัพ รวมทั้งรองเท้าใหม่ เครื่องนุ่งห่มและอาหารการกินอย่างดี

---

๓๕ Polybius : III. 47.
๓๖ Polybius : III. 48.
๓๗ Polybius : III. 49.

เมื่อเสร็จจากการช่วยรบนั้นแล้ว ฮานิบาลก็นำกองทัพเดินต่อไปอีก ๑๐ วันชาวกอลที่ฮานิบาลได้ช่วย ก็คิดตามไปด้วยเป็นกองด่านเพื่อป้องกันมิให้ชาวถิ่นมารบกวนเมื่อไปได้ ๑๐ วันก็ถึงเชิงภูเขาอาลป์ส พวกพันธมิตรก็ลากลับไปยังถิ่นของตนจากที่นั่นครั้นถึงเชิงภูเขาอาลป์สนั้นมีหุบเหวและช่องแคบมาก กองทัพของฮานิบาลก็ตกอยู่ในเขตที่อันตรายอย่างใหญ่หลวง เพราะโปลิบิอุส [๓๙] ว่ามีชาวกอลจำพวกอาลโลโบรเกส (Allobroges) ทำตัวเป็นศัตรูคอยตักทำอันตรายบ้าง พวกกอลที่แสร้งทำเป็นมิตรกลับคิดร้ายเสียบ้าง ทำให้มีการต่อสู้กันอยู่เนืองๆ ในสมรภูมิที่ยันสุดแสนจะลำบาก เป็นเหตุให้ฮานิบาลเสียกำลังทหารไปเป็นอันมาก ในที่สุด ฮานิบาลได้นำทหารราบแอบอยู่ใน กำบัง ของผาใหญ่สีขาว (The White Rock) จึงสามารถค้างคืนได้โดยนอนหลับกันอย่างสบาย วันรุ่งขึ้นข้าศึกได้หายไปหมดแล้ว ทหารราบจึงได้ไปเข้ารวมกับทหารม้า ช้างรบ และสัตว์พาหนะ ซึ่งได้แยกไปก่อนแต่แรก บัดนี้ก็เริ่มขึ้นภูเขาอย่างเอาจริงเอาจัง ข้าศึกยังคอยแอบทำอันตรายอยู่ตลอดเวลา ในตอนนี้ฮานิบาลมักจะส่งช้างเข้าชนหมู่ข้าศึก ทั้งนี้เพราะพวกอนารยชนเหล่านั้นไม่เคยเห็น

---

๓๙ Polybius : III. 50.

ช้างมาแต่ก่อน โปลิบิอุส [๓๙] จึงว่ากลัวช้างเป็นอย่างยิ่ง ครั้นถึงวันที่ ๙ กองทัพก็ถึงยอดสูงที่สุดของช่องเขา ฮานนิบาลได้สั่งให้หยุดพัก ๒ วัน เพื่อคอยคนที่ล้าหลังอยู่จะได้ตามมาทันด้วย

เมื่อถึงยอดช่องเขา ปรากฏว่า มีหิมะตกอยู่บนพื้นดิน แล้วอย่างหนา โปลิบิอุส [๔๐] กล่าวไว้อย่างแน่ชัด ว่าจากยอดช่องเขานั้นมองแลเห็นภูมิประเทศของลุ่มราบอิตาลีได้อย่างชัดเจน คือลุ่มราบแม่น้ำปาดุส (Padus) ซึ่งบัดนี้ในอิตาลีปัจจุบันเรียกว่าแม่น้ำโป (Po) โปลิบิอุสว่าฮานนิบาลได้ชี้ลุ่มราบที่เห็นอยู่นั้นให้ทหารดูทั้งชี้หนทางที่จะไปโรมต่อไปด้วย ว่าโรมนั้นอยู่ทางทิศไหน ทำให้ทหารที่เหน็ดเหนื่อยมามากแล้วค่อยเบิกบานสบายใจขึ้นมาก เมื่อได้พักบนยอดช่องเขาวันหนึ่งแล้ว ก็เริ่มเดินทางลงเขาในวันรุ่งขึ้น ทางที่ลงนั้นแคบและชันมาก หิมะก็ตกอยู่ตลอดเวลาทำให้แลเห็นยาก ทั้งยังมีแผ่นดินชุดลงมาขวางทางอีกด้วย ซึ่งทำให้ต้องตัดทางผ่านกินเวลาอีกหนึ่งวัน ยังมีความลำบากอีกคือหิมะที่ตกอยู่ก่อนแล้วได้กลายเป็นน้ำแข็ง แต่หิมะใหม่นั้นนุ่ม สัตว์ที่ขายาวจมหิมะนุ่ม

---

๓๙ Polybius : III. 53.
๔๐ Polybius : III. 54.

แต่เท้าลงไปลื่นบนน้ำแข็งทำให้ลำบากยากยิ่ง การลงเขาอย่างลำ-
บากโปลิบิอุส [๔๑] เล่าว่ากินเวลา ๓ วัน จึงถึงลุ่มราบได้

สรุปความว่าในการเดินทัพจากเมืองคาร์เธจใหม่จนข้ามทิวภู-
เขาอาลป์สได้อย่างเรียบร้อยกินเวลา ๕ เดือน การข้ามภูเขาเอง
กินเวลา ๑๕ วัน ฮานิบาลได้เปลืองทหารไปอย่างมากมาย
โปลิบิอุส[๔๒] ว่ามีทหารราบเหลือ ๒๐๐๐๐ คน คือชาวอัฟริกัน
๑๒๐๐๐ คน ชาวสเปญ ๘๐๐๐ คน และทหารม้า ๖๐๐๐ คน
เมื่อถึงลุ่มราบฮานิบาลได้พบชาวกอลจำพวกตอรีน (Taurini)
กำลังรบกันอยู่กับชาวอินซูเบรส (Insubres) ซึ่งเป็น
พันธมิตรของฮานิบาลโดยติดต่อกันมาแต่ก่อน รบกันอยู่ ๓ วัน
ฮานิบาลก็ปราบชาวตอรีนสำเร็จ และได้เมืองหลวงซึ่งเข้าใจ
กันว่าเดียวนี้เป็นนครตูริน เมืองหลวงของแคว้นปีเอดมอนต [๔๓]
ส่วนเมืองหลวงของชาวอินซูเบรส เฮนเนแบร์ต [๔๔] อ้าง

---

๔๑ Polybius : III. 55.

๔๒ Polybius : III. 56.

๔๓ ดู "คาวัวร์ ของ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (พ. ศ. ๒๔๘๓)

๔๔ Hennebert : "Histoire d'Annibal" Tome 2, Livre 5, Chapitre 5.

สตราโบ [๔๕] และ ปลูตาร์ค [๔๖] ว่าเป็นที่เดียวกับนครมิลานบัดนี้ (หมายเหตุ–ตอนต่อไปนักเรียนไม่จำเป็นต้องอ่าน)

เนื่องด้วยโปลิบิอุสกล่าวนามช่องเขาไว้น้อยเต็มที ผู้ที่เดาว่าฮานนิบาลได้นำกองทัพข้ามช่องเขาทางใด จึงต้องพากันกะระยะเป็นตอน ๆ ตามระยะทางในเรื่องของโปลิบิอุสและตีความเอาตามใจดังที่คนเห็นว่าจะใกล้ที่สุดกับข้อความของโปลิบิอุส เช่นนักปีนเขาอังกฤษคนหนึ่งชื่อ เฟรชฟิลด์ [๔๗] (Freshfield) นั้นเชื่อว่าฮานนิบาลได้ไปทางช่องเขา อาร์จองติแอร์ (หมายเลข ๗ ในแผนที่ ๓) ข้าพเจ้าจึงขอนำเหตุผลของเขาบางอย่างมาบรรยายเพื่อผู้อ่านจะได้ฟังเล่นว่าเขาโต้เถียงกันอย่างไรบ้าง เฟรชฟิลด์นั้นผิดกับคนอื่น ๆ โดยมากในการที่กลับเชื่อลิวอุสมากกว่าโปลิบิอุส โดยอ้างว่าลิวอุสได้อ่านข้อความของผู้ที่ได้ติดตามฮานนิบาลไปอย่างใกล้ชิด คือเป็นชาวกรีก ๒ คนชื่อ ซิเลนุส (Silenus) และโซซิลิอุส (Sosilius) เฟรชฟิลด์ถึงกับดูถูกแคลนเคืองมาก ว่าลิวอุสถูกหาว่ามิได้กล่าวความจริงคือถูกหาว่าได้สมมุติช่องเขาของตนเองขึ้นเฉย ๆ

---

๔๕ Strabo : V. I. 6.

๔๖ Plutarch ; "Marcellus" VII.

๔๗ D.W. Freshfield : "Hannibal Once More" Chapter 1.

การที่จะเลือกช่องเขานั้น เฟรชฟีลด์ ได้เดินตามความเห็นที่ได้มีอยู่แต่ครั้งดึกดำบรรพ์ (แต่ภายหลังยุคฮานนิบาล) ของนักเขียนโรมันโบราณอีกผู้หนึ่งชื่อ วาร์โร ๔๘ (Varro) ผู้นี้ได้เขียนไว้ว่า ช่องเขาข้ามทิวภูเขาอาลป์สระหว่างฝรั่งเศสกับอิตาลีนั้นมีอยู่ ๕ ทาง คือ (๑) ทางที่ทิวภูเขาไปจดกับริมทะเลทีเดียว ตามฝั่งลิกูเรียน (Ligurian Coast) คืออ่าวแห่งเยนัว (Gulf of Genoa) เดี๋ยวนี้ (๒) ทางที่ฮานนิบาลข้าม (๓) ทางที่ปอมเปอุส (Pompeius) ข้าม (ต่อมาภายหลัง) (๔) ทางที่ฮาสดรูบาลข้าม (น้องชายฮานนิบาลข้ามภายหลัง) (๕) ทางที่ชาวกรีกเคยใช้มาแต่ก่อน เฟรชฟีลด์เชื่อว่าช่องเขาที่ปอมเปอุส (Pompeius) ข้ามนั้นคือ มอนต์ เจเนฟร์ โดยเหตุผลที่เขาได้บันทึกไว้อย่างยืดยาวซึ่งไม่ขอนำมากล่าวในที่นี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ช่องเขาที่ฮานนิบาลข้ามต้องอยู่ใต้มากว่านั้น คือนับเลข ๑ ถึง ๕ ของวาร์โรจากใต้ไปเหนือ เฟรชฟีลด์จึงแปลเอาว่าเป็นช่องเขาอาร์จองติแอร์

เฟรชฟีลด์ได้เอาความเห็นของนักเขียนเกี่ยวกับภูเขาอาลป์สคน

---

๔๘ Varro : "Servius apud AEneid" X. 13.

อื่น ๆ ทั้งเป็นคนอังกฤษ . ฝรั่งเศสและอิตาเลียนมาช่วยพิสูจน์ด้วย ว่า ช่องเขาอาร์จองติแอร์เป็นทางง่ายที่สุดมีคนอังกฤษ บอลล์[๔๙] (Ball) คนฝรั่งเศส โจนน์[๕๐] (Joanne) และคนอิตาเลียนมาร์เตลลี กับ วาคคาโรเน[๕๑] (Marielli e Vaccarone) ต่างพากันบอกว่าทางอาร์จองติแอร์ข้ามง่ายที่สุด เป็นทางสั้นที่สุด และสดวกในทางเสบียงอาหาร

เฟรชฟิลด์รับว่าเป็นความจริงที่บนยอดเขาอาร์จองติแอร์นั้นดูไปไม่เห็นภูมิประเทศได้ไกล ดังที่ควรจะเป็นเพราะโปลิบิอุสได้กล่าวไว้อย่างนั้น และซึ่งลิวอุสก็มีความเห็นสอดคล้องด้วย แต่เฟรชฟิลด์กลับเถียงเอาว่าอย่างไรก็ดีไม่มีช่องเขายันใดเลยในหมู่เขาแถบนั้นซึ่งอาจจะได้เห็นภูมิประเทศได้ไกลจริง ๆ จึงน่าจะเป็นว่าฮานนิบาลเพียงได้เล่าให้ทหารฟัง ถึงภูมิประเทศว่ามีลู่ทางอย่างใดและจะไปโรมได้ทางไหน โดยที่มิได้มีใครได้เห็นภาพภูมิประเทศจริง ๆ เลย และการที่โปลิบิอุสและลิวอุสเขียนว่าได้เห็น

---

๔๙ Ball : "Alpine Guide"

๕๐ Joanne : "Jura et Alpes Françaises"

๕๑ Martelli e Vaccarone : "Guida dolle Alpi Occidentali"

จริงๆ เช่นนั้นเฟรชฟิลด์สันนิษฐานเอาว่า เป็นผลของการปากกาพาไปเท่านั้นเอง นอกจากนั้นอาร์จองติแอร์มีลักษณะถูกต้องตามโปลิบิอุสทุกอย่าง การข้ามอันว่าทำในราวเดือนกันยายนอาจจะมีคนเถียงว่ายังมีหิมะไม่ได้ แต่หิมะนั้นบางปีก็ตกเร็นมากเช่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) เฟรชฟิลด์อ้างว่าตัวเองได้เห็นหิมะบนช่องเขาอาร์จองติแอร์ตั้งแต่เดือนสิงหาคม เฟรชฟิลด์ยอมรับว่าช่องเขามอนต์ เจเนฟร์ ก็คล้ายตามถ้อยคำของโปลิบิอุสมาก แต่เชื่อเอาเป็นที่แน่นอนว่าเป็นช่องเขาที่ปอมเปอุสใช้ ฉะนั้นถ้าเอามาวาร์โรว่าแล้วจะเป็นอันเดียวกับฮานนิบาลข้ามไม่ได้ ส่วนดาดราแวร์เซตตินน เฟรชฟิลด์เห็นว่าสูงเกินไปและข้ามยากตนจึงมีความเชื่อมั่นว่าเป็นช่องเขาอาร์จองติแอร์อย่างแน่แท้

ส่วนนักประวัติศาสตร์อเมริกัน คือ ดอดช์[๕๒] นั้นเลือกเอาช่องเขาติเดล เซนต์เบอร์นาร์ด (หมายเลข ๓ ในแผนที่ ๓) เพราะว่าถ้าเป็นช่องนี้คือทางใต้ลงมาแล้ว พอลงจากภูเขา ฮานนิบาลก็จะเข้าสู่ดินแดนของชาวตอรินอันเป็นศัตรูทันที ดอดช์เถียงว่า โปลิบิอุส[๕๓] ได้กล่าวไว้อย่างแน่ชัดแล้วว่า พอฮานนิบาล

---

๕๒ Dodge : "Hannibal" Chapter 15.

๕๓ Polybius : III. 56.

ลงจากเขาก็ได้เข้าสู่ราบริมแม่น้ำปาดุส อันเป็นดินแดนของชาวอินซูเบรส และเขาถือว่าช่องเขาที่อยู่ทางใต้สุดอันจะนำฮานนิบาลเข้าสู่ดินแดนของชาวอินซูเบรสก็คือ ลิตเติล เซนต์ เบอร์นาร์ด นั่นเอง

นักประวัติศาสตร์อังกฤษ สเปนเซอร์ วิลคินซัน[๕๔] (Spencer Wilkinson) นั้นว่า โปลิบิอุส[๕๕] ได้กล่าวไว้ว่า พอลงจากภูเขาฮานนิบาลก็ได้ปะทะกับพวกกอรันและรบกันทันที ฉะนั้นการที่โปลิบิอุสว่าพอได้ลงจากภูเขาก็เข้าไปในดินแดนของชาวอินซูเบรสนั้น โปลิบิอุสคงได้หมายถึงความมุ่งหมายของฮานนิบาลว่าจะไปเข้าดินแดนของพวกนั้น แต่เมื่อมีพวกกอรันขวางทางอยู่แปลว่าเมื่อลงจากภูเขาก็เข้าดินแดนของพวกกอรันทันที ฉะนั้นช่องเขาทางเหนือเช่นลิตเติล เซนต์ เบอร์นาร์ด จะเป็นของฮานนิบาลไม่ได้

อนึ่งโปลิบิอุสและลิวีสได้กล่าวอย่างแน่ชัดว่าบนยอดช่องเขาสามารถเห็น ภาพภูมิประเทศได้ด้วยสายตาจริง ๆ อย่างไม่มีปัญหา ก่อน พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) นักประวัติศาสตร์โดยมากเชื่อว่าช่องเขาที่ฮานนิบาลข้ามนั้นต้องเป็นลิตเติล เซนต์ เบอร์นาร์ด ซึ่งใคร ๆ ในที่สุดยอมรับว่าไม่สามารถเห็นภูมิประเทศใกล้อย่างใด

---

๕๔ Spencer Wilkinson : "Hannibal's March Through the Alps"

๕๕ Polybius : III. 60.

นอกจากทิวเขาที่ใกล้เคียง พวกนี้จึงพากันออกความเห็นว่า ภูมิ-ประเทศที่โปลิบิอุสกล่าวถึง ฮานิบาลมิได้เห็นได้จริง ๆ เป็นแต่ฮานิบาลเพียงชื่อไปเช่นนั้นเอง แต่มาถึงในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) เกิดมีหมู่นายทหารฝรั่งเศสมี พันเอก เปร์แรง (Perrin) เป็นหัวหน้าได้ไปพบช่องเขาใหม่อีกแห่งหนึ่ง เรียกว่า คลาบีเอร์ (Clapier) ซึ่งอยู่ระหว่างมอนต์ เซนิส (เลข ๔) และมอนต์ เจเนฟร์ (เลข ๕) ซึ่งแปลกกว่าช่องอื่น ๆ ในที่ไม่มีถนนสมัยใหม่ติดต่อข้ามทางนั้นเลย ฉะนั้นจึงไม่เคยมีใครรู้จักมาอย่างนาน การที่ไม่มีใครเคยทำถนนข้ามทางนั้นก็เพราะไม่สดวก ทั้งช่องเขาเองก็ขึ้นลงยากเพราะชันที่สุด บนยอดมีทางราบใหญ่พอที่คนหลายพันคนจะอยู่พร้อมกันได้สมดังโปลิบิอุสบรรยาย ทั้งจากยอดก็จะแลเห็นภาพภูมิประเทศได้ไกล เห็นลุ่มราบแม่น้ำปาดุสอย่างดีซึ่งคนหลายคนอาจเห็นได้พร้อม ๆ กัน ก็สมกับตามที่โปลิบิอุสเล่าทุกประการ ทั้งในข้อที่จะจัดกะระยะหนทางจากแม่น้ำโรนมาจนถึงช่องเขา วิถีคนซันและนายทหารฝรั่งเศสก็กะได้เหมาะตามระยะทางดังที่โปลิบิอุสแถลง มีลำบากอยู่ตอนเดียวคือตอนข้ามแม่น้ำโรน ถ้าจะให้ระยะทางถูกกับโปลิบิอุสแล้ว พวกนี้ต้องว่าฮานิบาลข้ามที่ใกล้ปากน้ำ ส่วนโปลิบิอุสนั้นว่าฮานิบาล ข้ามตรงที่ ซึ่งอยู่ห่างจากค่ายสกิปีโอที่

มาสซิเลียถึง ๕ วัน วิถีนี้ยังเลียงจนได้ว่าที่สกิปิโอเดินระยะทาง
เพียง ๓๐ ไมล์ แต่กินเวลาตั้ง ๕ วัน ก็เห็นจะเป็นเพราะสกิปิโอ
มิได้เดินทัพโดยรูปการเดินเป็นแถวยาว แต่ได้เดินไปในรูปแปร
ขบวนเตรียมรบ จึงเดินได้ช้าเช่นนั้น

ของที่ทำให้วิถีนี้คันเดินมากที่สุด ก็คือ ก่อนที่จะถึงช่อง
เขาคลาบีเอร์ ได้มีศิลาขาวก้อนใหญ่เรียกว่า รอเชร์ เดอ ลา ปอร์ต
(Rocher de la Porte) ถูกตามโปลิบิอุสแต่ก่อนจะถึงลิเดิล
เซนต์ เบอร์นาร์ด มอนต์ เจเนฟร์ หรือ อาร์จองติแยร์ ไม่มีหินขาว
ก้อนใหญ่เช่นนั้นเลย ซึ่งผิดกันกับโปลิบิอุส ทั้ง ๓ ช่องเขานั้นก็ไม่มี
ภาพภูมิประเทศอันเห็นได้ไกล เช่นที่บนยอดช่องเขาคลาบีเอร์เลย ใน
ที่สุดวิถีนี้จึงว่า ที่เฟรชฟีลด์ไม่ยอมรับคลาบีเอร์ ก็เพราะเฟรช-
ฟีลด์ถือเอาจำนวน ๕ ช่องเขาของวาโรที่เขียนแต่โบราณเป็นที่
ตั้ง เพราะวาโรยังไม่ทราบว่ามีเกินกว่า ๕ ช่องนั้นมากมาย แต่
บัดนี้ใครๆ ก็ย่อมทราบอยู่แล้วว่าในระหว่างหมู่ภูเขาอาลป์ส แถวนี้
นับแต่ยอดภูเขา มอนต์ บลอง (Mont Blanc) ลงมาทางใต้จน
ทิวภูเขาจดทะเลนั้น มีช่องเขาที่เป็นทางข้ามได้ต่าง ๆ กันถึง ๓๐ แห่ง

ผู้ที่เขียนเรื่องนี้ใหม่ที่สุดและที่ได้รับความเชื่อถือ มากที่สุดในระหว่างนักประวัติศาสตร์ปัจจุบัน คือคนอังกฤษ เซซิล ทอร์ [๕๖] (Ceil Torr) ซึ่งเลือก ลา ตราแวร์เซต์ (หมายเลข ๖) เบเคอร์ [๕๗] แม้ยังไม่แน่ใจว่าใครถูกแน่ก็ได้แต่บอกว่าคอนหลัง ๆ นี้คนโดยมากมักจะเห็นด้วยกับทอร์ มีข้อแปลกที่ว่า แม้นะโปเลียนมหาราช ซึ่งเมื่อคอนปลายพระชนม์และประทับ อยู่ที่เกาะเซนต์เฮเลนา จะได้ทรงเลือก มอนต์ เซนิสก็ดี แต่เมื่อยังหนุ่มอยู่และยกกองทัพไปอิตาลีเป็นครั้งแรก คอลเลต์ [๕๘] ว่า เมื่อผ่านไปใกล้กับช่องเขา ตราแวร์เซต์ นะโปเลียนได้ชี้ไปทางนั้นและร้องว่า "ท่านได้ผ่านมาทางนั้น" (Il a passé par là) เมื่อมีผู้ทูลถามว่าใคร นะโปเลียนก็ทรงตอบว่า "ฮานิบาล"

ทอร์ได้ตั้งต้นโดยแถลงว่า ในระหว่างพวกนักเขียนโบราณแล้ว โปลิบิอุส เป็นผู้ที่เราควรนำเชื่อถือที่สุด เพราะได้เดินทางไปทางนั้นโดยตนเอง ทั้งมีกาเนดเมื่อฮานิบาลยังมีชีวิตอยู่ จึง

---

๕๖ Cecil Torr : "Hannibal crosses the Alps"

๕๗ Baker : "Hannibal" Chapter 3.

๕๘ J. B. Collet : "Chute de Napoleon"

ได้มีโอกาสไต่ถามคนที่เคย รู้เรื่องราว อย่างใกล้ชิด ทอร์รถือว่า โปลิบิอุสว่าเมื่อลงจากช่องเขา ฮานนิบาลก็ปะทะกับพวกตอรินทันที ฉะนั้นจำเป็นต้องข้ามได้แต่โดย อาร์จองติแอร์ มอนต์เซนิส มอนต์เจเนฟร์ หรือ ลา ตราแวร์เซตต์ เท่านั้น จะเป็นทางอื่นเหนือไปกว่านั้นไม่ได้ ทางอื่น ๆ จึงตัดเอาออกจากการพิจารณาของเราได้หมด ทอร์รถือเอาวาร์โรและช่องเขา ๕ ช่องของเขาเป็นแบบ ด้วย คือ วาร์โรได้กล่าวว่า ฮานนิบาลข้ามโดยทางที่สองถัดจากทางริมทะเล ฉะนั้นอาจจะเป็น อาร์จองติแอร์ ของเฟรชพิลด์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นระยะทางจากสเปญมาอิตาลีก็จะยาวเกินไปกว่าที่โปลิบิอุสว่า คือต้องคิดตามระยะวัดทางของกรีกโบราณว่า ๑๒๐๐ สะตาเดส (Stades) เมื่อระยะทางไม่เข้ารูปกันเช่นนั้นก็ต้องเป็นช่องเขาอันอื่น

ทอร์รออกความเห็นว่าในชั้นต้น ฮานนิบาลอาจจะมิได้ตั้งใจจะข้ามโดย ลา ตราแวร์เซตต์ แต่มีความปรากฏในหนังสือของโปลิบิอุสว่า ฮานนิบาลถูกคนนำทางอันเป็นชาวกอลหลอกลวงนำเข้าช่องแคบ เพื่อจะให้พวกของคนที่แอบซุ่มอยู่คอยทำอันตราย เมื่อถูกนำทางผิดไปเสีย ๒ วัน ฮานนิบาลจึงได้รู้ตัวว่าหลงและลงโทษคนนำทาง แต่ก็ได้หลงทางไปเสียแล้ว เสียจำเป็นต้องข้ามโดย

ลา ตราแวร์เซตต์ ซึ่งบังเอิญไปพบเข้า ถึงแม้จะเป็นทางที่ลำบากกว่าที่ได้ตั้งใจไว้ก็ดี

ทอร์ว่าบอลด์ [๕๖] ได้แถลงไว้อย่างแน่นอนว่า ได้เห็นโดยตนเองว่าบนยอดเขา ลา ตราแวร์เซตต์นั้น สามารถแลเห็นภูมิประเทศลุ่มราบถัดไกลได้อย่างชัดเจน จึงถูกต้องกับที่โปลิบิอุสว่า ช่องเขาที่เห็นภูมิประเทศทางไกลได้เช่นนั้นมีอยู่อันเดียวก็คือ คลาบิเอร์ ส่วนการมีพืนดินซุดลงมาขวางทางนั้น ไม่ว่าช่องเขาใดก็มีได้ทั้งนั้น จึงไม่เป็นการช่วยการเลือกช่องเขาใดเลย ตอนลงภูเขาที่โปลิบิอุสว่ายากมาก ทั้งลา ตราแวร์เซตต์และคลาบิเอร์ก็ยากทั้งคู่ แต่ทอร์ไม่เห็นด้วยกับเรื่องคลาบิเอร์ เพราะทางเดินในตอนแรกไม่เข้ากับเรื่องของโปลิบิอุสเลยพอจนถึง ต้อง แก้ ว่า ข้ามใกล้ ปาก น้ำ เมื่อมีลักษณะคล้ายกันทั้งสองช่องเขา แต่ระยะทางถ้าเลือกคลาบิเอร์ต้องมีเสียเช่นนั้น ก็ควรคัดคลาบิเอร์ออก เอาไว้แต่ ลา ตราแวร์เซตต์

ทอร์ เห็นว่า ข้อสำคัญที่สุดก็คือ เรื่องการเห็นภูมิประเทศได้แต่กล ทิมอนต์ เจเนฟร์ อาร์จองติแอร์ หรือ มอนต์ เซนิส เห็นไม่ได้เลยอย่างแน่ เห็นแต่ภูเขาใกล้เคียง เพราะฉะนั้น ถ้าจะเชื่อถ้อยคำ

---

๕๖ Ball : "Alpine Guide"

ของโปลิบิอุสต้องคัดออกทั้ง ๓ ทาง ทอร์รีนยืนยันว่าถ้าเราไม่เชื่อโปลิบิอุสในเรื่องว่าเห็นภูมิประเทศได้จริง ๆ หรือไม่ เหตุใดจึงจะเชื่อท่านในเรื่องอื่น ๆ เล่า ในข้อที่บางคนอ้างว่า โปลิบิอุสแต่งสุนทรพจน์ของฮานนิบาลขึ้นทั้งอัน ทอร์รเถียงว่าเมื่อโปลิบิอุสได้เคยไปบนช่องเขานั้น และเห็นมาเองแล้ว ถ้าเห็นภูมิประเทศไม่ได้ โปลิบิอุสก็ย่อมทราบดีว่าเห็นไม่ได้ เมื่อถึงเวลาแต่งสุนทรพจน์ขึ้นภายหลัง ไฉนจะกลับแต่งว่าเห็นได้ทำให้คนอาจทราบว่าตนได้แต่งขึ้นเอง ฉะนั้นถึงแต่งก็คงแต่งตรงความจริง ส่วนการที่เฟรชฟีลด์ว่าอาร์จองติแอร์เหมาะกว่าเพราะข้ามง่าย ทอร์รเห็นว่าตรงกันข้าม โปลิบิอุสได้บ่งชัดว่าทางของฮานนิบาลนั้นข้ามยาก จึงเปลืองทหารมากมาย สรุปว่าทอร์รเชื่อว่าฮานนิบาลต้องข้ามโดย ดา ตราแวร์-เซตีแน่ เพราะได้คัดทางอื่น ๆ ออกหมดตามเหตุผลของเขาดังได้บรรยายมาฉะนี้

เมื่อท่านผู้อ่านได้อ่านเรื่องโต้เถียงกันมาถึงเพียงนี้ ท่านอาจจะเห็นด้วย กับ นัก ประพันธ์ คน หนึ่ง ของ อเมริกา คือ มาร์ค ทเวน (Mark Twain) ว่า “การค้นคว้าของพวกท่านนักปราชญ์ต่าง ๆ ได้ทำให้ปัญหายิ่งนึกยิ่งมืดมัวยิ่งขึ้นอีกมาก ถ้าขืนค้นคว้ากันไปอีกมาก ๆ ในที่สุดเราอาจไม่ทราบอะไรเลย” ฉะนั้น เป็นอันว่ายุติกัน

เสียทีเห็นจะดีกว่า เราทราบว่าฮานนิบาลข้ามทิวภูเขาอาลป์ส ได้ ก็แล้วกัน

(หมายเหตุ — จบตอนที่นักเรียนไม่จำเป็นอ่านเพียงนี้)

การข้ามภูเขาอาลป์สนั้นเป็นความสำเร็จอันใหญ่หลวงยิ่ง ถึงแม้หมู่ชาวกอลได้เคยข้ามมาก่อนแล้ว แต่ก็แยกกันข้ามอย่างกระจัดกระจาย และไม่มีศัตรูคอยขัดขวาง แต่นี่ ฮานนิบาลนำกองทัพอันใหญ่โตซึ่งเดินทางมาไกลถึงข้ามได้ และยังมีศัตรูคอยขัดขวางอยู่ด้วย ย่อมนับว่าเป็นความสำเร็จอันมหึมาเบเคอร์ [๖๐] ว่า เมื่อข้ามภูเขาไปเรนส์นฮานนิบาลเสียทหาร ๑๕๐๐๐ คน แต่เมื่อข้ามภูเขาอาลป์สเสียถึง ๒๐๐๐๐ ผลสำคัญที่สุด ของ การข้าม ภูเขาอาลป์ส คือทำให้แผนการรบ ของโรม ผิด หมด เพราะทางโรมไม่เคยคิดเลยว่าจะทำได้ เมื่อนำกองทัพ ข้าม ทิว ภูเขา อาลป์ส ฮานนิบาลมีอายุ ๒๙ ปี

---

๖๐ Baker : "Hannibal" Chapter 3.

บทที่ ๕

ฮานนิบาลเริ่มได้ชัยชะนะ ๓ ครั้งในอิตาลี่

เมื่อฮานนิบาลได้นำกองทัพข้ามภูเขาอาลป์สสำเร็จแล้ว ก็เข้าไปในเขตต์แดนของชาวตอรินี่ ซึ่งเป็นพันธมิตรของกรุงโรมและเป็นศัตรูของชาวอินซูเบรส์ ซึ่งเป็นพันธมิตรของฮานนิบาล ฮานนิบาลได้ทำการเจรจาเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวตอรินียอมเข้าพวกด้วย แต่ชาวตอรินีไม่ยอม จึงจำต้องจัดการปราบปราม ซึ่งฮานนิบาลก็ทำได้สำเร็จ และก็ได้เมืองหลวง (ซึ่งโดยมากมีผู้เชื่อกันว่าเป็นนครตูรินปัจจุบัน) เป็นผลสำเร็จภายใน ๓ วัน ดังได้บรรยายแล้วในบทที่ ๔ การที่กองทัพของฮานนิบาลสามารถรวบรวมกำลังได้อีกอย่างรวดเร็ว ภายหลังการเดินทางข้ามภูเขาอย่างสุดแสนจะลำบากนั้น ทงนเอนเนแบร์ก* ว่าเป็นเพราะกองทัพคาร์เธจมีกองเสนารักษ์อย่างดียิ่งสำหรับสมัยนั้น อันมีนายแพทย์ใหญ่ทหารบกคือซินฮาลุส (Synhalus) ส่วนฮานนิบาลเอง ถ้ามีโอกาสเมื่อใดเช่นเวลากองทัพตั้งพักอยู่กับที่ ก็มักจะจัดให้มีการมหรสพ การกีฬาและการรื่นเริงต่าง ๆ เพื่อเอาใจทหารอยู่เสมอเป็นเนืองนิตย์

---

* Hennebert : "Histoire d'Annibal" Tome 2, Livre 5, Chapitre 5.

ครั้นปราบชาวตอรินีได้สำเร็จ ก็แปลว่าฮานนิบาลมีอำนาจในทางภาคเหนือของอิตาลีทั้งหมด คือในดินแดนของชาวกอลซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางภาคใต้ของทิวภูเขาอาลป์ส ชาวโรมันจึงเรียกว่าซิสอาลไปน์ กอล (Cisalpine Gaul) ส่วนชาวกอลแถบนั้น หากไม่เป็นพันธมิตรก็เป็นพวกที่ฮานนิบาลปราบได้หมดแล้ว แต่ถึงพวกที่เป็นพันธมิตรก็ดี ย่อมนับถือฮานนิบาลเป็นแม่ทัพสูงสุดทั้งสิ้น

เมื่อตีเมืองหลวงของชาวตอรินีได้แล้ว ฮอลล์วาร์ด[๒] ว่าฮานนิบาลได้สั่งให้ประหารชีวิตชายฉกรรจ์เสียทั้งหมด ซึ่งถ้าจะคิดตามความรู้สึกของคนสมัยใหม่ ก็ดูออกจะรุนแรงมาก แต่ฮอลล์วาร์ดแถลงว่าเป็นของธรรมดาในสมัยโบราณ เพราะชาวตอรินีได้มีโอกาสยอมแพ้โดยดี แต่กลับไม่ยอม ทั้งพยายามต่อสู้จนทางฝ่ายฮานนิบาลต้องรบและเสียทหารบ้าง การแก้แค้นแสะลงโทษโดยฆ่าชายฉกรรจ์เสียทั้งหมดเช่นนี้จึงเป็นของธรรมดา

เมื่อเล่ามาถึงเวลาที่ฮานนิบาลได้มีโอกาสพักกองทัพอยู่ชั่วคราว ก็เป็นโอกาสเหมาะที่เราควรจะพิจารณาดูกองทัพของฮานนิบาลเสียบ้าง นายทหารนั้นเป็นชาวคาร์เธจชั้นดีเป็นส่วนมากดังได้กล่าวแล้ว ฮาน-

---

๒ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

นิบาดมีน้องชายตามมาด้วยเป็น นายพล คือ มาโก นายพลผู้นำทหารม้าที่จะมีชื่อเสียงมากต่อไปภายหน้ามีอยู่สามคน คือ ฮานโนมาฮาร์บาด (Maharbal) และฮาสดรูบาด (ผู้นี้ไม่ใช่น้องชายและไม่ได้เป็นญาติของฮานนิบาดอย่างใด) ผู้บังคับการทหารช่างมีนามว่าอาดเฮอร์บาด (Adherbal) จิสโค (Gisco) เป็นเสนาธิการและหัวหน้าองครักษ์ประจำตัวแม่ทัพ ดอดช์[๓] ว่าการขนส่งและการพลาธิการนั้นจัดอย่างดียิ่ง ทหารมีเสบียงอาหารอาวุธยุทธภัณฑ์พร้อมเพรียงเสมอไม่มีขาด มีพร้อมไปหมดทุกอย่างจนกระทั่งน้ำหอมสำหรับใส่ผม ซึ่งปรากฏว่าชาวคาร์เธจชอบใช้เป็นอันมาก การเงินทองก็เรียบร้อยมิใช่พออยู่เสมอ และเนื่องด้วยทหารส่วนมากเป็นทหารจ้าง เจ้าหน้าที่ผู้จ่ายเงินและสมุหบัญชีจึงย่อมมีงานหนักมากเป็นนัย การสื่อสารของกองทัพคาร์เธจก็ได้ถึงระดับสูง ใช้การส่งสัญญาณทั้งควันไฟและการโบกธง ในการทำสงครามฮานนิบาดเห็นว่าการลับเรื่องราวภายในของข้าศึกให้ได้มากที่สุดนั้น เป็นของสำคัญยิ่ง นอกจากกวรลาดตระเวนอย่างธรรมดาโดยใช้ทหารแล้ว ฮานนิบาดยังใช้จารบุรุษอีกเป็นอันมากด้วย ปรากฏว่าแม้แต่ใน

---

๓ Dodge : "Hannibal" Chapter 17.

กรุงโรมเอง ฮานนิบาลก็มีจาระบุรษอยู่เต็ม ฉะนั้นการใช้ “แนวที่ห้า” (Fifth Column) เป็นวิธีซึ่งฮานนิบาลเข้าใจใช้มาอย่างดีแล้ว ย่อมไม่เป็นของใหม่เลย

เมื่อมาถึงอิตาลีทั้งได้ดินแดนภาคเหนือคิซัลปาลไปน์ กอลเป็นฐานทัพแล้ว นโยบายในทางยุทธศาสตร์ของฮานนิบาลเวลานั้นมีอย่างใดบ้างเราควรจะพิจารณาอีกด้วย เบเคอร์[๔] ว่าฮานนิบาลคงไม่เคยหวังว่าจะปราบแหลมอิตาลีได้ทั้งหมด เพราะฮานนิบาลย่อมทราบดีว่า กรุงโรมและพันธมิตรสามารถจะเรียกทหารและรวบรวมกำลังได้ถึง ๗๕๐๐๐๐ คนถ้าตั้งใจจะเรียกจริง ๆ แต่ฮานนิบาลมีทหารของตนเหลืออยู่ไม่ถึง ๓๐๐๐๐ ถึงจะได้ชาวกอลมาช่วยบ้างก็จะไม่สามารถรวมกำลังได้ถึง ๓๐๐๐๐ เป็นแน่ ฮานนิบาลมีความหวังแต่จะพยายามทำให้หมู่ชนต่าง ๆ ในแหลมอิตาลีแตกสามัคคีกันให้หมด กรุงโรมก็จะไม่มีพันธมิตรเป็นปึกแผ่น กำลังของโรมก็จะศูนย์สิ้นไปเอง ครั้นแหลมอิตาลีกลับแยกและแตกสามัคคีกันแล้ว กรุงคาร์เธจก็จะกลับมีกำลังและอำนาจมากที่สุดตามริมฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตามเดิม

---

๔ Baker: “Hannibal” Chapter 3.

ความคิดของเบเคอร์[๕] ดอดช์[๕] ก็เห็นด้วย ดอดช์ว่าฮานนิบาลทราบดีว่าโรมมีกำลังเกินกว่าตนมากมายหลายเท่า จนเกือบจะว่าไม่มีทีสิ้นสุดก็ได้ แต่ฮานนิบาล หวังว่าถ้าได้ชัยชะนะกลางแปดงศึก ๆ กันหลาย ๆ ครั้ง จะทำให้ทางกรุงโรมขวัญเสีย พันธมิตรต่าง ๆ ของโรมก็คงจะเอาตัวออกห่างไปเอง ดอดช์[๖] เห็นว่าการที่พลเมืองของแหลมอิตาลีเวลานั้น ปะปนกันมีหลายชาติหลายภาษา ทำให้ความหวังของฮานนิบาลอาจจะได้ผลสำเร็จมากขึ้น คือทางด้านเหนือของแม่น้ำปาดุส (แม่น้ำโปเดี๋ยวนี้) พลเมืองก็เป็นชาวกอล ทางภาคกลางเป็นชนชาติต่าง ๆ ของอิตาลี และทางภาคใต้เป็นชาวกรีก ส่วนกงสุล ปุบลิอุส สกิปีโอ เมื่อส่งน้องชายคุมกองทัพไปสเปญแล้ว ตนเองก็ลงเรือเดินทางกลับมาอิตาลีและขึ้นบกที่เมืองปีซา เมื่อแวะไปโรมและได้รับการสนับสนุนของสภาเซเนตแล้ว สกิปีโอก็รีบเดินทางไปทางเหนือและเข้าคุมกองทัพที่มีอยู่ทางนั้นฮอลด์-วาร์ด[๗] ว่าสกิปีโอ หวังจะตีกองทัพของฮานนิบาลให้แตกเสียก่อนที่ฮานนิบาลจะได้กองหนุนจากพวกกอลมาเพิ่มเติมกำลังอย่างเต็มที่

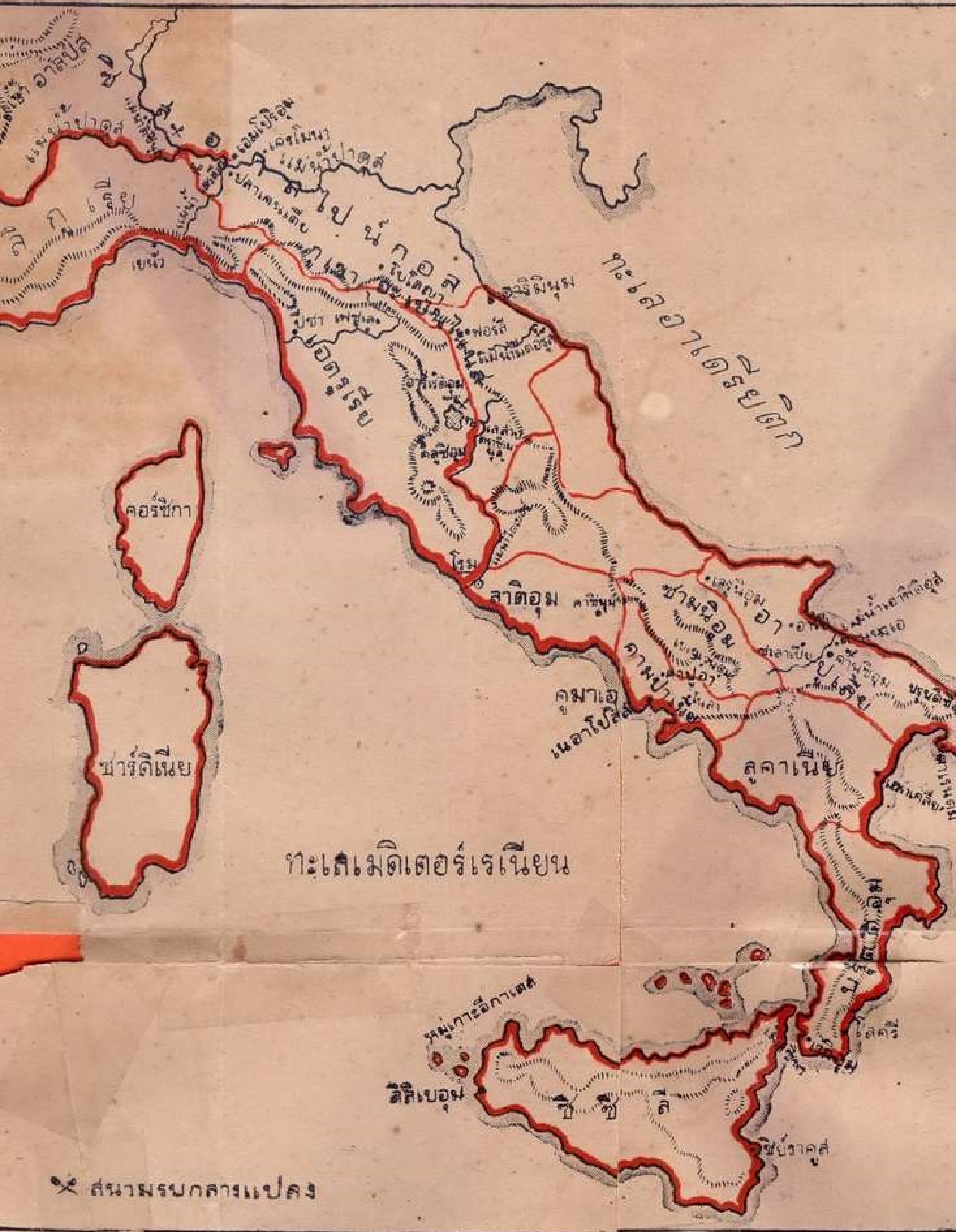
---

๕ Dodge: "Hannibal" Chapter 20.

๖ Dodge: "Hannibal" Chapter 17.

๗ Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

แผนที่ ๔ แหลมอิตาลีแสดงแคว้นต่างๆ และสนามรบ

(เพื่อเข้าใจยุทธศาสตร์ และการเดินทัพ ของทั้งสองฝ่ายดัง บรรยายในบทนี้ ขอเชิญดูแผนที่ ๔ ประกอบด้วย)

สกิปีโอไปถึงเมืองปลาเคนเตีย (Placentia) ซึ่งเป็นป้อมสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงโรมภายหลังที่ฮานนิบาลตีเมืองตูรินได้ เมื่อฮานนิบาลทราบว่า สกิปีโอ มาคม กองทัพโรมันอยู่ที่เมือง ปลาเคนเตีย ฮานนิบาลก็ยกทัพออกจากเมืองตูรินเดินทัพไปทางตะวันออก โดยมีความประสงค์จะให้ชาวกอลเห็นว่าไม่กลัวกองทัพโรมันเลย จะได้มีชาวกอลมาเข้าพวกเป็นพันธมิตรมากขึ้น สกิปีโอก็ออกจากเมืองปลาเคนเตีย และเดินกองทัพไปทางตะวันตกเพื่อจะพบกับ ฮานนิบาล เมื่อสกิปีโอข้ามแม่น้ำติซินุส (Ticinus) ก็เข้าไปตั้งทัพอยู่ใกล้ค่ายของฮานนิบาล และอยู่ห่างจากค่ายของฮานนิบาลเพียง ๕ ไมล์เท่านั้น ฉะนั้นดอดช์ [๙] จึงเห็นว่าฮานนิบาลทำได้สำเร็จตามนโยบายของตน คือต่อ สกิปีโอ ออกมาจาก ป้อมที่เมือง ปลาเคนเตีย เพื่อจะมาทำการรบกันกลางแปลง เวลานั้นปรากฏว่าเป็นเดือนต่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๓๒๕ (๒๑๙ ปี ก่อน ค.ศ.)

เมื่อฮานนิบาลเข้าใจว่าจะได้นำกองทัพเข้าผจญกับกองทัพโรมัน

---

๙ Dodge : "Hannibal" Chapter 17.

เป็นครั้งแรก ฮานนิบาลจึงจัดการปลุกใจกองทัพ คือเมื่อมีการประชุมกองทัพอินกลางค่าย ก็จัดเอาพวกเชลยศึกชาวบารีแบเรียนที่มีอยู่ออกมากลางที่ประชุม แล้วแถลงว่าจะเปิดโอกาสให้เชลยศึกเหล่านั้นได้ต่อสู้กันตัวต่อตัว ผู้ที่ชะนะก็จะถูกปล่อยไปได้ ผู้ที่แพ้จะต้องตายเลยและไม่ต้องทนทุกข์เป็นเชลยศึกอีกต่อไป พวกเชลยศึกเหล่านั้นก็ยินดีจะต่อสู้กันและกัน เป็นการเสี่ยงโชคว่าถ้าไม่ตายเสียก็จะได้เสรีภาพคืนตามเดิม การต่อสู้ตัวต่อตัวของพวกเชลยศึกเหล่านั้นก็เลยกลายเป็นการกีฬาอันหนึ่งซึ่งฮานนิบาลได้จัดขึ้นให้ทหารดูเล่นเป็นของเพลิดเพลิน

ครั้นการกีฬาอันออกจะน่าสยดสยองได้จบลงแล้ว โปลิบิอุส[๑] ว่าฮานนิบาลก็แสดงสุนทรพจน์ต่อทหารดังนี้ "ขอให้จำเอาพวกเชลยศึกของเราที่ได้ต่อสู้กันเมื่อตะกนเป็นตัวอย่าง เราก็อยู่ในฐานะเช่นเดียวกัน เราต้องชะนะหรือต้องตาย หรือมิฉะนั้นก็ต้องตกเป็นเชลยศึก แต่ถ้าเราชะนะครั้งนี้แล้ว รางวัลที่เราจะได้มิใช่แต่เพียงจะเป็นเสื้อคลุมหรือม้าขี่ แต่เราจะได้ตำแหน่งที่ประเสริฐที่สุดในโลก คือเราจะเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติอันมหันต์ของกรุงโรม แต่ถ้าเราตายในการรบ เราก็จะตายโดยแน่ใจว่าเราตายในการรบซึ่งเราเป็นฝ่าย

---

๑ Polybius : III. 63.

ถูกอย่างไม่มีบัญหา ทั้งเราจะตายโดยมิได้รู้สึกปวดเจ็บเท่าใดนัก แต่ถ้าเราแพ้และแทนที่จะยอมตายในสนามรบ กลับมีใครคิดจะถอยหนี เราก็ควรจะรำลึกถึงทางเดินอันสุดแสนลำบากที่เราผ่านมาได้จนถึงที่นี่ ว่ามีแม่น้ำกว้างเท่าใดและภูเขาสูงเพียงไหน เราคงจะเห็นได้แน่ชัดว่าเป็นหนทางอันยาก ลำบากเกินไปที่ใครจะมีหวังถอยหนีกลับบ้านเมืองของเราได้ ฉะนั้นฐานะของพวกเราก็เหมือนกับเชลยศึกของเราที่เราได้เห็นต่อสู้กันเมื่อตะกน ในสนามรบเราจะต้องชนะหรือมิฉะนั้นก็จะต้องตาย ถ้าเราแพ้เราไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ทหารที่คิดแน่ใจเช่นนั้นไม่สามารถจะแพ้ได้" ลิวิอุส [๑๐] ว่าฮานนิบาลยังได้กล่าวว่า "ข้าพเจ้าผู้เคยเป็นศิษย์ของท่านทั้งหลายส่วนมาก จะได้รับเกียรติยศเป็นผู้นำท่านเข้าสู่การรบกับชาวโรมันเป็นครั้งแรก" โปลิบิอุสแถลงว่าสุนทรพจน์ของฮานนิบาลครั้งนั้นได้ผลดียิ่งในการปลุกใจทหาร

ในระหว่างที่ฮานนิบาล กับสกิปิโอกำลังประจันหน้ากัน อยู่ที่ริมแม่น้ำติซินุสอยู่นั้นเราจำจะต้องทราบเรื่องราวของกงสุลอีกคนหนึ่งคือ เซมโปรนิอุส ลองกุส เมื่อสกิปิโอตั้งทัพอยู่ใกล้เมืองมาสซิเลีย เซมโปรนิอุสได้คุมกองทัพมีจำนวนราว ๒๕๐๐๐ คน

---

๑๐ Livy: XXI. 43.

อยู่ที่เมืองลิลิเบอุม (Lilybaeum) ในเกาะซิซิลี มีกองทัพเรืออยู่ด้วยพร้อม เตรียมจะข้ามไปอัฟริกาเพื่อตีกรุงคาร์เธจ แต่พอได้ข่าวว่าฮานนิบาลข้ามทิวภูเขาอาลป์ส์ได้ สภาเซเนตก็เรียกเซมโปรนิอุสกลับอิตาลี เซมโปรนิอุสได้นำกองทัพขึ้นบกทางด้านใต้ของแหลมอิตาลี เดินทางไกล ๗๐๐ ไมล์ได้สำเร็จภายในเวลา ๒ เดือน จึงถึงเมือง อาริมินุม (Ariminum) ริมฝั่งทะเลอาเดรียติกใน เดือนพฤศจิกายน โดยมีความมุ่งหมายจะไปรวมกำลังกับสกิปิโอต่อไป การที่สกิปิโอข้ามแม่น้ำซิซินุสไปทางฝั่งตะวันตก ได้ทำไปโดยใช้สะพานอย่างคล้ายแบบใหม่ คือสะพานพาดเรือทอดเรียงกันหลายลำหรือที่เรียกว่าสะพานเรือทุ่น เมื่อกองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายได้ตั้งค่ายอยู่ใกล้กันคืนหนึ่งแล้ว วันรุ่งขึ้นแม่ทัพทั้ง ๒ ฝ่ายก็นำทหารม้าออกตรวจลาดเลา ทางฝ่ายสกิปิโอมีทหารราบเบาถือหอกสั้นตามไปด้วย แม่ทัพทั้งสองได้รบเข้าปะทะกันโดยรวดเร็วเกินไปจนทหารราบเบาของสกิปิโอมิทันจะชักหอกได้ กลับต้องรีบถอยหนีไปทางข้างหลัง เพราะกลัวจะถูกม้าเหยียบตายหมด ทหารม้าต่างก็เข้าประจันบานและสู้กันอย่างทรหดเป็นเวลานาน จนในที่สุดทหารม้าชาวนูมิเดียของฮานนิบาลสามารถโอบปีกไปจนเข้าด้านหลังได้ เมื่อเข้าโจมตีและเหยียบย่ำทหารราบเบาของสกิปิโอจนแตกยับเยินแล้ว ก็

เข้าคิดทหารม้าโรมันทางด้านหลังอีกด้วย ทหารม้าโรมันเมื่อถูกคิ
กระหนาบ ๒ ข้างก็เริ่มกระจัดกระจาย ตัวกงสุลเองถูกบาดเจ็บ
มีนักประวัติศาสตร์บางคนว่า บุตรของเขาซึ่งได้เข้าทำการรบเป็นครั้ง
แรก (ผู้นี้ต่อไปภายหลังจะได้นามว่าสกิปีโอ อัฟริกานุส) ได้เป็นผู้
ช่วยชีวิตสกิปีโอไว้ได้ แต่ livy ** ว่าไม่จริงแถลงว่าผู้ที่
ช่วยชีวิตแม่ทัพโรมันไว้ได้เป็นทาสชาวลิกูเรีย อย่างไรก็ดีสกิปีโอ
แม้บาดเจ็บก็สามารถนำทหารม้าที่ยังมีเหลืออยู่ถอยกลับไปรวม กอง
ใหญ่ได้

พอกลับรวมกับกองใหญ่ได้แล้ว สกิปีโอก็แน่ใจว่าถ้าขืนจะ
คงอยู่ในที่ราบอันเปิดเผยและยอมรบกลางแปลงกับฮานนิบาล จะ
ต้องแพ้เป็นแน่ เพราะฮานนิบาลมีทหารม้ามากกว่า สกิปีโอจึง
ถอยกองทัพข้ามแม่น้ำติซินสไปทางฝั่งตะวันออกและทำลายสะพานเสีย
ฮานนิบาลจะตามไปก็ไม่สำเร็จ สกิปีโอเดินทัพกลับไปจนถึงเมือง
ปลาเคนเตียแล้วจึงข้ามแม่น้ำปาดุสไปทางฝั่งใต้ และกลับเดินไป
ทางตะวันตกอีก

ฝ่ายฮานนิบาลก็เลือกตอนที่มีน้ำตื้นและข้ามแม่น้ำปาดุสไปทาง
ฝั่งใต้เช่นเดียวกัน และเดินทัพไปจนใกล้ค่ายของสกิปีโอโดยหวังจะท้า

** Livy : XXI. 47.

ให้สกิปีโอออกมารบ แต่สกิปีโอก็ยังไม่ยอมออกรบ ได้ถอยกลับไปทางตะวันออกโดยข้ามแม่น้ำเตรเบีย (Trebia) และตั้งค่ายอยู่ในตำบลที่ดี ฮานนิบาลจึงตั้งค่ายคุมเชิงอยู่ทางฝั่งตะวันตก ปล่อยให้สกิปีโอรวบรวมกำลังทหาร และรักษาพยาบาลบาดเจ็บของตนเอง แต่การถอยข้ามแม่น้ำเตรเบีย แม้ทหารโรมันข้ามได้สำเร็จแต่ก็เสียทหารบ้าง ทั้งนี้เพราะฮานิบาลคอยระวังหลังได้สำเร็จเบเคอร์[๑๒] ว่าการที่ทหารโรมันส่วนมากถอยข้ามแม่น้ำเตรเบียไปได้นั้น ก็เพราะทหารม้าชาวนูมีเดียของฮานิบาลมัวเสียเวลาปล้นค่ายของชาวโรมันทางฝั่งตะวันตก ซึ่งถูกทิ้งไปเสียอย่างรวดเร็วแทนที่จะคิดตามกองทัพโรมัน

การรบที่ริมแม่น้ำติซินุสอาจจะเป็นแต่เพียงการต่อสู้กันเล็กน้อยระหว่างทหารม้าดัง เบเคอร์ว่าก็จริง แต่ถึงกระนั้นก็มีผลสำคัญอย่างยิ่ง ๓ประการ คือ (๑) เป็นชัยชะนะกลางแปลงของฮานิบาลเหนือกองทัพโรมันเป็นครั้งแรก ย่อมเป็นการปลุกขวัญกองทัพคาร์เธจอย่างดียิ่ง ทำให้มีความเลื่อมใสแม่ทัพหนุ่มของตนยิ่งขึ้นอีก (๒) ชัยชะนะครั้งนี้ทำให้ชาวกอลที่เคยเป็นพันธมิตรของกรุงโรม พากันหลบหนีจากกองทัพของสกิปีโอไปเข้ากับฮานิบาล มีจำนวนทหารราบถึง ๒๐๐๐

---

๑๒ Baker : "Hannibal" Chapter 4.

คน และทหารม้า ๒๐๐คน (๓)ทำให้เกิดความตกใจและแปลกใจในกรุงโรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะทางกรุงโรมมิได้เคยนึกฝันเลยว่ากองทัพโรมันจะพ่ายแพ้ต่อกองทัพคาร์เธจได้

ครั้นถึงต้นเดือนธันวาคมกองทัพโรมันที่เซมโปรนิอุสได้นำมาจากเกาะซิซิลีเดินทางมาถึงค่ายของสกิปิโอที่ริมแม่น้ำเตรเบีย การที่เซมโปรนิอุสสามารถมาถึงแม่น้ำเตรเบียได้ โดยที่ฮานนิบาลมิได้พยายามส่งกองทัพออกขัดขวาง เป็นข้อที่ทำให้นักเขียนหลายคนตั้งปัญหาว่าเหตุใดฮานนิบาลจึงได้ปล่อยเช่นนั้น ฮอลล์วาร์ด •๓ ออกความเห็นว่าเป็นเพราะฮานนิบาลทราบจากจารบรษมาแล้วว่าเซมโปรนิอุสเป็นคนมุทะลุและใจเร็ว ฉะนั้นการที่จะปล่อยให้รวมกำลังทัพพันกับสกิปีโอเป็นของดี เพราะเมื่อมีกองสองกองทัพ ๒คน ต้องผลัดกันคุมกองทัพคนละวัน เมื่อถึงวันของเซมโปรนิอุส ฮานนิบาลแน่ใจว่าเซมโปรนิอุสคงจะนำกองทัพเข้าตีอย่างสะเพร่า ฮานนิบาลจึงน่าจะหวังชะนะได้ง่ายขึ้น

การคาดหมายของฮานนิบาลเป็นการถูกต้อง พอเซมโปรนิอุสมาถึงได้ไม่นานก็นำทหารม้าออกลาดตระเวนตรวจตราดูลาดเลา ได้ปะทะกับทหารม้าของฮานนิบาล ในการต่อสู้กันเล็กน้อย ทหารม้า

•๓ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

ของฮานนิบาลพ่ายแพ้และถอยกลับเข้าค่าย ฮอลล์วาร์ด [๑๔] สงสัยว่าที่แพ้นั้น เพราะฮานนิบาลสั่งให้แกล้งทำ เพื่อที่จะลวงให้เซมโปรนิอุสมีความมั่นใจว่าจะชะนะง่ายยิ่งขึ้นอีก อย่างไรก็ตามการที่ได้ปะทะกันนั้น มีประโยชน์จริงแก่ฮานนิบาลดังเบเคอร์ [๑๕] ว่าคือทำให้ฮานนิบาลทราบอย่างแน่นอนว่าเซมโปรนิอุสมาถึงแล้วและกำลังส่วนใหญ่ของชาวโรมันมีเท่าใดแน่

โปลิบิอุส [๑๖] ว่าในเวลานั้นเซมโปรนิอุสกำลังได้สิทธิคุมทหารคนเดียวอย่างสบายเพราะสกิปิโอมีบาดแผลซึ่งยังไม่หายดี จึงไม่สามารถจะออกรบได้ เมื่อได้ประสพผลสำเร็จในการรบเล็กน้อยระหว่างทหารม้า เซมโปรนิอุสก็อยากจะทำการรบกลางแปลงอย่างใหญ่ให้เร็วที่สุดที่จะทำได้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังต้องถามหารือสกิปิโอเสียบ้าง สกิปิโอแนะนำว่าควรจะคุมเชิงไว้ก่อนและอย่าเพิ่งออกรบทั้งนี้เพราะทหารราบโรมันที่รวมมีอยู่ถึง ๔ ใน ๕ ส่วนนั้นควรจะให้พักผ่อนเตรียมตัวอยู่จนสิ้นฤดูหนาวจะดีกว่า อนึ่งชาวกอลที่ยังมีเหลืออยู่เป็นพันธมิตรของโรมที่มารวมอยู่ในกองทัพบ้างนั้นก็ไม่ควรจะไว้ใจได้เลย แต่เซมโปรนิอุสมีความแน่ใจในความสามารถของตนเป็น

---

๑๔ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๑๕ Baker : "Hannibal" Chapter 4.

๑๖ Polybius : III, 70.

รูปที่ ๒

รูปพ่นไม้เตียปลายปืด ซึ่งมาโกได้ชุมทหารในการรบที่แม่น้ำ เตรเบีย

อย่างยิ่ง ประสงค์จะทำการรบโดยตนเองให้ได้ชัยชะนะอย่างเด็ดขาดเสียโดยเร็ว จึงหาได้ฟังคำแนะนำของสกิบีโอไม่

นับแต่มาตั้งค่ายอยู่ในแถบนั้น ฮานนิบาลได้หาโอกาสออกสาดตระเวนดูภูมิประเทศด้วยตนเองอยู่เสมอ ตามวิสัยธรรมดาของตน จึงปรากฏว่ามีที่ลุ่ม อยู่ตอนหนึ่งระหว่างแม่น้ำเตรเบียและค่ายของฮานนิบาล ที่ลุ่มนั้นมีแต่พุ่มไม้เตี้ยขึ้นอยู่เต็มจึงเหมาะที่จะซุ่มทหารแอบไว้ได้ ทั้งนี้เพราะฮานนิบาลทราบดีว่าการที่จะซุ่มทหารไว้ในบ่าที่มีต้นไม้สูงจะไม่มีประโยชน์ เนื่องด้วยการซุ่มทหารในบ่าไม้สูงเช่นนั้นชาวกอลได้เคยทำมามากมายแล้ว ชาวโรมันรู้ตัวเสียแล้วจะถวงโดยวิธีนั้นไม่ได้ ส่วนการซุ่มทหารไว้ในลุ่มอันมีเพียงพุ่มไม้เตี้ย ๆ ปิดบัง เป็นของใหม่ยังไม่มีใครเคยทำ จึงหวังได้มากว่าจะถวงชาวโรมันได้สำเร็จ ฉะนั้นในตอนค่ำฮานนิบาลจึงอธิบายแผนการณ์แก่มาโกผู้เป็นน้องชาย เมื่อมาโกเข้าใจความประสงค์แล้วก็ไปเรียกทหารอาสาพิเศษได้ ๒๐๐คน ให้ไปเลือกพวกพ้องของตนมาอีกคนละ๑๐รวมหมดด้วยกันมาโกก็นำทหารอาสาพิเศษ มีราบ ๑๐๐๐ คน ม้า ๑๐๐๐ คนไปนอนแอบ ซุ่มอยู่ในลุ่มนั้นตลอดคืน (ดูรูปที่ ๒)

ครั้นถึงเช้าวันรุ่งขึ้นฮานนิบาลสั่งให้ปลุกกองทัพแต่เช้าตรู่ แต่ให้แจ้งให้ทหารส่วนมากทราบว่าไม่มีการรีบร้อนอย่างใด ทหารแต่งกายเตรียมตัวได้อย่างสบาย สั่งให้เอาไขสัตว์ทากายให้ทั่วเพื่อกันหนาว ให้หุงหาอาหารเช้ากินได้อย่างอิ่มหนำสำราญ แต่ฮานนิบาลได้ส่งทหารม้าชาวนูมิเดียออกไปทางค่ายโรมัน เมื่อปะทะกับทหารม้าโรมัน ทหารม้าชาวนูมิเดียก็แสร้งทำเป็นสู้ไม่ไหว รีบถอยกระจัดกระจายกลับไปทางค่ายของกองทัพคาร์เธจ เซมโปรนิอุสได้ทราบเช่นนั้นก็เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะเข้ารบกับฮานนิบาล จึงรีบยกกองทัพออกจากค่ายเพื่อติดตาม โดยที่ทั้งคนและม้ายังมิได้มีโอกาสได้กินอาหารเช้าเลย แต่ทหารทั้งกองทัพกำลังใจคึกคักตื่นเต้นจะเอาชะนะแก่ศัตรู ต่างพากันออกจากค่ายเข้ากระบวนทัพโดยความบีบคั้นด่วนจี๋

กำลังทหารของฮานนิบาลในการรบคราวนั้น ซึ่งได้นามว่าการรบกลางแปลงที่แม่น้ำเตรเบีย โปลิบิอุส[๑๗] ว่ามีจำนวนดังนี้ ทหารราบมี ๒๐๐๐๐ คน คือเป็นชาวอาฟริกัน สเปญ และกอล ทหารม้ามีรวมหมดด้วยกัน ๑๐๐๐๐ ซึ่งนับรวมทั้งชาวกอลที่เป็นพันธมิตรด้วย ฮานนิบาลได้จัดทหารราบเป็นแนวยาว แบ่งทหารม้า

---

๑๗ Polybius : III. 72.

ออกไว้ทั้ง ๒ ปีก และที่ทั้ง ๒ ปีกยังมีช้างรบเป็นกำลังช่วยอีกด้วย เซมโปรนิอุสมีกำลังทหารราบมากกว่าเกือบ ๒ เท่า คือมีทหารราบ ๓๖๐๐๐ คน เป็นชาวโรมันแท้ ๑๖๐๐๐ คน นอกจากนั้นเป็นพันธมิตร แต่ทหารม้าทางโรมันอ่อน ปรากฏว่ามีเพียง ๔๐๐๐ คนเท่านั้น

ทหารโรมันแม้จะออกจากค่ายโดยมีขวัญดีเพียงใดก็ตาม แต่พอถึงแม่น้ำเตรเบียซึ่งจะต้องลุยข้าม ดูลดความเก่งกาจลงไปถนัดทั้งนี้เพราะเมื่อคืนก่อนฝนตกหนัก น้ำในแม่น้ำจึงขึ้นมาก ฉะนั้นเวลาลุยข้ามปรากฏว่าถึงหน้าอกทหาร ทหารยังไม่ได้กินอาหาร เมื่อต้องลุยน้ำอันเย็นเฉียบและลึกเช่นนั้น ทั้งบังเอิญมีหิมะตกอย่างพอข้ามฝั่งไปได้ ทหารโรมันก็หนาวสั่นหิวโหยและเหนื่อยเป็นที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็ยังมั่นคงพอที่จะทำให้เซมโปรนิอุสสามารถจัดแนวรบได้อย่างเรียบร้อย ตามแบบตำราแต่ต้องตั้งแถวประจันกับทหารของฮานิบาลซึ่งได้กินอาหารอย่างอิ่มหน่ำสำราญและยังอบอุ่นอยู่ อีกประการหนึ่งในการเดินทัพจากค่ายมายังฝั่งแม่น้ำเตรเบีย เซมโปรนิอุสก็ได้ผ่านสุ่มซึ่งมีทหารอาสาของมาโกแอบซุ่มอยู่โดยที่เซมโปรนิอุสมิได้สงสัยเลย ดังที่ฮานิบาลได้ทำนายไว้อย่างถูกต้องแล้ว

เมื่อได้จัดแนวทหารราบสำเร็จ เซมโปรนิอุสก็เรียกทหารม้าซึ่งเป็นกองระวังหน้าให้กลับมายังกองทัพใหญ่ แบ่งส่งไปอยู่ปีกขวาและซ้ายข้างละครึ่ง เมื่อทหารม้ากำบังทั้ง ๒ ฝ่ายได้ถูกแยกออกไปแล้ว เซมโปรนิอุสได้ส่งทหารราบเบาออกหน้า ฮานนิบาลก็ตีโต้โดยส่งทหารเบาชัดหอก และขว้างน้ำหนักเข้าต้านทาน ในไม่ช้าเซมโปรนิอุสก็เห็นว่าทหารราบเบาของตนสู้ของฮานนิบาลไม่ไหว จึงเรียกกลับมารวมกองทัพใหญ่ ฉะนั้นกองทัพใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายจึงตั้งแถวประจันกันโดยไม่มีกำบังอย่างใดอีก เพราะฮานนิบาลได้ส่งทหารราบเบาของตนแบ่งไปทั้ง ๒ ปีก

ต่อจากนั้นทหารม้าของฮานนิบาลก็เข้าโจมตีทหารม้าของเซมโปรนิอุส เนื่องด้วยทางฮานนิบาลมีกำลังมากกว่าตั้ง ๒ เท่าทั้ง ๒ ปีก การโจมตีก็ได้ผลสำเร็จแก่ฮานนิบาล ทหารม้าโรมันถอยหนีเตลิดเปิดเปิงไปจากสนามรบ และทหารม้าคาร์เธจก็ได้ติดตามไป ปีกทั้ง ๒ ของแนวโรมันจึงไม่มีทหารกำบังอย่างใด ทหารราบเบาซึ่งฮานนิบาลได้เตรียมไว้แล้ว ก็เข้าโจมตีปีกโรมันทั้ง ๒ ข้าง มีช้างรบเข้าหนุนด้วย ครั้นฮานนิบาลเห็นว่าชาวโรมันแท้ ๆ ไม่กลัวช้าง ก็สั่งให้ขับช้างเข้าชนทหาร พวกพันธมิตรของโรมซึ่งกลัวช้างแตกแยกเป็นอลหม่าน

เมื่อทหารของฮานิบาลโอบปีกของโรมันไว้ได้ทั้ง ๒ ข้างเช่นนั้น ถึงทหารโรมันมีมากกว่าแต่ก็ทำการรบในที่แคบ จึงไม่ได้เปรียบในจำนวน ก็พอดีทหารอาสาของมาโกที่ซ่อนไว้ก่อน ยกเดินมาถึงตามที่กำหนดกันไว้ ทั้งทหารราบและทหารม้าก็เข้าโจมตีทางด้านหลังด้วย เป็นอันว่ากองทัพโรมันถูกล้อมรอบข้างก็เริ่มอดหม่านแต่ทหารโรมันที่ตีทีสุด สู้เต็มที่และตัดทางถอยกลับไปเมืองปลาเคนเตียเพียง ๓๐๐๐๐ คนเท่านั้น ที่เหลืออยู่ก็แพ้แตกยับเยิน ถูกฟันแทงเจ็บล้มตายกันเกือบหมด ฮานิบาลได้ติดตามไปจนถึงริมแม่น้ำเตรเบีย เห็นทหารโรมันที่ยังเหลืออยู่พยายามจะลุยหรือว่ายน้ำกลับฝั่งตะวันออกจมน้ำตายกันเสียโดยมาก ฮานิบาลก็ไม่ติดตามต่อไป ในชัยชะนะอันสำคัญยิ่งครั้งนั้น ฮานิบาลเสียทหารแต่เพียงเล็กน้อยและส่วนมากเป็นชาวกอล ส่วนทางฝ่ายโรมันเสียถึง ๒ ใน ๓ ของกำลังทั้งหมด เซมโปรนิอุสนั้นรอดตัวได้และมุ่งกลับไปกรุงโรม ส่วนสกิปีโอคอยอยู่ที่ค่าย เมื่อได้ข่าวก็รีบกลับไปเมืองปลาเคนเตียเพื่อ ควบคุมทหาร ซึ่งหลบหนีมาได้ ๑๐๐๐๐ คน เพียงจะอยู่ในเมือง ปลาเคนเตียก็เกรงสกิปีโอ จึงพาทหารเหล่านั้นย้ายไปอยู่เมืองเครโมนา (Cremona) ทางตะวันออก

เซมโปรนิอุสไม่กล้าจะส่งข่าวไปกรุงโรมอย่างเต็มความจริง เพียงแต่บอกว่ากองทัพโรมันได้ทำการรบอย่างดียิ่ง แต่มิได้ชัยชะนะ เพราะหิมะตกมากจนเป็นการขัดขวางการรบ ในไม่ช้าข่าวจริงก็เล็ดลอดไปถึงกรุงโรมได้ ทำให้บังเกิดความตกใจและแปลกใจมากยิ่งกว่าข่าวการรบที่แม่น้ำตีซินุส ครั้นเซมโปรนิอุสไปถึงก็พยายามจะบัดเบาความตกใจของเมืองหลวงอย่างดีที่สุดที่ตนสามารถจะทำได้

มอร์ริส[๑๘] ออกความเห็นว่าชัยชะนะของฮานนิบาลที่แม่น้ำเตรเบีย แม้จะไม่ใช่ชัยชะนะที่ใหญ่ที่สุดก็จริง แต่ต้องนับว่าเป็นชัยชะนะอันงดงามและเฉียวฉลาดที่สุดอันหนึ่ง ระหว่างฤดูหนาวที่ยังมีเหลืออยู่ สกิปิโอก็แอบอยู่ในบ้อมที่เมืองปลาเคนเตียบ้างที่เมืองเครโมนาบ้าง กองทัพของสกิปีโอได้รับเสบียงส่งมาทางทะเลโดยมีเรือนำขึ้นมาตามลำน้ำปาดุส ส่วนฮานนิบาลได้กลายเป็นพันธมิตรทั่วหมดทั้งภาคเหนืออย่างแน่นอนแล้ว ก็มีเสบียงอาหารให้ทหารได้อย่างสบาย บางเวลาก็มีการรบกันบ้างเล็กน้อย มักจะเป็นการรบระหว่างทหารม้า ลิวิอุส[๑๙] ว่าครั้งหนึ่งฮานนิบาลพยายาม

---

๑๘ W. O'Connor Morris : "Hannibal" Chapter 5.

๑๙ Livy : XXI. 57.

จะคเมืองปลาเคนเตีย ได้มีการรบกับทหารม้าโรมัน ฮานนิบาล เองได้ถูกบาดเจ็บเล็กน้อย การที่ฮานนิบาลตีเมืองปลาเคนเตียและเครโมนาไม่ได้นั้น ดอดช์[๒๐] ออกความเห็นว่าเป็นเพราะฮานนิบาลไม่มีเครื่องอุปกรณ์ใหญ่สำหรับการโจมตีเมือง เช่นหอรบ เครื่องดันไม้ซุงและสิ่งอื่น ๆ หลายอย่าง ซึ่งเป็นของจำเป็นสำหรับการตีเมืองที่มีป้อมและกำแพงอย่างหนาแน่น แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่านาจะเป็นเพราะกลัวจะเปลืองทหารที่เอามาจากสเปญ เพราะเครื่องมือต่าง ๆ เหล่านั้นแม้จะใหญ่โตและหนักเกินไปที่จะเอามาด้วย ถ้าต้องการจริง ๆ คงจะจัดทำขึ้นได้เป็นแน่

ส่วนเซมโปรนิอุสเมื่อกลับไปถึงกรุงโรม ก็ปรากฏว่าแก้ตัวได้สำเร็จ และในไม่ช้าก็ถึงเวลาเลือกกงสุลใหม่ ผู้ที่ได้รับเลือกคือ กเนอุส เซอร์วิลิอุส เกมินุส (Gnaeus Servilius Geminus) กับ ไกอุส ฟลามินิอุส เนปอส (Gaius Flaminius Nepos) ทางโรมตั้งอกตั้งใจจะทำการสงครามให้แข็งแรงยิ่งขึ้น สำหรับปีใหม่นี้ได้รวบรวมกำลังทหารประจำการได้ถึง ๑๑ ลิจิโอน คือราว ๑๐๐๑๐๐ คน แต่ตั้งปีดา[๒๑] ข้าพเจ้า

---

๒๐ Dodge : "Hannibal" Chapter 18.

๒๑ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

ว่าโรมมัวกระจายกำลังเสียหมด มิทหารไปอยู่สเปญ เกาะซซ-
และทางอื่นๆ มีอยู่ในที่สำคัญพร้อมที่จะรบกับฮานนิบาลเพียง ๔ ๕จ-
โอนเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกรึ่งของกำลังทั้งหมด

นโยบายทางการสงครามของสภาเซเนตมีว่าจะไม่พยายามต้าน
ทานฮานนิบาลที่แม่น้ำโป เพราะตามฤดูราบใหญ่เช่นนั้น ฮานนิบาล
ย่อมจะได้เปรียบเพราะมีทหารม้ามากกว่าและเชี่ยวชาญมากกว่า โรม
จึงตกลงจะต้านทานและป้องกันภาคกลางของแหลมอิตาลี เพราะมี
พันธมิตรแข็งแรงและมีเสบียงอาหารบริบูรณ์ อนึ่งภาคกลางอิตาลี
มีทิวภูเขาอะเปนไนน์ส (Apennines) เป็นกำบังทางด้านเหนือด้วย
โรมได้ตกลงจะป้องกันช่องทางข้ามภูเขาอะเปนไนน์สทางตะวันตกและ
ตะวันออก ฉะนั้นเซอร วิลิอุสจึงได้ถูกส่งไปเมืองอาริมินุมทชายฝั่ง
ทะเลอาเดรียติก กองทัพโรมันทั้ง ๒ จึงอยู่แยกกันโดยมีภูเขาคั่น
กลาง จะคิดต่อกันก็ยาก

ส่วนฮานนิบาลได้พักกองทัพอยู่ในเมืองโบโลญา (Bologna)
เป็นส่วนมากการอยู่ในดินแดนของชาวกอลไม่สะดวก ถึงแม้ชาว
กอลจะยอมเป็นพันธมิตรก็ดี แต่ฮานนิบาลก็ไว้ใจไม่ได้เพราะชาว
กอลมักจะเปลี่ยนข้างได้เสมอ แล้วแต่ผู้ใดมีกำลังมากน้อยกว่ากัน
อย่างใด อีกประการหนึ่งชาวกอลเริ่มจะรำคาญมากขึ้นทุกวันใน

การที่มีฮานิบาลมาอยู่กับตน เพราะการต้องหาเสบียงอาหารมาเลี้ยง
กองทัพของฮานิบาลเป็นการเปลืองและลำบากมิใช่น้อย จริงดัง
บิดา[๒๒] ข้าพเจ้าว่า การที่ฮานิบาลจะต้องเดินทางต่อไปนั้นเป็นของ
จำเป็น เพื่อพวกกอลจะได้ตามไปริบทรัพย์สมบัติของคนอื่นบ้างมิ
ใช่เสียสมบัติแต่ฝ่ายเดียว ความที่ฮานิบาลระแวงชาวกอลเสีย
จริง ๆ ถึงกับเกรงว่าจะถูกลอบฆ่า โปลิบิอุส[๒๓] จึงว่าในระ
หว่างฤดูหนาวนั้น ฮานิบาลมักจะปลอมตัวอยู่เสมอ และเปลี่ยน
การปลอมบ่อย ๆ ส่วมผมปลอมสีต่าง ๆ ปลอมอย่างดีจน
กระทั่งคนที่คุ้นเคยกันก็จำได้โดยยาก อนึ่งเพื่อที่จะเอาใจพันธมิตร
ของโรมให้กลับมาเข้าฝ่ายตน ภายหลังการรบที่แม่น้ำเตรเบียฮา-
นิบาลได้ปล่อย เชลยศึก ที่เป็นแต่พันธมิตร ของโรม กลับบ้านได้หมด
แถลงว่าในการที่มารบครั้งนี้ มารบชาวโรมันโดยฉะเพาะฮานิบาล
ร้องขอให้เชลยศึกที่ได้ถูกปล่อยกลับบ้านได้นั้น นำคำแถลงการณ์
ของฮานิบาลไปเล่าร้องให้ทราบทั่วกันด้วย

---

๒๒ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๙
๒๓ Polybius; III. 78.

ฮานนิบาลได้ตกลงใจว่าเมื่ออากาศดีพอแล้ว ก็จะเริ่มข้ามภูเขาอะเปนไนน์ลงไปในแคว้นเอตรูเรีย (Etruria) อันมั่งคั่งสมบูรณ์ ทางฝ่ายโรมก็ทราบว่าฮานนิบาลจะข้ามลงมา แต่ไม่ทราบว่าจะมาทางไหน จึงแบ่งกองทัพออกเป็น ๒ กอง ๆ หนึ่งเซอร์วิลอัสคมอยท์อาร์มนม อีกกองหนึ่งฟลามินิอัสอย่าทำมกล่างที่เมืองอาร์เรติอุม (Arretium) การที่โรมแยกกำลังและมีแม่ทัพแยกกันสองคน พอฮานนิบาลทราบก็ดีใจมาก เพราะเห็นว่าเป็นการทอนกำลังตนเอง ฮานนิบาลคงทราบเรื่องราวของทางพวกโรมันได้อย่างดีตามเคย

สำหรับการรบที่เตรียมจะทำต่อไป ฮานนิบาลได้กำลังทหารมาเพิ่มเติมอีกจากชาติต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำโป รวมทหารราบ ๖๐๐๐๐ ทหารม้า ๕๐๐๐ พอหิมะบนช่องเขาสูงละลายหมดแล้ว ฮานนิบาลก็เริ่มเดินทัพ ฮานนิบาลได้ข้ามภูเขาโดยช่องเขาคอลลินา (Collina Pass) ใกล้เมืองฟอร์ลี (Forli) ซึ่งเป็นทางที่ยากลำบากอย่างยิ่ง จนกระทั่งแม่ทัพโรมันคิดว่าไม่มีผู้ใดจะนำกองทัพข้ามได้ จึงมิได้ป้องกันทางนั้นเลย ถึงแม้ภูเขาจะไม่สูงเท่าช่องทางข้ามภูเขาอาลป์ส แต่บังเอิญเวลาข้ามนั้นอากาศไม่ดีถึงสุด [๒๔] ว่า

---

๒๔ Livy : XXI. 58.

มิดมจัด ฝนตก หิมะตก ต้องเดินทางข้ามเขาสันเวลาถึง ๔ วัน และ ๓ คืน การที่ฮานนิบาลสามารถคุมทหารให้ข้ามจนได้ แสดงว่ามีความสามารถในการเป็นผู้นำคนได้อย่างประหลาด เบเคอร์ [๒๕] และฮอลด์วารด์ [๒๖] ว่าข้อที่ร้ายมากคือตลอดเวลา ๔ วันนั้น ไม่มีใครสามารถหยุดพักหลับนอนได้เลย กระบวนกองทัพฮานนิบาลจัดให้ทหารราบอัฟริกันและสเปญเดินหน้า แล้วจึงถึงพวกกอลซึ่งฮานนิบาลไม่ไว้ใจ มีทหารม้านุ่มเดียตามหลัง

ฮานนิบาลเองเวลานี้ก็ไม่สบาย กำลังเป็นไข้มาลาเลียอยู่แล้วเมื่อถูกเบียกและชันเช่นนี้ก็ยิ่งไม่สบายมากขึ้น ในการเดินทางข้ามภูเขาอะเปนไนน์ส ฮานนิบาลได้นอนในกูบบนหลังช้างที่ยังมีเหลืออยู่เชือกเดียว ภายหลังการรบที่แม่น้ำเตรเบียช้างโดยมากที่ไม่ตายในการรบ ได้ตายเพราะอากาศหนาวเสียเกือบหมด มีเหลืออยู่เชือกเดียวเท่านั้น โปลิบิอุส [๒๗] ว่านัยน์ตาของฮานนิบาลข้างหนึ่งบวมและอักเสบอย่างแรง ทั้งเมื่อไม่มีโอกาสจะรักษาพยาบาลอย่างใด ตาข้างนั้นจึงบอดเสียเลย

---

๒๕ Baker : "Hannibal" Chapter 4.

๒๖ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๒๗ Polybius : III. 79.

ในการเดินทางข้ามภูเขาอะเปนไนน์ส โปลิบิอุส [๒๙] ว่า ฮานนิบาลให้ทหารมีเสบียงติดตัวไปด้วยพอกินในเวลาเดินทาง แต่มิได้เตรียมเสบียงไปด้วยสำหรับภายหน้าเลย ทั้งนี้เพราะฮานนิบาลแจ้งแก่กองทัพว่า ดินแดนในแคว้นเอตรูเรียมั่งคั่งสมบูรณ์อย่างยิ่ง ฉะนั้นถ้าเดินทางไปถึงก็จะมีกินถมเถไป เป็นการกระทำคล้ายคลึงกับในประวัติของชาติไทย เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (เจ้าตาก) เตรียมจะตีเมืองจันทบุรี "ได้เรียกนายทัพนายกองทั้งปวงมาสั่งว่า เราจะตีเมืองจันทบุรีค่ำวันนี้ เมื่อกองทัพหุงเข้าเย็นกินเสร็จแล้ว ทั้งนายไพร่ให้เทถังอาหารที่เหลือแต่ย่อยหม้อเสียให้หมดหมายไปกินเช้าด้วยกันที่ในเมืองเอาพรุ่งนี้ ถ้าตีเมืองไม่ได้ในค่ำวันนี้ก็จะได้ตายเสียด้วยกันหมดทีเดียว" [๒๘] คำแถลงการณ์ของฮานนิบาล ๒๐๐ ปีก่อน ก็ย่อมละม้ายคล้ายคลึงกันเช่นนั้นเป็นแน่

เมื่อข้ามทิวภูเขาอะเปนไนน์สได้สำเร็จแล้ว พวกลาดตระเวนก็แจ้งให้ฮานนิบาลทราบว่ามีกองทัพโรมันอยู่ใกล้เมืองอาร์เรติอุม ฮานนิบาลได้ทราบข่าวจากจารบุรุษมาแล้ว ว่าฟลามินิอุสก็เป็นคนใจเร็วเช่นเซมโปรนิอุส ฮานนิบาลจึงคิดจะต่อให้ฟลามินิอุสทำการรบ

---

๒๙ Polybius : III. 79.

๒๘ สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ "พงศาวดารเรื่องเรารบพม่า" (สมัยกรุงธนบุรี) (พ. ศ. ๒๔๖๓) หน้า ๒๑-๒๒

เสียก่อนที่จะรวมกำลังกับเซอร์วิลิอุสได้ การต่อฟลามินิอุสนั้นฮานิบลก็คิดว่าหนทางที่ดีที่สุดคือทำให้โกรธ ฮานิบาลจึงเริ่มต้นทำลายการเพาะปลูกและบ้านเมืองในดินแดนเอตรูเรียอันมั่งคั่ง เพราะทราบดีว่าจะทำให้ฟลามินิอุสทนนิ่งดูอยู่เฉย ๆ ไม่ได้

ฮานิบาลเมื่อพักอยู่ที่เฟซเล (Faesulae) ได้หน่อยแล้วก็เดินทัพไปเมืองคลูซิอุม (Clusium) ทำลายดินแดนและการเพาะปลูกตลอดทาง แล้วจึงเลี้ยวไปทางตะวันออกโดยเดินตามทางซึ่งอยู่เหนือทะเลสาปตราซิเมนุส (Lake Trasimanus) (ดูแผนที่ ๔) ตั้งทัพอยู่ที่นั่น ซึ่งเป็นการขัดตาทัพอยู่ระหว่างฟลามินิอุสและกรุงโรม เป็นการใช้ยุทธศาสตร์อย่างเยี่ยมยอด เพราะการที่กองทัพโรมันทั้ง ๒ ของกงสุลทั้ง ๒ คอยต้านรับอยู่เพื่อป้องกันมิให้ฮานิบาลไปโรมก็เลยไม่สำเร็จ ฮานิบาลผ่านไปได้เสียแล้ว ฮานิบาลทราบดีว่าคนใจร้อนอย่างฟลามินิอุสคงจะรีบตามมาตีกองทัพของตนโดยเร็ว การที่แม่ทัพฝ่ายหนึ่งจะทราบนิสัยใจคอของแม่ทัพอีกฝ่ายหนึ่งโปลิบิอุส [๓๐] เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก

ในการเดินทางในหมู่นั้น ปรากฏว่าฮานิบาลได้ถูกชาวพื้นเมืองนำทางผิดครั้งหนึ่ง ฮานิบาลโกรธจึงสั่งให้โบยคนนำทาง

---

๓๐ Polybius : III. 81.

เหล่านั้นแล้วจับตรึงไว้กับไม้กางเขน เป็นเหตุทำให้ลิวอุส [๓๑] ได้อิ-
บายยืดยาว ถึงความทารุณและโหดร้ายของฮานนิบาล แต่
ความจริงการลงโทษอย่างรุนแรงเช่นนั้นเป็นของธรรมดาของสมัยนั้น
ไม่ใช่เป็นการกระทำของฮานนิบาลโดยฉะเพาะ ทางโรมก็รุนแรง
เช่นเดียวกัน แม้ลิวอิส [๓๒] เองก็ยังต้องรับ เช่นจาระบรรของ
ฮานนิบาลถูกทางโรมจับได้ ก็ลงโทษโดยตัดมือออกเสียและเมื่อ
พวกทาสบางคนก่อการกำเริบในกรุงโรมก็ถูกตรึงไม้กางเขนเป็นแถว
ดังนเป็นต้น

การเดาใจฟลามินิอุสได้ผลดีมาก ฮานนิบาลทำนายถูกอย่าง
แม่นยำ ในไม่ช้าก็ได้ข่าวว่าฟลามินิอุสรีบตามมา การที่ฮานนิบาล
ได้เลือกทางตอนเหนือทะเลสาปตราซิเมนุสเป็นสนามรบนั้น บิดา [๓๓]
ข้าพเจ้าว่าเป็นเพราะฮานนิบาลเห็นว่าซ่อนง่าย เพราะแถบนั้นมี
หมอกลงเสมอในเวลาเช้า ซึ่งแสดงว่าความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์
ของฮานนิบาลอยู่ในระดับสูงพอใช้

ถนนหลวงทางด้านเหนือ ของทะเลสาป ตราซิเมนุส ตัดผ่านช่อง

---

๓๑ Livy : XXII. 13.

๓๒ Livy : XXII. 33.

๓๓ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๙.

แคบ คออยู่ระหว่างทะเลสาปทางใต้และมีเนินกับภูเขา ทางเหนือ
ทางช่องแคบมีระยะทางยาวราว ๕ ไมล์ ฮานนิบาลได้เตรียมตั้ง
กองทัพในตอนค่ำ ฮานนิบาลเองอยู่กับทหารราบอัฟริกันและสเปญ
แอบซุ่มอยู่บนเนินสูงในตอนกลาง ทหารม้านูมิเดียและกอลแอบ
อยู่ตามเนินเตี้ย ๆ ตรงถนนเริ่มเข้าช่องแคบ ส่วนทหารราบเบา
อยู่อีกข้างหนึ่ง ฟลามินิอุสมาถึงริมทะเลสาปในตอนค่ำ และ
ตั้งค่ายพักนอนอยู่นอกช่องแคบ ส่วนทางกองทัพคาร์เธจ ซิลิอุส
อิตาลิคุส ๓๔ ว่าพอฮานนิบาลจัดวางทหารตามที่ต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว
ก็ให้ทหารนอนพักและให้ยืนอย่างเงียบกริบที่สุด การเตรียมรบ
เป็นจริงดังเบเคอร์ ๓๕ กล่าว ว่าดูคล้ายกับฮานนิบาลได้วางกับไว้
เป็นแถวเพื่อจะดักชาวโรมัน และด้วยมีกับหลายอัน ถ้าอันไหน
ดักไม่สำเร็จก็ไม่เป็นไร เพราะยังมีอันอื่น ๆ อีก

เช้าวันรุ่งขึ้นซึ่งโปลิบิอสว่าเป็น วันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๓๒๖
(๒๑๗ ปีก่อน ค.ศ.) แต่ดอดช์ ๓๖ สันนิษฐานว่าเป็นเดือน เมษายน
ในช่อง แคบนั้นก มีหมอกลง อย่าง หนาจริง ดังที่ ฮานนิบาล ได้ กะไว้

---

๓๔ Silius Italicus : "Punica" V.

๓๕ Baker : "Hannibal" Chapter 4.

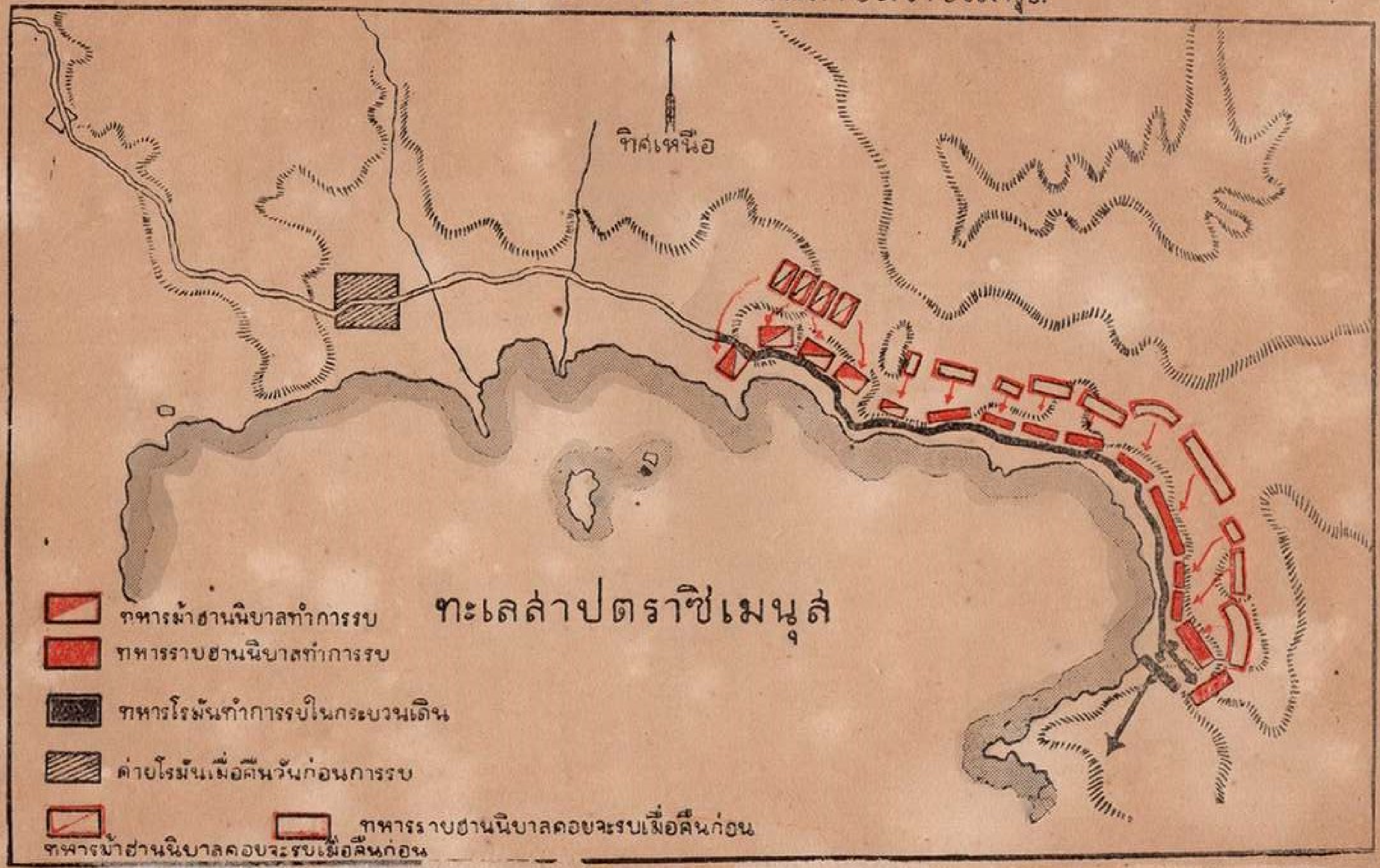
๓๖ Dodge : "Hannibal" Chapter 22.

กองทัพคาร์เธจแอบอยู่ตามเนิน สามารถแลเห็นถนนหลวงได้อย่างดี แต่กองทัพโรมันของฟลามินิอุสเมื่อออกเดินเข้าไปในช่องแคบก็ไม่เห็นกองทัพของฮานิบาลเลย ทั้งฟลามินิอุสมิได้ระแวงว่าฮานิบาลอยู่ที่นั่น ปล่อยให้กองทัพรักษากระบวนเดินอย่างสบาย ไม่มีการลาดตระเวนหรือสอดแนมอย่างใดเลย

ฮานิบาลปล่อยให้กองระวังหน้าของโรมันซึ่งมีจำนวน ๖๐๐๐ คนเดินเลยกองใหญ่ไปไกลแล้ว ก็สั่งให้เป่าแตรกันขึ้นเสียงดังสนั่นรอบข้าง แล้วกองทัพที่ซ่อนอยู่ก็รุกันลงจากเนินเข้าโจมตีกองทัพโรมันซึ่งยังอยู่ในกระบวนเดิน และไม่มีกำลังสู้อย่างใดเลย แปลว่า ฮานิบาลชะนะเสียตั้งแต่การรบยังมิได้เริ่มต้นเสียแล้ว ทหารโรมันถูกโจมตีโดยไม่รู้ตัวเช่นนี้ ก็พ่ายแพ้อย่างไม่มีทางสู้ ทหารโรมันเป็นอันมากถูกไล่ลงทะเลสาบและจมน้ำตายเสียกว่าเพราะทหารโรมันมีความกล้าหาญมากและมีวินัยทดจงอุตส่าห์ทำการรบอยู่ได้ถึง ๓ ชั่วโมง

กองทัพของฟลามินิอุสแตกยับเยิน มีทหารรอดได้เพียง ๓๐๐๐ คนถูกอาวุธตายถึง ๑๕๐๐๐ คน ถูกจับเป็นเชลยศึก ๑๕๐๐๐ คน ซึ่งมีพวกกองระวังหน้า ๖๐๐๐ คนรวมอยู่ด้วย ฟลามินิอุสเองก็ถูกอาวุธ

แผนที่ ๕ การรบที่ทะเลสาปตราซีเมนุส

ตาย อาร์โนลด์[๓๗] บอสเวอร์ธ สมิธ[๓๘] และดิวิอุส[๓๙] ว่าชาวกอลเป็นคนฆ่ากงศุล ซึ่งเคยกดขี่ชาวกอลมาแต่ก่อน ฮานนิบาลได้พยายามจะหาศพของ ฟลามินิอุส ภายหลังการรบ เพื่อจะให้เกียรติยศในการฝังศพ แต่หาไม่พบ ทางฝ่ายฮานนิบาลเสียทหารเพียง ๑๕๐๐ คนเท่านั้นและโดยมากเป็นชาวกอล ฉะนั้นการรบที่ทะเลสาปตราซิเมนุสจึงนับว่าเป็นผลสำเร็จอันใหญ่หลวงของฮานนิบาลอีกครั้งหนึ่ง (ดูแผนที่ ๕) รวมเป็นสามครั้งติด ๆ กันอย่างยิ่ง

ฮานนิบาลได้ดูแลเชลยศึกอย่างดี ส่วนเชลยศึกที่เป็นพันธมิตรของโรม ฮานนิบาลก็ปล่อยให้กลับบ้านได้หมดอีก โปลิบิอุส[๔๐] ว่าฮานนิบาลอธิบายว่า "ข้าพเจ้ามาที่นี่ไม่ใช่เพื่อมารบกับพวกท่าน มาเพื่อรบกับโรม เพื่อประโยชน์ของพวกท่านด้วย เพราะพวกท่านถูกกดขี่ให้เป็นพันธมิตรของโรม"

ในระหว่างการรบที่ทะเลสาปตราซิเมนุสนั้น เซอร์วิลิยุส

---

๓๗ Arnold: "2nd Punic War" Chapter 22.

๓๘ R. Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 11.

๓๙ Livy: XXII. 6.

๔๐ Polybius: III. 85.

ได้ส่งทหารม้า ๕๐๐๐ คนมาช่วยฟลามินิอุส แต่มาไม่ถึง ทั้งนี้เพราะฮานนิบาลทราบข่าวทัน จึงส่งมาฮาร์บาลกับทหารม้าไปดักกลางทาง ทำการรบสำเร็จดีมาก ทหารม้าโรมันถูกฆ่าเสียครึ่งหนึ่ง ถูกจับครึ่งหนึ่ง การมาช่วยแทนทำให้ผลดีเสียกลับตรงกันข้าม

มีข้อแปลกเกี่ยวกับการรบครั้งนี้บางอย่าง เช่นข้อที่ฟลามินิอุสมีความเชื่อมั่นแน่ใจเสียเหลือเกินว่าจะชนะ ดอดช์[๔๑] ว่าในวันก่อนรบจึงปล่อยให้มีพลเรือนมาอยู่ในค่ายโรมันด้วย เป็นอันมาก ด้วยเป็นพวกที่เตรียมจะมาช่วยปล้นกองทัพคาร์เธจเมื่อปราชัยแล้ว มีนักเขียนโรมันหลายคน[๔๒] กล่าวว่าในระหว่างรบกันอยู่นั้น ในแคว้นทัสคานีมีแผ่นดินไหวอย่างใหญ่ บ้านเมืองพังหลายแห่ง พังดูคล้าย ๆ กับการรบนั้นเองทำให้เกิดแผ่นดินไหวขึ้นราวกับในเรื่อง "รามเกียรติ์" อีกประการหนึ่งคือตลอดเวลารบ เนปอส[๔๓] ว่าฮานนิบาลผู้ยังไม่หายบ่วย ต้องสั่งการโดยนอนอยู่ในเปลหามตลอดเวลา

---

๔๐ Dodge : "Hannibal" Chapter 21.

๔๒ Livy XXII. 5; Plinius: "Historia Naturalis" II. 86; Plutarch: "Fabius" III.

๔๓ Cornelius Nepos : "Hannibal" IV.

กองทัพโรมันได้พ่ายแพ้คราวนี้อย่างย่อยยับ จนไม่มีผู้ใดสามารถปิดบังข่าวไม่ให้รู้ไปถึงกรุงโรมได้อย่างเต็มที่ เมื่อข่าวมาถึงพลเมืองพากันตื่นเต้นตกใจถึงกับพวกผู้หญิงพากันไปยืนคอยดูและฟังข่าวอยู่ที่ประตูเมือง เจ้าหน้าที่จึงต้องรับโดยประกาศตรง ๆ ว่า "เราได้ปราชัยในการรบอย่างใหญ่"

บัดนี้ถนนไปโรมก็เปิดโล่งให้ฮานนิบาลเดินไปได้อย่างสบาย ไม่มีผู้ใดหรือกองทัพใดขัดขวางอยู่เลย โรมอยู่ไกลไปเพียง ๑๐๐ ไมล์ แต่ถึงกระนั้นฮานนิบาลก็ไม่ไปตี ทำให้ฮานนิบาลถูกตำหนิมาก แต่นักเขียนใหม่ ๆ แก้แทนไปตามกันว่าฮานนิบาลกระทำถูกแล้ว ฮอลด์-วาร์ด ๔๔ ว่าฮานนิบาลทราบดีว่าการตีกรุงโรมจะยากมาก จึงคิดจะพยายามรบชะนะกลางแปลงหลาย ๆ หน เพื่อบังคับให้โรมยอมแพ้โดยดี ดอดช์ ๔๕ ว่าถ้าสามัคคีของบรรดาพันธมิตรของโรมยังไม่แตกหักแล้ว ถึงจะไปตีโรมได้ก็ไม่เป็นประโยชน์ โรมยังมีกองหนุนมาก ภายใน ๒ วันก็จะตั้งกองหนุนคอยรับฮานนิบาลอยู่หน้าเมืองได้ ซึ่งจะเป็นกองทัพที่ใหญ่กว่ากองทัพฮานนิบาล ฮานนิบาลมีทหารม้ามากกว่าก็จริง แต่ทหารม้าจะตีเมืองไม่ได้ โรม

---

๔๔ Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๔๕ Dodge: "Hannibal" Chapter 22.

มีชัยมีและกำแพงอย่างแข็งแรง ซึ่งฮานนิบาลไม่มีเครื่องทำลาย ฮานนิบาลจึงถูกแล้วที่ไม่ไปตีกรุงโรม มอร์ริส[๔๖] ว่าฮานนิบาลทำถูกแล้ว เพราะโรมมั่นคงมาก และพันธมิตรของโรมก็ยังไม่ละทิ้งโรม แมกดูกาล[๔๗] ว่าถ้าฮานนิบาลไปตีกรุงโรมและไม่สำเร็จก็จะเสียการหมดเลย ทางโรมแทนจะย่อท้อ ยิ่งเสียมากเท่าใดก็ยิ่งมีชัยวัญดีขึ้นเท่านั้น ไม่มีผู้ใดพูดถึงการยอมแพ้ ไม่เรียกทหารกลับมาจากดินแดนอื่น ๆ มอมม์เซนว่าการที่ไม่ตรงไปโรม แสดงว่าฮานนิบาลคิดได้ไกลกว่าพระราชาบีย์รัส ซึ่งเคยพยายามไปตีกรุงโรมภายหลังที่ได้ชัยชะนะกลางแปดง แต่กลับแพ้เสีย บอสเวอร์ธ สมิธ[๔๘] ว่าฮานนิบาลทราบข้อที่ชาวโรมันเองก็ยังไม่ทราบ คือ ราษฎรของกรุงโรมทุกคนสามารถจะเป็นทหารป้องกันกรุงได้ และนักเขียนไทยคือบิดา[๔๙] ข้าพเจ้าทรงไว้ว่า ฮานนิบาลจะไปตีโรมก็ได้ แต่ไม่ไปเพราะถ้าไปจะต้องแบ่ง

---

๔๖ W. O' Connor Morris: "Hannibal" Chapter 6.

๔๗ Macdougall: "Campaigns of Hannibal" Chapter 2.

๔๘ Bosworth-Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 12.

๔๙ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๔ .

ทหารไว้สู้เซอร์วิลอส ต้องปราบชาวอิตาลีภาคกลางให้ราบคาบ แล้วล้อมเมืองโรมก็ต้องการทหารมาก ฉะนั้นฮานนิบาลจึงรวบรวมกำลังและเดินทัพข้ามภูเขาอะเปนไนน์ไปยังฝั่งทะเลอาเดรียติกทางตะวันออก และลงไปในแคว้นอาปูเลีย (Apulia) (ดูแผ่นที่ ๔)

ข้อสำคัญที่สุดของการรบที่ทะเลสาปตราซิเมนุส คือ ฮานนิบาลเดินไปทางด้านใต้ของกองทัพฟลามินิอุส จึงตัดขาดการติดต่อระหว่างกรุงโรมและกองทัพนั้น ฟลามินิอุสจำเป็นต้องเข้ารบในที่ซึ่งฮานนิบาลเป็นผู้เลือก การทำเช่นนี้เป็นยุทธศาสตร์อันเลิศซึ่งชาวโรมันยังไม่เข้าใจ เข้าใจแต่ยุทธวิธีและการรบโดยแท้ ๆ ยุทธศาสตร์อันลึกซึ้งยังเป็นของใหม่ ฮานนิบาลจึงกลายเป็นครูสอนชาวโรมันในวิชานี้

บทที่ ๖

ฮานนิบาลชะนะที่คานนาเอ

เมื่อกองทัพโรมันได้แตกยับเยินหมดทั้งกองทัพ ในการรบที่ทะเลสาบตราซิเมนุสเช่นนั้น สถานะการณ์นับว่าคับขันอย่างยิ่งสำหรับกรุงโรม กล่าวคือในบรรดากงสุล ๒ ท่าน คนหนึ่งคือ ฟลามินิอุส ก็ได้ถูกฆ่าตายในการรบ ส่วนอีกคนหนึ่งคือ เซอร์วิลิอุส ก็ถูกตัดทางมิให้มาช่วยต้านทานป้องกันกรุงโรมได้ ด้วยเหตุนั้นทางกรุงโรมจึงหันเข้าหาวิธีป้องกันอันตรายโดยวิธีเก่า คือเลือกตั้งผู้เผด็จการ (Dictator) ทำหน้าที่แทนกงสุลชั่วคราว ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้เผด็จการคือ ควินตุส ฟาบิอุส แมกซิมุส (Quintus Fabius Maximus) ซึ่งเป็นผู้ที่มีกำเนิดมาในตระกูลสูงและเก่าแก่ยิ่งตระกูลหนึ่ง ปลูตาร์ค[๑] ว่าเป็นผู้ที่ได้ทำราชการมามากแล้ว และเคยได้รับเลือกเป็นกงสุลมาแล้วถึงครบ ๕ ครั้ง

ตามธรรมเนียมผู้เผด็จการต้องมีผู้ช่วย อันเป็นตำแหน่งเรียกว่าผู้บัญชาการทหารม้า (Master of the Horse) ซึ่งตามธรรมเนียมเดิมผู้เผด็จการเป็นผู้เลือกบุคคลและแต่งตั้งโดยตนเอง

---

๑ Plutarch : "Fabius" I.

แต่บัดนั้นโรมได้เลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตยมามากแล้ว แม้จะต้องมีผู้เผด็จการเพราะเหตุการณ์บังขันก็จริง แต่ก็ยังอดระแวงมิได้ที่จะควบคุมผู้เผด็จการ จึงไม่เดินตามธรรมเนียมเก่าอย่างถูกต้อง กล่าวคือไม่ยอมให้ฟาบิอุสเลือกผู้บัญชาการทหารม้า กลับให้สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้ง ผู้ที่ได้รับเลือกคือ มินุชิอุส รูฟุส (Minucius Rufus) ซึ่งเคยเป็นกงสุลมามากกว่าหนึ่งครั้งเหมือนกัน

สำหรับการรบในปีนั้น ซึ่งเป็นปีที่ ๓ ของฮานิบาลในอิตาลี คือ พ.ศ. ๓๒๖ – ๓๒๗ (๒๑๖ ปี ก่อน ค.ศ.) โรมเข้าใจอย่างแน่นอนแล้วว่ารัฐกำลังย่อในระหว่างอันตรายอันใหญ่หลวง จึงได้เตรียมกำลังจะทำการสงครามอย่างเต็มที่ โดยจัดการรวบรวมกำลังกองทัพได้มากกว่าที่โรมเคยมีมา ฟาบิอุสได้เกณฑ์ทหารเพิ่มขึ้นอีกถึง ๒ ลีเจียน กำลังรวมทั้งหมดจึงมีทหารราบถึง ๘๐๐๐๐ มีทหารม้า ๘๔๐๐ ฉะนั้นบิดาข้าพเจ้าจึงทรงกล่าวไว้ว่า [๒] "ในการที่จะรบกันในปีที่ ๓ นั้น ฝ่ายโรมันได้เตรียมการอย่างใหญ่โตใช้กำลังมากที่สุดตั้งแต่สร้างเมืองโรมมา แต่การเตรียมการครั้งนั้น มีทางเสียอยู่ทางหนึ่งคือทหารม้ามีจำนวนน้อยกว่าทหารม้าคาร์ธาโก (คาร์เธจ)

---

๒ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๗

อยู่นั้นเอง ทั้งในทางยุทธศาสตร์ก็เลวกว่าทหารม้าคาร์ธาโกเป็นอันมาก”

แมกดูกาลล์[๓] ได้ตั้งปัญหาว่าเหตุใดชาวโรมันจึงไม่มีทหารม้าให้มากขึ้นและดีขึ้น และก็ตอบปัญหานั้นไม่ได้ จนยอมรับว่าแปลกมาก เพราะใคร ๆ ก็ย่อมทราบว่าทหารม้าสำคัญเพียงใดในสมัยที่ทหารราบยังยืนเด็กปืนกลไม่ได้ มีแต่หอกและดาพ ถึงจะชัดหอกหรือยิงธนูบ้างก็ไม่ไกลนัก ฉะนั้นพอทหารม้าเข้าถึงตัวแล้ว ทหารราบก็ทำอะไรไม่ได้มาก แมกดูกาลล์เปรียบเทียบกำลังของเขาก่อนสมัยมีรถถังและเครื่องบิน จึงแถลงต่อไปว่าทหารม้ามีประโยชน์น้อยลงในเมื่อทหารราบมีปืนเล็กปืนกลดีขึ้นและยิงได้ไกล ทหารม้าจึงเข้าถึงตัวไม่ได้ ในสมัยปัจจุบันรถถังและเครื่องบินที่ลงมายิงด้วยปืนกลและทิ้งลูกระเบิดได้ไกล ๆ ก็ทำหน้าที่แทนทหารม้าแล้ว จึงเห็นได้ว่าแม้ยุทธวิธีจะเปลี่ยนแปลงเพราะเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปก็จริง แต่หลักยุทธศาสตร์มักจะไม่เปลี่ยน ฉะนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ยุทธศิลปะจึงมีคุณอย่างยิ่ง ในการสงครามสมัยนี้กองทัพที่มีรถถังและเครื่องบินไม่พอต้องเสียเปรียบเพียงใด กองทัพโรมันซึ่งไม่มีทหารม้าพอ ก็ย่อมเสียเปรียบกองทัพของฮานนิบาลเช่นเดียวกันในสมัยนั้น

---

๓ Macdougall: “Campaigns of Hannibal” Chapter 3.

นอกจาก ทหารม้ายัง มีประโยชน์ยิ่งสำหรับฮานนิบาลในการ
เที่ยว รุกราน ดินแดน เพื่อ แสวงหา เสบียง อาหาร ในระหว่าง การรบ
ใหญ่ ๆ หากว่ากองทัพ โรมันมีทหารม้ามากกว่าและแข็งแรงเชี่ยว
ชาญ พอที่จะทำลายทหารม้าของฮานนิบาลในการรบกลางแปลง
แห่งใดแห่งหนึ่ง จนแตกยับเยินรวมกันไม่ติดเสียแล้ว ดอดช์ ๔
ว่าฮานนิบาลก็จะอยู่ในเหลมอิตาลีอีกต่อไปไม่ได้ เพราะไม่สามารถ
จะหาเสบียงอาหารได้ ฉะนั้นสรุปความได้ว่าการที่โรมมีนโยบายไม่
มีทหารม้ามากพอ เป็นนโยบายที่ผิดและจะเป็นผลเสียหายร้ายแรง
สำหรับชาวโรมันเป็นอันมาก

บัดนี้จงขอกลับมากล่าวถึงฟาบิอุส คือ เมื่อได้ รับตำแหน่ง
เป็นผู้เผด็จการใหม่ ๆ ฟาบิอุสสังเกตได้ว่าขวัญของชาวโรมันเสื่อม
ทรามลงมาก เพราะเมื่อแพ้ที่ทะเลสาปตราซีเมนุส เป็นการพ่าย
แพ้อย่างยับเยินที่สุด ฟาบิอุสเล็งเห็นแน่ชัดว่าสิ่งแรกที่ควรจะกระทำ
ก็คือปรับปรุงขวัญชาวโรมันให้ดีดังเดิม วิธีที่สุดก็คืออาศัยสาสนา
ซึ่งชาวโรมันยังเลื่อมใสอยู่เป็นส่วนมาก จึงสั่งให้นักบวชค้นคว้า

---

๔ Dodge : "Hannibal" Chapter 26.

ข้อความในคัมภีร์ซิบิลไลน์ [๕] (Sibylline Books) ปรากฏว่าตามที่เจ้าหน้าที่ได้เคยปฏิญาณไว้ว่าจะบวงสรวงเทวดาสำคัญ คือพระเจ้ามาร์ส (Mars) ซึ่งเปรียบได้กับพระนารายณ์ของเรานั้น ยังหาได้กระทำตามที่ได้ปฏิญาณไว้ไม่ ฟาบิอุสจึงจัดให้มีพิธีบวงสรวงกันอย่างใหญ่หลวงครึกครื้น รวมทั้งมีการกีฬาอย่างมหึมาให้พลเมืองดู ในไม่ช้าชัยของพลเมืองก็ปรากฏว่าดีขึ้นมาก

ส่วนนโยบายดำเนินการสงครามของฟาบิอุส ปลูตาร์ค [๖] ได้บรรยายไว้อย่างไพเราะว่า "จะปล่อยให้กองทัพอันมีรัศมีรุ่งโรจน์ของฮานนิบาล ค่อย ๆ ลดแสงและหรี่ลงไปทีละเล็กละน้อยจนดับซึ่งเปรียบประดุจดวงประทีป ที่ไม่มีผู้ใดเติมน้ำมัน" แผนการณ์ของฟาบิอุสนั้น เบเคอร์ [๗] ว่าถือเอาว่าฮานนิบาลได้ถูกตัดทางจากฐานทัพเดิมของตน คือสเปญและคาร์เธจ ฉะนั้นจึงไม่สามารถจะได้รับกองหนุนมาเพิ่มเติมได้ และการจัดหาเสบียงอาหารมาเพิ่ม

---

๕ คัมภีร์ซิบิลไลน์ ชาวโรมันเชื่อว่าเป็นตำราคำทำนายของเจ้าแม่ซิบิลลา (Sibylla) ชาวกรีกผู้มีกำเนิด ๘๐๐ ปีก่อนเยซู ซึ่งมีนักบวชรักษาไว้ในโบสถ์ของพระเจ้าจูปิเตอร์ในกรุงโรม และสภาเซเนตมักจะให้เจ้าหน้าที่พลิกอ่านเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ

๖ Plutarch : "Fabius" 2.

๗ Baker : "Hannibal" Chapter 5.

เติมก็จะทำไม่ได้เรื่อยตลอดไป ทั้งนี้เพราะการที่ฮานนิบาลเองเที่ยวทำลายการเพาะปลูกและริบทรัพย์สมบัติตามตำบลต่าง ๆ ในแหลมอิตาลี ก็เป็นการตัดหนทางที่ตนเองจะได้เสบียงอาหารต่อไปภายหน้า ในที่สุดก็จะเลยหมดกำลังไปเอง ฉะนั้นแทนที่จะเอากองทัพโรมันเข้ารบกลางแปลงกับฮานนิบาล และอาจจะพ่ายแพ้แก่ฮานนิบาลอีกนั้น ฟาบิอุสเห็นว่าผิด เพียงแต่คอยคุมเชิงฮานนิบาลและคอยเข้ารบแต่เมื่อฮานนิบาลแยกกำลังออกเท่านั้นก็พอแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นนโยบายที่อาจจะทำให้ทางชาวโรมันเสียหายมากก็ดี ฟาบิอุสเห็นว่า ดีกว่าที่จะปล่อยให้ทั้งกองทัพถูกทำลายอีกครั้งหนึ่งเช่นที่ทะเลสาปตราซิเมนุส

เมื่อได้ทหารเพิ่มเติมอีก ๒ ลีจิโอนแล้ว ฟาบิอุสก็ยกทัพออกจากกรุงโรมไปรวมกำลังกับกองสุดเก่าที่ยังเหลืออยู่เดิม เซอร์วิลิอุสแล้วก็นำทัพรวมมีกำลัง ๔ ลีจิโอนติดตามฮานนิบาลไปทางทิศใต้เข้าแคว้นอาปูเลีย ฮานนิบาลได้พยายามจะท้ากองทัพโรมันให้ออกรบกลางแปลง แต่ฟาบิอุสก็ไม่ยอมรบด้วย เพียงแต่คุมเชิงอยู่ ฉะนั้นเบเคอร์ [๙] ว่าเมื่อฮานนิบาลเห็นฟาบิอุสไม่ยอมยกทัพเข้ารบเมื่อถูกท้าเช่นนั้นฮานนิบาลก็เข้าใจได้ทันทีว่า ฟาบิอุสเป็นแม่ทัพ

---

๙ Baker : "Hannibal" Chapter 5.

โรมันคนแรกที่มีความสามารถและเข้าใจยุทธศาสตร์ อนึ่งถึงจะไม่มีการรบใหญ่ก็จริง แต่ทหารทั้งสองฝ่ายมีการปะทะกันเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เสมอ โดยมากเป็นทหารซึ่งฮานนิบาลส่งออกแสวงหาเสบียงอาหาร ฟาบิอุสได้คอยเฝ้าดูอย่างดี เมื่อได้เห็นฮานนิบาลแยกกำลังออกไปไกล ถ้าทางโรมันมีจำนวนมากกว่าก็ส่งเข้าโจมตีและมักจะได้ผลสำเร็จ เช่นนี้ทำให้กำลังกองทัพคาร์เธจลดน้อยลงตลอดเวลา เป็นเหตุให้ฮานนิบาลเริ่มจะหนักใจขึ้นบ้างมิใช่น้อย คิดอัดใจไม่ทราบว่าจะทำประการใดดี

บังเอิญในขณะนั้นชาวแคว้นคามปาเนีย (Campania) ๓ คน ซึ่งได้มาทำการรบในกองทัพโรมันที่ทะเลสาปตราซิเมนุส แล้วถูกทางคาร์เธจจับได้ แต่ก็ปล่อยให้กลับไปบ้านตามนโยบาย ครั้นเมื่อกลับไปแล้วก็ได้ไปพูดจาเป็นปากเสียงแทนฮานนิบาล บัดนี้พอดีได้กลับมาถึงที่พักฮานนิบาล และแจ้งให้ฮานนิบาลทราบ ว่าถ้าฮานนิบาลเดินทัพไปยังแคว้นคามปาเนีย (ดูแผนที่ ๔) อันมั่งคั่งยิ่ง แล้วจะประสพการรับรองอย่างดี ฉะนั้นฮานนิบาลจึงนำทัพข้ามภูเขาอะเปนไนน์สักครั้งหนึ่งไปทางตะวันตก และเข้าแคว้นคามปาเนีย มุ่งตรงจะไปยังเมืองคาซินุม (Casinum) แต่ถูกคนนำทางไปผิดทาง ฟาบิอุสจึงติดตามไปตั้งขัดตาทัพไว้ได้ ทันท่วง

ที่ ฮานนิบาลจึงเปลี่ยนไปตีได้เมืองเบเนเวนตุม (Beneventum) ทั้งได้เสบียงอาหารจากคามปาเนียภาคต่าง ๆ ซึ่งฟาบิอุสก็ปล่อยให้ฮานนิบาลทำตามชอบใจ เพียงแต่คุมเชิงไว้เท่านั้น นโยบายของฟาบิอุสนั้น ฮอลล์วาร์ด [๘] ว่าถูกต้องแล้ว เพราะกองทัพทั้งสองฝ่ายมีกำลังเท่า ๆ กัน แต่ฮานนิบาลมีทหารม้ามากกว่า ทางโรมันจึงเสียเปรียบอย่างยิ่ง ฟาบิอุสต้องการจะลวงฮานนิบาลให้ขึ้นไปบนที่ภูเขา เพื่อจะรบกันบนเขา เพราะทหารม้าย่อมจะไม่ได้เปรียบ เช่นตามลุ่มร่าบ

การที่ทางฝ่ายโรมันได้ทำการรบเล็กน้อยกับกองย่อยของฮานนิบาลจนได้ผลสำเร็จนั้น เป็นเพราะฟาบิอุสฉลาดเลือกโอกาศที่ทางฝ่ายตนมีกำลังมากกว่าเสมอ แต่ธรรมดานิสัยของมนุษย์ไม่ชู้จะรู้ตัวว่าตนโง่เพราะความฉลาดของผู้อื่น มักจะนึกว่าตนเป็นผู้มีความเก่งกาจเสียเอง กองทัพโรมันก็เป็นเช่นเดียวกัน นายแตะพลทหารเริ่มจะมีขวัญดีขึ้นจนเกินไป ต่างพากันดูหมิ่นการพ่ายแพ้ที่แม่น้ำเตรเบียและทะเลสาปตราซีเมนุสเสียจนหมดสิ้น และต่างพากันเบื่อหน่ายนโยบายของฟาบิอุส ถึงกับแม่ทัพรองคือมินุซิอุสบังอาจกล่าวปรักปรำแม่ทัพต่อหน้าธารกำนัล จนกระทั่งลิวอุส [๑๐] ว่าถ้า

---

๘ B.L. Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๑๐ Livy : XXII. 14.

มีการเลือกตั้งแม่ทัพกันในกองทัพแล้ว ฟาบิอุสต้องแพ้มินุชิอุสเป็นแน่

ครั้นถึงฤดูใบไม้ร่วงฮานนิบาลก็มีความประสงค์จะข้ามทิวภูเขา

อะเปนไนน์สักเพื่อจะไปพักอยู่ในแคว้นอาปูเลียตลอดฤดูหนาว

ทงนเพราะการอยู่ในแคว้นคามปาเนียไม่สะดวกเท่าที่หวัง บรรดา

สัตว์และเข้าของอันมีค่าฟาบิอุสก็สั่งให้เก็บเอาไปเสียหมด เมือง

ใหญ่ ๆ ก็ยังซื่อสัตย์ต่อกรุงโรมอยู่ ทั้งมีกำแพงป้อมค่ายอย่างแข็งแรง

แต่การจะเดินทางกลับก็ลำบาก เพราะฟาบิอุสและมินุชิอุสมีทหาร

คอยระวังป้องกันตามช่องเขาทุก ๆ แห่งทั้งฟาบิอุสได้คาดคะเนอย่าง

ถูกต้องว่าฮานนิบาลคงจะกลับโดยทางที่เคยมา คือทางภูเขาคาลิ-

คูลา (Mount Callicula) ฟาบิอุสเองจึงคุมกำลังคอยต้าน

ทานอยู่ทางด้านนั้น

ถ้าฮานนิบาลจะตัดผ่านฟาบิอุสไปให้ได้จริง ๆ แล้วก็จะต้องทำ

การรบกันบนภูเขาซึ่งฮานนิบาลทราบดีว่าเป็นการเสี่ยงภัยมากเกิน

ไป ไม่มีช่องทางที่จะชะนะแน่นอนพอ หากว่าเป็นแม่ทัพคนอื่น

แล้วคงจะจนปัญญา แต่ฮานนิบาลไม่ใช่คนธรรมดาเป็นผู้มีกลยุทธ

รอบตัว กล่าวคือในตอนกลางคืนกองทัพฟาบิอุสตั้งค่ายนอนพักกัน

อยู่เชิงภูเขา มีแต่กองรักษาด่านคอยเฝ้าอยู่ ตกดึกกองรักษาด่านจึง

เห็นแถวคบเพลิงจุดส่วางขึนภูเขาอีกทางหนึ่งซึ่งชันมากกองรักษาด่าน จึงเข้าใจเอาเป็นแน่ว่าเป็นกองทัพฮานิบาลจะข้ามเขาในทางที่ยากลำบากมาก ครันจะเข้ารบก็ไม่กำลังพอ จะปลุกกองทัพก็ดูไม่จำเป็น เพราะว่ากว่ากองทัพฮานิบาลจะข้ามได้ก็จะเป็นเวลานานรุ่งขึนเช้า ทางฝ่ายโรมันคงจะยกทัพไปตักตามทางลงเขาได้ จึงปล่อยให้กองทัพที่จุดคบเดินขึนภูเขาเป็นแถวอย่างชักช้า นันเดินต่อไปเป็นแต่คอยคุมเชิงไว้เท่านัน ครันรุ่งขึนจึงปรากฏแก่สายตาชาวโรมันว่าฮานิบาลได้เดิกค่ายไปเสียจริง ๆ แล้ว แต่เดิดลอดไปทางที่กองทัพฟาบิอุสควรจะเข้าขัดขวางอยู่ได้ หากแต่มัวนอนหลับกันเสีย ส่วนกองทัพที่จะคบเดินขึนภูเขาอันชันยิ่งนัน พอตอนเช้า ชาวโรมันจึงเห็นได้ว่ามิใช่มนุษย์เลย เป็นแต่สัตว์พาหนะหลายร้อยซึ่งฮานิบาลได้สั่งให้ทหารจุดคบผูกติดที่เขาแล้วต้อนขึนภูเขา เป็นการหลอกลวงชาวโรมันได้สำเร็จ และฮานิบาลก็เดินทางไปยังแคว้นอาปูเลียได้อย่างสบายและยึดได้เมืองเจรูนิอุม (Gerunium) ซึ่งฮานิบาลใช้เป็นฐานทัพต่อไปในฤดูหนาว

ส่วนฟาบิอุสเมื่อเสียที่ฮานิบาลในคราวนัน ก็ถูกเชิญกลับกรุงโรมโดยสภาเซเนตอ้างว่าเชิญไปทำพิธีเกี่ยวกับสาสนา แต่ความจริงเพื่อจะไปปรึกษาการสงคราม เมื่อก่อนจะไปจากกองทัพฟาบิ-

อุส์ได้เตือนมินุซิอุส์ว่า การทำอย่างระมัดระวังดีกว่าปล่อยให้การณ์เป็นไปตามบุญตามกรรม ขณะเมื่อฟาบิอุสอยู่ในกรุงโรมก็ได้ทำการบวงสรวงเทวดาตามธรรมเนียม แต่ในระหว่างคนใหญ่คนโตบัดนี้เริ่มจะสงสัยกันมากขึ้น ว่านโยบายของฟาบิอุสนั้นไม่ดี ทั้งฮานนิบาลก็พยายามเกลี้ยงเอาเสียด้วย คือฟาบิอุส์เป็นคนร่ำรวยมากมีดินแดนมากมายทุกหนทุกแห่ง เมื่อฮานนิบาลผ่านดินแดนของฟาบิอุส์ที่ไหน ก็แกล้งไม่ทำลายอย่างใดเลย ทำให้ทางกรุงโรมบังเกิดความระแวงสงสัยว่ามีการตกลงกันเป็นความลับ และต่างฝ่ายต่างช่วยกันทางอ้อม เมื่อฟาบิอุส์ได้ยินเช่นนั้นก็บอกขายดินแดนของตนที่ฮานนิบาลไม่ได้ทำลายเสียทั้งหมด ทั้งยังเอาเงินที่ได้รับจากดินแดนเหล่านั้นมอบให้แก่รัฐ เพื่อเป็นค่าถ่ายตัวชาวโรมันซึ่งถูกจับเป็นเชลยศึกของฮานนิบาล เพื่อเป็นการแสดงความบริสุทธิ์ของตน แต่ความสงสัยเช่นนั้นเมื่อเพาะขึ้นแล้วแก้ยาก และพวกแนวที่ ๕ ของฮานนิบาลคงหนุนเต็มที่ตลอดเวลา ฉะนั้นความสงสัยจึงยังไม่คลายหายไปหมดทีเดียว ปลูตาร์ค [๑] ว่าพวกทหารโรมันถึงกับพากันพูดอย่างเยาะเย้ย ว่าฟาบิอุส์เป็นบ่าวของฮานนิบาลแต่ฟาบิอุส์เถียงว่าการระมัดระวังเพราะเป็นห่วงชาติไม่เป็นของน่าอาย

---

๑. Plutarch : "Fabius" 5.

ที่กรุงโรมก็เหมือนกันกับในกองทัพ คือคนทั้งหลายพากัน
มีความแน่ใจมากขึ้นว่าจะชะนะฮานิบาลได้ เบเคอร์[๑๒] ออก
ความเห็นว่า ฮานิบาลมักจะแกล้งทำ ให้ข้าศึกแน่ ใจว่า จะชะนะได้
โดยวิธีต่าง ๆ ซึ่งถ้าจริง แล้วก็นับว่า ฮานิบาล เป็นผู้ฉลาด เยี่ยม
เพราะการแน่ใจมักจะมีการนอนใจติดตามมาด้วย ดังเราเองก็ได้เห็น
เหตุการณ์ภายในยุโรปในระหว่างสองสามปีนี้เอง (ข้าพเจ้าเขียน
ใน พ.ศ. ๒๔๘๔-จ.จ.) ผู้ที่เริ่มมีชื่อเสียงขึ้นในกรุงโรมบัดนี้คือเต
เรนติอุส วาร์โร (Terentius Varro) เป็นหัวหน้าพวกเปลบส์
(Plebs) คือคนชั้นธรรมดา ตรงกันข้ามกับพวกปาตริเชียน
(Patrician) คือพวกที่มีตระกูลที่เคยได้รับตำแหน่งสูงมามากแล้ว
วาร์โรได้พูดคัดค้านนโยบายของ ฟาบิอุส ทุกประการ กับสามารถยุ
สภาผู้แทนราษฎรให้ตั้งมินูซิอุสเป็นผู้เผด็จการคู่กับฟาบิอุส อันเป็น
การกระทำที่ไม่เข้าเรื่องเลย เพราะถ้ามีผู้เผด็จการ ๒ คนก็เข้ารูป
กันสุดแต่คนนั้นเอง ต่างเป็นผู้เผด็จการแต่ในนาม ทั้งฮอลล์ วาร์ด[๑๓]
ว่าเป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญของชาวโรมันด้วย
การที่วาร์โรได้ผลสำเร็จครั้งนี้ ก็เพราะมินูซิอุสได้ติดตาม

---

๑๒ Baker : "Hannibal" Chapter 5.

๑๓ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vo. 18, Chapter 2.

ฮานนิบาลไปยังเมืองเจรูนีอุม เพื่อคอยบ้องกันและรบกวนกองย่อย
ซึ่งฮานนิบาลส่งออกมาหาเสบียง ฮานนิบาลไม่อยากจะทำการรบ
ใหญ่ เพราะเวลานั้นกำลังเอาใจใส่ในการสะสมเสบียงสำหรับฤดู
หน้าว ฉะนั้นมินูซิอุสจึงได้ผลดีกับกองย่อยบ้าง ซึ่งพวกพ้อง
ทางกรุงโรมก็เลยบันทึกว่าเป็นชัยชนะอย่างใหญ่
หลวง ฟาบิอุสได้ยอมทำตามประสงค์ของสภาผู้แทนราษฎรโดย
ดี แต่การที่จะเปลี่ยนวันกันคุมกองทัพอย่างกงสุล ๒ คนเคยทำนั้นฟา
บิอุสไม่ยอม จึงแบ่งกองทัพออกเป็น ๒ กอง และเมื่อฟาบิอุสกลับ
ไปถึงกองทัพแล้ว ยังได้แบ่งอย่กันคนละค่ายอีกด้วย ในระหว่างที่คุม
เชิงฮานนิบาลอยู่เช่นนั้น มินูซิอุสเมื่อคุมทหารกองย่อยคราวหนึ่งได้
ลำเข้าไปในเขตที่ฮานนิบาลได้ซุ่มทหารไว้มากกว่า จนมินูซิอุส
เกือบจะถูกจับอยู่แล้ว แต่ฟาบิอุสได้ยกทัพมาช่วยทัน ฮานนิบาล
ต้องถอยหนีกลับเข้าเมืองเจรูนิอุม มินูซิอุสจึงรอดไปได้ ก็เลย
รู้สึกตัวในบัดนั้นว่าตนไม่มีสติปัญญาดีเท่าฟาบิอุส เลยขอถอย
จากตำแหน่งเป็นผู้เผด็จการ ปลูตาร์ค[๑๔] ยังแถลงต่อไปว่ามินูซิอุส
ได้สำนึกตนอย่างดีจึงได้สรรเสริญฟาบิอุสเสียอย่างเต็มที่ ซึ่งฟาบิอุส
ก็รับรองอย่างดี และไม่ตำหนิมินูซิอุสอย่างที่อาจจะทำได้ หากว่ามิ
ได้มีสัยเป็นผู้ดีอย่างแท้จริง

---

๑๔ Plutarch: "Fabius" 13.

ในไม่ช้ากำหนดเวลาที่ฟาบิอุสได้รับเลือกเป็นผู้เผด็จการก็ได้ยุติลง สภาเซเนตและสภาผู้แทนราษฎรไม่ประสงค์จะมีผู้เผด็จการอีกต่อไป จึงกลับให้มีการเลือกกงสุล ๒ คน ตามเดิม พวกคณะคุนธรรมดาได้เลือกหัวหน้าของพวกตน คือ วาโร ได้สำเร็จเป็นกงสุลผู้หนึ่ง ฝ่ายพวกปาตริเซียนก็ได้คนของพวกตนเข้าสำเร็จอีกคนหนึ่งคือ อมิลิอุส เปาลุส (Aemilius Paulus) ดังปรา[๑๕] ข้าพเจ้าได้ทรงเขียนไว้ว่า "กงสุลใหม่ ๒ คน มีนิสัยต่างกันตรงกันข้าม (ชาวโรมันชอบเลือกกงสุลให้ตรงกันข้ามเสมอเพื่อประสงค์จะให้ต่างคนต่างรั้งกันไว้) วาโรนั้นให้คำมั่นสัญญาว่าพอพบกองทัพคาร์ธาโก (คาร์เธจ) เมื่อใดจะเข้าตีในวันนั้นเอง ให้จงได้ ฝ่ายอิมิลิอุส เปาลุส เห็นว่าควรจะทำการโดยระมัดระวังอย่างฟาบิอุส" แต่ลิวอุส[๑๖] ได้กล่าวยิ่งกว่านั้นอีก ว่าก่อนที่จะออกจากกรุงโรมไปยังกองทัพ วาโรได้แถลงในสนทรพาน์ว่า "วันที่ข้าพเจ้าได้แลเห็นข้าศึกเป็นครั้งแรกนั่นแหละ วันนั้นข้าพเจ้าจะได้ชัยชนะและการสงครามจะจบลง" เบเคอร์[๑๗] ว่าความคิดของวาโรนั้นผิดกับฟาบิอุส วาโรเห็นว่าจำนวนคนถ้ามีมาก ๆ

๑๕ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

๑๖ Livy: XXII. 38.

๑๗ Baker: "Hannibal" Chapter 6.

สำคัญว่าความฉลาด แต่ฟาบิอุสเห็นว่าคนฉลาดน้อยคนมีประโยชน์กว่าคนจำนวนมาก ๆ

กองทัพโรมันบัดนี้ได้เพิ่มจำนวนจนมีถึง ๘ ดิจิโอน ซึ่งมากกว่าอัตรากองทัพโรมันตามธรรมดาถึง ๒ เท่าตัว แต่จำนวนทหารซึ่งรวบรวมไว้จะรบกับฮานนิบาลในแหลมอิตาลีมีเพียง ๔ ดิจิโอน เป็นทหารราบราว ๕๐๐๐ ทหารม้าราว ๖๐๐ คน ฮานนิบาลคงอยู่ที่เจรูนิอุมตลอดฤดูหนาว กองทัพโรมันก็คุมเชิงอยู่ มีผู้แทนกงสุล ๒ คนบังคับบัญชาคือ เซอร์วิลิอุส และ เรกูลุส (Regulus) ซึ่งคุมกองทัพอยู่ตลอดฤดูหนาว และฤดูใบไม้ผลิ (เมษายน พ.ศ. ๓๒๗ คือ ๒๑๖ ปี ก่อน ค.ศ.)

ทางฝ่ายฮานนิบาลได้เพิ่มเติมอาวุธให้แก่ทหาร โดยให้ทหารราบอัฟริกันใช้หอกดาบและโล่ห์ของชาวโรมัน ซึ่งยึดมาได้จากชัยชนะที่ทะเลสาบตราซิเมนุส จึงต้องมีการผึกหัดการใช้อาวุธใหม่นี้ตลอดฤดูหนาว ซึ่งเป็นเวลาที่ฮานนิบาลอยู่เมืองเจรูนิอุม โดยตลอดการเปลี่ยนอาวุธในระหว่างการสงครามเช่นนี้ มีผู้ท้วงว่าไม่ควรอาจจะผึกหัดวิธีรบอย่างใหม่ไม่ได้ทัน แต่ฮานนิบาลก็จัดทำได้สำเร็จดังประสงค์

ครั้นถึงฤดูร้อน ฮานนิบาลจึงเดินทางออกจากเมืองเจรูนิอุมไป

Cannae.

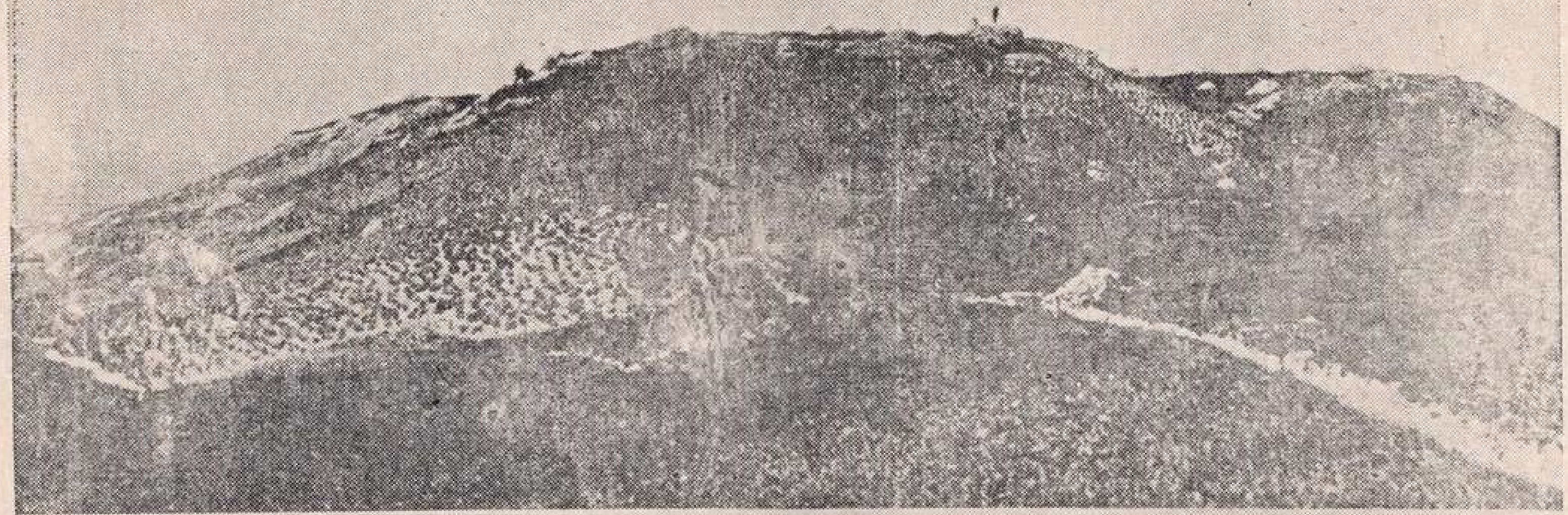

Bild 22: Monte di Canne (arx des alten Cannae) von Südwest gesehen.

Aufdns (Ofanto)

รูปที่ ๓

ทางใต้ เดินทางไปยังเมืองคานนาเอ (Cannae) อันเป็นตำบล
ซึ่งชาวโรมันได้สะสมเสบียงอาหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ต่าง ๆ ไว้เป็น
อันมาก ฮานิบาลได้ยึดเมืองคานนาเอนี้อยู่บนเนินแห่งหนึ่งได้โดย
ง่าย ทั้งฮานิบาลทราบดีว่าเมื่อทางกรุงโรมได้ วาร์ โรเป็นกงสุล
คนหนึ่งแล้วคงอยากทำการรบกลางแปลงโดยเร็วเป็นแน่ ฉะนั้น
การที่ได้เมืองคานนาเอจึงมีประโยชน์สองประการ คือ ได้เสบียง
และอาวุธของชาวโรมัน ทั้งยังจะได้ชวนชาวโรมันมาทำการรบในที่
ทำเลอันเหมาะแก่ฮานิบาล คือ ในสถานที่อันมีภูมิราบมากสะดวก
แก่ทหารม้า ซึ่งฮานิบาลยังมีมากกว่าและดีกว่าชาวโรมัน

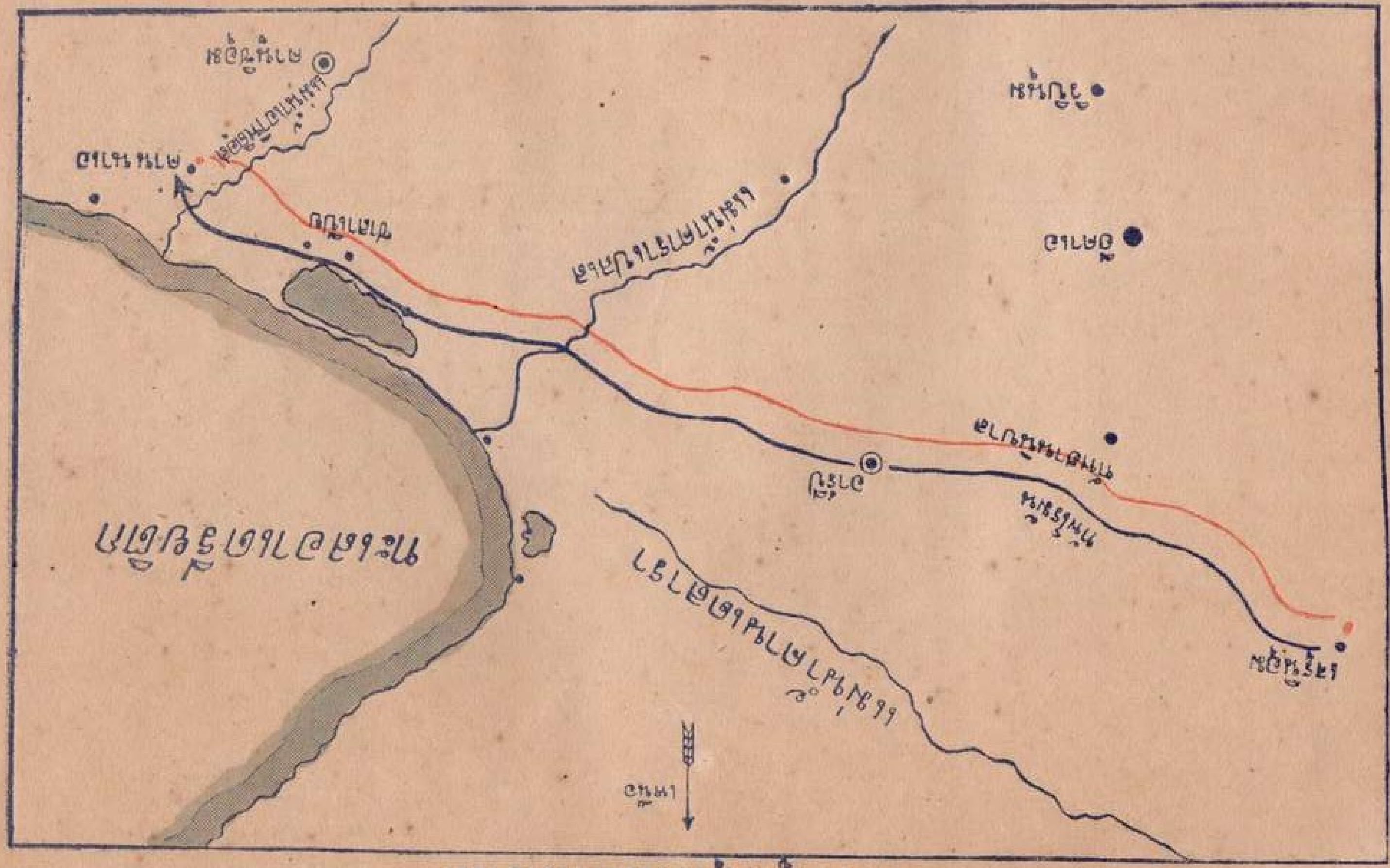
ในตอนนี้กงสุลทั้งสองคือวาร์ โรและเปาลส ก็ได้ ถูกส่งไป คุม
กองทัพยังเมืองเจรูนีอุมกองทัพโรมันนั้นมี ๔ ลีจิโอน ความจริง
ทางกรุงโรมสามารถมีกำลังทหารได้ถึง ๒ เท่า เพราะมีตั้ง ๘ ลีจิโอน
แต่ตามธรรมเนียมกงสุลคนหนึ่งจะควบคุมเกิน ๒ ลีจิโอนมิได้ และ
ถ้ามีมากกว่านั้นก็เกรงว่าการจัดเสบียง อาหาร และแจก จ่ายอาวุธจะ
ทำมิได้สะดวก ชาวโรมันจึงมีแต่เพียง ๔ ลีจิโอน คือทหารราบ
๔๘๐๐ คน . ทหารม้า ๖๐๐ คน ในระหว่างกองทัพโรมันมี
คนเก่าที่เคยแก่การรบมาแล้วบ้าง แต่ถือส[๑๙] ว่า ๒ ใน ๓ ของ

๑๙ Livy : XXII. 41.

กองทัพโรมันเป็นทหารใหม่ ส่วนทางกองทัพฮานนิบาลซึ่งตั้งค่าย
อยู่เชิงเนินเมืองคานนาเอ มีทหารราบ ๓๕๐๐๐ คน เป็นทหาร
เก่า ๑๙๐๐๐ คน นอกจากนั้นเป็นชาวกอลซึ่งมาผสมเป็นพันธมิตร
ด้วย ฮานนิบาลมีทหารม้า ๑๐๑๐๐ คน ทั้งนี้เพราะทางชาวโรมัน
ยังเข้าใจผิดคิดว่าทหารราบสำคัญที่สุด แลชัยชนะจะสำเร็จได้
โดยกำลังทหารราบ

การที่ฮานนิบาลเดินทัพไปยึดเมืองคานนาเอนั้น ผู้แทนกงสุล
ซึ่งคุมทหารอยู่นอกเมืองเจรูนิอุมมิได้ทำการขัดขวางหรือป้องกันอย่าง
ใดเลย เป็นแต่ส่งข่าวไปยังกรุงโรม บัดนี้เมื่อกงสุลทั้ง ๒ คือวาร์โร
และเปาลุส มาถึงก็เริ่มเดินทัพตามไปบ้าง โดยเดินทางผ่านเมือง
อาร์ปี (Arpi) และเมืองซาลาเปีย (Salapia) (ดู
แผนที่ ๖)

ฮานนิบาลได้ตั้งค่ายอยู่ทางทิศเหนือของเนินเมืองคานนาเอ
อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเอาฟิดุส (Aufidius) เมื่อ
กองทัพโรมันเดินทางมาใกล้จะถึงแม่น้ำเอาฟิดุส ฮานนิบาลจึง
ส่งทหารม้าไปปะทะกับกองทัพโรมัน แต่ไม่ได้ผลดี ต้องถอย
กลับมา ชาวโรมันจึงเดินทัพมาได้อีกโดยสะดวก กงสุลเปาลุส
นั้นไม่ชอบพื้นดินราบอันมีขนาดกว้างใหญ่ในแถบนั้น เพราะกลัว

ကြေးမုံမြစ်
ဗန်းမော်
ဘော်ကလေး
ကသာ
ရွှေဘို
မိုးညှင်း
ကြေးမုံမြစ်ကြီး
ကြေးမုံမြစ်ငယ်
ကြေးမုံမြစ်ကြီးနှင့် ကြေးမုံမြစ်ငယ်တို့ စုဝေးရာ ဒေသ

ทหารม้าของฮานนิบาล อยากจะตั้งค่ายอยู่ในแถบที่มีเนินติดต่อกัน
หลายลูก คือทางด้านใต้ระหว่างเมืองคานนาเอและคานุซิอุม
(Canusium) แต่วาร์โรไม่ยอม จะตั้งค่ายให้ใกล้กับค่าย
ของฮานนิบาลที่สุด จึงตั้งค่ายมั่นทางฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือของ
แม่น้ำเอาฟิดิอัส อย่างจากค่ายของฮานนิบาลราว ๑๐ กิโลเมตร
เมื่อวาร์โรไปตั้งค่ายใกล้กับฮานนิบาลถึงเช่นนั้น ถึงวันรุ่งขึ้น
เป็นเวรกองสุดเปาลุสจะคุมทหาร เปาลุสก็ทำอะไรไม่ได้ จะถอยก็ไม่
ได้เพราะอยู่ใกล้เกินไปเสียแล้ว จะทำการรบก็ไม่เหมาะเพราะดิน-
แดนอันราบเหมาะกับฮานนิบาล ผู้มีทหารม้ามากกว่าเมื่อฮานนิบาล
ได้ตรวจดูลาดเลาแล้วก็แน่ใจว่า ถ้าจะทำการรบได้ ตามทางฝั่ง
ตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งชาวโรมันตั้งค่ายอยู่ในบัดนี้ จะสะดวกแก่กอง
ทัพการ์เธจเป็นอย่างยิ่งเพราะที่ดินราบอย่างแท้จริงและแสนจะเหมาะ
สำหรับทหารม้าจะเข้าประจันบาน ฮานนิบาลจึงได้แสดงสุนทรพจน์
แก่แม่ทัพนายกองมีข้อความดังที่โปลิบิอัสนำมาแถลง [๑๙] ไว้ดังต่อไปนี้

"พวกท่านทั้งหลายเคยหวังว่าจะได้โชคดีกว่านี้ได้หรือ แม้
เราจะเลือกสถานที่สำหรับทำการรบ เราก็จะเลือกดีกว่านี้ไม่ได้
เพราะเหมาะอย่างยิ่งสำหรับเรา เมื่อเรามีทหารม้ามากกว่า"

---

๑๙ Polybius: Book III.

เมื่อได้ฟังดังนั้นแม่ทัพนายกองต่างก็พากันเห็นด้วย ฮานนิบาลจึงกล่าวต่อไปว่า “ถ้าเช่นนั้นพวกท่านควรจะขอบพระทัยพระเจ้าบนสรวงสวรรค์ เพราะท่านได้ทรงนำเรามาในดินแดนอันเหมาะสำหรับเราอย่างยิ่งเช่นนี้ เพราะพระองค์มีพระประสงค์จะให้เราได้ชัยชนะ และเมื่อขอบพระทัยพระเจ้าแล้ว ก็ควรจะขอบใจข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้ที่จะบังคับให้ข้าศึกเข้าทำการรบ ข้าศึกจะหลบหนีต่อไปอีกไม่ได้ จำจะต้องรบในดินแดนซึ่งทางฝ่ายเราได้เปรียบเป็นอันมาก แต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเวลานี้เป็นเวลาที่ทั้งไม่เหมาะและไม่จำเป็น ที่ข้าพเจ้าจะต้องวิงวอนและชักชวนให้ท่านพวกทหารทั้งหลายแสดงความองอาจกล้าหาญในการรบ เมื่อท่านยังมิได้ทำการรบกับชาวโรมัน การพูดจาเอาอกเอาใจท่านยังเป็นการจำเป็นอยู่ แต่บัดนี้เมื่อพวกท่านได้เคยมีชัยชนะต่อชาวโรมันสำเร็จแล้วติด ๆ กันถึง ๓ ครั้ง ข้าพเจ้าจำจะต้องเอาอะไรมาพูดจากับท่านอีกเล่า ถ้าท่านชนะคราวนี้ ท่านจะได้แหลมอิตาลีทั้งหมด ประกอบด้วยความร่ำรวยมั่งคั่งยิ่ง และเพราะชัยชนะคราวนี้แหละ พวกเราท่านทั้งหลายจะได้เป็นนายเหนือกรุงโรม ซึ่งแปลว่าจะได้เป็นเจ้าโลก ฉะนั้นเวลานี้เป็นเวลาทำอย่างจริงจัง ไม่ใช่เวลาพูด. ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลายคงจะทำหน้าที่ของท่าน

อย่างยิ่ง แลเราจะได้ผลสำเร็จสมดังข้าพเจ้าเชื่อ และหวัง”
เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้ว ฮานิบาลก็นำกองทัพข้ามแม่น้ำไปทางฝั่ง
ตะวันตกเฉียงเหนือและตั้งค่ายใหม่อยู่ที่นั่น ซึ่งเป็นวันที่สามนับตั้ง
แต่มาถึงเมืองคานนาเอ ในวันนั้นเองเปาลุสได้ส่งทหาร ๑ ใน ๓
ของกองทัพข้ามแม่น้ำมาทางฝั่งตะวันออกและตั้งค่ายย่อม เพื่อ
เป็นฐานทัพของทหารโรมัน ซึ่งออกไปคอยรบกวนทหารของฮานิ-
บาลที่จะมาแสวงหาเสบียงอาหารและตักน้ำ จึงมีการปะทะกัน
บ้างเล็กน้อยแต่ไม่มีผลสำคัญอย่างใด

ในวันที่สี่ทั้ง ๒ ฝ่ายได้พักอยู่ชั่ววันหนึ่ง ครั้นรุ่งขึ้นคือวันที่ห้า
ฮานิบาลได้ออกตั้งกระบวนรบเพื่อจะท้าให้ชาวโรมันออกรบทางฝั่ง
ตะวันตกเฉียงเหนือ แต่วันนั้นเป็นวันซึ่งกงสุล เปาลุส เป็น แม่ทัพ
เปาลุสเห็นว่าภูมิประเทศไม่เหมาะกับการ รบ กลาง แปลง เพราะ
ฮานิบาลมีทหารม้ามากกว่า เปาลุสไม่ยอมทำการรบ ฮานิ-
บาลจึงต้องนำกองทัพส่วนมากกลับเข้าค่าย แต่ทางฝั่งตะวันออก
ฮานิบาลได้ส่งทหารม้าเข้ารบกวนทหารโรมันอีก คือติดตาม
ทหารโรมันไปจนถึงค่ายย่อมของโรมัน แม้เช่นนั้นชาวโรมันก็ยัง
ไม่ยอมทำการรบอยู่ดี

เมื่อถึงวันรุ่งขึ้นคือวันที่หก ซึ่งโปลิบิอุส [๒๐] ว่าตรงกับวันที่
๒ สิงหาคม พ.ศ. ๓๒๗ (๒๑๖ ปี ก่อน ค.ศ.) อันเป็นวันที่วาร์โรเป็น
แม่ทัพ เนื่องด้วยวาร์โรได้สัญญากับสภาเซเนตมาแล้ว ว่าถ้าแล
เห็นข้าศึกเมื่อใดก็จะชะนะเมื่อนั้น นี่ได้เห็นข้าศึกมาแล้วตั้ง ๖ วัน
แต่ยังมิได้ทำการรบเป็นการใหญ่อย่างใดเลย นายทหารผู้ใหญ่ผู้
น้อยต่างจึงอยากจะเข้ารบไปตามๆกัน เมื่อทหารฮานนิบาลสามารถ
รบกวนกองทหารโรมันทางฝั่งตะวันออกจนไล่ติดตามไปจนถึงค่ายย่อม
ของโรมัน ยิ่งทำให้ทางฝ่ายโรมันอยากจะทำการรบยิ่งขึ้น ฉะนั้น
วาร์โรจึงไม่ฟังคำทักเตือนหรือแนะนำของเปาลุส กลับสั่งให้กองทัพ
ส่วนใหญ่ข้ามแม่น้ำไปทางฝั่งตะวันออกตั้งแต่รุ่งเช้า

เมื่อฮานนิบาลได้ข่าวเช่นนั้นก็ยินดีอย่างยิ่ง สั่งให้กองทัพของ
ตนข้ามแม่น้ำไปทางฝั่งตะวันออกบ้าง เนื่องด้วยแม่น้ำเอาพีดัส
แคบแถวนั้น กองทัพทั้งสองจึงสามารถลุยข้ามแม่น้ำได้โดยสะดวก
ความจริงการข้ามไปทางฝั่งตะวันออก มิได้ทำให้ดินแดนเหมาะกับ
กองทัพโรมันมากขึ้นอย่างใดเลย เพราะดินแดนก็ยังราบอยู่และ
กว้างเกือบเท่าทางฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ วาร์โรได้ข้ามไปเช่นนั้น
เพราะมัวหลงไปว่าตนเป็นผู้เลือกสนามรบ จึงทำให้มิขวัญดีมากขึ้น

---

๒๐ Polybius : III. 115.

อันที่จริงแม้จะเป็นฝั่งใดก็ตาม ต่างก็อยู่ใกล้เมืองคานนาเอ มิ
ดินแดนเป็นลุ่มราบทั้งสิ้น เป็นอันว่าฮานนิบาลเป็นผู้เลือกสนาม
รบอยู่นั่นเอง

เมื่อกองทัพทั้งสองฝ่ายได้ข้ามแม่น้ำมายังฝั่งตะวันออกเฉียงใต้
แล้ว ต่างก็ตั้งแนวรบทางด้านเหนือของตัวเมืองคานนาเอ แนว
ของชาวโรมันนั้นอยู่ทางเหนือและหันหน้าไปทางใต้ ปีกขวามีทหาร
ม้าโรมันแท้ ๆ ซึ่งเปาลุสเป็นผู้คุม ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำเอาพีดอุส
ตอนกลางเป็นแนวทหารราบ จัดตามแบบโรมัน [๒๑] แต่ตรงนี้
มีซับซ้อนกันหลายแนว เพราะวาร์โรหวังจะใช้ทหารราบรุกเข้าตี
กองทัพคาร์เธจให้ย่อยยับได้โดยมีจำนวนมากกว่า ปีกซ้ายมีทหาร
ม้าของพันธมิตรโรมันซึ่งวาร์โรเองเป็นผู้คุม แผนการรบของวาร์-
โรก็ไม่มีอะไรดีไปกว่าจะใช้จำนวนและน้ำหนักของทหารราบรุกเข้า
ไปซึ่ง ๆ หน้า ส่วนทหารม้า ๒ ปีกนั้นจะใช้เป็นการป้องกันมาก
กว่าอะไรอื่น ข้อที่วาร์โรคิดผิดมากก็คือตั้งแนวรบซึ่งมีปีกขวาติด
กับแม่น้ำมากเกินไป ทำให้ทหารม้าใต้บังคับบัญชาเปาลุสมีพื้นที่
สำหรับจัดกระบวนรบอย่างคับแคบที่สุด นอกจากนั้นวาร์โรยังได้

---

๒๑ เพื่อทราบละเอียด เชิญดู "พงศาวดารยุทธศิลปะ" ของสมเด็จเจ้าฟ้า
จักรพงษ์ฯ มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

ทงทหารเหลือไว้ในค่ายเป็นจำนวน ๑๐๐๐๐ คน ซึ่งไม่จำเป็นแต่
นับว่าคิดผิดทั้งสิ้น เพราะฮานิบาลไม่มีทหารเหลือพอที่จะไปตั้ง
ค่ายยึกด้วยเลย

ฮานิบาลเองเช้าวันนั้นมีอารมณ์ดีมาก ได้ม้าทหารข้าม
แม่น้ำโดยตนเองฉะนั้นเมื่อกองทัพยังไม่ข้ามมาหมด ยังคงกระบวน
รบไม่ได้ จึงได้ขี่ม้าออกไปดูกองทัพโรมันแปรกระบวน ปลูตาร์ค[๒๒]
ว่าเสนาธิการ จิสโคกล่าวว่า ทางฝ่ายโรมันดูช่าง มีทหาร มากจริง ๆ
ฮานิบาลตอบว่าจริงอยู่ ชาวโรมัน มีทหารมาชุมนุม กันอยู่มากมาย
แต่มีข้อที่แปลกมากยิ่งกว่า แม้มีหลายหมื่นหลายพันคนก็จริง แต่
ไม่มีผู้ใดชื่อจิสโคเลยสักคนเดียว ทำให้จิสโคและนายทหารที่
ห้อมล้อมอยู่พากันหัวเราะ ฉะนั้น เมื่อฮานิบาล และนายทหาร
เหล่านั้นขี่ม้ากลับมายังกองทัพ จึงพากันยังยิ้มแย้มแช่มชื่นอยู่ ทำ
ให้ทหารที่แลเห็นมีขวัญดียิ่งขึ้น ในไม่ช้าข่าวคงจะได้ถูกเล่าต่อกันไป
ทั่วกองทัพ ว่าท่านแม่ทัพพินดมาก คงจะมีชัยชะนะเป็นแน่

ฮานิบาลได้ตรวจดูลาดเลาและพื้นที่อย่างระมัดระวัง จัดวาง
หน่วยทหารต่าง ๆ ภายหลังจากที่ได้คิดกลยุทธไว้แล้วอย่างดี และ

---

๒๒ Plutarch : "Fabius" 15.

ทหารราบฮานนิบาล
ทหารม้าฮานนิบาล
ค่ายฮานนิบาล
ทหารราบโรมัน
ทหารม้าโรมัน
ค่ายโรมัน

เหนือ

ทางไปซาลาเปีย

ทะเลอาเดรียติก

ค่ายโรมันใหญ่

(โวลตอรนูรด์และสตูเรมแวร์ก
ว่ารบที่นี่)

ค่ายโรมันย่อม

เปาลุส

วาร์โร

ค่ายฮานนิบาล
ที่ ๒

ค่ายฮานนิบาล
ที่ ๑

ฮาส์ดรูบาล

ฮานนิบาล

มาฮาร์บาล

เมือง
คานนาเอ

(แมกดูกาลล์ว่ารบที่นี่)

แม่น้ำเอาฟิดอุส

(ฮาส์เซลบาร์รว่ารบที่นี่)

ทางไปคานูซีอุม

ได้กะไว้แต่วันก่อนว่าจะทำการรบอย่างใด หาได้ทำไปตามบุญตามกรรมไม่

แนวกระบวนรบของกองทัพคาร์เธจหันหน้าเข้าหากองทัพโรมัน แปลว่าตั้งหน้าไปทางทิศเหนือ ทหารราบซึ่งอยู่ตอนกลางฮานิบาลจัดเป็นครึ่งวงกลม ตอนที่อยู่เด่นเข้าไปใกล้ทหารโรมัน ฮานิบาลวางทหารกอล มีทหารชาวสเปญหนุนอยู่ส่วนปีกสองข้างของทหารราบฮานิบาลจัดแบ่งให้ทหารราบอัฟริกาอยู่ทั้ง ๒ ข้าง ต่อจากนั้นก็มีทหารม้าเป็นปีกคือ ปีกซ้ายใกล้แม่น้ำมีทหารม้าชาวสเปญและกอลใต้บังคับบัญชาฮาสดรูบาล (ไม่ใช่ญาติของฮานิบาล) ปีกขวาวางทหารม้านูมิเดียมีมาฮาร์บาลเป็นผู้บังคับบัญชา (ดูแผนที่ ๗)

พอการรบเริ่มทหารราบโรมันก็เริ่มรุกเข้าหาแนวครึ่งวงกลมของคาร์เธจทันทีดังฮานิบาลหวัง ทหารราบชาวกอลก็เริ่มถอยและครึ่งวงกลมก็ค่อย ๆ กลายเป็นแนวตรง และเริ่มโค้งกลับไปทางตรงกันข้าม ทหารโรมันก็รุกเข้าไปในครึ่งวงกลมนั้น เพื่อพยายามจะตัดแนวคาร์เธจให้ขาดแตกแยกกันออกไปเลย ถ้าทำได้สำเร็จจริงเช่นนั้น กองทัพคาร์เธจก็จะแตกปราชัยพ่ายแพ้ใน

วันนั้นเองอย่างแน่นอน ดังฮอลล์วาร์ด [๒๓] ว่า แต่แนวก็ไม่ขาด
เพียงแต่โค้ง ตอนกลางเป็นตอนสำคัญมากฉะนั้นฮานนิบาลจึงได้
อยู่บัญชาการเอง มีน้องชายมาโกเป็นผู้ช่วย ทางฝ่ายโรมัน
ยิ่งเห็นแนวของคาร์เธจโค้งเช่นนั้น ก็ยิ่งดันต่อไป ทำให้แนวโรมัน
กลับสั้นลงตามลำดับและกลับซับซ้อนกันมาก ดังเบเคอร์ [๒๔] ว่า
กองทัพคาร์เธจทำตัวเป็นประตูปล่องลมที่ดูดเอากองทัพโรมันเข้าไป
ฉะนั้น การได้เป็นไปดังที่ฮานนิบาลได้กะไว้แต่วันก่อนทุกประการ
จนในที่สุดทหารราบอัฟริกา ที่มีอยู่ทั้ง ๒ ปีกของฮานนิบาล ก็เลยโอบ
ปีกทหารราบโรมันทั้ง ๒ ปีก แปลว่าทหารราบโรมันถูกหลอกทั้ง
ถูกโอบปีกโดยทหารราบฮานนิบาล ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่า เกือบถึงครึ่ง
ทหารราบโรมันซึ่งบัดนี้เบียดกันแน่น จึงต้องจัดแถวใหม่เพื่อจะต่อ
สู้กับข้าศึกถึง ๓ ด้าน คือทหารราบกอลและสเปญทางด้านหน้า
ทหารราบอัฟริกาอีกทั้ง ๒ ด้านข้าง

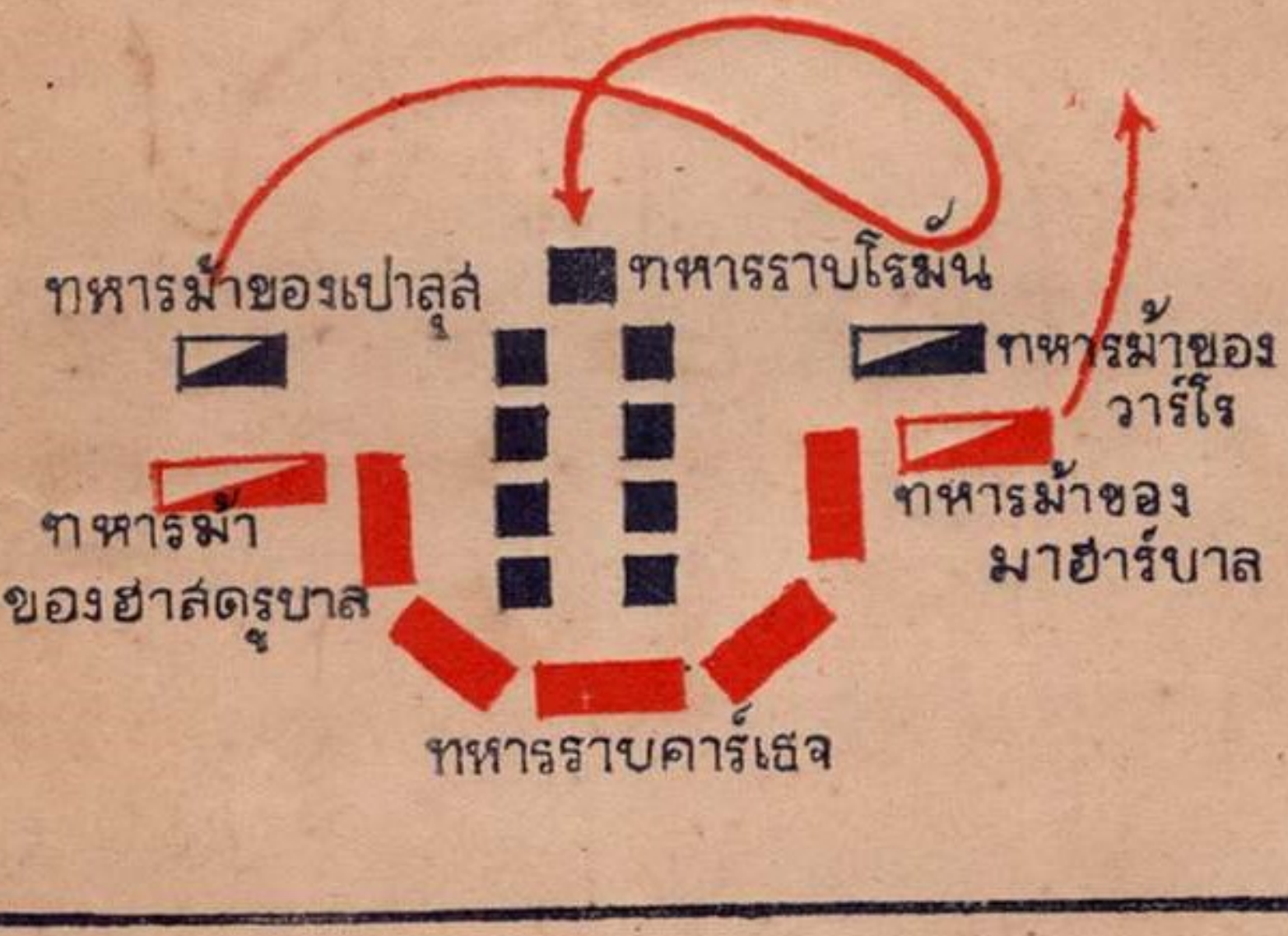
ในระหว่างที่ทหารราบกำลังทำการต่อสู้กันอยู่ในตอนกลาง
ทหารม้าของฮาสดรูบาลทางปีกซ้ายก็เข้าตีทหารม้าปีกขวาของโรมัน
ได้บังคับบัญชาของกงสุล เปาลุส ทหารม้าโรมันได้พยายามสู้อย่าง

---

๒๓ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๒๔ Baker : "Hannibal" Chapter 6.

แผนที่ ๘ การรบที่คานนาเอตอนที่สอง

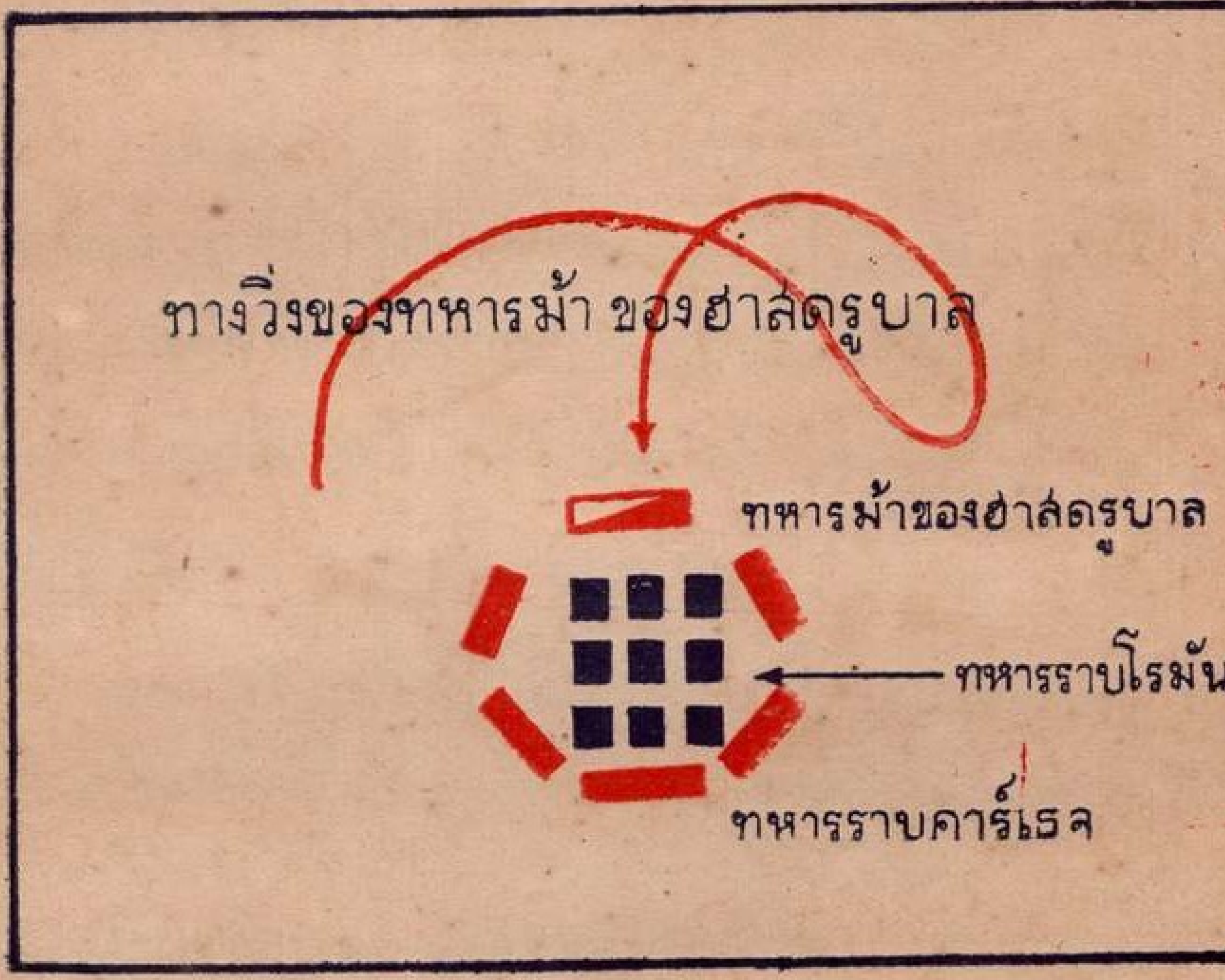
เต็มความสามารถ และแสดงความกล้าหาญอย่างชั้นเอก แต่ก็สู้ทหารม้าคาร์เธจไม่ได้ เพราะมีจำนวนน้อยกว่า ไม่ได้รับการฝึกหัดเท่า และสถานที่ซึ่งตั้งแนวอยู่ไม่เหมาะกับการแปรกระบวน ฉะนั้นเมื่อรบกันอยู่ไม่นาน ทหารม้าโรมันก็แตกยับเยิน ทหารม้าคาร์เธจจึงขับไล่จนหนีกระจัดกระจายไปจากสนามรบ แต่ก็ยังมีทหารม้าโรมันจำนวนน้อย ทั้งตัวเปาลุสเองได้ถอยไปรวมกับทหารราบและลงจากม้าเข้าทำการรบด้วยกับทหารราบ จนในที่สุดกงสุลเปาลุสเองก็ถูกอาวุธตาย

ส่วนทหารม้านูมิเดียของมาฮาร์บาลทางปีกขวา ไม่มีกำลังมากเท่ากับทหารม้าโรมันของวาร์โร ฉะนั้นจึงเพียงคุมเชิงอยู่ ปะทะกันเพียงเล็กน้อย ไม่เข้าโจมตีเช่นฮาสดรูบาลได้กระทำทางปีกซ้าย ครั้นฮาสดรูบาลขับไล่ทหารม้าของเปาลุสจนแตกยับเยิน เตลิดเปิดเปิงไปแล้ว ก็กลับมาในสนามรบอีก และเข้าตีทหารม้าของวาร์โรทางเบื้องหลัง เมื่อเห็นเช่นนั้นมาฮาร์บาลก็เข้าตีทางเบื้องหน้า ทหารม้าของวาร์โรเมื่อถูกกระหนาบสองข้างก็แตกย่อยยับและถอยหนีออกจากสนามรบในไม่ช้า (ดูแผนที่ ๙) มาฮาร์บาลจึงนำทหารม้านูมิเดียไล่ติดตามต่อไป ดังที่ฮานิบาลได้กะไว้แล้ว ส่วนฮาส-

ดรูบาลก็ทำตามคำสั่งด่วงหน้าเช่นเดียวกัน คือรีบไปยังทหารราบ
ทั้งสองฝ่ายกำลังรบกันอยู่ ทหารราบโรมันกำลังถูกโอบบีกอยู่และ
ต้องรบสามด้านอยู่แล้ว มีหวังอย่างเดียว คือต้องตีแนวทหาร
ราบสเปญและกอลให้ขาดและแตกให้ได้ แต่ก็ทำไม่สำเร็จที่แนว
โค้งมาได้มากนั้นก็เพราะฮานนิบาลปล่อยให้โค้ง แต่บัดนี้ฮานนิบาล
ได้คุมไว้แน่นแล้วพอดีทหารม้าของฮาสดรูบาลก็มาถึง และเข้าตี
ทหารราบโรมันทางด้านหลัง เป็นอันว่าทหารราบโรมันถูกตีทั้ง ๔
ด้าน ความกล้าหาญ ความอดทน ยุทธวินัยอะไรต่าง ๆ จะทน
การโจมตีของทหารม้าอันเกินนึกเกินฝันเช่นนั้นมิได้ กองทัพโรมัน
ก็เลยแตกยับเยินอย่างเอาไว้ไม่อยู่ ไม่มีผู้ใดจำเหล่าจำพวกได้
ต่างคนต่างต่อสู้ อย่างเบียดกันแน่น เพื่อป้องกัน รักษาชีวิต ของตนเอง
เป็นอันว่าฮานนิบาลได้ชัยชะนะอย่างเด็ดขาด (ดูแผนที่ ๙)

กองทัพโรมันซึ่งมีทหารรวม ๕๔๐๐๐ คน ได้ถูกอาวุธตาย
และบาดเจ็บเกือบทั้งหมด มีหลบหนีไปได้รวมทั้งตัววาร์โรเอง
เพียง ๓๐๐๐๐ คนเท่านั้น วาร์โรหนีไปทางใต้และไปถึงเมืองคา-
นูซิอุมได้ ในบรรดาชาวโรมันที่ถูกอาวุธตาย มีคนใหญ่คนโตด้วย

แผนที่ ๙ การรบที่คานนาเอตอนที่สาม

เป็นอันมาก มีกงสุลคนหนึ่งซึ่งมีตรีบูน (Tribune)* ซึ่งเป็น
นายทหาร เปรียบได้เท่ากับชั้นนายพลถึง ๒๙ คนอยู่ใต้บังคับบัญชา
มีคนที่เคยเป็นกงสุลและดำแหน่งสูงต่าง ๆ มาแล้วก็ยกมาก รวม
ทั้งมนูชียุสด้วย กับมีสมาชิกสภาเซเนตถึง ๘๐ คน จำนวนคนถูก
อาวุธเจ็บและพิกลาดเกือนมากมาย ทำให้สนามรบเป็นภาพ
อันน่าสยดสยอง ดิวิอุส ๒๙ แถลงว่ามีทหารโรมันเป็นอันมาก
ที่ถูกบาดเจ็บแต่ไม่ตาย ทนความเจ็บปวดมิได้ ถึงกับอ้อนวอน
ทหารคาร์เธจที่ผ่านมาดูให้ช่วยทำลายชีวิตตนเสีย และบางคนถึง
กับกะเสือกกะสนขุดดินเพื่อจะฝังศีรษะ จนหายใจไม่ออกและขาด
ลมหายใจตาย จำนวนคนตายในกองทัพโรมันที่คานนาเอ น่าจะ

---

* "ตรีบูน เป็นบุคคลซึ่งมีตำแหน่งพิเศษ ทั้งทางฝ่ายพลเรือน และฝ่าย ทหาร เวลาสงบศึกก็เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เมื่อเทียบกับสมัยปัจจุบันนี้ก็คงเท่ากับรัฐมนตรีหรืออธิบดีของกรมซึ่งมีส่วนสำคัญต่อราษฎรมาก และในเวลาสงครามต้องออกรบก็ได้เป็นนายทหารเปรียบได้เท่ากับชั้นนายพล ตรีบูนนี้ต้องเป็นผู้ที่ราษฎรหรือทหารเลือกตั้งขึ้น ไม่ใช่กงสุลเป็นผู้แต่งตั้งตามชอบใจ"

๒๙ Livy XXII. 51.

เป็นจำนวนมากมายที่สุดในบรรดาการรบโดยมาก บิดา ๒๕ ข้าพเจ้าเคยทรงกะไว้ว่า ทหารโรมันตายถึง ๙๒ ในร้อยของจำนวนทั้งหมด ปลูตาร์ค ๒๖ ได้เล่าเรื่องเป็นที่น่าฟังว่าก่อนตายกงสุลเปาลุสได้ส่งข่าวไปยังฟาบิอุสที่กรุงโรมว่า "ข้าพเจ้าแพ้วารัสโรก่อนแล้วจึงได้แพ้ฮานนิบาลต่อภายหลัง" นอกจากคนที่ถูกอาวุธแล้วฮานนิบาลยังได้เชลยศึกอีกถึง ๓๗๐๐๐ คน

วารัสโรได้ไปถึงคานูซิอุมกับทหารที่ถอยหนีไปได้ แล้วก็รีบกลับไปยังกรุงโรม ทางเมืองคานูซิอุม ทหารโรมันที่เหลืออยู่ได้เถือกปูบลิอุส สกิปีโอ เป็นแม่ทัพ ผู้นี้เป็นบุตรของกงสุลสกิปีโอซึ่งได้พ่ายแพ้แก่ฮานนิบาลที่แม่น้ำติซินุสเมื่อ ๓ ปีก่อน ในบรรดาทหารโรมันที่นั่น มีบางคนออกความเห็นว่าควรจะยอมแพ้แก่ฮานนิบาล มีเมเทลลุส (Metellus) เป็นหัวหน้าของพวกนี้ สกิปีโอได้จับเมเทลลสกดคอลงและเอาดาบจ่อจะแทงเสียให้ตายพลางร้องว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าจะไม่ยอมละทิ้งมหาชนรัฐโรมัน และไม่ยอมให้คนอื่นละทิ้ง" เมื่อได้เห็นและได้ฟังเช่นนั้น ทหารทั้งหลายก็โห่ร้องยินดีด้วย และต่างปฏิญาณตามสกิปีโอ นักประวัติ

---

๒๕ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "การสงคราม" (พ.ศ. ๒๔๔๖).

๒๖ Plutarch : "Fabius" 16.

ศาสตร์ทหารอังกฤษ ลิดเดลล์ ฮาร์ต [๒๗] ออกความเห็นว่าการที่ฮานนิบาลมิได้ส่งกองทหารไปตีกองทหารโรมัน ของสกิปิโอ ซึ่งได้รวบรวมอยู่ณ์เมืองคานุซิอุมเสียทันทีเป็นการคิดผิดมาก

ฮอลล์วาร์ด [๒๘] ว่า "ชัยชะนะครั้งนี้เป็นผลอย่างวิเศษยิ่งของฮานนิบาล แสดงให้เห็นการกะเวลารบตอนต่าง ๆ อย่างเหมาะเจาะ แสดงการช่วยกันและกันระหว่างทหารม้าและทหารราบ อันเป็นตัวอย่างอันดียิ่ง ซึ่งในสมัยโบราณแล้วยากจะหาการรบครั้งใดมาเปรียบเทียบได้ ทางฝ่ายกองทัพคาร์เธจเสียทหารเพียง ๒๗๐๐ คน ซึ่งเป็นชาวกอลเสียถึง ๔๐๐๐ คน นับว่าได้ชัยชะนะด้วยราคาถูกที่สุด"

ลิดดา [๒๙] ข้าพเจ้าทรงเขียนไว้ว่า "การรบที่คานนาเอครานี้เป็นการรบที่ประหลาดยิ่งในพงศาวดารการสงคราม เพราะกองทัพฮานนิบาลซึ่งมีกำลังน้อยกว่ากองทัพโรมันสองเท่า ซึ่งมีกำลังมากกว่าแต่ในส่วนทหารม้าเท่านั้น ได้รับได้ชัยชะนะต่อกองทัพโรมันอย่างเห็นจริง ข้าศึกถึงความพินาศฉิบหาย ทั้งนี้ยอมเป็น

---

๒๗ B. H. Liddell-Hart: "A Greater than Napoleon-Scipio Africanus" Chapter 1.

๒๘ Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๒๙ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

ไปเพราะความสามารถของฮานนิบาลผู้เดียว ฮานนิบาลได้คิดแก้การที่ทหารโรมันได้เปรียบทหารฝ่ายตนนั้นโดยวิธีต่าง ๆ เสียรอบคอบดังได้กล่าวมาแล้ว แกล้งทำให้ทหารโรมันต้องเบียดกันเข้าไปเป็นกะจุก จะจัดเป็นแถวเป็นแนวและทำการรบให้ติดต่อกันเป็นเครื่องจักร์ ตามแบบของโรมันหาได้ไม่ แล้วใช้ทหารม้าเข้าย่ำยีซ้ำเติมจนยับเยิน”

(หมายเหตุ — ตอนต่อไปนี้นักเรียนไม่จำเป็นต้องอ่าน)

ในการบรรยายการรบที่คานนาเอ ข้าพเจ้าได้ถือว่าในสนามรบอยู่ทางฝั่งใต้ของแม่น้ำเอาฟิดอุส ทางเหนือของเมืองคานนาเอ แต่นักประวัติศาสตร์หาได้ตกลงกันเช่นนั้นมาตั้งแต่แรกไม่ ได้มีความเห็นแตกต่างกัน ๓ พวก คือ (๑) ว่าสนามรบอยู่ทางฝั่งเหนือของแม่น้ำเอาฟิดอุส พวกนี้เป็นพวกเก่าคือในคริสตวรรษที่ ๑๙ มีหลายคนเป็นอันมาก ที่มีชื่อเสียงโด่งดังก็คือ คนฝรั่งเศสโวดองคูร์ต (Vaudoncourt) คนเยอรมัน สตูเรมแบกร์ก[๓๐] (Stüremberg) มอมม์เซน[๓๑] นิสเซน[๓๒] (Nissen) คนอังกฤษ

---

๓๐ Stüremberg: “De Romanorum cladibus Trasumenna et Cannensi”

๓๑ Mommsen: “History of Rome”

๓๒ Nissen: “Italische Landes Kunde”

แมกดูกาลด์[๓๓] แลละคนอเมริกัน ดอดช์[๓๔] (๒) ว่าสนามรบอยู่ทางฝั่งใต้แลละอยู่ใต้เมืองคานนาเอ มีคนอังกฤษ อาร์โนลด์[๓๕] แลละคนเยอรมัน ฮาสเซลบาร์ธ[๓๖] (Hasselbarth) (๓) ว่าสนามรบอยู่ทางฝั่งใต้ แลละอยู่เหนือเมืองคานนาเอ ดังบรรยายในหนังสือของข้าพเจ้าเล่มนี้

นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ทั้งหมดมีความเห็นตามข้อที่ ๓ นักประวัติศาสตร์ เยอรมัน โครเมแยร์ แลละ วิต[๓๗] (Kromeyer und Veith) ได้ถกเรื่องนี้อย่างละเอียดละออ ให้เหตุผลอย่างดียิ่งมากมายว่าความคิดอย่างใหม่เป็นต้องถูกอย่างแน่นอน เหตุผลของเขามีมากแลละยืดยาวเกินไปที่จะนำมาบรรยายได้หมดในที่นี้ แต่พอสรุปความได้สั้น ๆ คือ

ใคร ๆ ย่อมรับรองทั่วกันว่า เรื่องราวเดิมของการรบที่คานนาเอนั้น เราทราบละเอียดมาจากนักประวัติศาสตร์โบราณ ๒ คน คือ โปลิบิอุส แลละ ลิวอุส ซึ่งต่างบรรยายข้อความที่ละม้าย

---

๓๓ Macdougall: "Campaigns of Hannibal"
๓๔ Dodge: "Hannibal"
๓๕ Arnold: "Second Punic War"
๓๖ Hasselbarth: "De Pugna Cannensi"
๓๗ Kromeyer und Veith: "Schlachtenatlas"

คล้ายคลึงกันมาก จึงถือเป็นถูกต้องได้ และเป็นหน้าที่ของเรา
จะตีความต่อไปเท่านั้น ที่มีความเห็นแตกต่างกัน สาม อย่างนั้นก็
เพราะตีความต่าง ๆ กัน ถ้าการรบอย่างฝั่งเหนือดังสตูเรมแบร์ก
และโวดองคูร์ตว่าแล้ว เมื่อทหารม้าโรมันของเปาลุสอยู่บีกขวาและ
ติดกับแม่น้ำดังโปติบิอสกับถือว่า ถ้าเช่นนั้นแนวทหารโรมันก็
ต้องหัน หน้าไป ทางเหนือ ซึ่งย่อมขัดกับโปลิบิอุส อย่างเด็ด ขาด
เพราะโปลิบิอุสว่าชาวโรมันหันหน้าไปทางใต้ [๓๗]
แมกดูกาลล์จะเอาให้อยู่ฝั่งเหนือให้ได้ แต่จะให้โรมันหัน
หน้ามาทางใต้ จึงว่ามีตอนหนึ่งที่แม่น้ำเอาพีดมอนต์คดเคี้ยวมากจนเป็น
รูปเช่นนี้ การรบอยู่ในตอน (ก) ฉะนั้น

แนวโรมันจึงอยู่ทางด้านเหนือ หันหน้ามาทางใต้ และเปาลุสก็
คงอยู่บีกขวาจดแม่น้ำได้ตามโปลิบิอสและลิวอุส แต่นั่นก็เป็นไปไม่
ได้อีก เพราะภูมิประเทศตอนที่แมกดูกาลล์เลือกนั้นแคบเกินไปที่
ทหารตั้งแถนจะทำการรบได้ อีกประการหนึ่งทั้งโปลิบิอุส [๓๙] และ
ลิวอุส [๔๐] ยืนยันว่า ค่ายใหญ่ และย่อม ของกองทัพโรมัน อยู่คนละฝั่ง

---

๓๗ Polybius: III. 113.
๓๙ Polybius: III. 113.
๔๐ Livy: XXII. 44.

Bild 23: Aufdusrideau bei Monte di Canne von Südwesten gesehen.

รูปที่ ๙

แม่น้ำ และว่าการรบอยู่ฝั่งเดียวกันกับค่ายย่อม ทั้ง ๒ ท่านได้แถลงว่ากองทัพโรมันเดินทางมาจากเมือง ซาลาเปีย (Salapia) ซึ่งอยู่ทางเหนือ (ดูแผนที่ ๖) จึงมาตั้งค่ายอยู่ทางฝั่งเหนือ แล้วส่งทหารไปตั้งค่ายย่อมทางฝั่งตรงกันข้าม ถ้าเช่นนั้นค่ายย่อมก็ต้องอยู่ทางฝั่งใต้ และการรบก็ต้องเกิดขึ้นทางฝั่งใต้ด้วย นอกจากนี้ยังมีเหตุผลประกอบอีกมากมาย บรรยายได้กว่า ๑๐๐ หน้ากระดาษ ข้าพเจ้าจึงขอตัวไว้ที สรุปตามสะตรอน—เดวิดซัน [๔๑] ว่าฝั่งเหนือย่อมชัดกับโปลิบิอุสอย่างรุนแรง และอย่างไรก็ดีขอแถลงได้ว่า นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่รวมกันรับว่ารบกันทางฝั่งใต้อย่างไม่มีปัญหาเลย

ส่วนนักเขียนไทย คือ บิดา [๔๒] ข้าพเจ้านั้น ก็ทรงว่ารบกันทางฝั่งใต้ ซึ่งทรงเรียกฝั่งขวา ต้องแปลได้ว่าเป็นฝั่งใต้ เพราะการเรียกแม่น้ำว่าฝั่งขวาซ้ายนั้น ตามธรรมดาผู้เรียกย่อมต้องแลดูไปทางปากน้ำและทะเล ส่วนแผนที่ของท่านนั้นข้าพเจ้าดูเท่าใด ๆ ก็แปลไม่ออก ถ้าด้านบนเป็นทิศเหนือตามธรรมดาแล้วย่อมผิดหมด เพราะทำให้แม่น้ำเอาพีดิอุสไหลไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ

---

๔๑ Strachan-Davidson : "Selections from Polybius"

๔๒ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

แต่ความจริงแม่น้ำนั้นไหลไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ (ดูแผนที่ ๗)
ค่ายโรมันย่อมถูกให้อยู่ฝั่งเหนือซึ่งเป็นไปไม่ได้ เมืองคานุซิอุมก็
อยู่ใกล้กับการรบเกินไป ทั้งอยู่บนเขาด้วย ส่วนเมืองคานนาเอ
นั้นกลับไม่มีเลย ฉะนั้นเมืองคานุซิอุม ในแผนที่น่าจะเป็นเมือง
คานนาเอเสียมากกว่า แต่ถ้าเช่นนั้นเหตุใดเมืองคานนาเอจึงอยู่ฝั่ง
เดียวกับค่ายโรมันใหญ่ ซึ่งก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าด้านบนไม่ใช่
เหนือแล้วเป็นทิศอะไร และเมืองคานุซิอุมหรือคานนาเอก็คงอยู่
ฝั่งเดียวกับค่ายโรมันใหญ่อยู่นั่นเอง ซึ่งก็เป็นไปไม่ได้ ในคำ
บรรยายการรบทรงทำอย่างถูกต้องชัดเจน ตรงกับความคิดอย่าง
ใหม่ แต่แผนที่กลับมีลักษณะผิดกันและขัดกันหลายอย่างเช่นนี้
ข้าพเจ้าก็ได้แต่จำใจต้องสันนิษฐานด้วยความเคารพ ว่าท่านมิได้
ทรงมีเวลาตรวจแผนที่นั่นเพียงพอ เพราะในหนังสือของท่านมี
แผนที่มากมายหลายแผ่น การพิมพ์และตรวจเมื่อทรงมีราชการ
มากอยู่แล้ว จึงอาจจะมีการผิดพลาดบ้าง

(หมายเหตุ—จบตอนที่นักเรียนไม่จำเป็นอ่านเพียงนี้)

ทางกรุงโรมเมื่อได้ข่าวปราชัย ต่างก็ตกอกตกใจกันเป็น
อย่างยิ่ง ฟาบิอุสได้เข้าควบคุมรัฐการอีก ฉะนั้นเพื่อป้องกันมิ
ให้พลเมืองขวัญเสียเกินไป ได้ออกคำสั่งห้ามมิให้สตรีไว้ทุกข์ภาย

เอกบ้าน แม้ว่าเมื่อรัฐบาลได้ออกแถลงรายนามผู้ตาย ได้
ปรากฏว่าเกือบทุก ๆ ครอบครัวจะต้องไว้ทุกข์กัน
ในไม่ช้ากมีผู้ออกความเห็น เพื่อจะทำให้พลเมืองมีขวัญดี
ขึ้น ว่าการที่โรมพ่ายแพ้ ไม่ใช่เพราะฮานนิบาลเก่งกาจอย่าง
ที่เคยเป็นเพราะโรมถกพระผู้เป็นเจ้าลงโทษ ด้วยเหตุว่ามีนาง
พรหมจารี เวสตาล์ (Vestal Virgin) อันเป็น "พระ" ผู้หญิง
รูปหนึ่งได้บังอาจร่วมประเวณีกับผู้ชาย เป็นความผิดอย่างร้าย
แรงถูกลงโทษตามธรรมเนียมเดิม คือถูกฝังทั้งเป็น ต่อจากนั้นยัง
ต้องมีพิธีต่าง ๆ เพื่อขอประทานโทษพระผู้เป็นเจ้าในข้อนี้ พิธีบาง
อย่างร้ายกาจมาก เช่นมีการฝังหญิงชายชาวกอลคู่หนึ่งทั้งเป็น
และชาวกรีกคู่หนึ่ง ดังนี้เป็นต้น ทว่าเรื่องนี้จริงหรือไม่เป็น
ปัญหาเพราะมีผู้เชียนเล่าไว้มากมาย [๔๓]

ส่วนทางฮานนิบาลก็ได้อุส [๔๔] เล่าว่า เมื่อนายทหารโดย
มากเข้าห้อมล้อมแสดงความยินดีและชมเชยฮานนิบาลในการได้ชัย

---

๔๓ Livy : XXII. 56. 57. Appian : Hannibal 27. Plutarch : Fabius 18. Valerius Maximus IX. 53. Florus : II. 6. 10-20.

๔๔ Livy : XXII. 51.

ชะนะอย่างประเสริฐยิ่ง และออกความเห็นว่า ฮานนิบาลควรจะ
พักผ่อนสักวันหนึ่ง นายทหารม้าชื่อมาฮาร์บาลผู้เดียวไม่เห็นด้วย
และบอกว่าภายใน ๕ วัน ควรจะไปกินเลี้ยงกันที่ในกรุงโรม ดีกว่า
มาฮาร์บาลขอริบไปโรมทันทีด้วยทหารม้า ให้ฮานนิบาลนำทหาร
ราบไปตามหลัง ฮานนิบาลชมเชยความชยันขันแข็งและกล้าหาญ
ของมาฮาร์บาล. แต่บอกว่ายังจำเป็นที่จะต้องคิดให้รอบคอบเสีย
ก่อน ไม่สมควรจะทำการรวดเร็วไปเช่นนั้น มาฮาร์บาลจึงตอบว่า
"เทวดาท่านมิได้โปรดให้คน ๆ เดียวมีความสามารถไปเสียทุกอย่าง
ท่านฮานนิบาล ท่านอาจจะชะนะการรบได้ แต่ท่านไม่เข้าใจที่จะ
ได้ประโยชน์จากชัยชะนะของท่าน"

การที่ฮานนิบาลมิได้ตรงไปกรุงโรม ภายหลังชัยชะนะที่คาน-
นาเอนั้น ได้มีผู้ตำหนิเป็นอันมากนับตั้งแต่ถือเป็นต้นมา ถึง
กับว่าการที่ฮานนิบาลรออยู่วันเดียวเท่านั้น เป็นการช่วยให้โรม
พ้นอันตราย พระจักรพรรดินะโปเลียนมหาราช [๔๕] ผู้เป็นจอมทัพ
เอกองค์หนึ่งก็ได้ตำหนิฮานนิบาล ว่าถ้าได้รีบเดินทางไปกรุงโรม
ทันทีแล้ว ภายใน ๖ วันก็คงจะตีโรมได้

นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่พากันแก้แทน ฮานนิบาลไปตาม ๆ

---

๔๕ Napoleon I: "Correspondance" Tome 31.

กันเอนเนแบร์ต[๔๖] ว่าคานนาเออยู่ห่างจากกรุงโรม ๓๘๕ กิโลเมตร ข่าวจึงจะไปถึงได้โดยม้าใช้ภายใน ๒๘ ชั่วโมง ฉะนั้นข่าวคงจะไปถึงในคืนวันที่ ๓ หรือ ๔ สิงหาคม แต่กองทัพฮานนิบาลจะกินเวลาถึง ๘ วันกว่าจะไปถึง แปลว่า ทางโรมจะมีเวลาถึง ๗ วันเพื่อเตรียมต่อสู้แมกดกาลด์[๔๗] ก็ว่าฮานนิบาลทำถูกแล้วที่ไม่ไปโรม ภายใน ๔ วันโรมจะมีทหารป้องกันกรุงได้ถึง ๔๓๐๐๐ คน แต่ฮานนิบาลจะมีไปตีเพียง ๓๕๐๐๐ คน ดอดช์[๔๘] ก็ว่าฮานนิบาลถูกแล้ว เพราะทหารราบโรมันดีเท่ากับ ทหารราบ ของ ฮานนิบาล และการเข้าตีเมืองซึ่งมีกำแพงและป้อมค่ายมั่นคงแข็งแรงจะใช้ทหารม้าไม่ได้

ถึงโรมจะตกใจและเศร้าใจยิ่งในการที่ได้ปราชัยเป็นครั้งที่สี่ ก็จริง แต่ขวัญก็ไม่เสียหมดเลยและยังตั้งใจรบอยู่เสมอ ฮานนิบาลได้ส่งข่าวไปยังกรุงโรม บอกว่ายินดีจะคืนเชลยศึกให้แก่โรมหากว่าโรมจะให้เงินเป็นค่าถ่ายตัว โปลิบิอุส[๔๙] ว่าที่ฮานนิบาล

---

๔๖ Hennebert : "Histoire d'Annibal" Livre 12, Chapitre 3.

๔๗ Macdougall : "Campaigns of Hannibal" Chapter 3.

๔๘ Dodge : "Hannibal" Chapter 27.

๔๙ Polybius : VI. 58.

ท่าเช่นนั้นมิน โยบายคือ ต้องการจะได้เงินมาเพิ่มพูนคลังของกอง
ทัพ กับต้องการจะทำให้ทหาร โรมันคลายความกล้าหาญอยากรบ
โดยคิดว่าถูกจับเสียจะดีกว่า อย่างไรวันหนึ่งก็จะได้ถูกถ่ายตัวและ
กลับบ้านได้ แต่ทางกรุงโรมแสดงความใจแข็งอย่างยิ่งไม่ยอมถ่าย
ตัวทหารที่เป็นเชลยศึกเลย ทำให้ฮานนิบาลประหลาดใจมากว่า
ชาวโรมันมีใจมั่นคงถึงเพียงนั้น ๕๐

ส่วนวาร์โรครั้นกลับไปถึงกรุงโรม แทนที่จะถูกด่าหนักกลับ
ได้รับความชมเชย ทั้งนี้เพราะวาร์โรมิได้เกรงกลัวจนหมดหวัง
หรือหลงคิดไปว่าโรมจะเสียแก่ฮานนิบาล จึงมิได้หลบหนีไปยัง
เมืองอื่น ตรงไปยังกรุงโรมโดยเร็ว สภาเซเนตจึงได้ชมเชย
วาร์โรว่ายังมีความนับถือและเชื่อมั่นในมหาชนรัฐโรมันอยู่อย่างดี

---

๕๐ กรุงโรมในสมัยภายหลัง คานนาเอ นั้น ดุลล้ายกับอังกฤษใน ค.ศ. ๑๙๔๐ เมื่อฝรั่งเศสและพันธมิตรอื่น ๆ พ่ายแพ้ต่อเยอรมันหมดแล้ว เหลืออยู่แต่เกาะอังกฤษเท่านั้น แต่ก็ไม่ยอมแพ้ทนลูกระเบิดและทนอาหารการกินขาดแคลนอยู่ได้ โดยไม่มีพันธมิตรเลย ๑ ปี ส่วนฟาบิอุสก็ดุลล้าย วินสตัน เชอร์ชิลล์ ความอดทนของอังกฤษทำให้ ฮิตเลอร์ ต้องแพ้ วันหนึ่งฉันใด ความอดทนของโรมในสมัยนั้นก็จะต้องนำผลร้ายมาสู่ฮานนิบาลอย่างเดียวกันฉันนั้น.

บทที่ ๗

การคมเชิงกันและแสวงหาพันธมิตร

ชัยชะนะของฮานนิบาลทำให้คาร์เธจได้ชะนะโรมและเป็นเจ้าโลกดังที่ฮานนิบาลได้ แถลงไว้แก่ทหารของตนก่อนการรบ แต่นั้นมิใช่เพราะการที่ฮานนิบาลไม่ได้ไปตีโรมทันที ดังมีคนบางคนเคยตำหนิไว้ ความจริงฮานนิบาลมิได้คิดจะไปตีกรุงโรม และมิได้คิดว่าจะชะนะได้โดยไปตีกรุงโรม ฮานนิบาลคิดว่าตนจะชะนะได้ เพราะเมื่อโรมพ่ายแพ้อีกครั้งหนึ่งอย่างร้ายกาจเช่นนั้น ทางกรุงโรมคงจะเกิดวิบัติเสียอย่างรุนแรงที่สุด ทั้งบรรดาเมืองต่าง ๆ และหมู่ชนทั้งปวงที่เป็นพันธมิตรกับโรม ต่างก็จะพากันละทิ้งโรมมาเข้ากับตน จนกรุงโรมเองจะหมดปัญญาและจิตใจที่จะทำการรบต่อไปคงจะขอส่งบศึก ฮานนิบาลจะได้ลบล้างการที่คาร์เธจได้ปราชัยและเสียทีแก่กรุงโรมในการสงครามปิวนิกครั้งแรกเสียได้

แต่การณ์หาได้เป็นไปดังที่ฮานนิบาลหวังไว้ไม่ กรุงโรมแม้จะเศร้าโศกมากก็จริง แต่วิบัติก็ไม่เสียดังได้บรรยายมาแล้ว และยังมีใจรบอย่างเต็มที่ พันธมิตรของโรมก็ไม่พากันละทิ้งโรมหมด แคว้นลาติอุม อุมเบรีย เอตรูเรีย ยังคงอยู่กับโรมอย่างมั่นคง กองทัพเรือโรมันก็ยังมีอำนาจมากที่สุดในทะเลเมดิ-

เตอร์เรเนียน พระราชาไฮโร (Hiero)แห่งเมืองซีย์ราคูสในเกาะ
ซิซิลียังเป็นพันธมิตรของกรุงโรมอย่างดีความที่โรมยังเตรียมสู้
อย่างเต็มที่ อย่าว่าถึงจะยอมเจรจาส่งบรรณาการเลย แม้แต่จะเจรจา
กันในเรื่องเชลยศึกโรมก็ไม่ยอม ฮานนิบาลว่าจะให้ถ้าเชลยศึก
คืน กรุงโรมกลับไม่ยอมถ่ายเลย ไม่ยินดีจะเจรจากับฮานนิบาล
ในเรื่องใด ๆ สักเรื่องหนึ่ง จนมีนักประวัติศาสตร์โรมันและกรีก
ได้เขียนว่าเป็นการทำให้ฮานนิบาลโกรธเคือง จนถึงกับขายเชลย
ศึกเป็นทาสเสียเป็นส่วนมาก หรือมิฉะนั้นก็จับให้สู้กันเองตัวต่อ
ตัวจนตายไปเพื่อให้ทหารของฮานนิบาลดูเล่นเป็นของสนุกสนาน ใน
ระหว่างพวกที่สู้กันนั้น ว่าบางคนเป็นถึงชั้นสมาชิกสภาเซเนตของ
โรม บางทีบิดากับบุตร พี่กับน้อง ถูกบังคับให้ต่อสู้กันก็มี
เรื่องราวความโหดร้ายทารุณของฮานนิบาลเช่นนั้น นักประวัติ
ศาสตร์สำคัญคือ โปลิบิอุสและลิวิอุสมิได้เอ่ยถึงเลย มีแต่คนอื่นๆ
เขียนภายหลัง • ฉะนั้นจึงมีนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่หลายคนไม่เชื่อ
ว่าเป็นความจริง

แต่อย่างไรก็ตามฮานนิบาลก็ได้รับประโยชน์จากชัยชนะที่
คานนาเอบ้างมิใช่น้อย มีเมืองที่เคยเป็นพันธมิตรของกรุงโรมมาเข้า

• Diodorus XXVI. 14. 2. Appianus : Hannibal 28.
Zonoras IX 2. Valerius Maximus IX. 2.

ด้วย เช่น อาร์บี ซาดาเบีย บรุตติอุม (Bruttium) ลูคาเนีย (Lucania) ซามนิอุม (Sammium) แปดว่าสหรัฐของกรุงโรมไม่มั่นคงเท่าแต่ก่อน ในบรรดาเมืองต่าง ๆ ที่ยอมเข้ากับฮานนิบาล เมืองที่สำคัญที่สุดก็คือ คาปูอา (Capua) อันเป็นเมืองที่มั่งคั่งร่ำรวยและใหญ่โตที่สุดในแคว้นคามปาเนีย เป็นเมืองที่สองในแหลมอิตาลีทั้งหมดถัดจากกรุงโรม ข้อที่คาปูอาไม่พอใจโรมข้อหนึ่งนั้น ฮ่อลด์วาร์ด[๒] ว่าเป็นเพราะชาวคาปูอาชอบอยู่อย่างสุขสบาย ไม่ชอบการทหาร ฉะนั้นจึงร่ำคาญการที่ต้องส่งทหารไปร่วมกองทัพโรมันมาอย่างมากมายแต่ก่อน ลิวอุส[๓] ว่าฮานนิบาลได้สัญญาไว้กับชาวเมืองคาปูอาว่า เมื่อโรมพ่ายแพ้อย่างราบคาบแล้วจะยกคาปูอาเป็นเมืองหลวงของแหลมอิตาลี ไม่ว่ารัฐใด ๆ จะต้องถือตามกฎหมายของเมืองคาปูอารวมทั้งกรุงโรมด้วย แต่ถึงคาปูอามีกองทัพใหญ่พอใช้ มีทหารราบ๓๐๐๐๐ทหารม้า๔๐๐๐ ถึงกระนั้นก็ไม่ยอมจะส่งทหารไปช่วยฮานนิบาลทำสงคราม เพียงจะยอมรักษาเมืองของตนเท่านั้น ทำให้มอร์ริส[๔] ว่าฮานนิบาลควรจะ

---

๒ Haliward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 2.

๓ Livy : XXIII. 10.

๔ O'Connor Morris : "Hannibal" Chapter 7,

รู้ตัวว่าคาปูอาจะไม่เป็นพันธมิตรที่แข็งแรงนัก

เมื่อกรุงโรมไม่แสดงท่าทางว่าจะยอมแพ้เช่นนั้น ฮานนิบาลจึงได้คิดแผนยุทธศาสตร์ใหม่ คือจะแสวงหาพันธมิตรให้รอบข้างเพื่อพยายามให้โรมต้องทำการรบมากมายหลายแห่งทั่วไปหมด จะได้เป็นการตัดทอนกำลัง ในที่สุดโรมก็จะต้องยอมแพ้และคาร์เธจก็จะได้แก้ตัวในการที่เสียทีไปในการสงครามพิวนิกครั้งแรก คาร์เธจจะได้กลับเป็นใหญ่ในสเปญแต่ผู้เดียว และมีอำนาจเหนือทะเลเมดิเตอร์เรเนียนภาคตะวันตก ส่วนฮานนิบาลเองจะคุมเชิงอยู่ในอิตาลี ทำการรบกลางแปลงและเอาชะนะอีกถ้าโรมเปิดโอกาสให้ แต่ถ้าโรมไม่ยอมออกรบกลางแปลงฮานนิบาลก็จะพยายามเอาเมืองต่างๆมาเข้าฝ่ายตนอีกมากขึ้นโดยตลอด ส่วนทางรัฐบาลคาร์เธจเองมีหน้าที่จะ พยายามขับไล่กองทัพโรมันออกจากสเปญ ส่วนพันธมิตรสำคัญอีกผู้หนึ่งก็คือพระราชาฟิลิปที่ ๕ แห่งมาเซโดน (Philip V of Macedon) ผู้ซึ่งข้าพเจ้าจะแถลงถึงต่อไปเบื้องหน้า ในชั้นต้นของการดำเนินนโยบายใหม่นี้ ฮานนิบาลได้ส่งน้องชายมาโกกลับไปบอกข่าวยังกรุงคาร์เธจ

มาโกได้เข้าอภิปรายในสภาเซเน็ตของกรุงคาร์เธจ ลิวอุส[๕] ว่ามาโกแถลงความตามที่ฮานนิบาลสอวดมาว่า ตั้งแต่ได้ไปอยู่ใน

---

๕ Livy : XXIII. 11.

แหลมอิตาลีได้มีชัยชะนะต่อกองทัพโรมันในการรบกลางแปลงอย่างใหญ่ถึง ๓ ครั้ง (แม่น้ำเตรเบีย ทะเลสาปตราซิเมนุสและเมืองคานนาเอ) ในการรบ ๓ ครั้งนี้ฮานิบาลได้ทำลายกองทัพโรมันอย่างยับเยินถึง ๒ กองทัพ ได้รบชะนะแม่ทัพโรมันถึง ๖ คนในระหว่างแม่ทัพ ๖ คนนั้นเป็นกงสุล ๔ คน ผู้เผด็จการ ๑ คน ผู้บัญชาการทหารม้า ๑ คน ฮานิบาลยังได้กล่าวอย่างเยาะเย้ยว่าแม่ทัพโรมันคนที่มีชื่อเสียงที่สุดคือฟาบิอุส และฟาบิอุสมีชื่อเสียงมากเพราะเหตุใด เพราะว่ามิได้กล้าจะออกรบกับฮานิบาลเลย ในการรบทุก ๆ ครั้งรวมกันนั้นฮานิบาลว่าทางโรมันได้เสียทหารหมดด้วยกันถึง ๒๐๐๐๐คน และมีเชลยศึกถึง ๕๐๐๐คนส่วนทางฮานิบาลได้มีอำนาจเหนือดินแดนทางภาคใต้ของแหลมอิตาลีเกือบทั้งหมด ทั้งยังได้เมืองคาปูอาอันเป็นเมืองใหญ่และสำคัญที่สองในแหลมอิตาลี ต่อจากนั้นฮานิบาลยังว่าได้ยึดทรัพย์สมบัติเงินทองเป็นอันมาก และเพื่อจะแสดงให้สภาเซเนตเห็นอย่างชัดเจนว่าได้เครื่องเงินทองเท่าใดมาโกได้เอากระสอบออกมาเทลงบนโต๊ะ มีเงินทองเทไหลออกมาเป็นอันมาก แหวนทองชะนิดนี้ยึดมาได้จากเชลยศึกและศพของนายทหารโรมันชั้นอัศวิน ซึ่งมีแหวนชะนิดนั้นเป็นเครื่องประดับเกียรติยศ เมื่อแถลงข้อความต่างๆ จบแล้ว มาโกจึงว่าฮาน—

นิบาลว่ากำลังขาดเสบียงอาหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ ทั้งกองหนุนอีกด้วย เมื่อฮานนิบาลจวนจะได้ผลสำเร็จอย่างยิ่ง จริงจังแล้ว จึงเป็นการจำเป็นและสมควรทางกรุงคาร์เธจจะส่งกำลังไปเพิ่มเติมโดยเร็วที่สุด

เมื่อมาโกได้อภิปรายจบลงแล้ว ลิวย[๖] ว่า ฮิมิลโค (Himilco) ซึ่งเป็นพวกที่สนับสนุนตระกูลบาร์คา จึงได้ถามฮานโนหัวหน้าคณะปรปักษ์ของตระกูลนั้น โดยน้ำเสียงอย่างเยาะเย้ยว่า "อย่างไรเล่า ท่านฮานโน ท่านได้ฟังแล้วจะว่าอย่างไร ขอให้พวกเราในสภาเซเนตของคาร์เธจได้ฟังเสียงผู้ที่เหมือนเป็นสมาชิกสภาเซเนตของโรม แต่กลับมาอยู่ที่นี่กับพวกเรา" แต่คำพูดอย่างเยาะเย้ยของฮิมิลโคมิได้ทำให้ฮานโนตกประหม่าเลยแม้แต่เล็กน้อย จึงได้ลุกขึ้นตอบโดยถ้อยคำดังต่อไปนี้

"ข้อความที่ท่านได้ยินมานี้ ทำให้พวกท่านโดยมากคิดอกดใจกันเป็นอย่างยิ่ง หากว่าการที่เราได้ชัยชนะมานี้ จะเป็นโอกาสให้เราจัดการส่งบำรุกได้ ข้าพเจ้าก็จะมีความยินดีด้วย เพราะชัยชนะนั้นถ้าจะให้มีประโยชน์จริง ๆ แล้ว ก็คือเพื่อจะทำการส่งบำรุก แต่ถ้าชัยชนะจะทำให้เราต้องทำการรบมากขึ้นและยิ่ง

---

๖ Livy : XXIII. 12.

วต่อไปอีกแล้ว ท่านก็จะเห็นได้ว่าไม่เป็นข้อที่เราควรจะมีความ
ยินดีเลย และที่ท่านกำลังมีความปีติยินดีกันอยู่บัดนี้ ก็เนื่องด้วย
ตุใด ท่านฮานิบาลได้ทำลายกองทัพข้าศึกหลายกองทัพแต่ท่านก็
ขอกำลังทหารเพิ่มเติมอีก หากว่าท่านพ่ายแพ้แก่ข้าศึกและเสีย
องทัพของท่าน ท่านจะขออะไรมากกว่านี้หรือ ท่านฮานิ-
าลได้ยึดฐานทัพของข้าศึกได้หลายแห่ง แต่ท่านก็ยังขอให้เรา
งอาวุธและเสบียงอาหารไปให้ หากว่าข้าศึกได้ชะนะและยึดฐานทัพ
องท่าน ท่านจะขออะไรไปมากกว่านั้นหรือ และเมื่อเราได้
ว่าอำนาจของโรมในแหลมอิตาลีได้ถูกทำลาย ท่านตอบได้
รือว่ามีแคว้นใดบ้างของชนชาวลาติอุมได้มาเข้าพวกกับเรา และ
านว่าได้หรือว่ากรุงโรมได้ขอพูดเจรจาสงบศึก”

มาโกต้องยอมรับว่ากรุงโรมมิได้ขอเจรจาเลย ฮานโนจึง
ล่าวต่อไป “ถ้าเช่นนั้นฐานะของเราก็เหมือนเมื่อการสงคราม
ริ่มต้นใหม่ ๆ พวกเราบางคนยังจำได้ว่าในการสงครามคราว
อนนั้น ต่างฝ่ายก็ต่างผลัดเปลี่ยนกันได้ชัยชะนะ และเวลาที่
ราดูใกล้จะได้ชัยชะนะอย่างเลิศยิ่ง ก็คือเวลาที่เราปราชัยในที่
ด หากว่าท่านอาจจะพ่ายแพ้เสียบ้างแล้ว ท่านนึกหรือว่าท่าน
ะเจรจาได้ผลดีในเมื่อท่านแพ้ โดยได้ประโยชน์มากกว่าในเมื่อ

ท่านชะนะ หากว่าท่านถามข้าพเจ้าว่าจะตอบอย่างไร ถ้าเรากำ
กำลังพูดกันถึงการส่งบศึก ข้าพเจ้าก็จะทราบว่าควรตอบอย่างไร
แต่เราพูดกันถึง แต่ว่าจะต้อง ส่งกำลังไปช่วย ฮานนิบาลอย่างใดบ้าง
ข้าพเจ้าแลไม่เห็นว่าเหตุใดฮานนิบาลจึงต้องการความช่วยเหลือ ถ้า
ท่านได้ประสพชัยชะนะมากมายดังท่านว่า และถ้าฮานนิบาล
มิได้พูดความจริงแล้ว เราก็ไม่ควรจะช่วยเหลืออย่างใดเลย”

แต่ถึงฮานโนจะพูดอย่างฉลาดเฉลียวยิ่งกว่า สภาเซเนตก็ได้
ตกลงจะส่งกำลังไปสมทบฮานนิบาล และได้รับเตรียมจะส่งกำลัง
ไปแหลมอิตาลี แต่บังเอิญเกิดเหตุร้ายแก่คาร์เธจขึ้นในสเปญ กำ
ลังที่รวบรวมขึ้นใหม่จึงได้ไปถึงแหลมอิตาลีแต่เพียงเล็กน้อย ได้
ขึ้นบกที่เมืองโลครี (Locri) ภายหลังจากที่ชาวเรือคาร์เธจได้
หลบหนีจากกองทัพเรือโรมันได้ สำเร็จเมื่อต้องผ่านใกล้ เกาะซิซิลี
ส่วนกำลังส่วนมากและตัวมาโกเองกลับถูกส่งไปยังแหลมสเปญ ทั้ง
นี้ตา [๗] ของข้าพเจ้าได้ทรงออกความเห็นไว้อย่างถูกต้องว่า คาร์-
เธจไม่ยอมส่งทหารม้าไปอิตาลี มัวเป็นห่วงสเปญมากกว่า เพราะ
มีสมบัติมากที่สเปญ รวมทั้งเหมืองแร่เงิน คาร์เธจมัวคิดถึงแต่การ
ค้าขาย ไม่คิดว่าถ้าทางอิตาลีชะนะ ทางสเปญก็จะชะนะไปด้วยเอง

---

๗ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ “พงศาวดารยุทธศิลปะ” มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

เหตุการณ์ในสเปญซึ่งทำให้รัฐบาลคาร์เธจเป็นห่วงมาก เป็นเหตุที่ต่อเนื่องกันมาตลอดเวลา ๓ ปี ซึ่งฮานนิบาลได้อยู่ในแหลมอิตาลี ฉะนั้นจึงจำเป็นจะต้องย้อนกลับไปบรรยายเรื่องราวตั้งแต่ต้น ผู้อ่านคงจะจำได้ ว่าเมื่อฮานนิบาลได้ ข้ามแม่น้ำโรนและเดินทัพ ไปทางทิวฎูเขาอาลป์ส โดยเด็ดลอดไปได้จากกองทัพของกงสุลปุบลิอุส สกิปิโอ ใน พ.ศ. ๓๒๕ (๒๑๙ ปี ก่อน ค.ศ.) ปุบลิอุส สกิปิโอได้รีบเดินทางกลับแหลมอิตาลี แต่ได้ส่งกองทัพอันมีกำลัง ๒ ถึงโอนไปยังแหลมสเปญ ในบังคับบัญชาน้องชายคือ กะเนอุส สกิปิโอ (Gnaeus Scipio) กะเนอุส สกิปิโอ เมื่อไปถึงได้แล้วในไม่ช้าก็ได้ ชัยชะนะอย่างเด็ดขาดเหนือฮานโนแม่ทัพคาร์เธจซึ่งฮานนิบาลได้ทิ้งไว้คุมกองทัพทางเหนือแหลมสเปญ ฮาสดรูบาลน้องชายของฮานนิบาลซึ่งคุมกองทัพอยู่ทางใต้ ณเมืองคาร์เธจใหม่ขึ้นไปช่วยไม่ทัน ฉะนั้นภายใน ๒ เดือนภายหลังที่กะเนอุส สกิปิโอได้ไปถึงสเปญ คาร์เธจก็เสียดินแดนทั้งหมดในภาคเหนือแม่น้ำอิเบรุส

ต่อมายกบหนึ่งเมื่อฮานนิบาลได้ชัยชะนะอย่างงดงามที่ทะเลสาบ! ตราซิเมนุส น้องชายของฮานนิบาลคือฮาสดรูบาลได้ลองเอากองทัพเรือเข้าตีกองทัพเรือโรมันในสเปญที่ปากน้ำของแม่น้ำอิเบรุส แต่ก็พ่ายแพ้แก่ชาวโรมัน การพ่ายแพ้ของชาวคาร์เธจทางเรือครั้งนน

สำคัญมาก เพราะทำให้ชาวคาร์เธจมีความท้อใจมากขึ้นว่าจะสู้โรมันในทางเรือไม่ได้ ทั้งทำให้กองทัพเรือโรมันยังมีอำนาจอย่างเต็มที่อยู่ในภาคตะวันตกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ฉะนั้นปูบลิอุสสกิปิโอ เมื่อออกจากตำแหน่งกงสุลแล้ว จึงเป็นแม่ทัพคุมทหารอีก ๘๐๐๑ คน ข้ามทะเลไปได้อย่างสบาย เพื่อจะไปสมทบกำลังกับน้องชายที่ในสเปญ กำลังรวมของพี่น้องได้เดินทางลงไปทางใต้ ข้ามแม่น้ำอิเบรุส ส่วนฮาสดรูบาลถอยลงไปอยู่ที่เมืองคาร์-เธจใหม่ เป็นอันว่าคุมเชิงกันอยู่นานเป็นเวลานาน จนกระทั่งฮาส-ดรูบาลได้กำลังเพิ่มเติมอีกบ้างเล็กน้อย จึงเดินทัพไปทางเหนือเพื่อรบกับสกิปิโอทั้งสอง ในการรบคราวนี้กองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายมีกำลังเท่า ๆ กัน คือฝ่ายหนึ่งมีทหารราว ๒๕๐๐๐ คน ทางคาร์เธจพ่ายแพ้อีก ผลของการรบครั้งนี้นับประโยชน์แก่กรุงโรมอย่างยิ่ง เพราะเมื่อข่าวไปถึงกรุงโรม พลเมืองกำลังอยู่ในระหว่างความทุกข์โทมนัสเพราะการปราชัยที่คานนาเอ ชัยชะนะของสกิปิโอสองพี่น้องในสเปญจึงเป็นที่ชื่นชมยินดีอย่างมาก ส่วนทางกรุงคาร์-เธจกลับให้ผลตรงกันข้าม คือกำลังที่มาโกได้รับเพื่อจะไปสมทบกำลังฮานนิบาลในอิตาลี เลยกลับถูกส่งไปสเปญเสียแทนรวมทั้งมาโก

ด้วย ฮอลด์วาร์ด[๗] จึงว่าถ้าส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์ของฮานิบาล คือการทำลายจิตใจและขวัญของชาวโรมันแล้ว ชัยชะนะของสกิปิโอ ในสเปญ เป็นข้อขัดกับแผนนั้นอย่างแน่นอนโดยไม่มีปัญหา

ส่วนทางในแหลมอิตาลีเองการณ์ก็ได้ดำเนินไปดังนี้ ชาวโรมันดูแสดงว่ามีใจคอมั่นคงกล้าหาญมากขึ้น เมื่อความโศกเศร้าและตระหนกตกใจ ภายหลังการปราชัยที่คานนาเอได้ดูสงบลงแล้ว วาร์โรผู้เป็นเหตุให้แพ้ครั้งนั้นก็ได้รับโทษอย่างใด กลับคงได้ควบคุมดิจิโอนหน่วยหนึ่งต่อไปอีกเป็นเวลา ๓ ปี แต่ทหารที่รอดมาได้จากคานนาเอราว ๒ ดิจิโอน ถูกส่งไปอยู่เกาะซิซิลี เป็นการประนามว่าไม่เป็นที่ไว้ใจแก่รัฐได้พอที่จะปล่อยให้อยู่บ้องกันบ้านเมืองอันใกล้เคียง กำลังทหารของโรมได้จัดแบ่งดังนี้ ในสเปญมี ๒ ดิจิโอนใต้บังคับบัญชาของสกิปิโอพี่น้องซึ่งเพิ่งได้รับผลดีมากดังได้บรรยายมาแล้ว ในเกาะซาร์ดิเนียมี ๑ ดิจิโอน ทางเหนือริมแม่น้ำปาดูสมี ๒ ดิจิโอน เพื่อบ้องกันมิให้ชาวกอลยกลงมาเพิ่มเติมกำลังให้แก่ฮานิบาล ส่วนกำลังที่บ้องกันโรมมี ๒ ดิจิโอนที่เกณฑ์

---

๗ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 3.

ขึ้นใหม่ สมทบด้วย ๒ ลิจิโอนที่เคยอยู่ประจำเกาะซิซิลีมาแต่ก่อน

การสงครามได้เปลี่ยนสภาพจากการรบกลางแปลง มาเป็น
การคุมเชิงกัน หรือการพยายามจะยึดหรือตีเมืองต่าง ๆ ทั้งน
เพราะฟาบิอุสได้กลับเป็นแม่ทัพสูงสุดของโรมีก จึงพยายามจะ
ไม่ทำการรบกลางแปลงเลย เพราะกลัวจะแพ้ฮานนิบาลซึ่งเชี่ยวชาญ
ก่อน นโยบายของฟาบิอุสโดยใช้กองทัพย่อยแยกจากกัน ได้
ผลดีเพราะโรมีมีกำลังคนมากเกินทัพได้รวดเร็ว ยึดเมืองซึ่งมีป้อม
ค่ายอย่างแข็งแรงโดยมาก ฉะนั้นฮานนิบาลจึงตีไม่สู้ได้ เมืองนัก
แต่ข้อที่ร้ายกาจมากก็คือ ในการปะทะกันแม้แต่เล็กน้อยเช่นนั้น
กำลังทหารของฮานนิบาลก็มีแต่ลดลงทุกวัน โดยไม่มีโอกาสที่จะ
ได้กองหนุนอย่างเพียงพอเลย แต่กำลังของกองทัพโรมันมีแต่เพิ่ม
ขึ้นทุก ๆ วัน ถึงกระนั้นก็ดีโรมีก็ย่อยู่ในความลำบากมาก ภาย
อากรก็มีแต่ขูดรีดเพิ่มพูนขึ้นทุกวัน เพื่อจะหาเงินทองมาใช้ในการ
สงคราม พลเมืองจึงได้รับความลำบากยากแค้นกันทั่วไป

ใน พ.ศ. ๓๒๘ (๒๑๕ ปี ก่อน ค.ศ.) ฟาบิอุสและกราค
คุส (Gracchus) ได้รับเลือกเป็นกงสุล ฮานนิบาลได้พัก
อยู่อย่างสบายที่เมืองคาปูอาตลอดฤดูหนาว โดยมีความหวังว่าจะ
ตีแคว้นคามปาเนียได้ ทั้งหมดในฤดูร้อน โรมีบังคับกองทัพแยก

ออกเป็น ๓ กองทัพ มีกำลังกองทัพละ ๒ ลีจิโอน มีแม่ทัพ ๓ คนคือ ฟาบิอุส กร๊าคคุสและมาร์เซลลุส (Marcellus)

มาร์เซลลุสในเวลานั้น เฮนเนเบร์ต[๘] ว่ามีอายุราว ๕๖ ปี ได้เคยทำการรบในกองทัพโรมัน เมื่อได้ต่อสู้กับฮามิลคาร์ บิดาของฮานนิบาลในเกาะซิซิลี และดอดช์[๑๐] ว่าทำการรบอย่างสามารถตั้งแต่ยังหนุ่ม ปลูตาร์ค[๑๑] ว่านามของมาร์เซลลุสแปลว่า "นักรบ" เป็นผู้มีรูปร่างกำสันแข็งแรง ชอบการสงคราม และเป็นผู้ที่มีความเก่งกาจในการรบตัวต่อตัว มอร์ริส[๑๒] ว่าเมื่อฮานนิบาลได้คาปูอาแล้ว ฮานนิบาลมีความประสงค์จะได้เมืองคูมาเอและเนอาโปลิส (Neapolis) คือเนเปิลส์ในปัจจุบัน เพื่อจะใช้เป็นฐานทัพสำหรับคิดตีกรุงโรมต่อไป แต่เมืองทั้งสองนั้นทางโรมันได้ป้องกันไว้อย่างดีเกินไปฮานนิบาลจึงยังไปตีไม่ได้ ความต้องการสำคัญที่สุดก็คือจะรบกลางแปลงให้เหนือกว่าจึงจะตีกรุงโรมได้ แมกดกาลล[๑๓] จึงว่าถ้าแมกอง

---

๘ Hennebert : "Histoire d'Annibal" Livre 13, Chapitre 1.

๑๐ Dodge : "Hannibal" Chapter 29.

๑๑ Plutarch : "Marcellus" 1.

๑๒ Morris : "Hannibal" Chapter 7.

๑๓ Macdougall : "Campaigns of Hannibal" Chapter 4.

ทัพโรมันทั้งสามซึ่งรวมกันมีกำลังถึง ๖๐๐๐๐ เบิดโอกาสให้ฮานนิบาลเข้าทำการรบกลางแปลงด้วย แม้ฮานนิบาลเองมีทหารทั้งหมดเพียง ๓๕๐๐๐ คน ฮานนิบาลก็จะยินดีเข้ารบด้วยโดยทันทีและไม่เกรงกลัวเลย

ก่อนที่จะไปยึดคุมาเอหรือเนอาโปลิส ฮานนิบาลได้ตกลงจะเข้ายึดเมืองโนลา (Nola) เสียก่อน ทั้งนี้เพราะชาวเมืองนั้นบางพวกได้ส่งข่าวมายังฮานนิบาลว่าอยากจะเข้าพวกด้วย ฉะนั้นมาร์เซลลุสจึงยกกองทหารไปตั้งอยู่ในเมืองโนลา เพื่อคอยบังคับมิให้ชาวเมืองไปเข้ากับฮานนิบาล เมื่อฮานนิบาลนำทหารเป็นกองทัพย่อยมาใกล้เมือง มาร์เซลลุสก็พาทหารโรมันออกมารบนอกกำแพงเมือง ในชั้นต้นทหารของฮานนิบาลทำการรบได้ดี แต่ในไม่ช้า ปลูตาร์ค [๑๔] ว่าประตูเมืองอีกทางด้านหนึ่งก็เปิดออก มีทหารโรมันอีกกองหนึ่งออกมาตีกระหนาบ ทำให้ฮานนิบาลต้องถอยและเสียทหารมิใช่น้อย รวมหมดด้วยกันฮานนิบาลได้พยายามจะตีเมืองโนลาถึง ๓ ครั้งแต่ไม่สำเร็จสักครั้ง เบเคอร์ [๑๕] ออกความเห็นว่าการที่ฮานนิบาลเอาโนลาไม่ได้เป็นข้อสำคัญอย่างยิ่งในการสงคราม แต่เมืองคาซิลุมได้ยอมเข้ากับฮานนิบาล แม่

---

๑๔ Plutarch : "Marcellus" 11.
๑๕ Baker : "Hannibal" Chapter 7.

ทัพการ์เธจจึงตั้งทัพมั่นอยู่บนภูเขาติฟาตา (Mount Tifata) ใกล้เมืองคาซิลอุมและมีเสบียงอาหารบริบูรณ์ ส่วนกองทัพย่อยซึ่งฮานนิบาลส่งไปทางใต้ ก็ยึดเมืองกรีกซึ่งอยู่ทางฝั่งใต้ได้หลายเมือง

ต่อมาใน พ.ศ. ๓๒๙ (๒๑๔ ปี ก่อน ค.ศ.) เมื่อมีการเปลี่ยนกงสุลใหม่ตามธรรมเนียม ฟาบิอุสคงได้รับเลือกเป็นกงสุลอีก แต่มาร์เซลลัสได้แทนกรีกคัสการที่สองนั้นได้รับเลือกคู่กันปฏิทาร์ค [๑๖] ว่าเป็นเพราะชาวโรมันถือฟาบิอุสซึ่งชำนาญในการตั้งรับเป็นโล่ห์ มาร์เซลลัสผู้ชำนาญในการรุกเป็นดาพ ถ้าดังทหารโรมันบัดนี้ได้เพิ่มขึ้นอีกจนมีหมดด้วยกันถึง ๒๐ ลีจีโอน ฮานนิบาลยังคงอยู่ที่ภูเขาติฟาตา ได้ตกลงใจจะทำลายอำนาจโรมในแคว้นคามปาเนียให้ได้ จึงสั่งให้กองทัพย่อยที่ไปทางใต้กลับมาสมทบด้วย ในระหว่างเดินทางมานั้น กองทัพย่อยของฮานนิบาลถูกกรีกคัสตีแตกที่ใกล้เมืองเบเนเวนตม

เมื่อการณ์ได้ดำเนินไปผิดจากแผนเช่นนั้น ฮานนิบาลจึงจำต้องเปลี่ยนใจ เลิกคิดจะทำการรบในคามปาเนียอีกต่อไป กลับไปทางใต้เพื่อจะตีเมืองตาเรนตมและเฮราเคลีย (Heraclea) แต่กองทัพเรือโรมันซึ่งมีอยู่ที่บรุนดิซียม (Brundisium) นำทหารหนุนมาเพิ่มเติมได้อีกทั้งสองเมือง เป็นอันว่าแม้ฮานนิบาลจะหันไป

---

๑๖ Plutarch: "Marcellus" 9.

ทางไหน ก็มีกองทัพโรมันคอยอยู่ทางนั้น คล้ายกับเป็นนักมวย
คนเดียว คอยย่างสามขุมอยู่บนเวทีซึ่งมีปรปักษ์ตัง ๓ คนอยู่รอบ
ข้าง ในที่สุดฮานิบาลจึงต้องไปตั้งมั่นอยู่ในแคว้นอาปูเลียสำหรับ
ฤดูหนาว เมื่อฮานิบาลอยู่ไกลเสียเช่นนั้น เมืองคาซิลินุมก็ไม่กล้า
จะเป็นพวกฮานิบาลอีกต่อไป จึงต้องกลับเข้าพวกกับ ชาวโรมัน
ตามเดิม เป็นอันว่าชะตาของฮานิบาลดูเริ่มต้นจะตกเป็นแน่แท้

ในปีต่อมาคือ พ. ศ. ๓๓๐ (๒๑๓ ปี ก่อน ค. ศ.) ทางโรม
กำลังมีชัยอย่างยิ่งและเริ่มแน่ใจว่าจะได้ชัยชะนะในไม่ช้า กงสุล
ปับลิอัสคอร์เนลิอุสกับบุตรของฟาบิอุส ต่างคุมกองทัพคนละกอง ส่วน
กองทัพที่สามกรีกคุสเป็นผู้บัญชาการ มาร์เซลลุสนั้นถูกส่งไปยัง
เกาะซิซิลีดังจะบรรยายต่อไป ฮานิบาลคงยังอยู่ทางใต้ จนได้
รับเชิญจากชาวเมืองตาเรนตัมให้เข้าเมือง เพราะได้ยอมเข้าพวก
ด้วยในที่สุด ทั้งชาวเมืองกรีกทางภาคใต้ของแหลมอิตาลีอีกมาก
มาเข้าพวกกับกรุงคาร์เธจ การที่ทางโรมันมัวอิดอาดและไม่ได้ชัย
ชะนะดังหวังกันอยู่เมื่อต้นปี ก็เพราะมาร์เซลลุสไปอยู่เสียที่เกาะซิซิลี
ฉะนั้นเมื่อถึงปี พ. ศ. ๓๓๑ (๒๑๒ ปี ก่อน ค. ศ.) ราษฎร
จึงโกรธเคืองไม่พอใจ ฟาบิอุสทั้งพ่อถูกไม่ได้รับเลือก เป็นกงสุลอีก
ฟุลวิอุส ฟลาคคุส (Fulvius Flaccus) กับ เคลาดิอุส ปุลเคอร์

(Claudius Pulcher) ได้เป็นกงสุลใหม่ ส่วนกราคคุสยังคง
เป็นแม่ทัพคุมกองทัพที่สามอยู่ กำลังทหารได้เพิ่มขึ้นเป็น ๒๕ ลีจิโอน
ทั้งมีนายพลคนใหม่อีกคนหนึ่งซึ่งจะมีชื่อเสียงมากต่อไปคือ เคลาดิอุส
เนโร [๑๗] (Claudius Nero) ของสำคัญที่เกิดขึ้นในบันดย
ทางโรมันพยายามจะตีเมืองคาปอาคืน แต่ฮานนิบาลรีบกลับมา
ช่วยแก้ไว้ได้ ทั้งกราคคุสได้ถูกทหารม้านูมิเดียฆ่าตาย ซึ่งนับว่า
ร้ายสำหรับกรุงโรมมาก ฮานนิบาลได้สั่งให้ฝังศพกราคคุสโดย
ประกอบเกียรติยศนายพลอย่างเต็มที่

เมื่อได้บรรยายเรื่องราวของฮานนิบาลในแหลมอิตาลีระหว่าง
พ.ศ. ๓๒๗ ถึง พ.ศ. ๓๓๓ บัดนี้จำต้องขอย้อนเรื่องกลับไปบรรยาย
ถึงเหตุการณ์ภายนอกแหลมอิตาลีในเวลาเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้อง
กับฮานนิบาลโดยตรงเหมือนกัน ข้าพเจ้าได้แถลงว่าพระราชาไฮโร
แห่งซีราคิวส์ ผู้ครองเมืองซีราคูส ได้ชื่อสัตย์เป็นมิตรกับกรุงโรม
ตลอดมา ทำให้ฮานนิบาลมีนโยบายพยายามจะหาพวกพ้องใน
ซีราคูสที่จะเข้ากับคาร์เธจ ครั้นถึงฤดูร้อน พ.ศ. ๓๒๗ (๒๑๕
ปีก่อน ค.ศ.) คือปีหนึ่งภายหลังชัยชะนะของฮานนิบาลที่คานนาเอ
พระราชาไฮโรก็สิ้นพระชนม์ พระราชนัดดาทรงนามว่า ไฮโร-

---

๑๗ ไม่ใช่คนเดียวกันกับพระจักรพรรดิโรมัน เนโร ที่มีชื่อเสียงมาก
ในการทารุณโหดร้ายต่าง ๆ

นิมุส (Hieronymus) ได้ขึ้นครองราชย์แทนเมื่อมีพระชนม์
เพียง ๑๕ พรรษา จึงต้องมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ซึ่งมีจำนวนมากมายถึง ๑๕ คน ในบรรดาคณะผู้สำเร็จราชการ ๆ
มีทูตแอะน้ำของพระราชา ๒ ท่าน คือสามีของบ้า แอะน้ำของพระราชา
ได้เริ่มติดต่อกับฮานนิบาล แอะตกลงกันว่าถ้าชัยราคัสจะเป็นพันธ-
มิตรกับฮานนิบาล เมื่อได้ชัยชะนะแล้วฮานนิบาลจะได้อิตาลีทั้งหมด
แต่ชัยราคูสจะต้องได้เกาะซิซิลีทั้งหมดด้วย เป็นอันตกลงกันได้
แอะกองทัพชัยราคูสเริ่มตีกองทัพโรมันที่มีอยู่ใน เกาะซิซิลี ๒ ดิจิโอน
แอะชัยราคูสได้เมืองต่าง ๆ ในเกาะซิซิลี ซึ่งอยู่ในมือโรมันคืนมาบ้าง

แต่ต่อมาถึงฤดูร้อน พ. ศ. ๓๒๙ (๒๑๔ ปีก่อน ค. ศ.) พระ
ราชาไฮโรนิมุสได้ถูกปลงพระชนม์โดยพวกพ้องของกรุงโรม จึง
เกิดมีการจลาจลกันขึ้นในเมือง ชัยราคัส คือการต่อสู้ระหว่างพวกที่
เข้ากับโรมแอะคาร์เธจ พวกที่เข้ากับโรมเกือบจะได้ผลสำเร็จ
อยู่แล้ว แต่ทำเกินไปโดยประหาร พระราชวงศ์เสียหมดรวมทั้ง
สตรีด้วย ทำให้คนที่เป็นกลางอยู่ก่อนเสียไม่พอใจ จึงเข้ากับ
ฝ่ายคาร์เธจกันเสียเกือบหมด ผู้แทนของฮานนิบาล ๒ คน คือฮิป-
โปคราเตส (Hippocrates) แอะ เอบิไซเดส (Epicydes)
ได้รับเลือกเป็นนายพล แอะเริ่มทำสงครามกับโรมอีก มาร์-

เซลตุสจึงถูกส่งไปเกาะซิซิลีคุมทัพเรือมีกำลัง ๑๐๐ ลำ เมื่อกองทัพโรมันตีเมืองเลโอนตินี (Leontini) ได้จับพลเมืองที่เคยเข้ากับคาร์เธจโบยเสียก่อนแล้วตัดศีรษะภายหลัง เบนการทำให้พลเมืองซีย์ราคูสตั้งใจจะเตรียมสู้มากขึ้น เพราะรู้ตัวว่าถ้าแพ้จะถูกชาวโรมันกระทำกับตนอย่างใดฮานนิบาลได้เลือกผู้แทนอย่างเหมาะมาก เพราะทั้งฮิปโปคราเตสและเอปีไซเดส ดิวอุส ๑๗ ว่าเป็นหลานของชาวซีย์ราคูส ซึ่งได้ถูกเนรเทศจากซีย์ราคูส จึงได้ไปอยู่ที่กรุงคาร์เธจและเศกสมรสกับสตรีชาวคาร์เธจจนมีถูกหลานที่นั่นต่อมา

กองทัพโรมันของมาร์เซลลุส ได้พยายามจะเข้าเมืองซีย์ราคูสทั้งทางบกและทางทะเล แต่กำแพงเมืองสูงใหญ่มั่นคงเกินไป ทั้งเมืองซีย์ราคูสได้ความช่วยเหลือของนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่งที่โลกเราได้เคยมีมา ซึ่งผู้ที่ได้เคยเรียนวิทยาศาสตร์มาแล้วแม้แต่เล็กน้อยคงจะต้องเคยได้ยินชื่อคือ อาร์คีมีดีส (Archimides) อาร์คีมีดีสเป็นชาวกรีกกำเนิดในเมืองซีย์ราคูส ดอดช์ ๑๘ ว่าได้ไปศึกษาที่เมืองอะเล็กซานเดรีย (Alexandria) ในอียิปต์ ซึ่งมีมหาวิทยาลัยอันรุ่งเรืองที่สุดในโลกภาคตะวันตกในสมัยนั้น เมื่อศึกษาจบแล้วก็กลับมาอยู่ที่เมืองซีย์ราคูส ในเวลาที่โรมันมาล้อมเมือง

๑๗ Livy: XXIV. 6.

๑๘ Dodge : "Hannibal" Chapter 32.

อาร์คีมีเดสมีอายุกว่า ๗๐ ปีแล้ว อาร์คีมีเดสได้คิดสร้างเครื่องจักร์แปลก ๆ หลายอย่างสำหรับจะป้องกันเมืองซีย์ราคูส

โปลิบิอุส [๒๐] เล่าถึงเครื่องจักร์ต่าง ๆ อย่างละเอียดละออ เช่นมีไม้ยาวยื่นออกมามีขอคีบอยู่อย่างใหญ่โต เวลาเรือรบโรมันเข้ามาใกล้กำแพงทางด้านทะเล ไม้ยาวซึ่งยื่นออกมานั้นจะปล่อยขอใหญ่ลงมาคีบเรือขึ้นสูงจากระดับน้ำ แล้วก็กลับปล่อยตกลงในน้ำอีก เรือรบอันทำด้วยไม้ก็แตกละเอียดและทหารจมน้ำตาย ถ้าเวลาทหารกล้าปีนขึ้นกำแพง โดยใช้บรรไดก็มีไม้ยื่นออกมาทิ่มน้ำหนักทับทหารโรมันตาย และยังมีอย่างอื่น ๆ อีกมากมาย ในที่สุดการเข้าโจมตีโดยมาร์เซลลุสเป็นอันไม่สำเร็จ ชาวโรมันจึงได้แต่ล้อมเมืองไว้

ต่อมาทางคาร์เธจได้ส่งกองทัพมาขึ้นฝั่งทางตะวันตกของเกาะซิซิลีบังคับบัญชาของฮิมิลโค ถึงกระนั้นตลอด พ. ศ. ๓๓๐ (๒๑๓ ปีก่อน ค. ศ.) ต่างฝ่ายต่างก็ยังคุมเชิงกันอยู่ ทางคาร์เธจเสียที่เพราะมีเรือรบน้อยกว่าราวครึ่งหนึ่ง แต่ทหารโรมันก็ยังต้องล้อมอยู่เช่นนั้นอีก ๒ ปี จน พ. ศ. ๓๓๒ (๒๑๑ ปีก่อน ค. ศ.) เพราะมีชาวเมืองทรยศภายใน เปิดประตูให้ทหารโรมัน เมืองซีย์ราคูสจึงได้แตกดังกรุงศรีอยุธยาของเราได้ถูกเช่นเดียวกัน มาร์เซลลุสเข้า

---

๒๐ Polybius : VIII, Chapters 6. 7. 8.

ทำลายเมืองซิยราคูสเสียหมด ชนเอาศิลปกรรมต่าง ๆ ไปกรุงโรม มาร์เซลลุสอยากจะพบท่านศาสตราจารย์อาร์คิมีดส จึงส่งทหารไปเรียกตัว เมื่อทหารไปถึงพบอาร์คิมีดสกำลังยุ่นคิดเลขอยู่ แม้จะเรียกเท่าใดก็ไม่ได้ยิน ทหารจึงฆ่าเสีย ซึ่งปลูตาร์ค [๒๑] ว่าทำให้มาร์เซลลุสเสียใจเป็นอันมาก สรุปความว่านโยบายของฮานนิบาลที่หวังว่าจะได้ซิยราคูสเป็นพันธมิตรในที่สุดก็เสียไร้ผล ซึ่งฮอลล์วาร์ด [๒๒] เห็นว่าเป็นเพราะได้ซิยราคูสเข้าพวกด้วยช้าไป ๓ ปี ถ้าซิยราคูสได้เป็นพวกคาร์เธจตั้งแต่เมื่อฮานนิบาลชะนะที่คานนาเอ ผลจะผิดแปลกกันมากทีเดียว ส่วนบัดนี้ซิยราคูสเคยถูกยึดเป็นเมืองขึ้นของโรมเสียเคย

ต่อนี้ไปจึงขอกล่าวถึงพระราชาพิลิปที่ ๕ แห่งมาเซโดน ซึ่งในบทที่ ๔ ข้าพเจ้าได้เขียนว่าฮานนิบาลหวังจะได้เป็นพันธมิตรในการรบกับโรม ดิวอุล [๒๓] ว่าความจริงพระราชาพิลิปก็อยากจะเป็นใหญ่เสียพระองค์เดียว ไม่อยากจะเป็นพันธมิตรกับใครเลย ฉะนั้นเมื่อได้

---

๒๑ Plutarch : "Marcellus" 14.

๒๒ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 3.

๒๓ Livy: XXIII. 33.

ทรงพังข่าวว่าฮานนิบาลข้ามทิวภูเขาอาลป์สมาอิตาลี พีลิปไม่แน่พระทัยว่า อยากจะให้ฝ่ายใดชะนะดี ต่อมาพระเจ้าพีลิปได้เตรียมกองทัพบกทัพเรือ ซึ่งนักประวัติศาสตร์อังกฤษ วอลแบงค์ [๒๔] (Walbank) ว่าพีลิปจะยกไปอิตาลีเพื่อรบกับโรมันโดยพระองค์เอง แต่มัวยุ่งอยู่เพราะมีการวิวาทกับเมืองกรีกต่าง ๆ เช่นคณะอีโตเลียน (Aetolian league) เป็นต้น จึงยังข้ามมาไม่ได้ ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ. ศ. ๓๒๗ (๒๑๖ ปีก่อน ค. ศ.) พีลิปรบกับกองทัพโรมันทางบกในแคว้นอิลลีเรีย แต่ก็ไม่ได้ผล ครั้นถึงเดือนสิงหาคม ฮานนิบาล ก็ได้ชัยชะนะที่คานนาเอ จึงมีชื่อเสียงโด่งดังมาก ทำให้พีลิปไม่กล้าจะมาตีอิตาลีโดยลำพัง กลับคิดจะเป็นพันธมิตรและตกลงกับฮานนิบาลด้วยกันเสียก่อน เมื่อโรมยังคงรบต่อไปภายหลังคานนาเอ ใน พ. ศ. ๓๒๙ (๒๑๕ ปีก่อน ค. ศ.) พีลิปจึงเห็นว่าเป็นโอกาสเหมาะที่จะแจ้งกับฮานนิบาลว่าพระองค์นี้จะช่วยเหลือ ใคร่จะเป็นพันธมิตรด้วย ตามความเห็นของวอลแบงค์ และนักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส ออลโลค์ [๒๕] (Holleuax)

---

๒๔ F. W. Walbank : "Philip V of Macedon" Chapter 3.

๒๕ Maurice Holleax : "Cambridge Ancient History" Vol. 8. Chapter 5.

ทูตของพระราชาพีลิปมีนามว่า เซโนฟาเนส (Xenophanes) ได้เดินทางมาพบกับฮานนิบาลเมื่อฤดูร้อน พ. ศ. ๓๒๙ ทำการตกลงเซ็นสนธิสัญญาต่อกัน โปลิบิอุส [๒๖] ว่าทั้งสองฝ่ายได้สัญญาว่าจะช่วยกันรบโรมจนสำเร็จผลได้ชัยชะนะ ฮานนิบาลจะทำการรบในแหลมอิตาลี ส่วนพีลิปจะทำการรบในแหลมบาลคาน เมื่อชะนะแล้วฮานนิบาลจะได้อิตาลี ส่วนมาเซโดนจะได้ดินแดนที่เคยเป็นของโรมในแหลมบาลคาน อนึ่งแม้ต่อไปการสงครามจะจบลงแล้วก็ดี ทั้งสองฝ่ายต่างก็จะคงเป็นพันธมิตรกันอย่างต่อไปเพื่อป้องกันตนในอนาคต

เมื่อเซ็นสัญญากันเสร็จแล้ว ทูตก็เดินทางกลับ รวมทั้งมีผู้แทนของฮานนิบาลตามไปด้วย เพื่อจะไปรับสัตยาบันจากพระราชาพีลิป บังเอิญเคราะห์ร้าย เรือที่โดยสารไปนั้นถูกเรือลาดตระเวนโรมันดักจับได้ สนธิสัญญาที่ทำเป็นความลับก็เลยเปิดเผยแก่กรุงโรม ทั้งกว่าฮานนิบาลจะส่งผู้แทนไปยังพีลิปอีกชุดหนึ่งได้ ก็ได้เสียเวลาไปแล้วเป็นอันมาก โรมจึงเตรียมตัวทัน ส่งกองทัพไปรบกับพีลิปในอิลลีเรียแต่เพียงจำนวนน้อยใช้วิธียุเมืองกรีกต่าง ๆ ให้โกรธเคืองพระราชาพีลิป พระราชามาเซโดนเลยมัวแต่ต้องยุ่งต่อสู้รบรายย่

---

๒๖ Polybius: Book VII. Chapter 9.

กับพวกกรีก นโยบายของฮานนิบาลในการที่จะทอนกำลังโรมโดยให้โรมส่งทหารไปรบกับพระราชาพีลิปเสียโดยมากนั้นก็เลยไม่สำเร็จ พันธมิตรที่คิดหาขึ้นนั้นจึงไม่เป็นประโยชน์แก่ฮานนิบาลเลย

ในระหว่างนี้มีการกระทำของรัฐบาลคาร์เธจอย่างสำคัญ โดยที่ฮานนิบาลมิได้ทราบเรื่องราวด้วย จะเป็นผลร้ายแก่ฮานนิบาลอีกคือภายหลังการรบที่คานนาเอแล้วทางคาร์เธจได้ส่งทหารมาเป็นกองหนุนในอิตาลีแต่เพียงเล็กน้อย มัวแต่เป็นห่วงทางสเปญเสีย แม้เท่านั้นก็ร้ายสำหรับฮานนิบาลพออยู่แล้ว แต่รัฐบาลคาร์เธจยังเอาทหารไปใช้ในทางอื่นอันไร้ประโยชน์อีกด้วย คือใน พ. ศ. ๓๒๘ (๒๑๕ ปี ก่อน ค. ศ.) เกาะซาร์ดีเนีย ซึ่งเคยเป็นของคาร์เธจแต่บัดนี้เป็นของโรม ได้เกิดลุกขึ้นเป็นกบฏต่อชาวโรมัน กรุงคาร์เธจจึงส่งทหารไปช่วยพวกกบฏ ขณะที่ไปกลางทางกองทัพเรือของคาร์เธจที่บรรทุกทหารไปนั้นบังเอิญไปถูกพายุใหญ่ เลยต้องหลบหนีคลื่นไปอยู่ที่หมู่เกาะบาเลียริก กว่าจะไปเกาะซาร์ดีเนียได้ กองทัพโรมันก็เลยปราบการกบฏเสียราบคาบหมดแล้ว เป็นอันว่าคาร์เธจส่งกองทัพนั้นไปโดยไม่มีประโยชน์อะไรเลย เบเคอร์ [๒๗] จึงว่าถ้ากรุงคาร์เธจได้ส่งทหารที่เตรียมไว้สำหรับเกาะซาร์ดีเนียไปช่วยฮานนิบาล

---

๒๗ Baker : "Hannibal" Chapter 7.

ทันทีภายหลังคานนาเอเสียแล้ว อาจจะเป็นประโยชน์แก่ฮานิบาล อย่างเหลือคณนา ดอดช์ [๒๘] ว่าข้อลำบากสำหรับฮานิบาลข้อหนึ่งก็คือ ฮานิบาลเป็นทหารมาตลอดชีวิต ไม่เคยเป็นนักการเมือง จึงไม่มีพรรคพวกของตนแข็งแรงพอที่จะคอยแก้ไขต้านทานกับฮานิโน หัวหน้าพวกปรปักษ์ของตระกูลบาร์คาในสภาเซเนตคาร์เธจ

ส่วนทางสเปญ ฮาสดรูบาลได้ถูกเรียกกลับมาอัฟริกาครั้งหนึ่ง เพราะราชาซีฟากซ์ (Syphax) ราชาของชาวอัฟริกาหมู่หนึ่งได้แข็งเมืองต่อคาร์เธจ แต่ในที่สุดฮาสดรูบาลก็ปราบปรามได้สำเร็จ จึงกลับไปสเปญอีก บัดนี้ฮาสดรูบาลได้น้องชายมาโกมาสมทบด้วยมีกองหนุนเกือบ ๑๕๐๐๐ คน ซึ่งฮานิบาลอยากจะได้ไปในแหลมอิตาลีเป็นอย่างยิ่ง แต่รัฐบาลคาร์เธจไม่ยอมส่งไป มัวแต่เป็นห่วงความมั่งมีของตนในสเปญ

ในฤดูหนาว พ. ศ. ๓๓๒ (๒๑๑ ปีก่อน ค. ศ.) แม่ทัพโรมันในสเปญคือสกิปิโอพี่น้องได้แยกกองทัพออกเป็น ๒ กองทัพ เพราะสะดวกสำหรับการจัดหาเสบียงอาหารในสมัยที่คาร์เธจมีทหารอยู่ในสเปญเป็นจำนวนน้อย การแบ่งแยกออกเช่นนั้นอาจจะสะดวกดี แต่เมื่อคาร์เธจมีทหารมากขึ้นเช่นบัดนี้ ความคิดของโรมันนับว่าผิด

---

๒๘ Dodge : "Hannibal" Chapter 29.

ฉะนั้นในฤดูร้อน พ. ศ. ๓๓๒ (๒๑๑ ปีก่อน ค. ศ.) กองทัพโรมันของสกิปีโอพี่น้องซึ่งอยู่แยกจากกัน จึงถูกฮาสดรูบาลและมาโกน้องชายทั้ง ๒ ของฮานิบาลตีแตกยับเยิน สกิปีโอทั้ง ๒ ได้เสียชีวิตในการรบครั้งนี้ทั้งคู่ เป็นผลดีสำหรับคาร์เธจในสเปญ ส่วนฮานิบาลก็ยังคงอยู่ในแหลมอิตาลีภาคใต้และไม่ได้กองหนุน การคุมเชิงกันและการแสวงหาพันธมิตรของฮานิบาล ก็ดงเอยดังได้บรรยายมาฉะนี้

บทที่ ๘

ฮาสดรูบาลม่าอิตาลี่

ข้าพเจ้าได้ลงเอยบทก่อนโดยบรรยายถึงเหตุการณ์ในสเปญ ซึ่งสกิบีโอสองพี่น้องได้เสียชีวิต และกองทัพโรมันทั้งสองได้บังคับบัญชาสกิบีโอสองพี่น้องนั้นได้พ่ายแพ้ไปหมดแล้ว บัดนี้จึงขอกล่าวถึงเหตุการณ์ในสเปญต่อไป ก่อนที่จะจับดำเนินเรื่องของฮานนิบาลโดยตรง ภายหลัง พ.ศ. ๓๓๒ (๒๑๑ ปี ก่อน ค.ศ.) กรุงโรมได้เสียดินแดนในแหลมสเปญทางภาคใต้แม่น้ำอิเบรุสทั้งหมด นอกจากที่มั่นสองแห่ง คือ เมืองซากุนตุม และ คาสตูโล (Castulo) ในไม่ช้าโรมก็สามารถส่งกองทัพไปสเปญได้ใหม่อีกมี เคลาดิอุส เนโร เป็นแม่ทัพ

เนโรได้ทำสงครามในแหลมอิตาลีมา ๒ ปีแล้ว ดำเนินตามแบบฟาบิอุส คือระวังระไวอย่างยิ่ง และเมื่อไปอยู่สเปญก็ทำเช่นเดียวกับนโยบายของฟาบิอุสในอิตาลีคือคอยคุมเชิงอยู่ แต่ฐานะในสเปญไม่เหมือนกัน การคุมเชิงฮานนิบาลในอิตาลี คือคอยเข้าตีแต่เมื่อฮานนิบาลแยกกำลังย่อยออกมานั่นเป็นวิธีถูก เพราะกองทัพฮานนิบาลมีกำลังหนุนมาเพิ่มเติมได้ยาก แต่ในสเปญมัวคุมเชิงอยู่เช่นนั้นไม่ได้ ทางกองทัพคาร์เธจได้พยายามเพิ่มเติม

กำลังโดยได้ชาวสเปญมาเป็นทหารอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นในไม่ช้า กรุงโรมก็เปลี่ยนแม่ทัพ

ผู้ที่ได้ไปเป็นแม่ทัพคนใหม่ใน พ.ศ. ๓๓๓ (๒๑๐ ปี ก่อน ค.ศ.) คือ ปุบลิอุส สกิปิโอ คนหนุ่ม บุตร ปุบลิอุส สกิปิโอ คนแก่ ผู้ที่แพ้ฮานนิบาลที่แม่น้ำติซินุส และได้เสียชีวิตในสเปญนั้นเอง ปุบลิอุส สกิปิโอ ในบัดนี้มีอายุ ๒๗ ปี จึงอ่อนกว่าฮานนิบาล ๑๐ ปี การที่ปุบลิอุส สกิปิโอ คนหนุ่มได้ตำแหน่งแม่ทัพไปสเปญนั้น ผิดแปลกกว่าชนบธรรมเนียมเดิมของกรุงโรม เพราะนอกจากเป็นผู้ที่มีอายุอย่างน้อยยังแล้ว ยังเป็นผู้ที่ไม่เคยได้เป็นกงสุลหรือรับตำแหน่งสำคัญอย่างใดเลย นอกจากได้ตำแหน่งต่ำ ๆ ครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๓๓๐ (๒๑๓ ปี ก่อน ค.ศ.) สกิปิโอ เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และแน่ใจว่าทำอะไรจะต้องสำเร็จไปหมดทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะมีความนับถือเชื่อมั่นในศาสนาของชาวโรมัน จึงถือว่าพระผู้เป็นเจ้าและสรรพเทวดาต่าง ๆ ของชาวโรมัน จะต้องช่วยกรุงโรมอยู่เสมอ โรมจึงไม่มีวันที่จะพ่ายแพ้ได้เลย แต่ดังฮอลล์-วาร์ด* ว่าถึงจะนับถือเชื่อมใสในเทวดาเท่าใดก็ดี ก็ไม่หลงคิด

---

* B. L. Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 4.

ป่วาจะอยู่นิ่ง ๆ ไม่ทำอะไรเลยเทวดาก็จะมาช่วย สกิปิโอยังได้
ตรียมแผนการณ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วย

เมื่อไปถึงสเปญสกิปิโอได้บังอาจคิดจะตีเอาฐานทัพสำคัญที่สุด
องฝ่ายคาร์เธจเสียเลยทีเดียว คือ เมืองคาร์เธจใหม่ ทั้งนี้เพราะ
สกิปิโอเห็นว่ากองทัพของคาร์เธจทั้ง ๓ กองทัพ ได้บังคับบัญชา
ฮาสดรูบาล และมาโกน้องชายของ ฮานนิบาล กับฮาสดรูบาล
ยดรจิสโค อยู่แยกกันและจะมาช่วยไม่ทัน สกิปิโอเป็นผู้ที่ทำให้
นอื่น ๆ พลอยชวัญดีและใจคอมั่นคงขึ้นด้วย ฉะนั้นจึงทำให้กอง
ัพโรมันในสเปญมีกำลังใจกำลังกายดีขึ้นมาก

ในฤดูร้อน พ.ศ. ๓๓๔ (๒๐๙ ปีก่อน ค.ศ.) สกิปิโอก็ตีเมือง
าร์เธจใหม่ได้สำเร็จ โดยมีกองทัพเรือของเลลิอุส (Laelius)
ช่วยทางด้านทะเลด้วย เมื่อตีได้แล้วตลอดฤดูร้อนสกิปิโอก็ทำการ
กลัยกล่อมชาวสเปญให้สละละทิ้งคาร์เธจ และผูกมัดทหารโรมันใน
การใช้ดาบชะนิดซึ่งคิดทำขึ้นใหม่ ส่วนฮาสดรูบาล บาร์คา หา
ได้พยายามมาตีเมืองคาร์เธจใหม่คืนไม่ มัวแต่รวบรวมชาวสเปญ
เข้ากองทัพ เพื่อจะยกทัพไปสมทบช่วยฮานนิบาลในอิตาลี เพราะ
ฮาสดรูบาลเห็นว่าการไปช่วย ฮานนิบาล สำคัญกว่า การขับไล่ชาว

โรมันออกจากสเปญ ในไม่ช้าสกิปิโอก็ติดตามฮาสดรูบาลขึ้นไป
ทางเหนือจนถึงแม่น้ำตากุส ได้มีการรบกันใหญ่ครั้งหนึ่งที่เบคูลา
(Baecula) ต่างฝ่ายต่างไม่แพ้ชะนะต่อกัน ฮาสดรูบาลจึงถอย
ไปได้ เดินทางไปทางตะวันตกเฉียงเหนือและข้ามทิวเขาปีเรนีส
ทางริมฝั่งมหาสมุทรอัตลันติก อันเป็นด้านตรงกันข้ามกับฮานนิบาล
ผู้ข้ามทางริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (ดูบทที่ ๔) การที่สกิปิโอปล่อย
ให้ฮาสดรูบาลออกจากสเปญไปได้ โดยมิได้ทำลายกองทัพเสีย
ก่อนนั้น สกิปิโอได้ถูกตำหนิโดยนักประพันธ์ประวัติศาสตร์การ
ทหารมิใช่น้อย

ในเวลาเดียวกันนั้นทางแหลมอิตาลี เมืองคาปูอาได้ถูกชาว
โรมันล้อมอยู่ ฮานนิบาลพยายามจะมาช่วยอีกครั้งหนึ่ง โดยล้อมกอง
ทัพโรมันทอมเมืองเสียอีกชั้นหนึ่ง แต่การที่จะเข้าตีนามเพลาะที่
มั่นของชาวโรมันนั้นไม่สำเร็จ เพราะแข็งแรงมาก ในไม่ช้า
ฮานนิบาลจึงแน่ใจว่าถ้าฮันกระทำลงไปแล้ว ทางคาร์เธจอาจจะ
เสียกำลังหมดเลย เบเคอร์ [๒] ว่าควรพึงจำไว้ว่า ฮานนิบาลไม่มีปืน
ใหญ่ที่จะยิงทำลายถางทางให้ทหารราบเสียก่อน ถ้าจะเข้าตีเมือ
ใดทหารราบก็จะเข้าได้ถึงทันที อนึ่งทางชาวโรมันได้ทำลายอาหาร

---

[๒] Baker : "Hannibal" Chapter 9.

ซึ่งฮานิบาลอาจจะหาได้สำหรับเลี้ยงม้าในดินแดนแถบนั้นเสียหมด การใช้ทหารม้าเป็นจำนวนมากจึงไม่สะดวก

เมื่อจะช่วยคาปูอาโดยทางตรงมิได้แล้ว ฮานิบาลจึงคิดกลอุบายอีก ในตอนกลางคืนได้ยกทัพออกจากค่าย มุ่งจะเดินทัพตรงไปยังกรุงโรมทีเดียว แต่ฮานิบาลได้แกล้งปล่อยให้ไฟที่สุมอยู่หลายแห่งในค่าย ให้ยังคงจุดแดงโร่อยู่ตลอดคืน เพื่อกองทัพโรมันจะได้หลงคิดว่าฮานิบาลยังคงอยู่ในค่าย ชาวโรมันเพิ่งทราบว่าฮานิบาลได้ยกเดินทัพไปแต่กลางคืนก็ต่อเมื่อรุ่งเช้าแล้ว ถึงจะรีบออกเดินทัพติดตามไปก็ตามไม่ทัน

ฮานิบาลได้ทำลายการเพาะปลูกและบ้านเมืองตลอดทางจากคาปูอาไปกรุงโรมแล้วจึงหยุดทัพตั้งค่ายอยู่นอกกรุงเป็นระยะทาง ๓ หรือ ๕ ไมล์ ดินแดนรอบกรุงโรมมิได้เคยถูกข้าศึกมาเบียดเบียนเหยียบย่ำเลยเป็นเวลานานถึง ๑๗๖ ปี ฉะนั้นพลเมืองจึงพากันตกใจกันเป็นที่สุด ชาวบ้านนอกทุกภูมิลำเนาอยู่ใกล้กรุง ต่างก็พากันอพยพหนีเข้ากรุงถ้าหนีทัน พากันเล่าให้ชาวกรุงฟังถึงการทำลายต่าง ๆ ของฮานิบาล เป็นการทำให้ชาวกรุงตระหนกตกใจยิ่งขึ้นอีก ฮานิบาลได้ขี่ม้าเข้าไปลาดเลาจนใกล้กำแพงเมือง เป็นครั้งแรกที่ฮานิบาลได้เห็นกรุงโรมอันเป็นฐานสำคัญและรากฐานแห่งความเจริญของชาติโรมันทั้งปวง

เจ้าของศัตรูของตัวเองและตระกูลของตน ทั้งเป็นครั้งแรกที่ชาว
กรุงโรมเองก็ได้แลเห็นตัว "มหายักษ์" ได้ถนัด ถ้าใครขึ้นไปดูอยู่
บนกำแพง

ถึงจะไปได้จนชิดกำแพงเมืองเช่นนั้นก็ดี ฮานิบาลก็มิได้เข้า
ตีเมือง ทั้งนี้เพราะกำแพงบ้อมค่ายเชิงเทินใหญ่โตมั่นคงแข็งแรงยิ่งนัก
กำลังทหารก็มีอยู่มาก คือ มีทหารเก่าเกณฑ์แต่ปีก่อน ๒ ลีจิโอน
มีทหารใหม่ซึ่งยังมิได้รับการฝึกหัดอีก ๒ ลีจิโอน ซึ่งในการรบป้อง
กันเมืองหลวงของตนเช่นนั้นคงจะสู้อย่างเต็มที่ มีนักประวัติศาสตร์
เป็นอันมาก ออกความเห็นว่าฮานิบาลทราบดีแล้วว่าจะตีกรุงโรม
ไม่ได้ จึงมิได้คิดจะตีเลยการเดินทัพไปกรุงโรมก็เพราะหวังว่าจะทำ
ให้ทางกองทัพโรมันที่ล้อมคาปูอาอยู่ตกใจ คงจะแยกกำลังออก
ตามไป ฮานิบาลจะได้เข้าทำการรบและทำลายเสียในการรบ
กลางแปลง แล้วจึงกลับมารบกับกองทัพที่ย่อมกว่า ซึ่งยังมีเหลือ
ล้อมเมืองคาปูอาอยู่ ฉะนั้น ดอดช์[๓] จึงได้ว่าฮานิบาลมิได้รีบ
เดินไปกรุงโรมอย่างรวดเร็วเต็มที่ แต่ ๕ วันภายหลังที่ได้ไปถึง
กรุงโรม ม้าใช้ก็นำข่าวมาแจ้งว่าแม่ทัพโรมันที่ล้อมเมืองคาปูอาอยู่
มิได้แยกกำลังติดตามฮานิบาลไปเลย คงล้อมเมืองคาปูอาอยู่อย่าง

---

๓ Dodge: "Hannibal" Chapter 24.

เต็มที่ ฮานิบาลจึงแน่ใจว่ากลอุบายของตนไม่สำเร็จ ดังดอดช์[๔] ว่าเป็นเพราะแม่ทัพโรมันได้เรียนยุทธศาสตร์จากฮานิบาล จนดีเกินไปเสียแล้ว ฮานิบาลจึงเดินทางกลับบรุตติอุม

ส่วนเมืองคาปูอาซึ่งฮานิบาลจนปัญญาหมดหนทางที่จะช่วยได้แล้ว ก็ทนการล้อมของชาวโรมันต่อไปไม่ได้ เพราะอาหารการกินขาดแคลน จึงต้องยอมแพ้แก่กองทัพโรมัน (พ.ศ. ๓๓๒ หรือ ๒๑๑ ปี ก่อน ค.ศ.) ชาวโรมันเดือดแค้นชาวเมืองคาปูอามาก ที่ได้ละทิ้งพันธมิตรภายหลังการปราชัยของชาวโรมันที่คานนาเอ จึงเผาและทำลายเมืองคาปูอาเสียเกือบทั้งหมด ริบทรัพย์สินเงินทอง จับคนสำคัญ ๆ ประหารชีวิตเสียถึง ๓๐ คน และจับคนสำคัญอื่น ๆ ขายเป็นทาสเสียอีกก็มาก ต่อจากนั้นโรมก็ปกครองคาปูอาโดยตรงฐานเป็นเมืองขึ้น

ถึงโรมจะได้ผลดีเช่นนี้จริง แต่ก็ยังอยู่ในฐานะอันตรายมาก ภาษีอากรก็ขึ้นสูงลิบ ผู้คนก็ได้สิ้นชีวิตไปเป็นอันมาก แต่พวกหัวหน้าชาวโรมันยังมีใจคอมั่นคงอยู่ แม้ได้ข่าวว่าสกิปิโอสองพี่น้องได้เสียทั้งกองทัพและชีวิตในสเปญ ทางโรมก็ยังไม่ท้อใจในไม่ช้าก็ส่งกองทัพไปสเปญได้อีก จนสกิปิโอผู้เป็นบุตรได้ไป

๔ Dodge: "Hannibal" Chapter 24.

ทำการสำเร็จ ๒ ปีภายหลังดังได้บรรยายมาแล้ว ความอ่อนเพลีย ในกำลังคนและกำลังทรัพย์ของฝ่ายโรมัน เห็นได้ในเมื่ออาณานิคม ๑๒ แห่งได้บอกเลิกไม่ยอมส่งเงินหรือกำลังทหารไปช่วยโรม แต่โรมก็ไม่คำนึงอย่างใด กลับแสดงความบีบคั้นและชมเชยอาณานิคมยิ่ง ๑๗แห่ง ซึ่งยังคงซื่อสัตย์กตัญญูต่อกรุงโรม และยังส่งเงินและกำลังทหารตามเดิม

พ.ศ. ๓๓๓ (๒๑๐ ปี ก่อน ค.ศ.) กงสุลของกรุงโรมคือ มาร์เซลลุสและ เลวินส (Laevinus) ในปีนั้นกำลังกองทัพของโรมได้ลดจาก ๒๕ ลงมาเป็น ๒๑ ลิจิโอน อยู่ในแหลมอิตาลี ๑๑ ลิจิโอน อันเป็นกองทัพสนามในบังคับบัญชาของมาร์เซลลุสเสีย ๕ ซึ่งต่างฝ่ายต่างยังคุมเชิงกันอยู่กับฮานนิบาล มาร์เซลลุสได้ตีเมืองต่าง ๆ กลับคืนจากฮานนิบาลบ้าง ส่วน พ.ศ. ๓๓๔ (๒๐๙ ปี ก่อน ค.ศ.) ทางโรมได้ผลสำคัญคือ มาร์เซลลุสคอยคุมเชิงฮานนิบาลอยู่ในแคว้นคาปูเลีย ส่วนฟาบิอุสเข้าล้อมเมืองตาเรนตุม โดยมีเลวินุสช่วยทางทะเล ฮานนิบาลมาช่วยไม่ได้ เมืองตาเรนตุมต้องยอมแพ้และก็ได้ถูกลงโทษอย่างรุนแรงเช่นเดียวกับเมืองคาปูอา ฮอดส์วาร์ด [๕] ว่าพลเมืองได้ถูกจับขายเป็นทาสถึง ๓๐๐๐ คน

---

๕ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 3.

พ.ศ. ๓๓๕ (๒๐๗ ปีก่อน ค.ศ.) มาร์เซลลุสได้เป็นกงสุลอีก มีควิงตุส คริสปีนุส (Quinctus Crispinus) เป็นด้วยอีกคนหนึ่ง ต่างทั้ง ๒ ตั้งทัพอยู่ใกล้เมืองเวนูเซีย ฮานนิบาลจึงตั้งทัพออกห้ารบกงสุลทั้ง ๒ ได้นำทหารม้าจำนวนน้อยออกตระเวนเอง ฮานนิบาลได้คิดกลอุบายซุ่มทหารม้าไว้ริมเนินสูง ซึ่งฮานนิบาลแน่ใจว่ากงสุลทั้ง ๒ จะใช้เป็นทัพรุกไปประเทศเช่นนั้น ทหารม้าของฮานนิบาลได้เข้าตีทหารม้าโรมันได้ผลสำเร็จ คริสปีนุสถูกบาดเจ็บ แต่ถอยหนีไปได้ เมื่อฮานนิบาลไปถึงที่นั้นจึงได้ พบ ศพของ มาร์เซลลุส ทอด ทงอยู่ [๖] ปลูตาร์ค [๗] ว่า มาร์-เซลลุสถูกแทงตายด้วยทวนทหารม้า และว่า [๘] ฮานนิบาลได้ยินดูศพทหาร เอกของโรมัน ที่ได้เคยกล้าสู้กับ ตนอย่าง ทรหดนั้น อยู่เป็นเวลานาน โดยมิได้พูดจาว่าประการใด ฮานนิบาลน่าจะมีความรู้สึกเช่นเดียวกับอิเหนาในเมื่อเห็นศพ วิหยาสะกำ [๙] คือ “มาเห็นศพทอดทงกลางอยู่ พระพินิจพิศดูแล้วใจหาย” ฮานนิบาลได้จัดเผาศพมาร์เซลลุสโดยประกอบเกียรติยศอย่างเต็มที่ชั้นแม่ทัพ และได้ส่งอัฐิใส่โกศเงินไปให้บุตรของมาร์เซลลุสที่กรุงโรม โปลิ-

---

๖ Plutarch: “Marcellus” 29.

๗ Plutarch: “Marcellus” 30.

๘ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ “อิเหนา” ตอนศึกละหมังกุหนิง

บิอุส[๙] ได้ตำหนิมาร์เซลลุสว่าได้เสียชัยครั้งนั้นก็เพราะความเดินเล่ออันไม่สมกับแม่ทัพชั้นเอกเช่นนั้น ดอดช์[๑๐] ว่าเมื่อถึงแก่ความตาย มาร์เซลลุสมีอายุ ๖๐ ปี

บัดนี้โรมจึงหมดหวังที่จะสามารถเอาชะนะฮานนิบาลในกลางแปดง และขับไล่ฮานนิบาลไปจากอิตาลีเสียได้ เพราะมาร์เซลลุสเป็นแม่ทัพโรมันคนเดียวที่กล้าทำการรบกับฮานนิบาล ฉะนั้นฤดูหนาวปี พ.ศ. ๓๓๕ (๒๐๙–๒๐๗ ปีก่อน ค.ศ.) ชาวโรมันจึงมีความหนักใจอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะทราบข่าวว่าฮาสดรูบาลได้ยกทัพมาถึงทิวภูเขาอาลป์สแล้ว ยังพักอยู่กับชาวกอลทางด้านฝรั่งเศสปัจจุบัน เพื่อเตรียมจะข้ามในฤดูใบไม้ผลิ กงสุลใหม่ ๒ คน คือ เคลาดิอัส เนโร กับ ลิวอัส ซาลินาตอร์ (Livius Salinator) กำลังทหารมีหมดด้วยกัน รวม ๒๓ ลิจโอน ๔ ในสเปญ ๒ ในเกาะซาร์ดิเนีย ๒ ในเกาะซิซิลี ในอิตาลีทหารส่วนมากอยู่ประจำเมืองคือทคาปูอา ๑ ลิจโอน ตาเรนตุม ๒ ลิจโอน ประจำเมืองทางเหนือ ๘ ลิจโอน ในเอทรูเรีย ๒ ลิจโอน และในกรุงโรมเองอีก ๒ ลิจโอน ฉะนั้นจึงมีกองทัพสนามใต้บังคับบัญชากงสุลทั้ง ๒

---

๙ Polybius : Book 10. Chapter 32.

๑๐ Dodge : "Hannibal" Chapter 37.

อีก ๔ ดิจิโอน เบเคอร์** แถลงว่ากงสุลทั้ง ๒ นั้นเดิมเป็นปรปักษ์ต่อกัน แต่ฟาบิอุสเป็นผู้ใกล่เกลี่ยให้ดีกันจนสำเร็จ

ฮาสดรูบาลน้องชายคนใหญ่ของ ฮานนิบาลได้นำทัพข้ามภูเขาอาลป์สในฤดูใบไม้ผลิ พ.ศ. ๓๓๖ (๒๐๗ ปี ก่อน ค.ศ.) ฮาสดรูบาลได้ข้ามโดยช่องเขามอนต์ เซนิส การข้ามภูเขาของฮาสดรูบาลง่ายกว่าฮานนิบาล เพราะอากาสดีกว่าในเดือนนั้น ทั้งชาวกอลทั้งทางด้านภูเขาก็เป็นพันธมิตร จึงไม่มีการรบพุ่งอย่างใดเลย เมื่อมาถึงทางด้านอิตาลีแล้ว ฮาสดรูบาลได้กำลังจากชาวกอลมาเพิ่มเติมอีก จึงรวมมีทหารราว ๓๐๐๐๐ คน แทนที่จะรีบเดินทางไปทางใต้เพื่อจะรวมกำลังกับฮานนิบาล ฮาสดรูบาลได้มัวพยายามจะคบอมของชาวโรมันที่เมืองปลาเคนเตีย ได้เปลืองกำลังและเวลาไปเสียมาก แต่ก็ไม่ได้สำเร็จ ดอดช์๑๒ ได้ตำหนิฮาสดรูบาลในข้อนี้ ว่าแม้ฮาสดรูบาลจะเป็นนักรบที่องอาจกล้าหาญก็จริง แต่เป็นแม่ทัพที่ไม่สุขุมหรือมีคุณวุฒิเพียงพอ ฮาสดรูบาลได้ออกเดินทางจากสเปญล่าช้าเกินไป จนกระทั่งข้ามทิวภูเขาอาลป์สไม่ทันก่อนฤดูหนาว ต้องอยู่ทางด้านฝรั่งเศสตลอดฤดูหนาว ให้

** Baker : "Hannibal" Chapier 10.

๑๒ Dodge : "Hannibal" Chapter 38.

เวลาแก่ชาวโรมันเตรียมตัวดขน แต่ข้อนอาร์โนลด์[๑๓] มิได้เห็นด้วย กลับว่าฮาสดรูบาลมาถึงอิตาลีเร็วเกินกว่าที่ข้าศึกหรือฮานนิบาลได้กะไว้ และอ้างนักประวัติศาสตร์โบราณ ๒ คน เป็นพะยาน[๑๔]

เมื่อฮาสดรูบาลมาถึงอิตาลี ในกองทัพได้มีช้างรบมาด้วย ๑๐ เชือก เบเคอร์[๑๕] ว่าการต่อสู้ระหว่างคาร์เธจและโรมครั้งที่สอง ซึ่งได้คิดพันกันมาเป็นเวลา ๑๒ ปี กำลังจะถึงขีดสูงสุด หากว่าฮานนิบาลชะนะอย่างเด็ดขาดอีกครั้งหนึ่งเช่นที่ คานนาเอ ชาวโรมันจะขวัญเสียหมดเลยเป็นแน่

ทางฮานนิบาลก็ออกเดินทางจากบรุตติอุม เพราะมีความประสงค์จะรวมกำลังกันกับฮาสดรูบาลในภาคกลางอิตาลี แต่กองทัพของเนโรคอยขัดขวางทางอยู่ ฮานนิบาลจึงไม่สามารถจะไปได้เกินเมืองคานูซิอุม และจำต้องหยุดพักอยู่ที่นั่นชั่วคราว โดยมีเนโรคุมเชิงอยู่ทางเหนือ ฮาสดรูบาลได้ส่งม้าใช้ลงมาทางใต้เพื่อนำข่าวมาแจ้งแก่ฮานนิบาล แต่มาไม่ทันถึงก็ถูกทหารสอดแนมของ เนโร

---

๑๓ Arnold ; "The Second Punic War" Chapter 4.

๑๔ Livy : Book 27. Chaptar 39. Appian : "Hannibal" 52

๑๕ Bakar : "Hannibal" Chapter 10.

จับได้ เนโรจึงได้ข่าวว่า ฮาสดรูบาล มีความประสงค์จะพบกับฮานนิบาลในแคว้นอุมเบรีย เบเคอร์[๑๖] พูดถูกในการที่กล่าวว่าการที่เนโรได้จดหมายของฮาสดรูบาลนั้น เป็นตอนสำคัญและเคราะห์ดีอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ของชนชาติโรมัน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็นับว่าเป็นเคราะห์ร้ายอย่างยิ่งของฮานนิบาลในขณะเดียวกัน การที่เนโรได้ทราบความในจดหมายภาษาคาร์เธจ แมกดูกาลล์[๑๗] ว่าเป็นเพราะเนโรมีทหารคาร์เธจซึ่งหนีมาอยู่ด้วยเป็นผู้แปล ดอดช์[๑๘] ตำหนิฮาสดรูบาลว่าไม่ควรจะเขียนแผนการรบลงเป็นลายลักษณ์อักษรเลย ควรจะส่งม้าใช้แยกย้ายกันไปหลายคน และต่างคนต่างท่องแผนการณ์จนขึ้นใจ ส่วนจดหมายที่ม้าใช้ถือไปนั้น ควรเป็นแผนปลอม ให้ทุก ๆ คนมีคนละอย่าง ถ้าเนโรจับได้หลายคน ก็เลยจะมึนไม่ทราบว่าอะไรเป็นแผนจริง เราจะตำหนิฮาสดรูบาล ๒๐๐๐ กว่าปีภายหลังอย่างใดก็ตาม ข้อสำคัญมีอยู่ว่าฮานนิบาลมิได้รับจดหมายนั้น หากว่าฮานนิบาลได้รับแล้ว ดอดช์คิดว่าฮานนิบาลคงจะเข้าตีกองทัพของเนโรทันที แต่ฮานนิบาลหาได้ทำ

---

๑๖ Baker : "Hannibal" Chapter 10.

๑๗ Macdougall : "Campaigns of Hannibal" Chapter 6.

๑๘ Dodge : "Hannibal" Chapter 38.

เช่นนั้นไม่ และยังคุมเชิงอยู่ที่เมืองคานซียม โดยไม่ทราบข่าวอะไรเลย

เมื่อ เนโร ทราบว่า ฮาสดรูบาล เตรียมจะพบ กับ ฮานนิบาลในอุมเบรีย ก็ตกลงใจจะไปรวมกำลังกับลิวิอุสทางเหนือ และรบกับฮาสดรบาลเสียโดยรวดเร็ว ในเมื่อฮานนิบาลยังมัวคอยฟังข่าวอยู่ที่คานซียม เนโรจึงมีกลอุบายบ้าง คือทิ้งกองทัพไว้เหลือคอยคุมเชิงอยู่ส่วนหนึ่ง แต่เลือกทหารที่ดีที่สุดรีบเดินทัพไปทางเหนือ เนโรได้รับความช่วยเหลือจากชาวเมืองตลอดทาง และเพื่อบังกันมิให้ทหารเหนื่อย ทั้งเพื่อจะไปได้เร็ว เนโรได้พาทหารไปด้วยรถและเกวียนต่าง ๆ ของชาวนา นับว่าเป็นแม่ทัพคนแรกที่มีกองทัพซึ่งเดินทัพไปโดยกระบวนรถ ซึ่งสมัยนี้เราเห็นได้แล้วว่าเป็นประโยชน์เพียงใด

เมื่อกองทัพของเนโรได้ไปรวมกับกองทัพลิวิอุส ลิวิอุสก็ถอยกลับคุมเชิงฮาสดรูบาลอยู่ที่ใกล้แม่น้ำเมตอรุส (Metaurus) การเดินทัพของเนโรรวดเร็วอย่างยิ่ง ดอาซ์[๑๕] ว่าเนโรเดินทาง ๒๕๐ ไมล์ภายใน ๗ วัน ซึ่งนับว่าเป็นการเดินทัพอย่างรวดเร็วที่สุดที่เราได้เคยประสพมาในประวัติศาสตร์การทหาร ถึงแม้ในสมัยนี้ถ้าไม่ใช้รถ

---

๑๕ Dodge : 'Hannibal" Chapter 39.

ยนตร์แล้ว ก็น่าจะยากที่กองทัพใดจะทำได้ เนโรได้รักษาจุดหมาย ไว้เป็นความลับอย่างดียิ่ง แม้ทหารเองโดยมากก็ไม่ทราบว่าจะเดินทัพไปไหน

ครั้นกองทัพของเนโรและลิวิอสได้รวมกันแล้ว ก็ได้ทำการรบกลางแปลงกับฮาสดรูบาล ในการรบที่เรียกว่าการรบที่แม่น้ำมิตอรุส ฮาสดรูบาลจัดแบ่งกำลังกองทัพอย่างดี ตั้งทัพอยู่หลังเนินเป็นที่กำบัง แต่เนโรก็มีความคิดเฉียบแหลมกล้า ให้ลิวอุสเข้าตีทางด้านหน้า และตนเองนำทหารเข้าตีโอบปีกอย่างรุนแรง กองทัพคาร์เธจก็พ่ายแพ้อย่างกระจัดกระจาย ฮาสดรูบาลได้พยายามระวังรักษาตนตลอดมา เอนเนแบร์ต[๒๐] ว่าเมื่อฮาสดรูบาลเห็นว่าหมดหวังจะชะนะแล้ว ก็เข้ารบกลางแปลงอย่างเต็มที่ จนถูกอาวุธตายในท่ามกลางทหาร เพื่อแก้ชื่อในการที่พ่ายแพ้เช่นนั้น เนโรเมื่อชะนะแล้วก็ได้รีบเดินทางกลับมายังคานูซิอุม เมื่อกรุงโรมได้ยินข่าวชัยชะนะอย่างจริงจังครั้งแรกเหนือกองทัพคาร์เธจในอิตาลี เกือบไม่มีผู้ใดเชื่อได้ ต่างตกตลึงกันไปหมดครั้นแน่ใจแล้วก็บังเกิดความปีติยินดีเป็นอันมาก ได้มีการฉลองชัยชะนะกันอย่างเอิกเกริก

---

๒๐ Hennebert: "Histoire d'Annibal" Livre 11, Chapitre 2.

เป็นเวลา ๓ วัน ดอดช์[๒๑] ว่าฮาสดรูบาลคิดผิดอย่างยิ่งที่ไปมัวเสีย
เวลาล้อมเมืองปลาเคนเสีย หากฮาสดรูบาลได้ตีกองทัพของลิวอุส
แตกเสียทันทีซึ่งอาจจะทำได้ แล้วรีบเดินทัพไปช่วยฮานนิบาลกระ
หนาบเนโรแล้ว คาร์เธจจะได้ชัยชะนะเป็นแน่นอน อนึ่งอาร์-
โนลด์[๒๒] ยังว่าฮาสดรูบาลคิดผิด ในการที่ยอมให้ศนถูกฆ่าตาย
ในการรบครั้งนั้น ถ้ายังคงมีชีวิตอยู่และถอยหนีไปจากสนามรบ
ได้แล้ว อาจจะสะสมกองทัพถมช่วยฮานนิบาลได้อีก บอส-
เวอร์ธ สมิธ[๒๓] ว่าการที่เนโรกลับรีบไปยังแม่น้ำมีตอรุสนั้น เป็น
ความคิดอย่างเด็ดเดี่ยวผิดกับที่แม่ทัพโรมันโดยมากได้เคยทำมา แสดง
ว่าแม่ทัพโรมันได้เริ่มเรียนยุทธศาสตร์จากฮานนิบาลตลอดมา

เนโรหาได้เผาศพของฮาสดรูบาลโดยให้เกียรติยศแม่ทัพดัง
ฮานนิบาลได้ทำศพแม่ทัพโรมันไม่ เนโรตัดศีรษะฮาสดรูบาลถอง
ในขวด แล้วนำลงมาด้วยทางใต้ เมื่อมาถึงคานูซิอุมก็ได้ให้
ม้าใช้นำศีรษะฮาสดรูบาลขว้างเข้าไปในค่ายคาร์เธจ ณะนั้นครั้ง
แรกที่ฮานนิบาลได้รับข่าวจากฮาสดรูบาล หรือได้เห็นน้องชาย

---

๒๑ Dodge: "Hannibal" Chapter 39.
๒๒ Arnold: "Second Punic War" Chapter 4.
๒๓ Bosworth-Smith. "Carthage and the Carthaginians" Chapter 16.

ปีนครั้งแรก ก็คือเมื่อเห็นศีรษะฮาสดรูบาลที่เนโรได้ตองมาตลอด
ทาง ดอดช์[๒๔] จึงว่าวิธีฮานนิบาลให้เกียรติยศอย่างดีแก่ศพมาร์-
เซลลุสนั้น ยิ่งทำให้การกระทำของเนโรน่าเกลียดอย่างยิ่ง เอน-
นแบร์ต[๒๕] ว่าเนโรไม่แสดงความเคารพต่อศพของผู้ที่ตายอย่างนัก
รบที่มีคุณอย่างในมือ และฮานนิบาลได้ดีศีรษะน้องชายโดยความ
ศร้าโศกสลดใจ แต่ไม่พูดว่ากะไรเลยสักคำเดียว.

---

๒๔ Dodge: "Hannibal" Chapter 37.

๒๕ Hennebert: "Histoire d'Annibal" Livre 17, Chapitre 1.

บทที่ ๙

ฮานนิบาลปราชัยที่ซามา

เมื่อน้องชายได้พ่ายแพ้แก่ชาวโรมันที่แม่น้ำมิคอรุส ฮานนิบาลก็หมดหวังที่จะทำลายอำนาจของกรุงโรมในแหลมอิตาลี ข้อนี้ปรากฏได้ชัดเพราะอาณานิคมและพันธมิตรของกรุงโรมหลายพวกที่ได้เอาใจออกห่าง บัดนี้กลับแสดงความซื่อสัตย์ภักดีต่อกรุงโรมอีก ฮานนิบาลจึงถอยไปอยู่ในแคว้นบรุตติอุม ฮอลลิวาร์ด* ว่าเมื่อฮานนิบาลตั้งมั่นอยู่ในภาคใต้ของอิตาลี ชาวโรมันมีกำลังมากกว่าฮานนิบาลประมาณ ๓ ต่อ ๑ แต่ถึงกระนั้นความที่ชาวโรมันยังเกรงกลัวฮานนิบาลผู้เรืองนาม จึงหาได้กล้ารุกเข้าไปโจมตีฮานนิบาลในแคว้นบรุตติอุมไม่ ฮานนิบาลจึงมีความแน่ใจว่า ถ้าตนยังคงยึดภาคใต้อยู่ได้ตราบใดแล้ว ชาวโรมันจะไม่กล้ายกทัพข้ามทะเลไปคุกรุกรานคาร์เธจโดยตรง และฮานนิบาลยังหวังอยู่เสมอว่าทางกรุงคาร์เธจจะส่งกำลังมาช่วยเพิ่มเติม

มอร์ริส† กล่าวอย่างถูกต้องว่าตั้งแต่การปราชัยของฮาสดรูบาลที่แม่น้ำมิคอรุสแล้ว นับว่าชาติของฮานนิบาลตกต่ำอย่างไม่

---

* Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 4.

† Morris : "Hannibal" Chapter 8.

มข้อสงสัย กำลังที่จะสู้กรุงโรมที่ฮานนิบาลได้พยายามสะสมและ
สร้างขึ้น ซึ่งเคยมีตั้งแต่สเปญจนถึงกรีซ คือพระราชาฟิลิป
แห่งมาเซโดน บัดนี้เริ่มละลายหายไปหมด วอลแบงค์[๓] ว่า
ภายหลังการรบที่แม่น้ำมกอรุส ฟิลิปย่อมเดาได้ว่าฮานนิบาลจำจะ
ต้องแพ้อย่างถ่มจมวันหนึ่ง ไม่มีหวังที่จะกลับชนะได้อีก ฉะนั้น
พระราชาฟิลิปจึงตกลงทำสนธิสัญญาส่งบรรณาการกับกรุงโรม เป็นอันว่า
พันธมิตรไม่มีเหลืออีกต่อไป

แม้ว่าใน พ.ศ. ๓๓๗ (๒๐๖ ปีก่อน ค.ศ.) กำลังรวมของกรุง
โรมจะได้ถดลงมี ๒๐ ลีจโอน ซึ่งอยู่ในอิตาลี ๑๓ ลีจโอนก็จริง แต่
ก็ยังมากกว่าฮานนิบาลเหลือหลาย ฮานนิบาลมีได้อย่างมากที่สุด
๔๐๐๐ แต่โรมีทหารอย่างน้อย ๒๐๐๐๐ ทั้งฮานนิบาลก็ถูกตัด
ขาดจากคาร์เธจ ไม่มีกำลังมาหนุนเพิ่มเติม ที่เป็นเช่นนั้นไม่ใช่
เพียงเพราะกำลังทัพเรือของคาร์เธจสู้โรมันไม่ได้ กับทั้งแม่
ทัพนายกองทหารเรือก็เกรงกลัวทหารเรือโรมันเสียอย่างมากมายเท่า
นั้น ยังเป็นเพราะรัฐบาลคาร์เธจไม่เห็นฐานะของฮานนิบาลสำคัญ
ว่าฐานะกองทัพคาร์เธจในสเปญ มัวแต่เป็นห่วงสเปญอยู่ตลอดเวลา

---

๓ Walbank : "Philip V of Macedon" Chapter 3.

คิดแต่จะรบเอาสเปญคืนให้ได้ ดังดอดช์[๔] ว่ารัฐบาลคาร์เธจไม่เข้าใจเสียเลย ว่าถ้าไม่ชะนะในอิตาลีแล้ว ถึงจะเอาสเปญคืนได้ก็เพียงชั่วคราว อย่างไรๆ ถ้าไม่ได้กรุงโรมหรืออย่างน้อยบังคับให้โรมขอสงบศึก ก็เป็นต้องแพ้วันหนึ่งเช่นเดียวกัน ฐานะของฮานนิบาลเวลานั้นก็คล้ายคลึงกับนะโปเลียนเมื่อ ๒๐๐๐ ปีภายหลังเข้าใจดีว่า การสงบศึกที่จะเป็นผลดียืดยาวจริงๆ ต้องกระทำได้ที่ฐานกำแพงเมืองหลวงของข้าศึก แต่รัฐบาลคาร์เธจแลไม่เห็นเลย ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะเป็นห่วงทรัพย์สมบัติในสเปญเช่นเหมืองแร่เงินเท่านั้น เป็นเพราะมีความอิจฉาริษยาฮานนิบาลเองด้วย

เมื่อรัฐบาลคาร์เธจถือเอาสเปญเป็นข้อสำคัญเช่นนี้ เราก็จำจะต้องทราบเรื่องราวพอเป็นสังเขปด้วย ว่าเหตุการณ์ในสเปญได้ดำเนินไปอย่างใดบ้าง เมื่อกองทัพคาร์เธจของฮาสดรบาลได้เดินทางออกจากสเปญไปอิตาลีแล้ว แม้กองทัพคาร์เธจที่ยังมีเหลืออยู่ในสเปญจะได้กองหนุนมาเพิ่มเติมอีกก็ดี สกิปิโอได้ตกลงตั้งใจว่าภายในปี พ.ศ. ๓๓๖ (๒๐๗ ปี ก่อน ค.ศ.) จะต้องทำลายอำนาจของคาร์เธจในสเปญให้หมดสิ้นให้จงได้ ฉะนั้นถึงแม้มีกำลังน้อยกว่าก็จริง สกิปิโอได้บังอาจเข้าทำการรบกลางแปลงกับกองทัพคาร์เธจณการ

---

๔ Dodge : "Hannibal" Chapter 40.

รบที่อิลิปา (Ilipa) กองทัพคาร์เธจมีกำลังทหาร ๕๔๕๐๐ คน สกิปีโอมีกำลัง ๔๐๐๐๐ คน แต่ที่เป็นชาวโรมันแท้ ๆ มีเพียง ๒๕๐๐ คน สกิปีโอได้จดจำเล่าเรียนและนำยุทธศาสตร์ของฮานนิบาลมาใช้ได้อย่างดี จึงได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด กองทัพคาร์เธจถูกทำลายสูญสิ้น แม่ทัพ ๒ คน คือ ฮาสดรูบาลบารจิลโล กับมาโกน้องชายฮานนิบาลหนีไปได้โดยทางทะเล ในไม่ช้าเมืองกาเดสก็ยอมแพ้ต่อสกิปีโอฉะนั้นภายในเดือนกันยายน พ.ศ. ๓๓๗ (๒๐๖ ปี ก่อน ค.ศ.) สกิปีโอก็ได้สเปญทั้งหมด จึงเป็นอันว่าสเปญอันเป็นฐานทัพสำคัญของคาร์เธจ ทั้งเป็นดินแดนอันนำความร่ำรวยมาสู่คาร์เธจก็กลับกลายเป็นของโรม ภายหลังที่ได้ทำการรบกันมา ๑๔ ปี นอกจากนี้สกิปีโอยังได้ผลดีเพิ่มเติมอีก คือ สามารถเกลี้ยกล่อมหัวหน้าของชาวนูมิเดียคนหนึ่ง คือราชามาซินิสซา (Masinissa) จนได้สัญญาว่าจะนำทหารม้าของตนในอัฟริกามาเข้าพวกกับชาวโรมันอีกด้วย

ใน พ.ศ. ๓๓๙ (๒๐๕ ปี ก่อน ค.ศ.) สกิปีโอได้เดินทางกลับกรุงโรม เพื่อจะสมัครชิงขอรับเลือกตั้งเป็นกงสุล ชาวเมืองโรมกำลังตื่นเต้นชื่นชมผลสำเร็จของสกิปีโอในสเปญ ฉะนั้นเมื่อถึงเวลาเลือกตั้งสกิปีโอก็ได้รับเลือกเป็นกงสุลได้อย่างง่ายดาย ผู้ที่ได้รับ

เลือกเป็นกงสุลคู่กันนั้น คือ ลิซินุส คราสซุส (Licinus Crassus) ซึ่ง
บังเอิญเป็นประมุขในทางสาสนา (Pontifex Maximus) อันมีกฎ
ห้ามมิให้เดินทางออกจากแหลมอิตาลีเลย หากว่าจะมีการรบใน
อัฟริกาแล้ว สกิปีโอก็จะเป็นกงสุลแต่ผู้เดียวซึ่งจะไปคุมกองทัพได้จึง
เป็นที่พอใจแก่สกิปีโอเป็นอันมาก

เมื่อได้ตำแหน่งกงสุลแล้ว สกิปีโอก็แถลงนโยบายของตน
ว่าจะข้ามทะเลไปตีกรุงคาร์เธจ ทั้งที่ฮานนิบาลยังมีกองทัพอยู่ทาง
ภาคใต้ของแหลมอิตาลี นโยบายนี้ได้ถูกปรักปรำโดยสมาชิกสภา
เซเนตหมู่หนึ่ง ซึ่งมีท่าน รัฐบุรุษผู้มีอาวุโส คือ ฟาบิอุสเป็น
ประมุข ฟาบิอุสเถียงว่าควรจะให้สิ้นศึกในแหลมอิตาลีเสียก่อน จึง
จะควรไปทำการสงครามในอัฟริกา ปลูตาร์ค [๕] ว่าฟาบิอุสว่า
สกิปีโอยากจะไปรบในอัฟริกา เพราะไม่กล้าจะรบกับฮานนิบาล
โดยตรง จึงจะหันไปรบกับแม่ทัพคนอื่นๆของคาร์เธจที่ไม่สามารถ
เท่าและข้อที่ร้ายมากคือจะเอาทหารโรมันที่ดีที่สุดไปด้วยกับตน ลิด
เดลล์ฮาร์ต [๖] ว่าสกิปีโอได้คอบว่าตนแน่ใจอย่างไม่มีปัญหา ว่าถ้า
ยกทัพโรมันข้ามไปถึงอัฟริกาแล้ว ฮานนิบาลจะต้องข้ามไปบ้าง

---

๕ Plutarch : "Fabius" Chapter 26.

๖ B. Liddell Hart : "A Greater than Napoleon : Scipio Africanus" Chapter 7.

เพราะฉะนั้นการข้ามไปอัฟริกาจะเป็นหนทางดีที่สุดที่จะขับไล่ฮานนิ-
บาลให้ไปเสียจากแหลมอิตาลี ในที่สุดสกิปีโอก็ชะนะในสภาเซ-
เนต ได้รับอนุญาตให้ปกครองเกาะซิซิลีทั้งหมดตามลำพัง และ
ถ้าเห็นว่าสมควรจะข้ามไปทวีปอัฟริกาเมื่อใดก็ไปได้ สกิปีโอจึงไปอยู่
ที่เกาะซิซิล ทำการผูกหัดทหารซึ่งรวบรวมอยู่ในนั้น คือทหาร
ที่เหลืออยู่จาก คานนาเอ ๒ ดิวิโอน กับทหารสมัครอีก ๒ ดิวิโอน
ที่ได้ประสพผลดีมาแล้วในสกิปีโอได้ผูกหัดวิธีรบอย่างใหม่ต่าง ๆ ในระหว่างผูกหัดทหารอยู่ในเกาะซิซิลี สกิปี-
การรบในสเปญ โอได้ทดลองกำลังทหารใหม่ของตน โดยนำลงเรือข้ามไปตีเมืองโล-
ครี (Locri) อันเป็นเมืองท่าเรือ ซึ่งฮานนิบาลได้มายึดเป็นที่มั่น
อยู่ขณะหนึ่ง และโดยได้ความช่วยเหลือของคนภายในเมือง สกิ-
ปีโอก็ได้สำเร็จ การตีเมืองโลครีแม้จะไม่เป็นเหตุการณ์อันสำคัญ
ท่าใดก็จริง. แต่มีผลสำคัญมาก . เพราะทำให้ทหารโรมันของ
สกิปีโอรู้สึกว่าทหารของฮานนิบาลนั้นไม่วิเศษเกินไปกว่าที่พวกตนจะ
ต่อรบพุ่งด้วยได้ ถึงกระนั้นก็ดี ดอดช์[๗] ยังยืนยันว่าถ้าสกิปีโออยู่ใน
แหลมอิตาลี และกล้ายกทัพเข้าตีกองทัพใหญ่ของฮานนิบาล แทน
ที่จะคอยเข้ารบเอาต่อเมื่อฮานนิบาลข้ามไปอัฟริกา สกิปีโอจะต้อง

---

๗ Dodge: "Hannibal" Chapter 40.

พ่ายแพ้เป็นแน่

ในเวลาเดียวกันนั้นเอง เมื่อมาโก น้องชายฮานิบาล ลงเรื
หนีสกิปีโอไปจากสเปญได้แล้ว ก็ไปยังหมู่เกาะบาเลียริกซึ่งยังอยู่
ในอำนาจคาร์เธจ เมื่ออยู่ที่นั่นจึงได้รวบรวมกองทัพได้ใหม่ นำ
ลงเรือข้ามไปตีเมืองเยนัวที่แคว้นลิกเรีย และพยายามเกลี้ยกล่อม
ชาวลิกูเรีย อันเป็นกอลพวกหนึ่งให้เข้าเป็นพันธมิตรด้วย เพื่อเดิน
ทางลงไปช่วยฮานิบาลอีก แต่เกลี้ยกล่อมได้ยาก และยังไม่สำ
เร็จ เพราะว่าชาวกอลได้เสียทหารมากมายเมื่อก่อนนั้นไม่นาน คือ
ครั้งที่ฮาสดรูบาลแพ้ที่แม่น้ำมิตอรุส

ส่วนสกิปีโอได้จัดการเตรียมทัพและผึกหัดทหารได้สำเร็จภาย
ในเดือนธันวาคม พ.ศ.๓๓๔ (๒๐๕ ปี ก่อน ค.ศ.) เสด็จยกทัพ
โอได้ส่งไปเกลี้ยกล่อมชาวนูมิเดียหมู่ต่าง ๆ กลับมารายงานว่าได้
ผลดีมาก มีอยู่แต่ราชาซีฟากซ์แห่งชาวนูมิเดียหมู่หนึ่งกลับเป็น
พันธมิตรอย่างสนิทสนมกับกรุงคาร์เธจ เพราะฮาสดรูบาลบุตรจิส-
โค ได้ยกธิดาของตนชื่อโซโฟนิสบา (Sophonisba) ผู้สวยงาม
ยิ่งให้เป็นชายา เพราะราชามาซินิสซาก็หลงรักโซโฟนิสบาเช่น
เดียวกัน จึงทำให้มาซินิสซาโกรธเคืองคาร์เธจมากขึ้น และ
เลยเป็นมิตรอันสนิทยิ่งของชาวโรมัน

ครั้นถึงฤดูใบไม้ผลิต้น พ.ศ. ๓๓๙ (๒๐๔ ปีก่อน ค.ศ.) สกิปิ-
โอถือกทัพออกมาจากเกาะซิซิลีลงเรือข้ามไปยังอัฟริกา มีเรือรบ
ช่วยป้องกันเรือบรรทุกทหารเป็นจำนวน ๕๐ ลำ กองทัพเรือคาร์-
เธจมิได้กล้าออกมาทำการรบกวนหรือขัดขวางอย่างใด สกิปิโอ
จึงขึ้นบกได้อย่างสบายที่ใกล้เมืองอัตติกา ราชามาซินิสซากี่นำ
ทหารม้ามารวมกำลังด้วย เช่นเดียวกับราชาซิฟากซ์ก็ได้นำทหาร
ม้ามาสมทบฮาสดรูบาลบุตรจิสโคที่กรุงคาร์เธจ การรบเริ่มต้น
โดยบุตรของฮาสดรูบาล (น้องชายฮานิบาล) คือ ฮานโน นำทหาร
เป็นจำนวนน้อยออกไปทำการลาดตระเวน ถูกมาซินิสซาล่อให้ติด
ตามไปจนใกล้ค่ายโรมัน กองทหารหนุนมากจึงออกมาสู้ ด้วยกอง
ทหารของฮานโนก็ถูกทำลายหมดสิ้น

ต่อจากนั้นสกิปิโอก็เข้าล้อมเมืองอัตติกา แต่ตีไม่ได้เพราะมี
ป้อมค่ายแข็งแรงมาก ทั้งชาวเมืองก็อดทนต้านทานการล้อมอย่างได้
จนฮาสดรูบาลและซิฟากซ์ยกกองทัพใหญ่มาช่วย สกิปีโอเกรงจะ
แพ้เพราะไม่มีกองหนุนก็เลยถอยหนี และไปตั้งค่ายอยู่ในที่มั่นสำ
หรับฤดูหนาว เป็นอันว่าในการรบปีแรก สกิปิโอมิได้ผลสำคัญ
อะไรเลย นอกจากว่าข้ามทะเลไปได้อย่างพ้นอันตราย ส่วน

ทางแหลมอิตาลีทางภาคใต้ฮานนิบาลก็ยังคุมเชิงอยู่ โดยกองทัพโรมันก็ไม่กล้าเข้าตีแม้มีกำลังมากกว่ามาก แสดงให้เห็นว่าชาวโรมันเกรงกลัวฮานนิบาลเสียเบ็นทีสุด ส่วนทางเหนือมาโกก็คงยังอยู่ที่เยนัว และยังพยายามเกลี้ยกล่อมชาวกอลอยู่อีก แต่ก็ยังไม่สำเร็จอยู่นั่นเอง

ในระหว่างฤดูหนาว ราชาซีฟากซ์ได้ พยายามเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อจะให้สกิปิโอและรัฐบาลคาร์เธจ ทำสนธิสัญญาสงบศึกต่อกัน ข้อที่ซีฟากซ์แนะนำคือ ฮานนิบาลต้องกลับจากอิตาลี ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างจะรักษาดินแดนอยู่ตามเดิม ฮอลล์วารด[๙] เห็นว่าสกิปิโอได้ยอมเจรจาด้วย ก็เพราะต้องการจะมีเวลาสืบดูลาดเลาของข้าศึก ทั้งนี้เพราะสกิปิโอได้เรียนวิธีของฮานนิบาลเสียหมดทุกอย่างจนกระทั่งการมีจาระบุรุษอย่างมากมาย ผู้แทนที่ไปทำการเจรจา มักจะมีคนติดตามไปด้วยซึ่งเป็นจาระบุรุษทั้งสิ้น

ครั้นถึงต้น พ. ศ. ๓๕๐ (๒๐๓ ปี ก่อน ค. ศ.) สกิปิโอก็แถลงว่าตนเองเห็นชอบด้วยกับร่างสนธิสัญญาของซีฟากซ์ แต่รัฐบาลที่

---

[๙] Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 4.

กรุงโรมไม่ยอมสนับสนุน ฉะนั้นเป็นการจำเป็นที่จะต้องทำการรบอีกต่อไป แต่สกิปิโอได้สั่งกองทัพของตนให้ทำการรุกตั้งแต่ก่อนที่ทางคาร์เธจจะได้รับคำตอบ ฉะนั้นก่อนที่จะรู้ตัว ค่ายของซีฟากซ์และฮาสดรูบาลก็ถูกทหารม้าของเลลิอุสกับมาซินิสซาเข้าปุ้นในคอนดก ทั้งจุดไฟเผาเอาเสียด้วย ทำให้กองทัพคาร์เธจต้องถอยหนีกลับกรุงคาร์เธจ ไม่สามารถจะอยู่ช่วยป้องกันเมืองอัตติกาได้ต่อไป เนื่องด้วยไม่ว่าทางคาร์เธจทำอะไรที่แปลกบ้างสักเล็กน้อย ทางโรมันก็มักจะหาว่าเสียสัตย์ ถึงกับพูดเยาะเย้ยเรียกการเสียสัตย์ว่า "การรักษาสัตย์ของชาวบีวนิก" (Punica fides ในภาษาลาติน) บัดนี้ ฮอลล์วาร์ด [๑] จึงถามอย่างเยาะเย้ยบ้างว่าการรักษาสัตย์ของชาวโรมัน (Romana fides) นั้นดอยู่เสมอหรือ

ต่อจากนั้นสกิปิโอก็ถอนเมืองอัตติกาอยู่ได้อีกต่อไปโดยไม่เกรงกลัวกองทัพใดๆ ทางคาร์เธจก็พยายามจะปรับปรุงกองทัพใหม่สำหรับจะออกรบ ทั้งได้รับทหารม้าจากสเปนอีก ๔๐๐๐ คน เมื่อได้โอกาสเหมาะฮาสดรูบาลและซีฟากซ์ก็นำกองทัพใหม่นั้นออกรบ ในการรบซึ่งได้นามว่าการรบที่ทุ่งราบใหญ่ (Battle of the Great Plain) สกิปิโอได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด ทั้งซีฟากซ์ยังได้ถูกจับ

๑ Hallward : "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 4.

เป็นเชลยในการรบด้วย เมื่อซีฟากซ์ถูกจับเช่นนั้นมาซินิสซาได้บังคับให้โซโฟนิสบาหย่าร้างกับซีฟากซ์และแต่งงานกับตนแทน แต่ทางกรุงโรมยืนยันว่าให้สกิบิโอส่งโซโฟนิสบา ไปเป็นเชลยยังกรุงโรม มาซินิสซาเลยบังคับให้นางงามผู้นั้นกินยาพิษตายเสียก่อน

สกิบิโอได้สามารถเดินทัพไปตั้งค่ายอยู่จนใกล้กรุงคาร์เธจเพียง ๑๕ ไมล์เท่านั้นทางกรุงจึงเริ่มซ่อมแซมกำแพงและป้อมกันอย่างรีบร้อน กองทัพเรือคาร์เธจได้พยายามเข้าตีกองทัพเรือโรมันที่กำลังทำการบีดปากอ่าวตูนิส แต่ก็ไม่ได้ผลอะไร เพียงแต่ได้ทำลายเรือบรรทุกทหารสองสามลำเท่านั้น กองทัพเรือโรมันจึงยังคงทำการบีดปากอ่าวตูนิสและเมืองอัตติกานับว่าถูกล้อมทั้งทางบกและทางน้ำ

ในปีเดียวกันนั้นเอง จะเป็นด้วยทางชาวโรมันไม่ได้ผลดีอะไรในปีก่อน หรือเหตุใดก็ตาม มาโกได้สามารถเกลี้ยกล่อมชาวกอลให้มาเข้าพวกได้มากพอใช้ จึงคุมทหาร ๓๐๐๐๐ ออกจากแคว้นลิกูเรีย ข้ามภูเขาอะเปนไนน์ลงมาสู้ชาวโรมัน ครานี้ชาวโรมันเตรียมสู้เต็มที่ ส่งทหารไปรบมาโกเป็นจำนวนถึง ๗ ลีจิโอน แต่ถึงกระนั้นก็ต้องนับว่าต่างฝ่ายไม่แพ้ชะนะต่อกัน เพราะกองทัพของมาโกไม่ถูกทำลาย และมาโกถอยกลับเมืองเยนัวได้ แต่เมื่อเดินทางกลับจากเมืองเยนัวมากลางทะเล แผลซึ่งมาโกได้รับในการรบ

ได้เกิดเป็นพิษขึ้น มาโกจึงถึงแก่ความตายกลางทะเล นับว่าเป็นบุตร
ฮามิลคาร์ บาร์คาคนที่สองซึ่งเสียชีวิตในการรบกับชาวโรมัน เมื่อ
คาร์เธจแพ้ทั้งในอัฟริกาและทางอิตาลีภาคเหนือ ครั้นถึงราวเดือน
ธันวาคม พ. ศ. ๓๔๐ (๒๐๓ ปี ก่อน ค. ศ.) รัฐบาลคาร์เธจก็สั่ง
ฮานนิบาลให้นำกองทัพกลับมาจากอิตาลี ทั้งนี้เพราะฐานะของ
คาร์เธจอ่อนแอเป็นที่สุด ด้วยไม่มีแม่ทัพที่เข้มแข็งพอที่จะทำลายกอง
ทัพขนาดย่อมของสกิปิโอได้

แต่ก่อนที่ฮานนิบาลได้รับคำสั่งให้กลับ รัฐบาลคาร์เธจได้ทำ
สัญญาสงบศึกชั่วคราวแล้วกับสกิปิโอตั้งแต่เดือนกันยายน สกิปิโอ
ต้องการได้ข้อสำคัญต่าง ๆ คือ โรมจะยินยอมให้คาร์เธจคงเป็น
เอกราชอยู่ต่อไปในดินแดนของคาร์เธจเองในอัฟริกา แต่คาร์เธจจะ
ต้องยกเลิกไม่มีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือดินแดนใด ๆ ในแหลมสเปญ
แหลมอิตาลีหรือเหนือชนชาติกอล คาร์เธจจะต้องยอมรับนับถือ
มาซินิสซาว่าเป็นบรมราชาเหนือชาวนูมิเดียทั้งหมด คาร์เธจจะต้องไม่
มีกองทัพเรือใหญ่โตเช่นเดิม โรมจะยอมให้มีเรือรบเพียง ๒๐ ลำ
ทั้งคาร์เธจจะต้องเสียค่าปรับสำหรับการสงครามเป็นจำนวนมากเมื่อ
ตกลงกันเช่นนั้นแล้ว คาร์เธจก็ได้ส่งคณะทูตไปยังกรุงโรมเพื่อจะทำ

การแตกสัคยาบันกับสภาเซเนต เมื่อทูตคาร์เธจยังคงอยู่ในกรุงโรม นั่นเอง ฮานนิบาลก็ได้รับคำสั่งให้เดินทางกลับ

ลิวิอส [๑๐] ว่าเมื่อฮานนิบาลถูกเรียกกลับ ฮานนิบาลได้กล่าวถ้อยคำดังนี้ "พวกคนที่พยายามจะดึงข้าพเจ้ากลับไปอัฟริกา โดยทางอ้อมคือไม่ยอมส่งกำลังหรือเงินทองมาเป็นกองหนุนหรือเป็นการช่วยข้าพเจ้าเลย บัดนี้บังอาจเรียกข้าพเจ้ากลับโดยตรงฉะนั้นข้าพเจ้าจึงพูดได้ว่าฮานนิบาลได้แพ้แล้ว แต่มิได้แพ้แก่ชาวโรมัน ซึ่งถูกข้าพเจ้าศึกยับเยินหลายครั้ง ข้าพเจ้าแพ้รัฐบาลคาร์เธจซึ่งเกลียดและอิจฉาข้าพเจ้า การที่ข้าพเจ้าจะต้องรีบกลับไปโดยปัจจุบันทันด่วนนี้ จะไม่เป็นที่พอใจแก่ปุบลิอส สกิปิโอ เท่ากับพอใจแก่ฮานโน ถ้าฮานโนจะทำลายตระกูลเราโดยทางอื่นไม่ได้ ก็ต้องทำลายเราโดยทำลายคาร์เธจเสียเองด้วย" ก่อนที่ฮานนิบาลจะออกเดินทางจากอิตาลีได้สร้างอนุสรณ์ทำเป็นเสาสูง มีข้อความจารึกทั้งภาษากรีกและภาษาพินเซียน ซึ่งต่อมาโปลิบิอุสเองก็ได้เห็นตั้งอยู่ที่ริมทะเลในเมืองลาซินุม (Lacinum) และบอสเวอร์ธ สมิธ [๑๑] ว่าถึงแม้จนบัดนี้ก็ยัง

---

๑๐ Livy: Book 30. Chapter 20.

๑๑ Bosworth_Smith: "Carthage and the Carthaginians" Chapter 19.

แดนตรงที่เคยมีอนุสรณ์นั้นก็ยังมีนามว่าแหลมเสาสูง (Capo dolls colomna)

เมื่อกล่าวถึงเวลาที่ฮานนิบาลจะออกจากอิตาลี ภายหลังจากที่ได้ยึดนั้นโดยไม่พ่ายแพ้อย่างจริงจังเลย เป็นเวลานมนานถึง ๑๕ ปี เราควรจะพิจารณาถ้อยคำของโปลิบิอส [๑๒] ที่กล่าวถึงฮานนิบาลคือ "ใครบ้างจะอดพูดชมเชยความฉลาดยอดเยี่ยมในยุทธศาสตร์ ความกล้าหาญ และความสามารถของมหาบุรุษนั้น เมื่อเรานึกถึงเวลาอันนมนานที่ฮานนิบาลได้แสดงความเก่งกาจต่าง ๆ เหล่านั้นทุกอย่างอยู่ตลอดมาทั้งในการรบกลางแปลงการซุ่มซ่อน การล้อมเมือง ซึ่งเป็นไปด้วยความคิดอ่านของฮานนิบาลทั้งสิ้น เป็นเวลาถึง ๑๖ ปี ซึ่งฮานนิบาลได้ทำการสงครามกับโรมมิได้ปล่อยให้กองทัพได้กลับจากการสงครามเลย ทั้งสามารถเอาจำนวนคนมากมายนั้นไว้อยู่ในกำมือ โดยไม่ได้ปล่อยให้ผู้ใดเกิดทรยศขึ้นแก่ตน หรือทะเลาะในระหว่างกันเองเลย ถึงแม้ว่าทหารในกองทัพของฮานนิบาล มิได้เป็นคนชาติเดียวกันหมด มีชาวอัฟริกา ชาวสเปญ ชาวลิกูเรีย ชาวกอล ชาวอิตาลี ชาวกรีก และชาวคาร์เธจเองปนกันหมดและชนต่างชาติเหล่านี้ไม่มีอะไรที่จะยึดเป็นที่มั่นรวมกันได้แน่ ต่างพวกต่างมีกฎหมาย

๑๒ Polybius : Book II. Chapter 19.

ชนบธรรมเนียมและภาษาผิดแปลกกันหมด แต่ถึงกระนั้นความสามารถของแม่ทัพก็วิเศษพอที่จะใช้เป็นกองทัพเดียวกันได้อย่างดี หากว่าฮานนิบาลมิได้ติดรบกับโรมเสียแต่แรก กลับได้ทำการรบกับชาติอื่น ๆ ทั่วไปก่อน ปล่อยโรมเอาไว้เป็นข้าศึกพวกสุดท้าย ฮานนิบาลน่าจะได้เป็นเจ้าโลกแน่ แต่นี่ฮานนิบาลได้เริ่มต้นโดยทำการบกับข้าศึกที่สำคัญที่สุดและแข็งแรงที่สุด โปลิบิอุส [๑๓] ยืนยันว่าตลอดเวลาที่ฮานนิบาลอยู่ในอิตาลี ฮานนิบาลมิได้เคยแพ้ผู้ใดอย่างจริงจังเลย ตรงกันข้ามกับลิวอุสซึ่งว่าฮานนิบาลแพ้ มาร์เซลลุสถึง ๕ ครั้ง ซึ่งความจริงเป็นการรบเล็กน้อยทั้งสิ้น

เมื่อฮานนิบาลได้ออกจากอิตาลีไปแล้ว พอข่าวนั้นไปถึงกรุงโรม ก็มีความปิติยินดีบังเกิดขึ้นอย่างใหญ่หลวง ถึงกับรัฐบาลได้จัดให้มีการรื่นเริงเป็นพิเศษเป็นเวลา ๕ วัน ส่วนพวกพ้องของสกิปิโอก็ถามฟาบิอุสว่าสกิปิโอทำนายถูกหรือเปล่า ว่าถ้าสกิปิโอไปได้ผลดีในอัฟริกาเมื่อใด ฮานนิบาลก็จะต้องกลับไปอัฟริกาเมื่อนั้น ปลูตาร์ค [๑๔] ว่าฟาบิอุสก็ยังไม่ยอมแพ้อยู่ดี เถียงว่าฮานนิบาลในอัฟริกาจะเป็นที่น่าพึงกลัวเสียยิ่งกว่าฮานนิบาลในอิตาลี

---

[๑๓] Polybius : Book 12. Chapter 23.

[๑๔] Plutarch : "Fabius" Chapter 26.

อีก ต่อมาไม่ช้าฟาบิอุสผู้มีอายุในเขตศักราชมากแล้วก็ถึงแก่ความ
ตาย ฝ่ายคณะทูตของคาร์เธจในเวลาอยู่ที่กรุงโรม ก็พยายามที่จะ
แก้ตัวแทนรัฐบาลของตนว่า คาร์เธจไม่มีส่วนรับผิดชอบเลยในการที่เกิดมีสงครามอย่างยืดยาวนี้ขึ้น การสงครามเป็นความผิดของฮานนิบาลแต่ผู้เดียว ฉะนั้นฮานนิบาลผู้เดียวควรรับผิด แต่สภาเซเนตของโรมไม่ยินยอมเห็นด้วย

ฮานนิบาลได้นำทัพกลับอัฟริกาโดยเรียบร้อย มิได้ถูกกองทัพเรือโรมันรบกวนประการใด จนขึ้นบกที่เมืองเลปตส (Leptis) นำกองทัพมีจำนวน ๑๕๐๐๐ คน ไปยังเมืองฮาดรูเมนตุม (Hadrumentum) ฮอลล์วาร์ด[๑๕] คิดว่าในบรรดาทหารเหล่านั้น คงจะมีทหารเก่าจริง ๆ ที่ได้ทำการสงครามมากับฮานนิบาลตลอดตั้งแต่สเปญมาจนถึงอิตาลีเป็นเวลา ๑๕ ปีนั้น เพียง ๗๐๐๐ นอกจากนี้กองทัพของมาโกยังได้กลับจากอิตาลีภาคเหนือมาสมทบอีกด้วย แต่ไม่มีตัวมาโกมาด้วย เพราะได้ตายเสียในเรือตามทาง ข้อที่ร้ายมากสำหรับฮานนิบาล คือไม่สามารถเอาม้ามาจากอิตาลีเลย ทหารม้าจึงต้องหาม้าขึ้นใหม่ทั้งสิ้น ฮานนิบาลเลยมีทหารม้าน้อยกว่าธรรมดา

---

๑๕ Hallward : "Cambridge Ancient History"-
Vol. 8, Chapte 4.

เมื่อฮานนิบาลมาอยู่ใกล้เช่นนั้น ชาวเมืองคาร์เธจก็พากัน
ขวัญดีขึ้น พวกที่อยากรบก็เลย กดับมีมากขึ้น กว่าพวกที่อยาก
ยอมแพ้ การส่งบศึกชั่วคราวได้ถูกทำลายเมื่อ เรือบรรทุกสินค้า
ของชาวโรมันได้ถูกพายุพัดเข้าไปในอ่าวตูนิส ชาวคาร์เธจได้ไป
ยึดเอาสินค้ามาเสียเฉย ๆ ครั้นสกิปีโอส่งทูตมาเจรจา ทูตโรมัน
กลับได้รับคำตอบอย่างมุทะลุ ทั้งเมื่อทูตโรมันเดินทางกลับโดยเรือ
กลับถูกเรือคาร์เธจไล่ตามเพื่อจะทำร้าย ฉะนั้นการสงคราม ก็เป็นอันว่าบังเกิดขึ้นใหม่

ครั้นถึงฤดูใบไม้ผลิต้นปี พ.ศ. ๓๕๑ (๒๐๒ ปีก่อน ค.ศ.) สกิปีโอจึงเรียกมาซินิสซากลับมาช่วยทำการสงคราม ต่อไป ทั้งนี้เพราะมาซินิสซาได้ไปทำการรบกับโอรสของซีฟากซ์ทางทิศตะวันตก แต่มาซินิสซาก็ยังไม่กลับ แปลว่าสกิปีโอ กับฮานนิบาลต่างก็ยังต้องคุมเชิงกันอยู่ เพราะต่างฝ่ายต่างรู้สึกว่าไม่มีทหารม้ามากพอ แต่เมื่อปลายฤดูร้อนหัวหน้าชาวนูมีเดียพวกหนึ่งคือ ไทย์เคอุส (Tychaeus) ก็นำทหารม้า ๒๐๐๐ คนมายังฮาดรูเมนตุมเพื่อผสมกับทหารม้าคาร์เธจซึ่งฮานนิบาลได้มีอยู่แล้ว ฮานนิบาลจึงคิดจะพยายามตัดกองทัพสกิปีโอจากกองทหารม้า ของมาซินิสซา ซึ่งกำลังเดินทางกลับมา โดยที่ฮานนิบาลหวังจะป้องกันมิให้รวมกำลังกันได้ แต่

ทำไม่ได้ทัน เมื่อฮานนิบาลไปถึงเมืองซามา (Zama) ซึ่งอยู่ที่ระยะทางห่างจากกรุงคาร์เธจเป็นเวลาเดิน ๕ วัน สกิปีโอก็ได้รวมกำลังกับมาซินิสซา ซึ่งมีทหารม้ามาด้วย ๔๐๐ คน กับทหารราบอีก ๖๐๐๐ คน กองทัพ ทั้งสอง จึงอยู่ใกล้กัน พอที่จะทำการรบกลางแปลงอย่างให้ผลเด็ดขาดได้ กองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายมีกำลังเท่า ๆ กัน ราวประมาณข้างละ ๔๐๐๐๐ คน ในคราวนี้ฮานนิบาลมีทหารม้าเป็นจำนวนน้อยกว่าและอ่อนฝีมือกว่าข้าศึก ซึ่งเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่เป็นแม่ทัพมา

เมื่อก่อนมาซินิสซามาถึงได้หน่อย ฮานนิบาลมีความประสงค์จะทราบให้แน่นอนว่า มาซินิสซาได้มาถึงหรือยัง แต่จะสืบด้วยจาระบุรุษก็ลำบาก เพราะนอกจากที่สกิปีโอเองมีจาระบุรุษอย่างดียิ่งแล้ว สกิปีโอยังมีคนคอยสืบและจับจาระบุรุษของข้าศึกอย่างสามารถยิ่งด้วย จาระบุรุษของคาร์เธจจึงถูกจับได้ ๓ คน แทนที่สกิปีโอจะให้ลงโทษบุคคลเหล่านั้น กลับเปิดโอกาสให้ได้ดูค่ายโดยตลอด จาระบุรุษก็เลยเห็นว่ามาซินิสซายังมาไม่ถึง เบเคอร์[๑๖] ออกความเห็นว่าน่าจะเป็นเพราะสกิปีโอหนักใจว่ามาซินิสซาจะไม่มา

---

๑๖ Baker : "Hannibal" Chapter 11.

ถ้าเช่นนั้นตนจะอยู่ในฐานะลำบาก เมื่อฮานิบาลเองอย่างไรก็อยู่ในฐานะที่ไม่สู้ดีอยู่แล้ว บางทีอาจจะอยากทำการเจรจาดีกว่าทำการรบ ถ้าเช่นนั้นสกิปิโอก็จะยอมเจรจาด้วย ก็ได้ผลดังสกิปิโอหวัง คือพอจาระบุรุษที่ถูกปล่อย ได้กลับมายังค่ายคาร์เธจ ฮานิบาลก็ได้ส่งม้าใช้ไปยังสกิปิโอ ขอพบกันซึ่งหน้าเพื่อการเจรจา และสกิปิโอก็ยินยอมโดยดี แต่ยังไม่ทันได้พบกันมาซินิสซาก็มาถึง

เป็นอันว่าความคิดของสกิปิโอไม่จำเป็น เพราะเมื่อมาซินิสซามาถึงแล้วอย่างไรก็ดีสกิปิโอก็จะรบให้ได้ แต่ความคิดนั้นได้ให้ผลดีแก่ประวัติศาสตร์ เพราะสกิปิโอได้ยอมพบฮานิบาลจนได้การเจรจาระหว่างแม่ทัพทั้งสองจึงเป็นเรื่องที่น่าฟังอย่างยิ่ง

สถานที่ซึ่งฮานิบาลและสกิปิโอพบกัน คือเนินย่อมๆ ลูกหนึ่งตั้งอยู่ระหว่างกองทัพทั้งสอง แม่ทัพโรมันและคาร์เธจต่างได้ขี่ม้าไปจากแนวกองทัพของตน จนถึงบนเนิน ฉะนั้นทหารทั้งสองฝ่ายจึงสามารถแลเห็นการพบกันนั้นได้ถนัด เมื่อแม่ทัพทั้งสองได้มาถึงกันแล้ว ต่างฝ่ายก็สั่งนายทหารที่ตามไปด้วยเป็นหมู่ใหญ่ให้ถอยห่างออกไปเสีย ฮานิบาลกับสกิปิโอจึงพูดกันสองต่อสองโดยมิแต่คนสนิทเป็นล่ามประจำอยู่ด้วย

ตามถ้อยคำของนักประวัติศาสตร์โบราณ โปลิบิอุส [๑๗] และลิวิอุส [๑๘] การเจรจาระหว่างฮานนิบาลกับสกิปีโอได้ดำเนินไปเช่นนี้ ในชั้นต้นทั้งสองฝ่ายได้นิ่งอยู่เป็นเวลานาน เพราะต่างก็คนเคนเบนอย่างยิ่งที่ได้มาพบกันโดยซึ่งหน้าเช่นนั้น แล้วฮานนิบาลจึงเป็นผู้เอ่ยขึ้นก่อนว่า "บิดาของท่านเป็นแม่ทัพโรมันคนแรกที่ข้าพเจ้าได้ทำการรบด้วย" ฮานนิบาลจึงกล่าวต่อไปว่าเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ในปางหลังกรุงโรมต้องการมีอำนาจและอยากได้ดินแดนภายนอกแหลมอิตาลี เช่นเดียวกับกรุงคาร์เธจก็ได้ทำผิดที่ไปแสวงหาดินแดนภายนอกทวีปอัฟริกาภาคเหนือ ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้เกิดขัดใจกันขึ้น แต่ความจริงตามธรรมชาติต่างก็ได้มีมหาอาณาจักรอย่างดีอยู่แล้ว โดยมหาเทเมดเตอร์เรเนียนนั้นอยู่ระหว่างกลาง ฮานนิบาลว่ากรุงโรมกับกรุงคาร์เธจได้เกิดพิพาทกันครั้งแรกเพราะการแย่งเกาะซิซิลี ต่อไปก็แย่งแหลมสเปญต่อกันและกัน แล้วจึงถึงต่างพยายามจะยึดดินแดนถิ่นเดิมของอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ต้องรบและได้รับความเสียหายมากมายด้วยกันทั้งสองฝ่าย ความจริงถ้าต่างอยู่ด้วยความสงบรัก

---

๑๗ Polybius : Book 15, Chapters 6, 7, 8.

๑๘ Livy : Book 30, Chapter 30, 31,

ษาสันติภาพจะดีกว่า บัดนี้ฮานนิบาลจึงยินยอมจะหยุดรบ ฮานนิบาลว่าตนได้ทำการรบ มานานและมากพอที่จะทราบได้ แล้วว่าโชคร้ายนั้นไม่เที่ยง ต่างฝ่ายต่างก็ย่อมเปลี่ยนโชคตลอดเวลา ฮานนิบาลว่า ฐานะของสกิปีโอ เวลานี้คล้ายกับ ฐานะของฮานนิบาล เองภายหลังที่ได้ชัยชะนะที่ทะเลสาปตราซิเมนส์และคานนาเอ คือแต่อะไรก็ดูได้ดีไปเสียหมด ฉะนั้นเมื่อได้รับเลือกเป็นกงสุลสกิปีโอจึงได้บังอาจนำกองทัพข้ามมาทำการสงครามในอัฟริกา ผลสำเร็จในสเปญและในอัฟริกาอาจจะทำให้สกิปีโออยากรบ แต่สกิปีโอต้องไม่ลืมเรื่องราวของฮานนิบาลเอง ฮานนิบาลได้ไปจนถึงชานเมืองของกรุงโรม แต่บัดนี้ยังจำต้องถอยกลับมาถึงอัฟริกา. ทั้งน้องชายถึงสองคน ยังได้เสียชีวิต ตายจากไปเสียแล้วในการสงคราม ถ้าสกิปีโอชะนะคราวนี้ก็จะไม่ได้ชื่อเสียงวิเศษไปกว่าที่ได้มีอยู่แล้ว แต่ถ้าแพ้ซึ่งก็อาจจะแพ้ได้ ของดที่ได้มาไว้ก่อนแล้วก็จะเสียสูญหายไปหมดภายในวันเดียว ฮานนิบาลเห็นว่าทั้งสองควรจะตกลงสงบศึกต่อกันดีกว่า คือต่างฝ่ายต่างอยู่ในทวีปของตน ทั้งฮานนิบาลยังยอมจะให้เกาะซิซิลี เกาะซาร์ดีเนีย รวมทั้งสเปญเป็นของโรมโดยไม่มีปัญหาอย่างใดต่อไปอีกด้วย

สกิปีโอได้ถอบคัดค้านว่าโรมมิได้เป็นผู้บุกรุกในเกาะซิซิลีหรือ
หลมส์เปญอย่างใดเลย การบุกรุกทั้งหลายแหล่มีขึ้นเพราะคาร์-
จเป็นฝ่ายผิดทั้งสิ้นมาตั้งแต่แรก หากว่าฮานนิบาลได้ถอยกลับ
จากอิตาลีโดยลำพังตนเองและโดยดี การเจรจาสงบศึกก็อาจ
ทำกันได้ แต่มิได้เป็นเช่นนั้นเลย เมื่อกองทัพคาร์เธจใน
ฟริกาได้พ่ายแพ้ในการรบ การลงนามในสนธิสัญญาสงบศึก
ต้มต่อกัน และทั้งได้แลกสัตยาบันกันแล้ว ฮานนิบาลจึง
ลับมา แล้วมาตั้งต้นการสงครามอีก เป็นการแสดงความ
ยสัตย์ของคาร์เธจ จะมาทำสนธิสัญญาสงบศึกกันโดยดีอีกอย่าง
ได้ ถ้าไม่อยากรบก็ขอให้ฮานนิบาลยอมแพ้อย่างราบคาบ
ละนี้เชิญออกมารบและพยายามเอาชะนะในสมรภูมิเถิด เมื่อ
นนิบาลได้ฟังสกิปีโอกล่าวตอบอย่างไม่ใยดีเช่นนั้น แม่ทัพทั้ง
ต่างก็ชักม้ากลับไปยังแนวกองทัพของตน

วันรุ่งขึ้นกองทัพทั้งสองฝ่ายก็ได้ถูกจัดเข้าเป็นกระบวนรบ ต่าง
ายต่างปล่อยให้มีการจัดกระบวนรบ โดยไม่มีการรบกวนอย่างใด
งนเพราะแม่ทัพทั้งสองมัวแต่เอาใจใส่ในการจัดแบ่งกำลังทหารของ
น ด้วยต่างก็ทราบอย่างแน่นอนว่าการรบวันนั้นจะให้ผลสำคัญเป็นที่
ด แถวหน้าของฮานนิบาลก็จัดวางช้างรบเป็นแนว มีช้างถึง

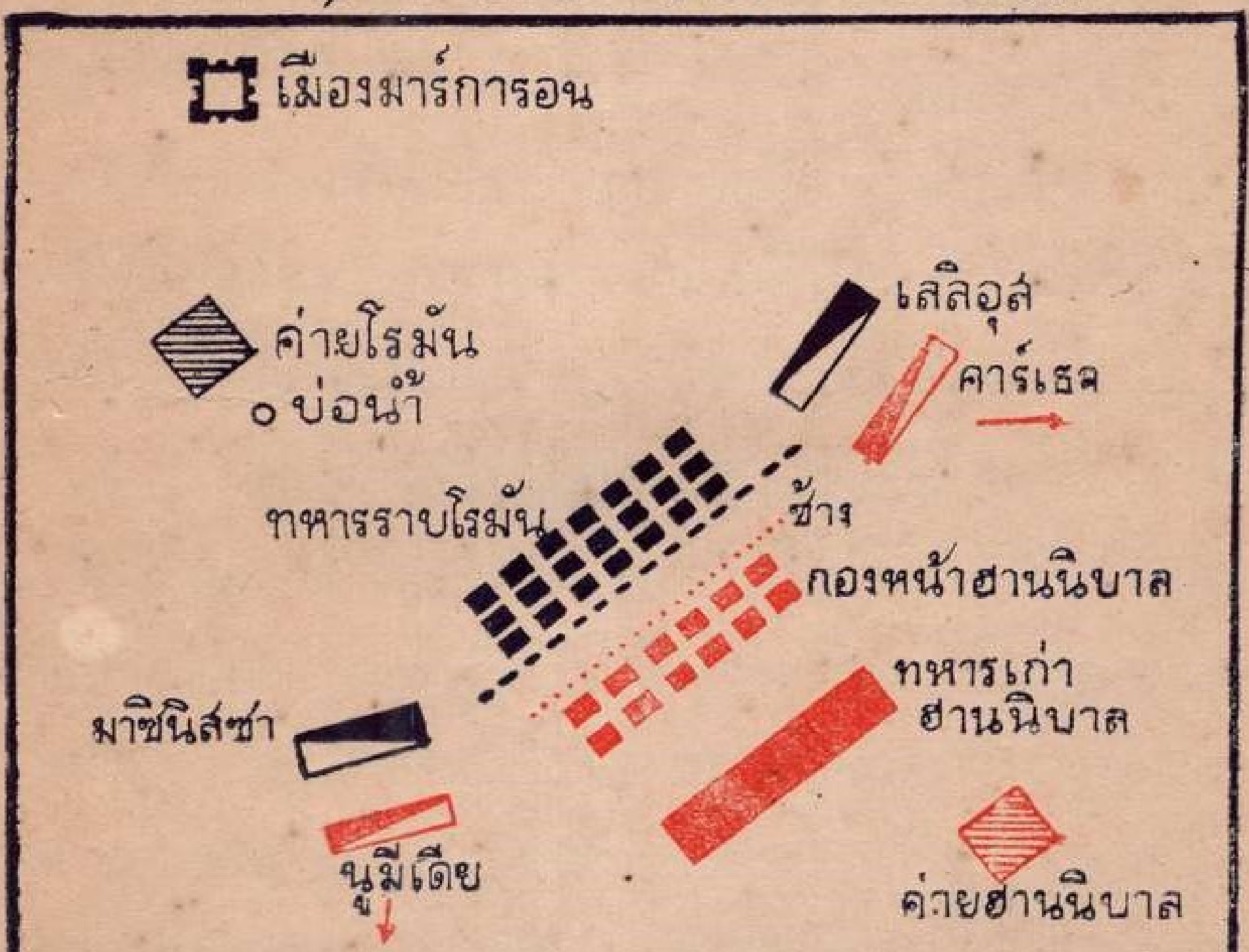
๙๐ เชือก ซึ่งเป็นจำนวนมากที่สุด ที่ฮานนิบาลได้เคยมีมา หลังจากช้างก็จัดแถวทหารจ้างของมาโกซึ่งเพิ่งกลับมาถึงจากภาคเหนืออิตาลี ถัดจากนั้นก็มีทหารกอล และอัฟริกันปนกัน แนวที่สามมีทหารที่เป็นพลเมืองคาร์เธจแท้ ๆ ปนกับทหารอัฟริกันซึ่งค่อนข้างอ่อนคุณวุฒิ ต่อจากนั้นมีว่างมากกว่าตอนแรก ๆ แล้วต่อมาฮานนิบาลจึงตั้งทหารเก่าของตนซึ่งคงมีจำนวนมากพอใช้ ทั้ง ๒ ปีกก็จัดวางทหารม้าตามธรรมเนียม ดอดช์ [๑๕] ว่าครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่ฮานนิบาลมีทหารม้าเป็นจำนวนน้อย ทั้งกำลังอ่อนกว่าข้าศึก

เมื่อฮานนิบาลได้ชี้ม้าตรวจพล โปลิบิอุส [๒๐] ว่าฮานนิบาลได้แสดงสุนทรพจน์ต่อทหารเก่าของตนด้วยถ้อยคำดังนี้ “ขอเชิญท่านทั้งหลายให้ราลึกว่าท่านกับข้าพเจ้าได้เป็นเพื่อนร่วมมือทำการสงครามมาด้วยกันเป็นเวลาถึง ๑๗ ปีแล้ว ขอให้นึกถึงการที่เราได้ฝ่าอันตรายมาแล้วหลายครั้ง ชาวโรมันไม่เคยชะนะเหนือเราเลย ทั้งไม่เคยมีหวังว่าจะเอาชะนะได้สักครั้ง นอกจากได้ชัยชะนะบ้างในการต่อสู้กันอย่างเล็กน้อยอันไม่สำคัญอะไรนักขอเชิญท่านคำนึงถึงชัยชะนะของเราที่แม่น้ำติซินุส เมื่อเราได้เอาชะนะบิดาของแม่ทัพโรมันปัจจุบัน นึก

---

๑๕ Dodge: “Hannibal” Chapter 42.
๒๐ Polybius: Book 15. Chapter 11.

แผนที่๑๐ การรบที่ซามา ตอนแรก

รงชัยชะนะของเราที่ทะเลสาปตราซิเมนุส ที่คานนาเอ กราวน์ข้าศึก
มีจำนวนน้อยกว่าเมื่อได้ทำการรบกับเรามาแต่ก่อน”

ส่วนสกิปิโอก็ได้จัดทัพของตนเป็น ๓ แนว แต่แทนที่จะวาง
ทหารติดกันเป็นแนวยาวยืด ได้แบ่งเป็นหมู่ ๆ เรียกว่ามานิปูล ๒๑
มีระยะทางว่างระหว่างกันเพื่อที่จะให้น้ำหนักของช้างที่จะเข้าประจัน
บานถดน้อยลง เพราะช้างอาจจะวิ่งเข้าสู่ช่องว่างเสียบ้าง ทางปีก
ซ้ายได้ตั้งทหารม้าโรมันในความควบคุมของเลเอลุส ส่วนทางปีกขวา
วางทหารม้านูมิเดียของราชามาซินิสซา (ดูแผนที่ ๑๐)

ฮานนิบาลได้ตั้งตำแหน่งการรบโดยส่งช้างทั้ง ๘๐ เชือกเข้าประจัน
บานทหารราบโรมันอย่างรุนแรง ดังแม่ทัพสมัยปัจจุบัน (พ.ศ.
๒๔๘๔) จะได้ส่งกองรถรบมีเกราะเข้าประจันบานฉะนั้น นักประ
วัติศาสตร์กรีก อาปเบียนส ๒๒ กล่าวว่าช้างรบซึ่งฮานนิบาลมีใช้ใน
ครั้งนั้น โดยมากเป็นช้างที่ยังมิได้รับการฝึกฝนมาอย่างเต็มที่ดังแต่
ก่อน เมื่อฝูงช้างได้เข้าโจมตีกองทัพโรมันเช่นนั้น ทหารราบเบาของ
ทางฝ่ายโรมันที่มีอยู่บ้างในด้านหน้าก็รีบถอยหนีช้างเข้าสู่แนวหน้า พอ
ช้างถึงแนวหน้า สกิปิโอก็สั่งให้มีการเป่าแตรใหญ่น้อยขึ้นอย่างอึงมี่
ตลอดทั้งแนว ช้างที่ไม่ได้รับการฝึกฝนอย่างดีก็ตกใจ เกิดระส่ำ

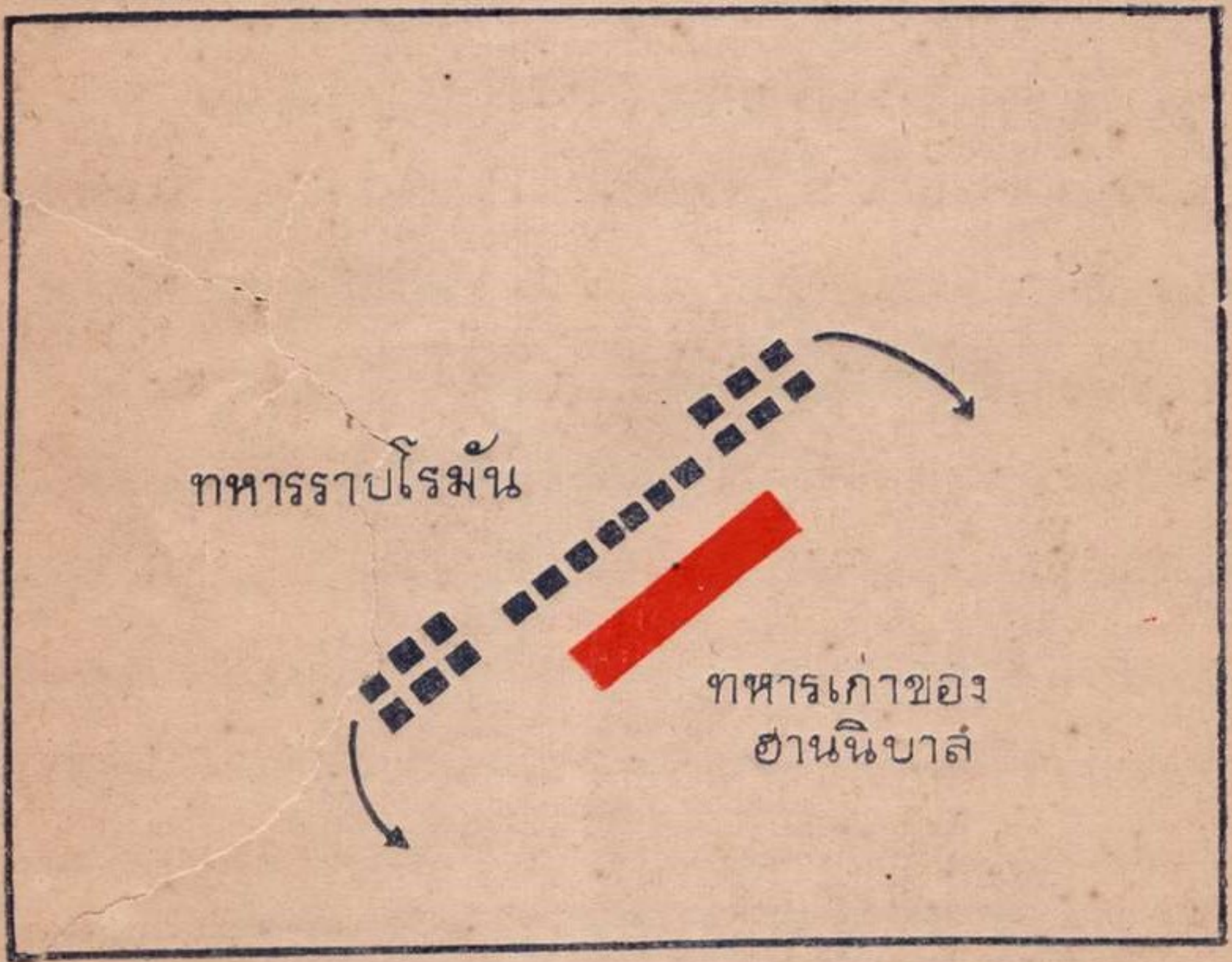
๒๑ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ “พงศาวดารยุทธศิลปะ” มาตรา ๒ ตอนที่ ๗

๒๒ Appianus : “Hannibal” VIII. 9.

ระสายชนช้างบางเชือกเลยหันเข้าหาทหารม้าของมาซินิสซาซึ่งเข้าใจ
วิธีจะสู้กับช้างอย่างดีจึงไม่ได้ตระหนกตกใจอย่างใดเลย คอยอยู่จน
ช้างเข้าใกล้ก็ชักหอกสั้นถูกช้างเป็นอันมากช้างก็หันกลับและเลยวิ่งเข้า
ชนทหารม้านูมิเดียทางฝ่ายของฮานิบาลเอง ทหารม้านูมิเดียเหล่านั้น
มิได้เคยคิดว่าช้างจะมาชน ก็ตกใจเกิดแตกแยกกันขึ้น มาซินิสซา
จึงนำทหารม้าของตนเข้าประจันบานสมทบ ทหารม้านูมิเดียของ
ฮานิบาลทนกำลังไม่ไหว ก็ถอยหนีออกจากแนวรบ มาซินิสซาจึง
นำทหารม้าของตนไล่ติดตามไป ส่วนช้างที่เข้าโจมตีทหารราบ
โรมัน ก็ถูกทหารราบเบาต่อให้เข้า ติดตามไปในช่องว่าง เมื่อ
เข้าไปในตรอกเช่นนั้น ช้างก็ถูกทำลายชีวิตด้วยแตรอันดังสนั่น ทั้ง
ถูกชักด้วยหอกทั้งสองข้างอีกด้วย ช้างโดยมากจึงหมุนกลับไปชน
ทหารม้าคาร์เธจเข้าเองอีก เหมือนช้างทางอีกปีกหนึ่ง เมื่อเช่นนั้น
เลลิอุสก็นำทหารม้าโรมันเข้าโจมตี ทหารม้าคาร์เธจซึ่งมีจำนวนน้อย
กว่าและตกใจเพราะช้าง ก็เลยแตกยับถอยหนีออกจากสนามรบ
มิทหารม้าโรมันของเลลิอุสควบไล่ติดตามไปอีกดังมาซินิสซา

เมื่อได้ผลดีดังนั้น สกิปีโอก็สั่งให้ทหารราบเริ่มรุกเข้าประจันบาน
ในชั้นต้นต่างฝ่ายต่างต่อสู้กันอย่างทรหดและพอต้านทานกำลังกันได้ แต่
ต่อมาเมื่อแถวหน้าและแถวที่สองของฮานิบาล คือทหารจ้างชาว

แผนที่ ๑๑ การรบที่ซามา ตอนที่สอง

กอดแตะอัฟริกัน ทนกำลังอันรุนแรงยิ่งของทหารราบโรมันไม่ไหว
จนเริ่มถอยบ้างแต่ก็เพียงเล็กน้อย ทหารราบอันอ่อนในแนวที่สาม
ก็ขวัญเสีย เถยถอยหนีเอาอย่างเตลิดเปิดเปิง แม้ทหารเก่าจะพยายาม
ดกันห้ามปรามไว้ก็จริง ครั้นทหารจ้างเห็นว่ากองหนุนของตนได้
ถอยหนีไปอย่างนั้น ก็เกิดตกใจขึ้นแตะถอยบ้าง ทหารราบโรมัน
จึงรุกมาได้จนถึงแนวทหารเก่า

ทหารเก่าเหล่านี้ฮานิบาลยังสงวนไว้และมิได้ส่งเข้ารบที่ซามา
พราะต้องการจะให้เป็นกองหนุนขั้นสุดท้าย ซึ่งยังมิได้รับบาดเจ็บ
หรือเหน็ดเหนื่อยอย่างใดเลย จึงคงจะเอาชัยชะนะต่อทหารราบโรมัน
ซึ่งได้รบมาอย่างมากมายแล้วในชั้นต้น ก็จริงเช่นนั้นคือเมื่อทหาร
ราบโรมันปะทะกับทหารเก่าของฮานิบาล ทหารเก่าก็ได้ตั้งรับ
อย่างแข็งแรงตยังดังฮานิบาลหวัง การรบจึงดำเนินไปตามแผน
ของฮานิบาล คือปล่อยให้ทหารโรมันเหน็ดเหนื่อยอิดโรย เพราะ
ต้องต่อสู้กับทหารแนวหน้าของฮานิบาลแม้ในที่สุดพวกนั้นจะแพ้ก็
ตามภายหลังก็จะต้องประสพกับทหารเก่าซึ่งยังแข็งแรงอย่างเต็มที่
ฝ่ายโรมันอาจจะระส่ำระสายและแตกหักไปได้ ทั้งนี้มีเหตุเพิ่ม
เติมคือสกิปิโอเห็นว่าแนวของตนสั้นไป จึงขยายแถวออกให้แนวยาว

ขึ้นเพื่อโอบปีกฮานนิบาล ฉะนั้นแนวของโรมันจึงไม่ทึบนัก (ดูแผนที่ ๓๑)

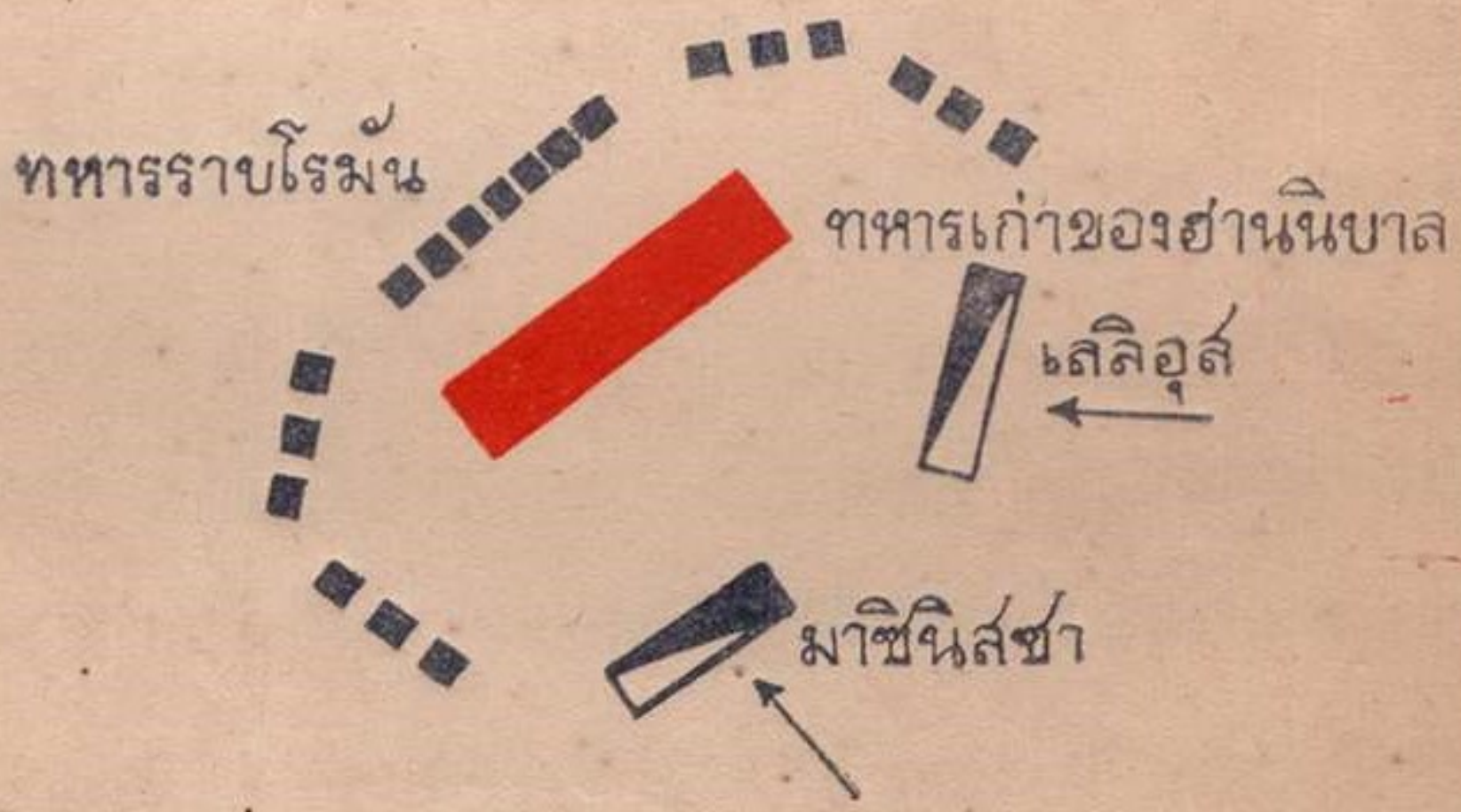
ข้อสำคัญดังเบเคอร์ [๒๓] ว่าคือทหารม้าของฮานนิบาลทั้ง-๒พวก แม้จะแพ้และถอยหนีไปจากสนามรบก็จริง ก็ควรต้องพยายามค้านทานอย่างเพื่อทหารม้าโรมันจะได้กลับมาช่วยทหารราบไม่ให้ทัน หากเป็นเช่นนั้น เมื่อทหารม้าโรมันกลับมา ทหารราบโรมันก็อาจจะแตกไปหมดแล้ว เพราะทหารโรมันอ่อนกำลังลงเป็นลำดับจนจวนจะถอยอยู่แล้ว ถ้ากระนั้นสกิปิโอจะมีเหลือเพียงทหารม้าโรมันอันมีจำนวนน้อย ก็จะทำอะไรกับทหารราบไม่ได้ ฮานนิบาลคงจะชนะเป็นแน่นอน เพราะว่าก่อนทางกรุงโรมจะส่งกองทัพมาได้อีก ฮานนิบาลก็จะรวบรวมกองทัพได้ใหม่

แต่วันนั้นเป็นวันที่ฮานนิบาลชาตาตกอย่างไม่มีปัญหา ทหารม้าของคนอ่อนเหลือเกิน ไม่สามารถสู้ทางฝ่ายโรมันและมาซินิสซาได้นานเท่าใด ก็แตกกระจัดกระจายไปเสียหมด ทหารม้าของเลลิอุสกับมาซินิสซาก็ควบกลับมายังสนามรบได้ และต่างพวกก็เข้าตีกระหนาบทหารของฮานนิบาลทางด้านหลัง (ดูแผนที่ ๓๒) กองทัพคาร์เธจทนไม่ไหว เลยแตกกระจัดกระจาย รวมถูกทำลายหมดทั้ง

---

๒๓ Baker: "Hannibal" Chapter 11.

แผนที่ ๑๒ การรบที่ซามา ตอนที่สาม

กองทัพ มีทหารต้องตายและถูกจับเป็นเชลยอย่างละครึ่ง เมื่อ
พิจารณาดูวิธีรบของสกิปิโอแล้ว คงจะเห็นได้ว่าคล้ายคลึงกับวิธี
ของฮานนิบาลที่คานนาเอย่างใกล้ชิด ฮานนิบาลก็คงเดาได้ว่า
สกิปิโอผู้มีทหารม้ามากกว่าน่าจะใช้วิธีนั้น จึงได้คิดอุบายจะทำลาย
ทหารราบโรมันเสียก่อนที่ทหารม้าจะกลับมาได้ แต่ที่ช้างไปทำเสีย
ที่ตั้งแต่แรก เพราะความฉลาดของสกิปิโอในการจัดทัพเป็นมานิปูล
มีช่องทางว่างอยู่ให้ช้างเข้าไปได้ หากจัดทัพเป็นแถวยืดยาวดังชาว
โรมันเคยทำมาแต่ก่อน น่าจะทนกำลังช้าง ๘๐ เชือกไม่ได้ ถ้าช้าง
ทำได้สำเร็จและทหารราบโรมันเริ่มถอยแต่แรก และฮานนิบาล
ได้รุกก่อนแล้ว ผลอาจจะผิดกันมากก็ได้ อย่างไรก็ตามแม้ช้าง
จะไร้ประโยชน์ก็ดี ถ้าทหารม้าโรมันกลับมาไม่ทัน แมกดูกาลด์[๒๔]
ว่าฮานนิบาลคงจะชนะได้เป็นแน่ บิดาข้าพเจ้า[๒๕] ได้ทรงเปรียบ-
ไว้ว่า "การรบที่ซามาครั้งนั้น เป็นการรบอย่างวิเศษในสมัยพวก
คลาสสิก ด้วยการบังคับบัญชากองทัพเป็นไปอย่างคล่องแคล่ว
และโดยความคิดลึกซึ้งทั้งสองฝ่าย"

---

๒๔ Macdougall: "Campaigns of Hannibal" Concluding Chapter.

๒๕ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๙

แม้ฮานิบาลจะถูกทหารม้าล้อมรอบก็ดี แต่ก็ไม่ถูกจับและหนีเล็ดลอดไปได้จนถึงเมืองฮาดรูเมนตุม (Hadrumentum) คอยอยู่ที่นั่นเพื่อฟังข่าวว่าสภาผู้ผบัญญาการคาร์เธจจะออกความเห็นอย่างใดบ้าง ในไม่ช้าสภาผู้ผบัญญาก็เรียกร้องให้ฮานิบาลกลับกรุงคาร์เธจ ซึ่งฮานิบาลก็ทำตามทันที เมื่อมาถึงฮานิบาลได้รักษาท่าทางอย่างองอาจ ราวกับว่าเป็นแม่ทัพที่ได้ชัยชะนะมา

ครั้นเข้าที่ประชุม ฮานิบาลก็ออกความเห็นให้คาร์เธจยอมแพ้ทันที และรับทำตามที่สกิปีโอต้องการ เพื่อจะเซ่นสัญญาสงบศึกทันเพราะสกิปีโอได้บอกข่าวมาว่าจะเข้าล้อมกรุงโดยเร็ว ซึ่งฮานิบาลทราบดีว่าทางคาร์เธจไม่มีกำลังจะต้านทานได้ สกิปีโอว่าจะยอมหยุดรบชั่วคราว ๓ เดือน ถ้าคาร์เธจสัญญาว่าจะไม่พยายามจ้างหรือเกณฑ์ทหารในสเปญมาเพิ่มเติมอีก คาร์เธจจะต้องเสียค่าใช้จ่ายของกองทัพโรมันในอัฟริการะหว่างฤดูหนาว และจะคืนสินค้าซึ่งได้ขนมาจากเรือโรมันซึ่งถูกพายุพัดเข้าไปในท่าวตูนิสอันเป็นเหตุให้เกิดการรบกันขึ้นอีกคราวนั้น

ในระหว่างอภิปรายกันในสภา สมาชิกคนหนึ่งได้แสดงความโกรธเคือง ถึงข้อความเห็นว่าคาร์เธจไม่ควรยอมทำตามความประสงค์ของสกิปีโอ และควรทำการรบต่อไป ฮานิบาลก็

โกรธเคืองบ้าง ผลัดกันขึ้นสมาชิกสภาลงจากแท่นของผู้พูด และ
ตามถ้อยคำของโปลิบิอุส[๒๖] ลิวอุส[๒๗] กับอาปเปียนุส[๒๘]
ฮานิบาลได้แถลงว่า "เมื่อข้าพเจ้าได้จากกรุงคาร์เธจไปครั้งแรก
นั้น ข้าพเจ้าเพิ่งมีอายุ ๙ ขวบ บัดนี้ข้าพเจ้าอายุ ๔๕ และมี
ความรู้บ้างพอใช้ได้ในการสงคราม แต่ในวิถีทางการเมืองหรือ
มรรยาทในสภา ท่านจะต้องอบรมสั่งสอนข้าพเจ้าต่อไป แต่
ข้าพเจ้าขอเตือนท่านในบัดนี้ว่า ถ้าเราชนะเราคงจะไม่ทำดีต่อชาว
โรมันเท่าชาวโรมันทำกับเราคราวนี้ ฉะนั้นเมื่อเราแพ้เราก็ควรจะ
ยอมพระทัยพระผู้เป็นเจ้า ในการที่ถึงแม้เราได้รับคำเด็ดขาดจาก
ทางฝ่ายโรมันแต่ยังพอจะมุดละม่อมถึงเพียงนี้" สภาก็เลยยินยอม
ทำตาม

ในที่สุดตามสนธิสัญญาสงบศึกของการสงครามปิวนิกครั้งที่ –
สองจึงมีการตกลงกันดังนี้ คาร์เธจจะได้ปกครองดินแดนเดิมของ
ตนในอัฟริกา นอกจากทางภาคตะวันตกที่จำต้องคืนให้แก่มาซินิสซา
ชาวลิเบียนทางตะวันออกจะต้องเป็นพันธมิตรของโรม คาร์เธจจะ
ต้องมอบช้างรบให้แก่ชาวโรมันทั้งหมด แต่จะมีการฝึกหัดช้างรบ

---

๒๖ Polybius : Book 15. Chapter 19.
๒๗ Livy : 30. 37.
๒๘ Appianus : VIII. 56.

อีกต่อไปไม่ได้ แสดงให้เห็นว่าทางฝ่ายโรมันแลเห็นประโยชน์ของช้างรบ การ์เธจจะคงมีเรือรบได้เพียง ๓๐ ลำ จะต้องเสียค่าปรับให้แก่โรมเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งโรมจะยอมให้เวลา ๕๐ ปี เพื่อจะเสียให้ครบ การ์เธจจะต้องไม่ทำสงครามกับชาติใดเลยภายนอกทวีปอัฟริกา แลถึงจะทำสงครามในอัฟริกาก็ต้องได้รับอนุญาตจากกรุงโรมเสียก่อน

เป็นของแปลกที่สภาเซเนตของโรมนี้เอง แต่แรกไม่อยากจะรับสนธิสัญญานั้นยอมรับเอาแต่เมื่อสกิปิโอชี้แจง แปลว่าสภาทั้ง ๒ ฝ่ายรับสนธิสัญญาเพราะแม่ทัพทั้งสองบอกให้รับ ฉะนั้นเบเคอร์[๒๘] จึงสงสัยว่าเมื่อพบกันก่อนรบ แลต่างคนต่างทราบว่าฝ่ายหนึ่งต้องแพ้ สกิปิโอกับฮานนิบาลอาจจะได้ตกลงกันเป็นความลับไว้ก่อนแล้วก็ได้ว่าฝ่ายชะนะจะเอาอะไรบ้าง จึงยอมกันว่าจะไม่ทำรุนแรงเกินไปนัก

สกิปิโอได้เป็นแม่ทัพมาตลอดเป็นเวลา ๑๐ ปี เมื่อกลับไปกรุงโรมก็ได้รับการต้อนรับอย่างมโหฬาร ทั้งได้รับนามพิเศษตามวิสัยชาวโรมันที่ชอบให้แก่แม่ทัพผู้ชะนะอย่างสำคัญตามนามดินแดนหรือลำบลต่าง ๆ คือ ได้รับนามเพิ่มว่า อัฟริกานุส

---

๒๘ Baker, "Hannibal" Chapter II.

PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS.

FROM GILMAN'S "STORY OF ROME."

รูปที่ ๕

ปุบลิอุส คอร์นีลิอุส สกิปีโอ อัฟริกานุส

(Africanus) (ซึ่งถ้าจะเทียบกับธรรมเนียมของไทยแล้ว สกิปีโอ
ได้รับเกียรติโดยได้รับนามว่าเป็นผู้พิชิตอัฟริกา) แต่ถึงกระนั้นก็
ฮอลด์วาร์ด ๓๐ ว่าชนชาติโบราณต่อมาภายหลัง ยังเห็นว่า
ฮานนิบาลเก่งกาจสามารถกว่าสกิปิโอ และว่าสกิปีโอได้เรียน
ยุทธศาสตร์จากฮานนิบาล ฮอลด์วาร์ด ว่า "รูปของสกิปิโอ
ได้รับแสงสว่างจากการบังเกิดความเจริญแห่งโรม แต่รูปของ
ปรัชญ์ของสกิปีโอยังกลับสว่างไสวรุ่งโรจน์กว่า เพราะแสงสว่าง
ของความฉลาดเฉลียวเฉียบแหลมยิ่งของฮานนิบาลนั้นเอง ได้
ผลอยนำความสว่างมาสู่คาร์เธจ ซึ่งที่จริงก็ดังจะมืดมัวลงอยู่แล้ว"

---

๓๐ Hallward: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 4.

บทที่ ๑๐

ฮานนิบาลพยายามฟื้นกำลังคาร์เธจ

เมื่อฮานนิบาลปราชัยที่ซามาแล้ว การสงครามปิวนิกยุคที่สองก็จบลง ฉะนั้นดอดช์* จึงว่าชาวโรมันได้ทำถูกต้องแล้ว ในการที่เรียกการสงครามอันยืดยาวนั้นว่าการสงครามฮานนิบาล ดอดช์ว่ายังไรก็แน่นอนมาตั้งแต่แรกแล้วว่าโรมต้องชะนะ ทั้งนี้เพราะชาวโรมันและการปกครองแบบโรมันมีลักษณะดีกว่าชาวคาร์เธจและการปกครองของคาร์เธจ ชาวโรมันโดยมากกตัญญูซื่อสัตย์ต่อชาติของตน ยินดีที่จะรบและตายให้แก่ชาติ ส่วนทางคาร์เธจนั้นเห็นว่าจ้างชาวต่างประเทศไปรบดีกว่า แม้แม่ของแม่ทัพอย่างดีจริงเช่นฮานนิบาลก็ไม่สนับสนุนอย่างเต็มที่ จนในที่สุดฮานนิบาลก็แพ้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าถ้าฮานนิบาลมีกำเนิดเป็นชาวโรมันแล้ว คงจะได้ผลดีและจะได้เป็นแม่ทัพที่มีชื่อเสียงยิ่งกว่าที่เป็นอยู่แล้วเป็นแน่ ฉะนั้นจึงส่อให้เห็นว่าฮานนิบาลนั้นเกิดผิดชาติและดีเกินไปที่จะเป็นชาวคาร์เธจ นักการเมืองฝรั่งเศส ธิเอส์๒ (Thiers) ได้เคยชมเชย

---

* Dodge : "Hannibal" Chapter 43.

๒ Thiers : "Histoire du Consulat et de l' Empire" Livre LXII.

ฮานิบาลไว้ว่า "เป็นผู้ที่ไม่มีความเอาใจใส่ในตนเองเลย ไม่ประสงค์จะได้ดีเพื่อตนเองเลย มีความเอาใจใส่และตั้นเต้นแต่ในส่งเดียว คือ การรักชาติอย่างแรงกล้า" เรื่องของฮานิบาลทำให้เราเห็นได้ว่า มหาบรุษหรือแม่ทัพแม้จะเก่งกาจเพียงใดก็ดี แต่ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนที่ดีจริงแล้ว มหาบรุษผู้นั้นในที่สุดก็ทำอะไรไม่ได้ ฉะนั้น ความดีและความสามารถของประชาชนทั่วไปจึงสำคัญอย่างยิ่ง การอบรมและการศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาของชาติทั้งชาติ เพื่อจะให้มีประชาชนดีพอที่สนับสนุนมหาบรุษหรือหมู่คนที่จะเป็นผู้นำ จึงเป็นของสำคัญอย่างยิ่งเหลือที่จะพรรณนาได้

ดอดชี้ยังกล่าวต่อไปว่าการที่ฮานิบาลสามารถอยู่ในอิตาลีและสู้กับชาวโรมันซึ่งมีกำลังมากกว่าเป็นอันมากได้ถึง ๑๕ ปีนั้น เป็นของมหัศจรรย์ยิ่งแท้ และที่ฮานิบาลได้ผลดีมากก็เพราะมิได้หลงทำตามธรรมเนียมเก่าอย่างแม่ทัพโดยมาก มีความคิดในการอบายอย่างใหม่ ๆ อยู่เสมอ นับได้ว่าเป็นบิดาหรือบ่อเกิดแห่งยุทธศาสตร์มีข้อที่ดอดชี้เห็นแปลกอยู่อย่างเดียว คือการใช้ช้างรบ ดอดชี้ว่าพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งมาเซโดน ได้เลิกการใช้ช้างรบ

แล้ว เพราะทรงทราบดีว่าช้างนั้นเป็นอันตรายแก่กองทัพมากกว่าเป็นประโยชน์ แต่ฮานิบาลก็ยังใช้อยู่ และช้างได้ให้ผลร้ายมากที่ชามาดังนี้เป็นต้น อนึ่งชัยชะนะของฮานิบาลมิได้ให้ผลดีเต็มที่แก่ฮานิบาลเท่าที่ควรจะได้รับ เพราะฮานิบาลมิสามารถที่จะติดตามกองทัพข้าศึกที่แพ้แล้ว และตามตีจนแตกหักเสียเลยได้ ซึ่งเป็นการจำเป็นถ้าชัยชะนะนั้นจะเป็นประโยชน์จริง ๆ ทั้งนี้เพราะฮานิบาลไม่เคยมีกำลังมากพอเลย ซึ่งไม่ใช่ความผิดของฮานิบาล อนึ่งถึงโรมจะได้ชัยชะนะในที่สุดก็ดี โรมก็ได้รับความเสียหายเป็นอย่างยิ่ง บอสเวอร์ธ สมิธ[๓] ว่าภายในระหว่างที่รบกันอยู่ ๑๕ ปี ชนชาวแหลมอิตาลีได้เสียชีวิตถึง ๓๐๐๐๐๐ คน ซึ่งในสมัยนั้นย่อมนับว่ามากอย่างยิ่ง ดังบิดาข้าพเจ้า[๔] ว่าเป็นราว ๓ ใน ๔ ของจำนวนพลเมืองทั้งหมด และเมืองต่าง ๆ ก็ได้ถูกทำลายเสียถึง ๓๐๐ เมือง

ผลย่อมร้ายกว่าสำหรับคาร์เธจ ซึ่งเป็นฝ่ายแพ้ตามธรรมดา คาร์เธจได้เสียเกาะสำคัญ คือ คอร์ซิกา ซาร์ดีเนีย และซิซิลี ทั้งหมดไม่มีส่วนเหลืออยู่ในมือเลย แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือ เสียแหล่ม

---

๓ Bosworth-Smith "Carthage and the Carthaginians Chapter 19.

๔ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารอุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๔

สเปญซึ่งนอกจากเป็นดินแดนที่น่าความมั่งคั่งอย่างยิ่งมาสู่คาร์เธจเช่นมีเหมืองแร่เงินแล้ว อารโนลด[๕] ยังว่าเป็นดินแดนที่คาร์เธจได้เคยได้ทหารจ้างที่ดีที่สุดมาเป็นเวลาตั้ง ๒๐๐ กว่าปี ซึ่งบัดนี้กลับตกไปอยู่ในมือของชาวโรมัน กองทัพเรือก็นับว่าไม่มีถึงกำแพงเมืองและดินแดนที่เป็นของคาร์เธจแท้ ๆ ยังคงเหลืออยู่ก็แต่กระนั้นคาร์เธจก็กลัวอันตรายจากราชามาซินิสซาเป็นอันมาก ซึ่งอาจจะมีมาได้ทางทิศตะวันตก

นอกจากนั้นข้อที่ร้ายอย่างที่สุด ก็คือภายใน ๕๐ ปี คาร์เธจยังจะต้องเสียค่าปรับแก่กรุงโรมอันเป็นจำนวนเงินทองอย่างมากมาย. จนมีผู้เกรงว่าจะเหลือบ่ากว่าแรงที่จะเสียได้ มิหนำซ้ำการเสียค่าปรับนั้นได้ทำกันอย่างไม่ดีตั้งแต่แรก ทั้งนี้เพราะพวกมั่งมีซึ่งเป็นพวกที่มีเสียงมากที่สุดในการปกครองประเทศ โดยมากยังคงรักตนเองมากกว่ารักชาติ ตั้งใจว่าจะต้องมีส่วนเสียด้วยให้น้อยที่สุดที่จะทำได้ ฉะนั้นจึงโก่งขึ้นภาษีสำหรับคนโดยมากเสียอย่างรุนแรง ทำให้บังเกิดความทุกข์เดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมีข้อร้ายกว่าคือ การฉ้อโกงของเจ้าพนักงานต่าง ๆ ภาษีที่เก็บมาได้ยังถูกโยกย้ายไปเข้ากระเป๋าส่วนตัวเสียเกือบหมด จนกระทั่งในที่

---

๕ Arnold: "The Second Punic War" Chapter 5.

พ. ศ. ๓๕๔ (๑๙๙ ปีก่อน ค. ศ.) เงินที่คาร์เธจได้เสียให้แก่โรมมีน้ำหนักเงินไม่มากพอ ถึงกับทางกรุงโรมไม่ยอมรับ จนเกิดความใหญ่โตและทางคาร์เธจต้องเสียให้ใหม่อีก

เมื่อการสงครามได้สงบลงใหม่ ๆ ฮานิบาลมิได้เข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองทันที เพราะต้องไปอยู่ประจำกองทัพซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตก เพื่อป้องกันมิให้ชาวนูมิเดียบังอาจมาทำร้ายแก่กรุงคาร์เธจได้ ปรปักษ์ของฮานิบาลในกรุงคาร์เธจเองและรัฐบาลโรมันไม่พอใจอย่างยิ่งที่ฮานิบาลยังเป็นแม่ทัพอยู่เช่นนั้น พยายามหาเรื่องยุยงรัฐบาลคาร์เธจอยู่เสมอ ที่จะให้ปลดฮานิบาลออกจากตำแหน่ง แต่ก็ยังทำไม่ได้สำเร็จ

บัดนี้ได้มีตัวละครสำคัญขึ้นสู่เวทีของประวัติศาสตร์อีกคนหนึ่ง คือ พระราชาอานติโอคุส (Antiochus) แห่งซีเรีย (Syria) เป็นผู้ที่สืบตระกูลมาจากเซลิวคุส นิคาเตอร์ (Seleucus Nicator) นายทหารเอกของจะเล็กซานเดอร์มหาราช ซึ่งเป็นผู้ตั้งราชอาณาจักรซีเรีย และเป็นปฐมวงศ์แห่งราชวงศ์เซลิวซิด (Seleucid) พระราชาอานติโอคุสบัดนี้มีความประสงค์จะเพิ่มดินแดนในราชอาณาจักรของพระองค์ให้ใหญ่โตเทียบเท่ากับมหาราชอาณาจักรของอะ

เล็กซานเดอร์มหาราช [๖] ซึ่งเคยมีประเทศมาเซโดเนีย ชาติกรีก
ต่าง ๆ อาเซียน้อย ซีเรีย พันเซีย ปาเลสไตน์ อาร์มีเนีย อิจปต์
อิหร่าน (เปอร์เซีย) ตุรกีสถาน และอาฟกานิสถาน

ราว พ.ศ. ๓๔๑ (๒๐๒ ปีก่อน ค.ศ.) พระราชาอานิโอคุสได้
ผลบ้างแล้วคือ ได้อาเซียน้อยกับอาร์มีเนียส่วนหนึ่ง และพระ
ราชาอานิโอคุสได้เป็นผู้ทำให้พระราชาฟิลิปที่ ๕ แห่งมาเซโดน
ทรงหันจากทิศตะวันตก มาทรงเอาพระทัยใส่กับทางตะวันออก คือ
เมื่อ ๓ ปีก่อนนั้น พระราชาปะโตลมี ฟีโลปาเตอร์ (Ptolemy
Philopator) แห่งอิจปต์ได้สิ้นพระชนม์ ราชสมบัติได้ตกแก่ ปะ-
โตลมี เอปีฟาเนส (Ptolemy Epiphanes) ซึ่งยังทรงพระเยาว์
อย่ พระราชาอานิโอคุสกับพระราชาฟิลิปจึงได้คบคิดกันจะเบีย
พันธมิตรและแบ่งประเทศอิจปต์ให้แก่กันเสีย ทั้งนี้เพราะอิจปต์
เวลานั้นสำคัญและร่ำรวยมั่งคั่งมา เพราะเป็นทางของการค้าขาย
กับอินเดีย แต่อิจปต์ได้ป้องกันตนได้สำเร็จ โดยขอให้สภา-
เซเนตแห่งโรมรับเป็นผู้ดูแลอภิบาลพระราชาผู้ยังทรงพระเยาว์อยู่
ปีหนึ่งภายหลังการรบที่ซามา พระราชาฟิลิปได้เข้าโจมี
เมืองกรีกหลายเมืองรวมทั้งเกาะโรดส์ (Rhodes) ซึ่งเป็นพันธมิต

---

๖ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา • ตอนที่ ๕

ของโรม โรมจึงแสดงความไม่พอใจพระราชาฟิลิปหมดหวังที่จะ
ได้การ์เธจเป็นพันธมิตรอีกต่อไปแล้ว จึงหันเข้าหาพระราชาอาน-
ติโอคัสอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ในไม่ช้าพระราชาฟิลิปก็ยังได้ทะเลาะ
กับเมืองอะเทนส์ (Athens) อันเป็นเมืองกรีกสำคัญเมืองหนึ่ง เมือง
อะเทนส์ได้ ขอความช่วยเหลือจาก กรงโรม โรมจึงเตรียมการ
สงคราม สภาผู้แทนราษฎรของโรมไม่เห็นด้วยเลยในการที่จะต้องทำ
สงครามอีกโดยเร็วเช่นนั้น เมื่อทำสงครามปิวนิกยุคที่สองได้เพิ่งจบ
ลงใหม่ ๆ แต่สภาเซเนตอธิบายอย่างสุขุมว่า ถ้าชนไม่รบกับฟิลิป
ในประเทศกรีซแล้ว ต่อไปก็จะต้องรบกับพระองค์ในแหลมอิตาลี
อย่างเดียวกับที่ต้องรบกับฮานนิบาล เพราะมิได้สู้กับฮานนิบาล
เสียแต่แรกอย่างเต็มกำลังในสเปญ เมื่อฮานนิบาลเพิ่งได้เมือง
ซากนตมในตอนแรก ในขณะที่โรมกำลังจะรบกับฟิลิปอยู่นั้น
นายทหารคาร์เธจผู้หนึ่งที่เหลืออยู่ในอิตาลีได้สามารถยุให้ชาวกอล
ทางภาคเหนือก่อการกำเริบแก่โรมซึ่งถึงแม้จะไม่สำเร็จก็ดี ทาง
โรมได้สงสัยว่าฮานนิบาลได้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ฮานนิบาลไม่
อยาก จะได้ รับความ ลำบาก จึงรีบลาออก เสียจาก ตำแหน่ง แม่ทัพ
และกลับกรุงคาร์เธจ ส่วนการสงครามในปีแรกนั้นโรมยังเป็น
ฝ่ายเสียเปรียบต่อฟิลิป

ส่วนฮานิบาล เมื่อกลับ มาคาร์เธจ ก็ได้รับเลือกเข้า สภาผู้มีปัญญา เนื่องด้วยการคลังดูยังหละหลวมอย่างยิ่ง และพลเมืองส่วนมากต้องเสียภาษีมากขึ้นทุกทีและเดือดร้อนกันทั่วหน้า ต่างก็พากันหันเข้าหาฮานิบาล จนในที่สุดใน พ.ศ. ๓๔๗ (๑๙๖ ปีก่อน ค.ศ.) ฮานิบาลก็ได้รับเลือกเป็นซูฟเฟตเช่นบิดา คือ ฮามิลคาร์ บาร์คาเคยได้รับตำแหน่งมาแล้วแต่กาลก่อน ฉะนั้นแม่ทัพผู้เก่งกล้าจึงมีโอกาส ที่จะแสดงตนว่าเป็นรัฐบุรุษอย่างเชี่ยวชาญด้วย

ฮานิบาลเห็นได้ทันทีว่ามีหนทางเดียวที่จะปรับปรุงและพื้นกำลังคาร์เธจ คือต้องจัดการคลังให้ดีขึ้น ต้องใช้ค่าปรับให้แก่กรุงโรมให้ถูกต้องตามจำนวนและตรงระยะเวลาจนโรมจะติเตียนไม่ได้ และต้องจัดการเก็บภาษีให้ถูกต้องตามความยุติธรรมยิ่งขึ้น ฮานิบาลทราบดีว่าจะทำเช่นนั้นให้สำเร็จไม่ได้ จนกว่าจะทำลายอำนาจของพวกมั่งมีที่เข้าครอบงำสภาผู้มีปัญญาเสียอย่างแน่นแฟ้นเสียก่อน เพราะเวลานั้นคาร์เธจเกือบนับว่าเป็นประเทศประชาธิปไตยมิได้เลย ด้วยเหตุนั้นฮามิลคาร์ บาร์คา จึงได้เคยเลิกพยายามจะปกครองคาร์เธจ กลับเลี่ยงไปสเปญเสียเลย ได้ไปเป็นผู้เผด็จการอยู่ตามลำพัง และไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากกรุงคาร์เธจ กลับส่งเงินทองและสินค้ามาบำรุงคาร์เธจเสียแทน แต่

เมื่อบัดนี้สเปญไม่มีแล้ว ฮานนิบาลจึงตั้งใจจะยึดอำนาจและปรับ
ปรุงการเมืองของคาร์เธจให้ดีขึ้นให้จงได้

ในไม่ช้าฮานนิบาลก็หาโอกาสได้สำเร็จ คือฮานนิบาลได้
จับข้าราชการในตำแหน่งสำคัญ คนหนึ่งได้ว่าคดโกงในการเก็บภาษี
ฮานนิบาลจึงสั่งให้จับขัง ข้าราชการผู้นั้นก็ขอให้เพื่อนฝูงและผู้อุป-
ถัมภ์ในสภาผู้มีบัญญาช่วยตามเคย เมื่อสภาผู้มีบัญญาทำท่าจะ
ช่วยฮานนิบาลก็ไม่ยอมแพ้ กลับเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎร
ซึ่งเวลานั้นเกือบจะถูกลืมอยู่แล้ว ให้เป็นผู้ตัดสินว่าใครถูกใครผิด
เมื่อมีการประชุมฮานนิบาลก็เข้าแถลงการณ์และปรักปรำพวกมั่งมี
และสภาผู้มีบัญญา แสดงคุนทรพจน์อย่างแจ่มแจ้งและสามารถ
ยิ่ง ฮานนิบาลก็ได้สมประสงค์ ทั้งยังจัดให้สภาผู้แทนราษฎร
ออกกฎหมายบังคับให้สมาชิกสภาผู้มีบัญญาต้องได้รับเลือกกันใหม่
ทุก ๆ ปี และไม่ยอมให้ใครเป็นสมาชิกสองปีติด ๆ กันได้ ก็
ประสพผลสำเร็จอีก เป็นอันว่าฮานนิบาลได้ชัยชะนะเหนือพวกมั่งมี
อย่างงดงามยิ่งกว่าที่บิดาเคยได้รับมาแต่ก่อน · สภาผู้แทนราษฎร
ที่คาร์เธจจึงได้ให้ผลดีกับฮานนิบาลดังที่รัฐบุรุษชาวอิตาเลียน คามิล-
โล คาวัวร์ก็เคยได้รับต่อมาภายหลังจนได้กล่าวว่า "รัฐบาลที่ซื่อสัตย์จริงไม่ต้องกลัวรัฐสภา..... กลับจะได้

ประโยชน์จากการมีสภา ฉันเองไม่รู้สึกย่อนแอและไร้อำนาจเท่ากับเวลาที่ไม่ใช่สมัยประชุมของสภา" ๗

เมื่อได้อำนาจเต็มที่และเป็นประมุขของรัฐบาลที่มีความสุจริตดีจริงแล้ว ฮานิบาลก็จัดการปรับปรุงการคลังของคาร์เธจจนได้ผลอย่างประเสริฐ บรรดารายได้ของรัฐบาลก็ไม่ถูกยักยอกไปใช้ส่วนตัวเสียอย่างแต่ก่อน ฉะนั้นในไม่ช้าฐานะการเงินของคาร์เธจก็กลับดีดังเดิม ฮานิบาลจึงประกาศได้ว่ามีเงินพอที่จะเสียค่าปรับแก่กรุงโรมทุก ๆ ปีโดยไม่ต้องมีการขึ้นภาษีเลย ฮานิบาลได้ผลสำเร็จเช่นนี้ภายในเวลาปีเดียว แสดงให้เห็นว่าที่มีความยุ่งยากกันแต่แรกนั้นก็เพราะความคดโกงของข้าราชการเท่านั้น

ถึงแม้ว่า ราษฎร ส่วนมากจะ นับถือ และสนับ สนุน ฮานิบาลถ้วนหน้าก็จริง แต่พวกที่เคยได้ประโยชน์จากการคดโกงย่อมไม่ชอบ และไม่วายหาโอกาสคิดร้ายต่อฮานิบาลแต่จะใช้สภาผู้มีปัญญาช่วยก็ไม่ได้ เพราะฮานิบาลถอนเขี้ยว ถอดเล็บเสียหมดแล้ว โดยจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ทุก ๆ ปี ปรปักษ์ของฮานิบาลจึงต้องหันเข้าหากรุงโรม พยายามจะยุให้กรุงโรมกำจัดฮานิบาล

---

๗ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ฯ "ดาวัวร" บทที่ ๒๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓)

แต่ในชั้นต้นก็ไม่สำเร็จ เพราะสกิปีโอ อัฟริกานุสผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในกรุงโรม เห็นการว่าที่จะเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในของคาร์เธจ เมื่อคาร์เธจประพฤติตามสนธิสัญญาทุกประการ รวมทั้งได้ส่งเงินค่าปรับอย่างเรียบร้อย จะเป็นการไม่เหมาะและไม่สมกับฐานะอันสูงของโรม

อีกประการหนึ่งถ้าพระราชาฟีลิปยังทำการรบได้ผลดีอยู่ตราบใด โรมก็ยังยุ่งอยู่กับเหตุการณ์ในกรีซ ยังไม่อยากจะมายุ่งกับคาร์เธจด้วย แต่ฟลามินิยุสแม่ทัพโรมันได้สามารถเกลี้ยกล่อมชาวกรีกตามเมืองต่าง ๆ ให้มาเข้าพวกกับตน พระราชาฟีลิปจึงถอนกำลัง พระราชาอานติโอคุสก็มัวเป็นห่วงทำการรบปราบปรามกบฏอยู่ในปาเลสไตน์ส่งกำลังมาช่วยไม่ได้ ฟีลิปจึงได้ปราชัยกับโรมอย่างเด็ดขาด

เมื่อเอาชะนะต่อฟีลิปได้แล้ว โรมก็ฉลาดมากขึ้นทุกที จนเดาล่วงหน้าได้แล้วว่าถ้าไม่อยากจะถูกบุกรุก จะต้องเป็นเจ้าโลก ในเวลานี้ก็ไม่มีใครเหลืออยู่ในโลกที่โรมรู้จักในบัดนั้น นอกจากอานติโอคุส โรมจึงคิดจะรบกับอานติโอคุสเสียโดยเร็ว อานติโอคุสมีหวังจะได้พันธมิตรก็คือคาร์เธจ เพราะฮานนิบาลพยายามพันกำลังคาร์เธจอยู่ตลอดเวลา โรมจึงคิดจะกำจัดฮานนิบาลเสีย

ก่อน ชาวคาร์เธจที่เป็นปรปักษ์ของฮานิบาลเห็นก็เป็นโอกาสดี จึง
รีบรายงานต่อกรุงโรมว่าฮานิบาลได้เริ่มเจรจากับ อานติโอคุสแล้ว
เมื่อเช่นนั้นสภาเซเนตของโรมไว้ถือต่อไปไม่ได้

สภาเซเนตจึงได้จัดส่งคณะทูต ๓ คนไปยังกรุงคาร์เธจ แต่
เพื่อจะไม่ให้ฮานิบาลสงสัย โรมได้แกล้งทำเป็นว่าคณะทูตนั้นมา
เพื่อจะช่วยไกล่เกลี่ยในการพิพาทระหว่างกรุงคาร์เธจกับ ราชามาซิ-
นิสซาซึ่งมีอยู่เสมอ ฮานิบาลน่าจะยังคงมีจารบุรุษอย่างดีอยู่ตาม
เคยเพราะรู้ตัวทัน ถึงกระนั้นเมื่อคณะทูตมาถึงฮานิบาลก็ยังคง
อยู่ในกรุงคาร์เธจและแกล้งทำเป็นไม่ทราบเรื่องอะไรเลย แต่ได้
เตรียมตัวไว้พร้อมแล้ว ในคอนค่าได้ขี่ม้าออกนอกประตูเมือง
และสั่งให้คนใช้ ๒ คนคอยอยู่ แต่รั้งทำเป็นเหมือนจะไปขี่ม้าเที่ยวเล่น
ไม่ไกลเท่าใดนัก แต่กลับได้ขี่ม้าเดินทางเป็นระยะทาง ๓๐ ไมล์
ตลอดคืนนั้นและวันรุ่งขึ้น การเดินทางนับว่าไม่เร็วนัก แต่เป-
เลยร์[๗] ออกความเห็นว่า เป็นเพราะฮานิบาลกลัวจะเผยความลับ
ถ้าจัดให้ม้าเตรียมไว้สำหรับสับเปลี่ยน ทั้งคงจะต้องเดินทางอ้อม
ด้วยเพราะเกรงจะถูกจับถ้าไปตามถนนสายใหญ่

ในที่สุดก็ได้ไปถึงเมืองชายทะเล ในที่ซึ่งมีเรือคอยอยู่พร้อม

---

๗ Baker: "Hannibal" Chapter 12.

แล้วทั้งบรรจุด้วยเงินทองอันเป็นแท่งและเป็นของส่วนตัว ซึ่งฮานิบาลได้ค่อย ๆ จัดส่งไปเตรียมไว้ก่อน ฉะนั้นวันรุ่งขึ้นฮานิบาลก็ถึงเรือหนีไปจากอัฟริกาได้ เมื่อข่าวมาถึงกรุงคาร์เธจก็ไม่มีผู้ใดสามารถจะติดตามไปจับได้แล้ว

รัฐบาลใหม่ทางคาร์เธจก็ได้เข้าพวกกับปรปักษ์ของฮานิบาล จึงพยายามประจบโรมทุกประการ โดยอ้างว่าได้ค้นพบแผนการณ์ต่าง ๆ ของฮานิบาลที่คิดจะรบกับโรมอีก รัฐบาลก็เลยริบทรัพย์สมบัติของ ตระกูล บาร์คา ที่ยังมีเหลืออยู่เสียทั้งหมด ฉะนั้นความพยายามของฮานิบาลที่จะทำลังคาร์เธจก็เลยไร้ผล เพราะชาวคาร์เธจแท้ ๆ พวกหนึ่งที่เป็นศัตรูของ ฮานิบาล สามารถเอาชะนะฮานิบาลจนได้ ความจริงฮานิบาลเป็นทพงหวังอย่างเดียวของกรุงคาร์เธจ เมื่อกรุงคาร์เธจได้ขับไล่ฮานิบาลไปเสีย,องเช่นนั้นความล่มจมหายนะก็จะต้องมาสู่คาร์เธจวันหนึ่งโดยไม่มีปัญหา.

๙

บทที่ ๑๑

ฮานนิบาลเป็นที่ปรึกษาพระราชาอานติโอคุส

เมื่อฮานนิบาลออกจากสเปญจะเดินทัพไปอิตาลี ได้ส่งภรรยาและบุตรกลับกรุงคาร์เธจ ดังข้าพเจ้าได้บรรยายไว้แล้วในบทที่ ๔ ฉะนั้นเมื่อฮานนิบาลได้กลับมายังกรุงคาร์เธจอีก ก็คงจะได้พบกันกับภรรยาและบุตรเป็นแน่ แต่ก่อนที่จะต้องจากคาร์เธจไปอีกครั้งนั้น จะได้มีการร่ำลากันกับบุตรภรรยาอย่างใดบ้าง เราก็หาทราบไม่ แม้ภรรยาจะยังคงมีชีวิตอยู่หรือไม่ เราก็ไม่ทราบ เพราะว่าไม่มีนักประวัติศาสตร์โบราณผู้ใดเช่น โปลิบิอุส หรือ ลิวิอุส ได้เล่าไว้เลย ทั้งนี้เพราะนักประวัติศาสตร์โบราณที่แต่งเรื่องราวเกี่ยวกับฮานนิบาล ย่อมเหลือมาให้เราอ่านได้ ล้วนเป็นกรีกหรือโรมัน ทั้งสิ้น ย่อมมักจะแต่งเรื่องราวของฮานนิบาลเท่าที่เกี่ยวกับกรุงโรมหรือเมืองกรีซต่าง ๆ และถึงเรื่องส่วนตัวเรื่องครอบครัวเสียเลย เราจึงไม่ทราบว่าเป็นอย่างใดบ้าง แต่ยังไรก็เป็นที่น่าเชื่อได้ว่าเมื่อฮานนิบาลออกจากกรุงคาร์เธจไปครั้งนั้น โดยมีอายุราว ๕๒ ปี ฮานนิบาลยังมีหวังอยู่ว่าจะจัดการอย่างดีจนให้สามารถกลับมาได้อีก ฉะนั้นถึงแม้จะต้องลาจากบุตรภรรยาก็คงจะไม่โศกเศร้าจนเกินไปนัก

การเดินทางได้เป็นไปโดยเรียบร้อย ฮานนิบาลได้ไปขึ้นบกที่เมืองไตยร์ อันเป็นเมืองโบราณของชาวฟินิเชียน ซึ่งตั้งอยู่ชายทะเลของประเทศซีเรียบัจจุบัน (ดูบทที่ ๑) ชาวเมืองไตยร์ได้รับรองฮานนิบาลอย่างดีในฐานที่เป็นชาวฟินิเชียนผู้หนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงมากที่สุดในโลกในขณะนั้น ฮานนิบาลพักอยู่ที่เมืองไตยร์ ๒–๓ วัน แล้วจึงเดินทางไปยังเมืองเอพีซุสเพื่อเข้าเฝ้าพระราชาอานติโอคุส ปรากฏว่าพระราชาอานติโอคุสได้ทรงรับรองอย่างดี ทั้งได้ทรงกอดจูบฮานนิบาลต่อหน้าข้าราชการบริพารในพระราชสำนักของพระองค์

เพื่อจะเข้าใจฐานะของฮานนิบาลในเวลานั้น เป็นการจำเป็นที่เราจะพึงเข้าใจสภาพการณ์ในภาคตะวันออกกลางเสียด้วย ใน พ. ศ.–๓๔๘ และ ๓๔๙ (๑๙๔ ปี ก่อน ค. ศ.) การสงครามได้จบลงแล้ว คือ ๓ ปี ก่อนนั้นพระราชาฟีลิปแห่งมาเซโดนได้แพ้แก่กรุงโรม แม่ทัพโรมันคือ ฟลามินิอุส ได้จัดให้เมืองกรีซต่าง ๆ ได้รับอิสรภาพคืน โรมเพียงคอยช่วยดูแลมิให้ชาติอื่น ๆ คือ หมายความว่าพระราชาฟีลิปและพระราชาอานติโอคุส มาบุกรุกเมืองกรีซต่าง ๆ เหล่านั้นได้อีก ฉะนั้นในดินแดนของชาวกรีกและมาเซโดนก็กลับมีสันติภาพ ส่วนพระราชาอานติโอคุสได้ลงบัญชีกับอียิปต์ โดยได้–

ดินแดนที่เป็นของเดิมของพระราชวงศ์เซลิวซิดกลับคืนหลายแห่ง ทั้ง
พระธิดาของพระราชาอานติโอคุส ก็ได้เศกสมรสกับพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใหม่ของอิจิปต์

ออลโดส์ * ออกความเห็นว่า เมื่อก่อนฮานนิบาลออก
เดินทางจากคาร์เธจไม่ปรากฏว่า ได้เคยติดต่อหรือทำความตกลงกับ
พระราชาอานติโอคุสอย่างใดเลย ดังปรับกษ์ของฮานนิบาลในคาร์-
เธจเองกล่าวหา จนรายงานไปยังโรม ทำให้ที่โรมพากันตกใจ
แต่ความจริงการที่ฮานนิบาล ไปที่ราชสำนักของพระราชาอานติโอคุส
นั้น ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเพราะได้ติดต่อกันหรือนัดแนะกันไว้ก่อน
อย่างใดเลย ทั้งนี้เพราะถ้าไม่ไปยังพระราชาอานติโอคุสแล้วจะไป
ที่ไหน พระราชาอานติโอคุสยังเป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียว ที่
ยังไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกรุงโรม ฉะนั้นฮานนิบาลจะต้องไปพึ่ง
พระองค์เป็นธรรมดา

ข้าพเจ้าได้บรรยายแล้วในบทที่ ๑๐ ว่าเมื่อชะนะพระราชาฟิลิป
ได้แล้ว กรุงโรมก็ฉลาดยิ่งขึ้นทุกที จนแน่ใจว่าจะต้องรบกับ
พระราชาอานติโอคุสเสียในไม่ช้า ก่อนที่พระราชาองค์นั้นจะมีกำลัง
มากเกินไป ยิ่งบัดนี้เมื่อทราบว่าพระราชาอานติโอคุสทรงได้ฮานนิบาล

---

* Halleaux : "Cambridge Ancient History" Vol. 8.

ไปเป็นที่ปรึกษา ยิ่งทำให้ทางกรุงโรมมีความหนักใจยิ่งขึ้น พระราชาอานติโอคุสมีพันธมิตรอีกมาก ในทวีปอาเซียอย่างน้อยก็สามารถจะจ้างทหารมาจากพันธมิตรเหล่านั้นได้ เมื่อมีฮานนิบาลเป็นที่ปรึกษาช่วยจัดการทัพเช่นนี้ จะมิได้ผลสำเร็จอย่างมากมายหรือ

แต่อานติโอคุสเพิ่งส่งบัตรมาใหม่ ๆ ก็ยังไม่อยากจะเริ่มการสงครามยกโดยเร็ว จึงคิดว่าสามารถทำความตกลงกับโรมอย่างดีได้ และแบ่งอำนาจกันในภาคตะวันออกกลางก็จะดีกว่า ในตอนนั้นฮานนิบาลจึงยังทำอะไรไม่ได้และต้องเงียบอยู่ มีเรื่องจบอันเกี่ยวกับฮานนิบาลในขณะนั้นซึ่งซิเซโร[๒] เป็นผู้เล่า คือ มีแม่ทัพผู้มีอาวุโสชื่อ ฟอร์มิโอส (Phormios) ได้แสดงปาฐกถาว่าด้วยยุทธศาสตร์ ซึ่งฮานนิบาลก็ได้ไปนั่งฟังอยู่ด้วย เมื่อปาฐกถาได้จบลง พระเจ้าอานติโอคุสได้ทรงถามความเห็นฮานนิบาล แม่ทัพสำคัญได้ทูลตอบว่า "ในชีวิตของข้าพระเจ้าก็ได้เคยต้องฟังคำพูดของคนโง่พูดเหลวแหลกมามากมายแล้ว แต่ไม่เคยได้ยินใครพูดไร้สาระเท่ากับคนนี้"

อีกประการหนึ่งที่ทำให้พระราชาอานติโอคุสยังไม่อยากทำการสงคราม แต่อยากได้ผลดีโดยทางเจรจา ก็เพราะพระองค์ได้

---

๒ Cicero : "De Oratione" II. 18.

ชักชวนพระราชายูเมเนส (Eumenes) แห่งเปอร์กามุม (Pergamum) เป็นสาขาหนึ่งของชาวกรีก ลบเมืองมาจากนายพลของอะเล็กซานเดอร์มหาราชเช่นเดียวกับอานติโอคุส ซึ่งมีดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศตุรกีในอาเซียปัจจุบัน คือ อยู่จดทะเลเมดิเตอร์เรเนียน จึงอยู่เหนืออำนาจของอานติโอคุส แต่พระเจ้ายูเมเนสก็ไม่ตกลงจะเข้าด้วย ถ้าเช่นนั้นการที่พระเจ้าอานติโอคุสจะทำสงคราม ก็ออกจะมีอันตรายอยู่มาก จึงได้ส่งทูตไปทำการเจรจากับสภาเซเนตที่กรุงโรม ในฤดูหนาว พ. ศ. ๓๔๙ (๑๙๕ ปีก่อน ค. ศ.) โดยมีความประสงค์จะแบ่งอำนาจกันในภาคตะวันออกกลาง และเป็นมิตรต่อกันอย่างดี โรมต้องการจะได้เปรียบมากเกินไป จึงยังไม่ตกลงอะไรกันได้ ทูตของอานติโอคุสก็เดินทางกลับ ก่อนที่จะกลับได้รับรองกับสภาเซเนตที่โรมอีกครั้งหนึ่ง ว่าพระราชาของตนไม่มีพระประสงค์จะทำการรบกับโรมเลย ฉะนั้นก่อนจะทำอะไรลงไปเป็นที่แน่นอน ขอให้ทางโรมคิดการเสียให้รอบคอบก่อน

เมื่อเช่นนั้นทางกรุงโรมก็ตกลงส่งคณะทูตพิเศษ ให้ไปดูสภาพการณ์ในอาเซียก่อน เพื่อจะไปทำการตกลงกับอานติโอคุส

ต่อไป คณะทูตโรมันเดินทางผ่านกรีซจึงถงมาจากทางเหนือ ต้อง
ผ่านนครเปอร์กามุมก็เลยหยุดพักอยู่ที่นั้น ได้เข้าเฝ้าพระราชา-
ยูเมเนส ซึ่งได้ทรงกล่าวร้ายถึงอานติโอคุสต่าง ๆ ทั้งพยายาม
ยุยงคณะทูตโรมันมิให้ถกถงเป็นมิตรกับอานติโอคุส ฉะนั้น เมื่อ
คณะทูตไปถึงนครเอพีซุส ก็ได้ถูกเบ่าหูมาเสียก่อนแล้ว
ระหว่างอยู่นครเอพีซุส คณะทูตโรมันซึ่งมีซัลปิซิอุส
(Sulpicius) เป็นหัวหน้าได้ไปเยี่ยมฮานนิบาลที่บ้านอยู่บ่อย ๆ ทั้ง
นี้เพราะอยากจะให้ฮานนิบาลถกลับรู้สึกตัวว่ากรุงโรมมิได้มีการเกลียด
ชังฮานนิบาลโดยฉะเพาะเป็นส่วนตัว ซึ่งสามารถจะทำให้ฮานนิบาล
อาจจะใครู้สึกตัวว่าโหน ๆ ก็หมดอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง ทั้ง
อายุก็มากแล้ว จึงน่าจะปลีกตัวออกจากการเมืองเสีย ซึ่งย่อม
จะสะดวกแก่โรมมิใช่น้อย เพราะไม่ต้องมัวเกรงแตะเตาว่าฮาน-
นิบาลจะทำอย่างไรต่อไป หรืออาจจะเป็นเพราะต้องการจะให้
อานติโอคุสเกิดสงสัยฮานนิบาลขึ้นก็ได้

ติวิอุส [๓] ว่าสกิปีโอ อัฟริกานุส ซึ่งเพิ่งได้ออกจาก
ตำแหน่งกงสุลอีกครั้งหนึ่งเมื่อเร็ว ๆ นั้น ได้ไปในคณะทูตด้วย
ติวิอุสว่า เคลาดิอุส เขียนข้อความตาม อาซิลิอุส (Acilius)
ผู้เขียนเป็นภาษากรีก มีข้อความว่าสกิปีโอ อัฟริกานุส ก็ได้

---

๓ Livy: Book XXXV. 14.

พบฮานนิบาลและมีโอกาสสนทนากันเป็นครั้งที่สอง คือ ได้เคยพูดจากันเป็นครั้งแรกเมื่อก่อนการรบที่ซามา สกิปิโอ อัฟริกานุส ได้ถามว่าถ้าจะพิจารณาตามประวัติศาสตร์การสงคราม ฮานนิบาลจะนับว่าผู้ใดเคยเป็นแม่ทัพที่มีความสามารถที่สุด ฮานนิบาลตอบว่า "พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์แห่งมาเซโดน เพราะแม้กำลังกองทัพเล่นน้อย ก็ยังสามารถเอาชนะแก่กองทัพที่ใหญ่กว่านับครั้งไม่ถ้วน และเดินทางไปได้ไกลกว่าใคร ๆ หมด"

ต่อจากนั้นสกิปิโอ อัฟริกานุส ก็ถามว่า ฮานนิบาลนับว่าใครเป็นแม่ทัพที่มีความสามารถเป็นคนที่สอง ฮานนิบาลตอบว่า "พระราชาปีร์รุส (ดูบทที่ ๑) เพราะท่านเป็นแม่ทัพคนแรกที่ได้สอนวิธีวางค่ายอย่างถูกต้อง และไม่มีใครที่แสดงความเฉียบแหลมเท่าในการเลือกที่ตั้งกองทัพและการจัดตั้งกองทัพ" เมื่ออัฟริกานุส ถามว่าฮานนิบาลนับว่าผู้ใดเป็นที่สาม ฮานนิบาลก็ตอบโดยไม่ได้อิกอักเลยว่า "ข้าพเจ้าเอง" สกิปิโอก็ยิ้ม พลางถามว่า "หากท่านได้ชัยชนะข้าพเจ้าที่ซามา ท่านจะว่ากะไร" ฮานนิบาลก็ตอบว่า "ถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ว่าข้าพเจ้าเก่งกว่าอะเล็กซานเดอร์ ปีร์รุส หรือแม่ทัพใด ๆ หมดที่เคยมีมาในโลกนี้" ฉวยสว่าสกิปิโอ อัฟริกานุส ปลื้มใจมากในการที่ฮานนิ-

บาดยอให้อย่างดี คือ ไม่นับสกิปิโอเข้าในขนาดแม่ทัพอื่น ๆ เลย แลดูเหมือนยกขึ้นเหนือคนอื่น ๆ หมด

การเจรจาระหว่างทูตโรมันกับอานิโอคุสหรือเสนาบดีของอานิโอคุสไม่ได้มีผลอะไรเลย ทั้งนี้เพราะทางโรมถือตนว่าเป็นผู้พิทักษ์เมืองกรีซทั้งหมด จึงจะไม่ยอมให้อานิโอคุสทรงเอาส่วยจากเมืองกรีซบางเมืองที่อยู่ในอาเซีย ทางอานิโอคุสเถียงว่า โรมห้ามคนอื่น ๆ มิให้ทำของที่ตนเองทำ คือ เมืองคาเรมคุมในอิตาลีหรือเมืองซีราคูสในเกาะซิซิลีก็เป็นเมืองกรีซ แต่โรมยังกดขี่และบังคับให้เสียส่วยได้ ฉะนั้นอานิโอคุสก็ควรจะมีสิทธิเช่นเดียวกันเหนือเมืองกรีซที่อยู่ใกล้เคียงซีเรียในอาเซีย แต่โรมก็ไม่ยอม คณะทูตโรมันก็ได้ทูลลากลับโดยมิได้รับผลอะไร

เมื่อคณะทูตโรมันได้กลับไปแล้ว อานิโอคุสได้มีการประชุมขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งต่างพากันโกรธเคืองโรมมาก และทูลแนะนำให้ทำการสงคราม ในการประชุมนั้นพระราชามิได้เชิญฮานิบาลเข้าประชุมด้วย ทั้งนี้เพราะว่าข้าราชการของพระองค์ทราบดีว่าฮานิบาลได้พากันเพ็ดทูลว่าฮานิบาลได้พบกับทูตโรมันบ่อย ๆ ฉะนั้นจึงไม่ควรจะไว้ใจได้ต่อไป ถึงกระนั้นก็มีผู้ยกความเห็นในที่ประชุมว่าอานิโอคุสควรจะยกทัพไปรบกับชาวโรมันในกรีซ เพราะคงจะ

มีเมืองกรีซช่วยในการรบมาก รวมทั้งชาวอีโตเลียนและพระราชา
ฟีลิปแห่งมาเซโดน และควรจะส่งฮานนิบาลไปยังฟริกา เพื่อแบ่ง
แยกกำลังของชาวโรมัน

ลิวีอุส[๔] ว่าฮานนิบาลได้ทนนิ่งอยู่เป็นเวลานาน แต่พอได้
ทราบเหตุผลจึงขอเข้าอานติโอคุสและทูลว่า "เมื่อข้าพระเจ้ายังเด็ก
อยู่บิดาข้าพระเจ้า ฮามิลคาร์ ได้พาข้าพระเจ้าขึ้นไปที่โต๊ะเครื่อง
บวงสรวง และให้ข้าพระเจ้าสาบานว่าจะไม่เป็นมิตรกับโรม เพราะกำ
สาบานนั้นเอง ข้าพระเจ้าได้เป็นปรปักษ์ต่อโรมมาตลอดเป็น
เวลา ๓๖ ปี เมื่อคาร์เธจกับโรมส่งบรรณาการต่อกัน ข้าพระเจ้าก็ได้มา
เสียจากคาร์เธจเพราะคำสาบานนั้นเอง จนมาพึ่งทราชสำนักของ
ฝ่าพระบาทเหมือนคนที่ไม่มีบ้านเมือง แต่ถ้าจะทรงถอดถ้างความ
หวังของข้าพระเจ้าเสียแล้ว คำสาบานก็จะทำให้ข้าพระเจ้าต้อง
ทูลลาไปก่อน คือ ที่ไหนที่ข้าพระเจ้าทราบว่ายังมีศัตรูของโรมเหลืออยู่
อยู่ ยังมีกำลังและอาวุธพอจะสู้กับโรมได้ แม้ว่าจะต้องเที่ยวหา
อย่างโดดเดี่ยว ข้าพระเจ้าเกลียดชาวโรมันและชาวโรมันเกลียดข้า-
พระเจ้า วิญญาณของฮามิลคาร์ บิดาข้าพระเจ้าและสรรพเทพ
เจ้าทั้งหลายย่อมเป็นพยานได้ว่าข้าพระเจ้าพูดความจริง ฉะนั้นถ้า

---

๔ Livy: XXXV. 19.

ใต้ฝ่าพระบาททรงเตรียมจะทำการรบกับโรมแล้ว ขอได้ทรงทราบว่าข้าพระเจ้าเป็นผู้จะช่วยอย่างเต็มที่เสมอ" คำพูดของฮานนิบาลครั้งนั้นได้ผลดี อานติโอคุสก็ตกลงกับฮานนิบาลดังเดิม ทั้งตกลงพระทัยจะทำการสงครามอย่างแน่นอน

เมื่อเมืองกรีซในอาเซีย ได้รับการยุยงจากโรม จึงเกิดการแข็งเมืองต่ออานติโอคุสโดยไม่ยอมเสียส่วยต่อไป การสงครามจึงบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน นักประวัติศาสตร์หลายคนบันทึกว่า ฮานนิบาลได้ทูลขอให้มอบทหารให้ฮานนิบาลมีจำนวนทหารราบ ๓๐๐๐๐ ทหารม้า ๑๐๐๐ มีเรือ ๑๐๐ ลำ ฮานนิบาลจะแวะไปที่กรุงคาร์เธจ เพื่อจัดการให้แข็งเมืองต่อกรุงโรม และเมื่อได้ทหารเพิ่มเติมอีกที่คาร์เธจ ก็จะได้ข้ามไปทำการรบกับชาวโรมันในแหลมอิตาลีอีก ฮอลโลส์[๕] ออกความเห็นว่า อานติโอคุสจะยอมส่งกองทัพไปเป็นการเสี่ยงทายเช่นนั้นไม่ได้ เมื่ออานติโอคุสไม่สามารถจะทำการรบในอิตาลีเสียแล้ว ความจริงความมุ่งหมายของอานติโอคุสกับฮานนิบาลก็ไม่ตรงกัน คือ อานติโอคุสเพียงแต่อยากจะป้องกันมิให้ โรมแผ่อำนาจมาทางตะวันออกมากเกินไป ส่วน

---

๕ Holleaux: "Cambridge Ancient History" Vol. 8, Chapter 7.

ฮานิบาลนั้น ต้องการจะทำลายอำนาจโรมเสียจนสิ้นจนเลยทีเดียว ออลโลส์ถึงกับสงสัยว่าบางทีฮานิบาลจะมิได้ ออกความเห็นเช่นนั้นเลยด้วยซ้ำ เพราะยังไรก็ต้องทราบว่าอานติโอคุสจะไม่ทำตาม

เมื่อโรมแน่ใจว่าจะมีการสงครามก็ได้ส่งฟลามินิอุสกลับไปกรีซอีก ทันเมื่อการสงครามกับพีลิปได้จบลงแล้ว โรมได้ถอนทหารออกจากดินแดนกรีซทั้งหมด เมื่อฟลามินิอุสไปถึงกรีซ ก็ได้ความว่าชาวอิโตเลียนและราชานาบิสแห่งสปาร์ตา (Nabis of Sparta) ได้ประกาศสงครามกับโรมเข้าเป็นพวกของอานติโอคุส ส่วนเมืองกรีซอื่น ๆ ยังคงซื่อสัตย์ต่อโรมอยู่ พระเจ้าพีลิปแห่งมาเซโดนยังไม่แน่ว่าจะเข้าฝ่ายใด ทั้ง ๒ ฝ่ายกำลังหวังอยู่มากว่าจะได้พระองค์เป็นพวกด้วย

พระเจ้าอานติโอคุสตกลงพระทัยว่าโยบายที่ถูกก็คือ ต้องทำลายอำนาจโรมันในกรีซ จึงได้ยกทัพข้ามไปยังกรีซมีจำนวนทหารราบเพียง ๑๐๐๐๐ คน ขึ้นบกที่เมืองลาเมีย (Lamia) มีฮานิบาลตามเสด็จไปด้วย ชาวอิโตเลียนเห็นอานติโอคุสนำทหารมาด้วยแต่น้อยก็ท้อใจมาก ความจริงเวลานั้นกำลังของอานติโอคุสยังไม่พร้อมยังกองทัพเรือด้วยแล้วยังล้าหลังมาก แต่ต้องเริ่มทำการสงครามเพราะเกรงว่าล้ารอไปอีก ชาวอิโตเลียนจะเกิดไม่อยากรบเสียแล้ว

เมื่ออยู่ที่เมืองเดเมตริอาส (Demetrias) ฮานนิบาลได้
ทูลว่าถ้าจะทำการสงครามกับโรมได้ผลดี มวิธีเดียวคือต้องย้อน
วอนให้พิลิปเข้าร่วมด้วย และต้องรบกับโรมทั้งในอิตาลีและกรีซ
พร้อมกัน ต้องแบ่งกองทัพเรือออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งคอยบ้อง
กันมิให้โรมส่งทหารจากเมืองบรันดิซียมในอิตาลีมากรีซได้ อีก
ส่วนหนึ่งนำกองทัพที่มีฮานนิบาลควบคุมไปชิงบก ที่แคว้นคามปาเนีย
ในอิตาลี แต่อานติโอคุสไม่เห็นด้วย เบเคอร์[๑] ว่าฮานนิบาล
จึงบ่นว่า "ข้าพระเจ้าอาจจะไม่รอบรู้ยุทธศาสตร์ได้ทัดเทียม แต่
ข้าพระเจ้ารู้ว่าควรจะรบกับชาวโรมันอย่างใด" อย่างไรก็ดีการที่จะ
ได้พิลิปเป็นพันธมิตรนั้นไม่สำเร็จ เพราะพิลิปยังกรีวโกรธชาว
อิโตเลียนที่เคยเป็นอริกันมาแต่ก่อน จึงไม่ยอมเป็นพวกเดียวด้วย
ทั้งยังแค้นพระทัยที่ในการสงครามกับโรมคราวก่อน อานติโอคุส
มิได้ส่งกำลังมาช่วยเลย พิลิปเลยกลับประกาศเข้ากับฝ่ายโรม

กงสุลโรมัน อาซิลิอุส (Acilius) นำกองทัพข้ามมาจากอิตาลี
ได้อย่างสบายเพราะยานติโอคุสมิได้ทำตามคำแนะนำของฮานนิบาล
อานติโอคุสมีแต่กองทัพอันย่อมของพระองค์ ส่วนกำลังของชาว
อิโตเลียนที่มีเพิ่มเติมด้วยกันน้อยเต็มที ในการรบกลางแปลง ฮาน-

---

๑ Baker : "Hannibal" Chapter 12.

ติโอคุสก็ปราชัย แก่กองทัพโรมัน ซึ่งมีกองทัพของมาเซโดนมาช่วย
ด้วย เสียกองทัพ ทั้งหมดได้แต่ลงเรือหนีกับนายทหารผู้ใหญ่
และฮานิบาลกลับมาอาเซีย พอรอดกลับมาถึงบ้านเมืองได้ อาน-
ติโอคุสก็โล่งพระทัยนึกว่าการสงครามได้จบลง แต่ฮานิบาลทูล
ว่าหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะชาวโรมันคงจะติดตามมาทางตะวันออก
เป็นแน่

สกิปีโอ อัฟริกานุส ก็มีใจตรงกันกับฮานิบาลคู่ปรับกษัย
เดิม คือพอ อานติโอคุสแพ้และถูกขับไล่ไปจากกรีซแล้ว ทาง
โรมก็พากันดีใจ นึกว่าการสงคราม จบแล้ว เช่นเดียวกับอานติโอคุส
แต่สกิปีโอ อัฟริกานุส เตือนว่ามิได้เป็นเช่นนั้นเลย กองทัพที่
อานติโอคุสเสียในกรีซเล็กนิดเดียว ในไม่ช้า ก็จะรวบรวมกำลัง
ได้ใหม่ ถ้าจะให้การสงครามสงบจริง ๆ แล้ว โรมจะต้อง
รบกับอานติโอคุสในอาเซียและต้องให้แตกหักเลยจนได้

บัดนั้นน้องชายของสกิปีโอ อัฟริกานุส คือลูซิอุส (Lucius Scipio) ได้เป็นกงสุล ได้รับอัญเชิญให้ยกทัพไปกรีซ มี สกิปีโอ อัฟริกานุส ไปด้วยเป็นที่ปรึกษา ฉะนั้นแม้ว่าลูซิอุสจะเป็น ผู้ออกคำสั่งก็จริง ความคิดอ่านโดยมากเป็นของอัฟริกานุส ซึ่ง

กิเบนการ แปลกอยู่ ที่ปรับกษัตริย์เดิมต่างกิเบนที่ปรึกษา ด้วยกันทั้งคู่ และเมื่อไปถึงกรีซ อาซิดยุสยังกำลังทำการรบอยู่กับชาวอิโตเลียน ซึ่งเบนของ ที่ยัฟริกานุสเห็นว่าไม่สำคัญเท่ากับ จะไปรบอานติโอคส์ จึงจัดการส่งบุศกกับชาวอิโตเลียนได้สำเร็จ เตรียมแต่จะยกทัพไปรบกับพระราชาอานติโอคส์ในอาเซียน้อย

การที่ชาวโรมันจะข้ามทะเลตรงไปอาเซียน้อยโดยทางใกล้ยังไม่ได้ เพราะกองทัพเรือของอานติโอคุสยังแข็งแรงอยู่ บัดนี้ฮานิบาลก็ได้ไปอยู่ที่เมืองไตยร์ และกำลังรวบรวมกองทัพเรือพันเชียนขึ้นเพื่อจะมาช่วย กองทัพเรือซีเรีย ถ้ากองทัพเรียของอานติโอคุสและฮานิบาลรวมกันได้ ก็คงจะเอาชะนะกองทัพเรือโรมันในน่านน้ำกรีกนั้นได้อย่างเด็ดขาดเป็นแน่

ในขณะที่กองทัพเรือ ของฮานิบาล กำลังเดินทาง จะไป รวมกำลัง กับกองทัพเรือ ซีเรีย ก็บังเอิญไปพบ กับกองทัพเรือ ของเมืองโรดส์ (Rhodes) อันเบ็นเมืองกรีซในอาเซียน้อย ซึ่งเบ็นพันธมิตรของโรม จึงเข้ารบกับฮานิบาลทันที ฮานิบาลมีเรือรบ ๔๗ ลำ ฝ่ายโรดส์มี ๓๖ ลำ ทางฝ่ายโรดส์ได้เข้าชนเรือของฮานิบาลหมู่หนึ่งอย่างรุนแรง จนฮานิบาลต้องถอยออกจากการรบ โรดส์มิได้ติดตาม แต่ถึงกระนั้นฮานิบาลก็ไปช่วย

กองทัพเรือของอานติโอคุสไม่ทัน การรบทางเหนือจึงไม่แพ้ชะนะ
กัน สกิปีโอทั้งสองจึงตกลงจะข้ามไปอาเซียโดยช่องแคบ เฮล-
เลสปอนต์ (Hellespont) คือที่เรียกว่าช่องแคบดาร์ดาเนลส์
ปัจจุบันนี้

การข้ามได้เป็นไปโดยเรียบร้อย และสกิปีโอก็เดินทัพไป
จนปะทะกับกองทัพของอานติโอคุสที่มากเนเซีย (Magnesia) ใน
อาเซียน้อย อานติโอคุสมีกองทัพใหญ่กว่าชาวโรมัน มีจำนวน
ทหาร ๗๐๐๐๐ คน ส่วนทางฝ่ายโรมันมีเพียง ๓๐๐๐๐ แต่พระ
ราชาทรงท้อพระทัยมาก จึงทำการเจรจาขอสงบศึก โดยรับ
จะเสียค่าใช้จ่ายในการสงครามครึ่งหนึ่ง และยอมจะไม่ไปยุ่งใน
ยุโรปอีกเลย แต่ทางสกิปีโอกลับไม่ยอม ว่าอานติโอคุสจะต้อง
เสียค่าใช้จ่ายในการ สงคราม ทั้งหมด และทั้ง จะต้องยอมไม่มา
เกี่ยวข้องในอาเซียน้อยด้วย คือต้องมอทธิพลอยู่ แต่ทางภาคใต้
ของแม่น้ำตอรุส (Taurus) ซึ่งออกจะรุนแรงเกินไป เพราะ
อานติโอคุสคงจะรู้สึกว่า ถึงแพ้ก็จะไม่ต้องเสียมากกว่านั้น ถ้า
รบแล้วอย่างน้อยยังมีหวังว่าจะชะนะได้บ้าง

การที่อัฟริกานุสออกความเห็นแก่น้องชายให้รับนั้น ดูเผิน ๆ
อาจจะเห็นว่าเป็นการเสี่ยงทายเกินไป เพราะราชาอานติโอคุสมี

ทหารมากกว่าถึง ๒ เท่า แต่สกิปีโอทราบดีว่าทหารทางฝ่ายซิเรีย
เป็นทหารใหม่ ยังมิได้รับการฝึกหัดดีพอ ทั้งอาวุธก็สู้ของ
โรมันไม่ได้ สกิปีโอจึงบอกให้ซิอุสรบ ในคราวนี้ก็มีความ
เห็นตรงกับคู่ปรับเดิมคือ ฮานิบาลอีก เหมือนกัน ฮานิบาลแน่
ใจว่าอานติโอคสจะแพ้ จึงมิได้คอยอยู่ด้วยช้า ได้เริ่มต้นบรรจุ
เงินทองแห่งถงเรือ จะไปหาที่พึ่งที่อื่นต่อไป

การรบกลางแปลงที่มากาเนเซียได้บังเกิดขึ้นในเดือน มกราคม พ.ศ. ๓๕๓ (๑๙๙ ปี ก่อน ค. ศ.) สกิปีโอ อัฟริกานุส มิได้อยู่ในสนามรบ เพราะเวลานั้นบังเอิญไม่สบายแต่ถึงกระนั้น กองทัพโรมันก็ได้ชัยชะนะอย่างเด็ดขาด กองทัพอานติโอคุส ก็ถูกทำลายหมดสิ้นเช่นเดียวกับกองทัพของฮานิบาลที่ซามา อานติโอคุสก็เลยต้องยอมแพ้ และการสงครามก็จบลง ซิอุสก็ได้รางวัลตอบแทนกับพี่ชาย คือได้รับสมญาเป็นเกียรติยศว่า "อาเซียติคุส" (Asiaticus) หรือผู้พิชิตอาเซีย

การที่โรมได้ชัยชะนะอย่างบริบูรณ์ในทางตะวันออกนั้นก็เพราะพระราชาพีลิป และอานติโอคุสมิได้รวมรวมกำลังกัน ต่างองค์ต่างปล่อยให้โรมชะนะเหนือองค์หนึ่งเป็นธรรมดาว่าความหวังของฮานิบาลที่จะได้ราชา ๒ องค์เป็นพันธมิตรก็เลยไม่ได้ผลสำเร็จทั้งสองครั้ง

บทที่ ๑๒

ปลายชีวิตของฮานนิบาล

เมื่อได้ข่าวว่าอานติโอคสได้พ่ายแพ้มากเนเซียแล้ว ทั้งโป-
ลิบิอุส [๑] กับลิวิอุส [๒] ว่าฮานนิบาลมีความกล้วเกรง เป็นอย่างยิ่ง
ว่าข้อ ๑ ใน สนธิสัญญา ส่งบศึก โรมจะขอให้ อานติโอคุส มอบตัว
ฮานนิบาลให้แก่โรม จึงรีบถงเรือหนีไปจากอาเซียน้อยโดยเร็ว
ข้ามไปยังเกาะครีต (Crete) อยู่ที่เมืองเกอร์ตีนา (Gortyna)
เกาะครีตเป็นที่ซึ่งมิโจรสลัด มาพักอยู่ชั่วคราวมาก ฮานนิบาลมี
พวกพ้องมาด้วยก็ไม่กี่คน จึงจัดการหลอกชาวพื้นเมืองในเรื่อง
การรักษาเงินทองแท่งที่ยังมีอยู่ด้วย คือเอาดีบุกใส่ในหีบ นำไป
ฝากไว้ในวัดแห่งหนึ่งอย่างเปิดเผย แต่เงินทองจริง ๆ นั้นเก็บ
ซ่อนไว้ใกล้ ๆ บ้าน

ในระหว่างที่กำลังอยู่ในเกาะครีต ฮานนิบาลได้ติดต่อกับ
พระราชาปรุเซียส แห่งประเทศไบธีเนีย (Prusias of Bithynia)
อันเป็นประเทศกรีซอีกประเทศหนึ่ง ที่แยกแยกออกจากมหาราช

---

๑ Polybius : XXI. 14.
๒ Livy : XXXVIII. 38.

อาณาจักรมาเซโดเนีย เมื่ออะเล็กซานเดอร์มหาราชสิ้นพระชนม์ มิดนแดนอยู่ทางภาคเหนือของตุรกีในอาเซียเดียวนี้และจดฝั่งทะเลดำ พระราชาปรูเซียสได้ทรงชักชวนให้ฮานนิบาลไปอยู่ด้วย ในที่สุดก็ตกลงกันสำเร็จ ฮานนิบาลจึงเดินทางไปไบธีเนีย ได้อยู่รับราชการเป็นที่ปรึกษาทางราชการทหารอยู่หลายปี และได้ช่วยแนะนำพระราชาปรูเซียสในการทำสงครามกับพระราชายูเมเนสแห่งเปอร์กามุม[1]

การที่ฮานนิบาลอยู่ไบธีเนียนั้น สภาเซเนตกรุงโรมไม่ทราบเรื่อง แต่เบเกอร์[3] ว่า สกิปิโอ อัฟริกานุส ทราบ แต่ไม่อยากจะให้กินที่อยู่ในเซตต์ชราภาพ และไม่เป็นอันตรายแก่โรมอีกต่อไปแล้ว ถูกรบกวนโดยใช่เหตุ

แต่ต่อมาเมื่อโรมกำลังพยายาม จะใกล้เกลี่ยให้ไบธีเนียกับยูเมเนสหยุดรบกัน บังเอิญทูตของไบธีเนียที่ไปกรุงโรมเผลอปล่อยความจริงออกมาว่าฮานนิบาลอยู่ในเมืองของตน คอร์นีเลียส เนปอส[4] ว่าสภาเซเนตจึงสั่งให้ฟลามินิอุส ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการประเทศกรีซขอร้องให้พระราชาปรูเซียสส่งฮานนิบาลคืน

---

[3] Baker: "Hannibal" Chapter 13.

[4] Cornelius Nepos; "Hannibal" XII.

พระราชาปรูเซียสตอบว่าฮานนิบาลได้มาขออยู่เช่นนั้น ถ้าพระองค์จะจับส่งให้แก่ชาวโรมัน ก็จะน่าเกลียด ฉะนั้นถ้าทางโรมันต้องการตัวฮานนิบาลก็ขอให้มาจับเอาเองเถิด ฮานนิบาลเวลานั้นกำลังตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองลิบิสซา (Libyssa) วันหนึ่งคนใช้ได้มารายงานว่า เห็นคนถืออาวุธมาเดินอยู่รอบบ้าน ครั้นฮานนิบาลจัดส่งคนออกไปสืบ ก็ได้ความว่าบ้านถูกล้อมรอบหมดโดยชาวโรมัน ซึ่งมีกำลังมากกว่าคนในบ้าน ฉะนั้นฮานนิบาลจึงจนทางหนีและหมดทางสู้ แม้ว่าจะได้เตรียมทางออกจากบ้านไว้ถึง ๗ ทางแต่ก็ถูกเผาทุกทางจึงหนีไม่ได้

ลิวี่ส[๕] ว่าฮานนิบาลได้กล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้นเราควรจะช่วยชาวโรมันมิให้หนักใจยิ่งต่อไป ที่จะต้องมัวคอยให้คนแก่ตายบัดนี้เราเห็นได้แล้วว่า นิสัยใจคอของชาวโรมันไม่ดี เหมือนแต่ก่อน เมื่อพระราชาบีย์รุสกำลังทำการรบอยู่กับชาวโรมันในอิตาลี ชาวโรมันได้ข่าวว่ามีคนคบคิดจะวางยาพิษพระราชาบีย์รุส ชาวโรมันกลับทูลให้ทรงทราบล่วงหน้า แต่บัดนี้ชาวโรมันกลับส่งคนที่เคยมีตำแหน่งสูงถึงชั้นกงสุล มาขอให้พระราชาปรูเซียสส่งคนที่มาขอพึ่งอยู่ไปให้ศัตรู" แล้วฮานนิบาลก็กล่าวคำแช่งพระราชาปรู-

---

๕ Livy : XXXIX. 51.

เสียสักบราชฐานาจักรของพระองค์ แล้วเอายาพิษซึ่งมีเก็บไว้
พร้อมในแหวนเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว เทลงในถ้วยเหล้าแล้ว
ดื่มจนหมดถ้วย และก็ถึงแก่ความตายในบัดนั้น

ฮานนิบาลตายใน พ. ศ. ๓๖๐ (๑๘๓ ปี ก่อน ค. ศ.) มีอายุ
ได้ ๖๕ ปี ฉะนี้ฮานนิบาลจากคาร์เธจมาครั้งสุดท้าย โดย
ยังหวังอยู่ว่าจะได้กลับไปเห็นบ้านเมืองของตนอีก ก็เป็นอันว่าไม่
สมประสงค์ และชาวโรมันซึ่งได้กลัวเกรงฮานนิบาลมาตลอดเวลา
แม้กายหลังการปราชัยที่ซามา บัดนี้ก็เป็นอันว่าหมดห่วงได้ ข้อ
ที่แปลกมากก็คือคู่ปรับกษัตริย์สำคัญที่สุดของฮานนิบาล คือปับลิอุส สกิ-
ปิโอ อัฟริกานุส ก็ได้ถึงแก่ความตายในปีเดียวกันอายุ ๕๓ ปี

เมื่อได้อ่านมาถึงเพียงนี้ และถ้าข้าพเจ้าได้มีความสามารถพอ
ในการบรรยายแล้วผู้อ่านคงจะเห็นได้ว่า ฮานนิบาล เป็นแม่ทัพที่สา-
มารถและสำคัญที่สุดคนหนึ่งที่โลกเราได้เคยประสพมา ทั้งเป็นผู้
ที่ทำการเปลี่ยนแปลงให้แก่โลกอย่างมากเพราะถ้ามิได้มีศัตรูอันร้าย
กาจและสามารถเท่าฮานนิบาล ชาวโรมันก็อาจจะได้ไม่ต้องกัด
ฟันทำการต่อสู้ถึงเพียงนั้นซึ่งเป็นการผลักดันจนเป็นมหาอำนาจ
อันสำคัญที่สุดในโลกที่ตนรู้จักในสมัยนั้นได้ ต่อมาอีกไม่นาน
โรมก็ได้หาเรื่องทำการสงครามกับคาร์เธจอีก คราวนี้คาร์เธจ

รูปที่ ๖

ข้อนี้แจ้ง โรมจึงได้ทำลายเสียหมดจนไม่มีอะไรเหลือ เราจึงได้ทราบเรื่องราวของคาร์เธจสมัยรุ่งเรืองได้ก็แต่จากชาวกรีกและโรมันดังได้บรรยายมาแล้ว แต่ถึงกระนั้นในทางเรื่องส่วนตัวแล้วก็เกือบไม่มีผู้ใดคำหนึ่งฮานนิบาลได้เลย และถ้าคำหนึ่งได้ก็คงจะพากันเล่นงานเสียอย่างเต็มที่แล้ว ที่เราทราบเรื่องส่วนตัวของฮานนิบาลได้น้อย ก็พอจะเดาได้ว่าโดยมากคงมีแต่ส่วนดี ศัตรูไม่อยากชมก็เลยได้แต่นิ่งเสีย อนึ่งรูปของฮานนิบาลนั้นไม่มีปรากฏมาแน่นอนเลย รูปที่พิมพ์คิดอยู่นี้เป็นรูปปั้นซึ่งมีผู้ขุดขึ้นที่เมืองคาปูอา เพียงสันนิษฐานกันเอาเองว่าเป็นฮานนิบาล แต่ก็ไม่มีข้อพิสูจน์ได้แน่นอน (ดูรูปที่ ๖)

ฮานนิบาลเป็นบิดาแห่งยุทธศาสตร์ ทั้งในการวางแผนจารบอย่างกว้าง เช่นการคิดเดินทัพจากสเปญข้ามทิวภูเขาอาลป์ส-มายิตาลี เพราะคิดทางทะเลมาไม่ได้ เป็นความคิดอันไกลและลึกซึ้งอย่างเหลือประมาณ ซึ่งในสมัยนั้นคือ ๒๐๐๐ กว่าปีมาแล้วเป็นของที่คนยังไม่มีใครนึกถึง ส่วนการวางแผนอย่างละเอียดและจัดการรบกลางแปลงเล่าฮานนิบาลก็ได้แสดงความสามารถอย่างหาใครดีกว่ามิได้ เช่นเมื่อเราพิจารณาดูถึงการรบที่คานนาเอ ข้อ

สำคัญที่สุดคือฮานิบาล มักจะคิดทำสิ่งที่ข้าศึกไม่นึกว่า จะทำได้เสีย โดยมากแม่ทัพที่สำคัญยิ่งต่อมาภายหลังอีกคนหนึ่ง คือ พระเจ้านะโปเลียนมหาราช [๖] ได้ทรงบันทึกไว้ว่า ถ้าฮานิบาลฟื้นขึ้นมาได้ใหม่ ก็คงจะต้องการเวลาเพียงเดือนเดียวที่จะเรียนถึงอาวุธใหม่ต่าง ๆ และคงจะบังคับทหารขององค์พระเจ้านะโปเลียนเองได้อย่างดีภายหลังเดือนหนึ่งนั้น ทั้งนี้เพราะหลักของยุทธศาสตร์ไม่เปลี่ยนแปลง

บิดาข้าพเจ้า [๗] จึงได้ทรงเขียนไว้ว่า "ประวัติของฮานิบาลเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ชัดว่า การบังคับบัญชากองทัพในสนามรบเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นกำลังของกองทัพอันหนึ่ง" ซึ่งเป็นข้อความที่จริงเป็นแน่แท้ แต่เราควรจะรำลึกด้วยว่าถึงกระนั้นฮานิบาลในที่สุดก็พ่ายแพ้แก่โรม ทั้งนี้เพราะชาวโรมันมีคุณสมบัติกว่าชาวคาร์เธจ ในที่สุดผู้งคนที่ดีกว่ามักจะต้องเอาชะนะคนดีคนเดียวได้เสมอ แม้ผู้นั้นจะเป็นมหาบุรุษอย่างเพียงใดก็ตาม ฉะนั้นการอบรมและการศึกษาของชาติทั้งชาติให้คนทั้งหลายดีพอ ย่อมดีกว่ามีผู้สามารถยอดเยี่ยมอยู่แต่คนเดียว ชีวิตของฮานิบาลจึงเป็น

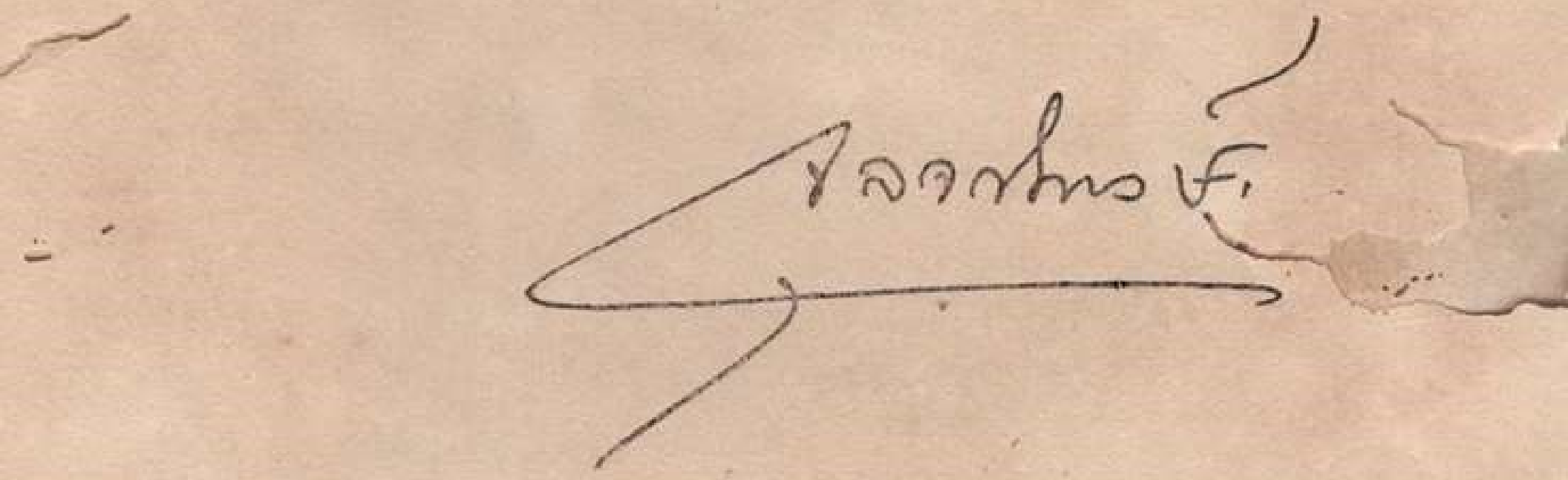
๖ Napoleon 1er : Correspondance XXXI. 422.

๗ สมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ "พงศาวดารยุทธศิลปะ" มาตรา ๒ ตอนที่ ๘

เรียนอันสำคัญ ส่อให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ย่อมสอนความจริง
อันนิ่งไว้ให้เห็นได้เสมอ

อนึ่งการสงครามของฮานนิบาล เป็นการสงครามผูกพยาบาท
เพื่อทดแทนการเสียที่ได้แพ้โรมในการสงครามปิวนิกยกที่หนึ่ง ผล
อันไม่สำเร็จของฮานนิบาลย่อมทำให้เราเห็นความจริง ของพระพุทธ
โอวาทที่มีความว่า "เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร" นอกจาก
นี้เรายังเห็นได้จากการสงครามที่เพิ่งจบลงมาเร็ว ๆ นี้ว่า สุภาษิต
เก่าของเรายังดีอยู่ คือ "โลภมากลาภหาย"

จบ

ประเทศอังกฤษ

แรกแต่งจบเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๕ แต่
ไม่ได้ออกพิมพ์เพราะติดการสงคราม จึงมีการแก้ไขใหม่
ซึ่งสำเร็จลงเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐

งสือของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

ที่ได้พิมพ์แล้ว

ประวัติศาสตร์

"เฟรเดริคมหาราชแห่งปรัสเซีย"

พิมพ์ครั้งที่ ๑ เล่ม ๑ พฤษภาคม ๒๔๗๕

เล่ม ๒ ตุลาคม ๒๔๗๖

พิมพ์ครั้งที่ ๒ โดยกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๕๐๙

พิมพ์ครั้งที่ ๓ โดยกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๕๑๑

"ครองเกรสสแห่งเวียนนา" พิมพ์ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒

กันยายน ๒๔๗๖

"ศิริจินมหาราชินี" พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๐

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พฤษภาคม ๒๔๘๑

"ดาวัวร์และกาเนติคาดิอัสสระ" พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๘๓

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๘๔

ละครพูด

"สุดหนทาง" พิมพ์มิถุนายน ๒๔๗๔

"ตรวจราชการ" พิมพ์ลง "มหาวิทยาลัย" และ "วิทยาจารย์"

มิถุนายน ๒๔๗๙

เบ็ดเตล็ด

"ชุมนุมจุดจักรสาร" พิมพ์ พฤศจิกายน ๒๔๙๑

แข่งรถ

"ดาราทอง" พิมพ์ มีนาคม ๒๔๗๙

"ไทยชนะ" พิมพ์ กันยายน ๒๔๘๔

เริงรมย์

"สามสาว" พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๕ กันยายน ๒๔๘๔
พิมพ์ครั้งที่ ๒ ๒๗ ตุลาคม ๒๔๘๔

"ดัดสันดานอิเหนา" พิมพ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๐

แข่งรถภาษาอังกฤษ

"Wheels at Speed" พิมพ์ที่อังกฤษครั้งที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๗๙ และพิมพ์ ครั้งที่ ๒ และ ๓

"Road Racing 1936" พิมพ์ที่อังกฤษ ครั้งที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๙ และพิมพ์ ครั้งที่ ๒

"Road Star Hat Trick" พิมพ์ที่อังกฤษ ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๗๒ และพิมพ์ ครั้งที่ ๒, ๓, และ ๔